

מנחם כ"ץ

תלמוד ירושלמי

מסכת קידושין

מהדורה וביאור קצר

נספח

מכון שכטר למדעי היהדות

יד יצחק בן-צבי • ירושלים

הספר ראה אור בסיוע:
הקרן הלאומית למדע
אגודת פרידברג לכתב היד היהודי (FJMS)
קרן הזיכרון לתרבות יהודית
האוניברסיטה הפתוחה – רשות המחקר

פרסום זה של
"הספריה על שם מאיר ותרצה גולדשטיין שנספו בשואה"
שליד מכון שכטר למדעי היהדות
מוקדש על ידי
הרב ברוך גרשון גולדשטיין
"אוד מוצל מאש"

לזכר עולם

של הקדושים והטהורים שנספו בשואה
אבי מורי ר' ישראל מאיר בן ר' שמואל אלטער ואסתר טובה דבורה
אמי מורתי תרצה ביילע בת ר' חיים ומלכה
אחותי היקרה רחל בת ר' ישראל מאיר ותרצה ביילע
אחי היקר שמואל אלטער בן ר' ישראל מאיר ותרצה ביילע

גולדשטיין

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו
תהינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים

עורך לשון: יהושע גרינברג
עורכת-מרכזת: שלומית משולם
סדר ועימוד: חנוך ולדנברג

© כל הזכויות שמורות - ירושלים תשע"ו (2016)
מסת"ב 1-391-217-965-978

המובאות בספרות הרבנית

484	פרק א - האישה נקנית
562	פרק ב - האיש מקדש
575	פרק ג - האומר לחבירו
605	פרק ד - עשרה יוחסין

פרק א · האשה נקנית

הלכה א, נח ע"ב

סוגיא 1 · האשה נקנית בשלשה דרכים, או בכסף או בשטר או בביאה

² ר' חננאל, אוצר הגאונים, קידושין, עמ' 3:

{פיר'} <ביר' >? או בכסף או בשטר או בביאה.

³⁻² ר' יהודה אלמדארי, קידושין א ע"א:

ירוש': כיני מתני', או בכסף או בשטר או בביאה, ותני ר' חיה כן: לא סוף דבר בשלשתן אלא אפילו באחד.

⁸⁻⁷ חידושי הרמב"ן, קידושין ט ע"ב, ד"ה ה"ג וכן גרסי רש"י ז"ל:

אמר קרא: "בעולת בעל" [...] ומפורש נמי בירושלמי דמ"כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל" קא גמרינן הכא ביאה.

¹⁴ הקונטרס האחרון, קידושין רח, עמ' 338:

קידושין: "ויצאה חנם אין כסף", "ואם אחרת יקח לו" - מה זו בכסף אף זו בכסף.

⁴⁵⁻³⁶ ספר העיטור, אות ק קידושין, עז ע"ב:

ירושלמי, א"ר יוסי: ק"ו לכת חורין שתקנה בחזקה מק"ו, ומה שפחה כנענית שאין ניקנית בביאה ניקנית בחזקה, זו שניקנית בביאה, אינו דין שתהא ניקנית בחזקה? ת"ל: "ובעלה" - בביאה היא נקנית, ואינה ניקנית בחזקה.

תוספות ר"י הזקן, עמ' לז:

מעיקרא דינא פירכא - הקשה ה"ר יעקב מאורליינ"ש: נילף מהיקשא דאמה העבריה, דאמרי' לקמן: "ואם אחרת יקח לו" - הקישה הכתוב לאחרת, ובירושלמי ממעט דאין אשה נקנית בחזקה מק"ו משפחה כנענית מ"ובעלה", וה"ה דהוה מצי ממעטי' כסף אי לאו דכתיב קרא.

הקונטרס האחרון, קידושין רח-רי, עמ' 338:

א"ר יודן: קל וחומר לכת חורין שתקנה בחזקה. ודין הוא: ומה אם שפחה כנענית, שאינו נקנית בביאה, נקנית בחזקה; זו שהיא נקנית בביאה, אינו דין שנקנית בחזקה? ת"ל: "ובעלה" - בביאה היא נקנית, ואינה נקנית בחזקה. (ר"ט) קל וחומר בשפחה כנענית, שתקנה בביאה. ודין הוא: ומה אם בת חורין, שאינה נקנית בחזקה, נקנית בביאה; זו, שנקנית בחזקה, אינו דין שתקנה בביאה? (ר"י) ת"ל: "והתנחלת אותם לכניכם אחריתכם לרשת אחוזה" - בחזקה היא נקנית, ואינה נקנית בביאה.

חידושי הרשב"א, קידושין ה ע"א, ד"ה ירושלמי, עמ' כב:

ירושלמי: אמר ר' יודן, ק"ו לכת חורין שתקנה בחזקה. ודין הוא: ומה אם שפחה כנענית, שאינה נקנית בביאה, נקנית בחזקה; זו, שהיא נקנית בביאה, אינו דין שתקנה בחזקה? ת"ל: "ובעלה" – בביאה היא נקנית, ואינה נקנית בחזקה. (פי', משום דביאה מפורש בקרא בהדיא טפי מכסף ושטר, נסיב ליה "ובעלה", וה"ק: ת"ל, "כי יקח" "ובעלה" "ויצאה והיתה" דכתיבי בקרא, אבל חזקה, דלא כתיבא, מק"ו לא מרכינן לה. ומיהו, לדידן, דמהרינן לרבווי קניות מק"ו בגמ', מק"ו דשפחה לא אתיא, דאיכא למפרך: מה לשפחה כנענית שאין קנינה לשם אישות, כדפרכינן באמה העבריה, כנ"ל.)

⁴⁰ **תוספות הרא"ש**, קידושין ד ע"ב, ד"ה מעיקרא דדינא פרכא, קכג ע"ב:

ולמאי דאמרי' בירושלמי דמדכתיב "ובעלה" ממעטינן שאין אשה נקנית בחזקה מק"ו משפחה כנענית.

תוספות הרא"ש, קידושין י ע"ב, ד"ה ומה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה, קלג ע"ב:

(ומהאי ק"ו ליכא למילף שתהא נקנית בכסף ושטר: ומה שפחה כנענית, שאינה נקנית בביאה, נקנית בכסף ושטר; אשה, שנקנית בביאה, אינו דין שנקנית בכסף ושטר? [...]) ובירושלמי בעי למילף מהאי ק"ו שתהא אשה נקנית בחזקה, ומשני: "ובעלה" – בביאה נקנית, ואינה נקנית בחזקה.

הלכה א, נח ע"ב-ע"ג

סוגיא 2 • קידושין, גירושין ואיסורי עריות אצל גויים

⁴⁷⁻⁴⁸ **ילקוט תלמוד תורה**, בראשית כ, ג (המשפט האחרון [דאמ מר' וכו'] מצוטט מבבלי סנהדרין נז ע"ב, אבל

הרישא נמצא רק בירושלמי! ראו כ"ץ, עבודה זרה = הנ"ל, עבודת דוקטור, ג, עמ' 171-202):

"והיא בעולת בעל" – על הבעולות הגויים חייבין, ואין חייבין על הארוסות. (דאמ' מר: נכנסה לחופה ולא נבעלה – אין להם.) סנהדרין פר' ד' מיתות ובירושלמי דקדושין פ"ק.

הגהות אשר"י, גיטין, פב, כה:

פירש"י: אין להן קידושין ואין גיטין נוהגין בהן, ומידי דלנפשיה לא חזי, לא מצי למיעבד שליחות לאחרני, וכן מוכח בירושל'. מיהו, "בעולת בעל" יש להן.

[**תוספות**, עבודה זרה לו ע"ב, ד"ה משום. המובאה אינה מהירושלמי, אולם המהדירים ציינו לירושלמי קידושין

פרק ראשון. >בדפוסים החדשים: (בריש) [בירושלמי בפ'], וביפה עינים מצייין: בירו' אין עומדין. ט"ס הוא

וצ"ל בירו' קידושין פ"א ה"א:]

והא דאמרינן בריש אין עומדין: י' באו על הזונה – ראשון קנאה ואחרים חייבים עליה משום אשת איש,

הדא אמר בעילה קונה בכני נח.]

[**תוספות הרא"ש**, המובאה אינה מהירושלמי, אולם המהדירים ציינו לירושלמי קידושין פרק ראשון. >נדפס

בשם **חידושי הרשב"א**, עבודה זרה, מהדורת י"ל זקס, ירושלים תשכ"ו, אך ככל הנראה תוספות הרא"ש.

ראו א' רוזנטל, "[על] 'חידושי הרשב"א לרבנו שלמה בן אדרת על מסכת עבודה זרה', מהד' יהודה לייב

זקס (תשכ"ו), קרית ספר, מב (תשכ"ז), עמ' 132-139. ראו גם רמ"י בלוי בהקדמתו ל"שיטת הקדמונים" למסכת עבודה זרה, עמ' יז. ראו עוד, י"ש שפיגל, "ספר 'מגיד משנה' שעל 'משנה תורה' להרמב"ם", קרית ספר, מו (תשל"א), עמ' 577:¹

והא דאמרינן בב"ר י': עומדין על הזונה - הא' קנאה והאחרים חייבין עליה (ם) משום אשת איש, הדא אמרה בעילה קונה בכני נח שלא כדת.

59-55 **ילקוט תלמוד תורה**, ויקרא יח, ו (הציטוט הוא מבבלי, סנהדרין נז ע"ב. בירושלמי עבודה זרה שלפניו היה הקטע שלנו. ראו כ"ץ, עבודה זרה = הנ"ל, עבודת דוקטור, ג, עמ' 171-202):

תנו רבנן: "איש". מה תלמוד לומר "איש איש"? לרבות את גוים, שמוזהרין על העריות כישראל. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: "לאמר" - זה גילוי עריות!

אמ' ר' יוחנן: לא נצרכא אלא לנערה המאורסה, דלדידהו לית להו, דיינינן ליה בדינא דידן, דתני רב חנינא: "בעולת בעל" יש להם, נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם. ארבע מיתות ובירושלמי דע"ז השוכר.

91-73 **פירוש ספר היצירה**, ר' יהודה ברצלונני, עמ' 127:²

ומפורש בירושלמי שלא ייחד הב"ה שמו בגירושין אלא בישראל בלבד. וכדגרסינן בתחלת קידושין: ר' חגי בשם ר' פנחס, כל הפרשה כולה "אלהי הצבאות", ובגירושין: "כי שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל", ללמדך שלא ייחד שמו בגירושין אלא בישראל בלבד.

אור זרוע, הלכות גיטין תשכה, א, קב ע"ג (א, עמ' תרי):

והכי אמרינן רפ"ק דקידושין בירושלמי: ר' שמואל, ר' אבהו בשם ר' אלעזר בשם ר' חנינא: בן נח שבא על אשת איש שלא כדרכה - נהרג. "ודבק באשתו והיו לבשר אחד", ששניהן עושים בשר אחד. ר' יוסי בעי: הערייה בזכור מהו, הערייה בבהמה מהו? כל העריות לא מן הנדה למדו; זכור מינה, בהמה מינה. עד כדון ישראל, בגוים.

א"ר מנא: מינה ולא מינה, "ודבק באשתו" - ולא באשת חבירו, כל שהוא. ודכוותה לא בזכור ולא בבהמה - אפי' כל שהוא. הרי למדנו שאין להם לגוים קידושין, מהו שיהא להם גירושין? ר' יהודה בר פזי ור' חנן בשם ר' הונא רובא דצפורין: או שאין להם גירושין או שניהם מגרשין זה את זה. ר' יוחנן דצפורין, א"ר אחא ר' חנינא בשם ר' שמואל בר נחמני: שנאמר, "ה' צבאות אלהי ישראל" - בישראל נתתי גירושין, ולא באומות.

1 ככל הנראה, הציטוט אינו מהירושלמי אלא מהמקבילה בבראשית רבה, יח, עמ' 166 (שו' 5-7), **בנוסח שונה** (!). בתוספות הרא"ש הוא מציין במפורש "בב"ר", ומופיע המשפט "הדא אמר בעילה קונה בבני נח". בצורה מלאה יותר מופיעים הדברים בתוספות הרא"ש: "הדא אמרה בעילה קונה בבני נח שלא כדת", משפט הנמצא רק בבראשית רבה ולא בירושלמי. וככל הנראה מ"בב"ר י' עומדין" נשתבש בתוספות ל"בריש אין עומדין".

2 כהמשך לדבריו: ונקרא ברב ספרי נבואות ירמיהו ויחזקאל ה' אלהים ואין מזכיר שם ה' צבאות לפי שהיו צבאות ישראל במחלוקות ושנאת חנם שביניהם שנא' חלק לבם עתה יאשמו וכאשר שבו ביחד והיה לבם לאחד בבנין בית שני ולא היה לבם חלוק הוא מזכיר שם ה' צבאות שכל השמות האמורין כפולין, כלומר שני שמות ביחד האמורים על יד חגי זכריה ומלאכי הכל ה' צבאות הם אמורים ואין שם אלא אחד בלבד שהוא אמור ה' והוא שאמר ה' אלהים אלהי ישראל והוא ענין יחיד ולשון יחיד שאין מזכיר שם צבאות שהוא אמור על לשון רבים לפי שענין היחיד הוא ענין שילוח וגירושין וזה הדבר הוא לישראל ולא לגוים לפי שאין הגוים יודעין בשילוח כריתות.

ר' חנינא בשם ר' פנחס: כל הפרשה כתיב "ה' צבאות", וכאן כתיב "אלהי ישראל", שלא ייחד הקב"ה שמו [בגירושין] אלא בישראל בלבד. מילתיה דר' חייא, רובא אמרה גוים אין להם גירושין, דתני ר' חייא: בן גוי שגירש את אשתו והלכה ונישאת לאחר וגירשה, ואח"כ נתגירו שניהם, אני קורא עליהם "לא יוכל בעלה הראשון" וגו'. ותני כן: מעשה [כא] לפני ר' והכשיר, פי' [...].

ילקוט שמעוני, מלאכי, תקפט (אצל ד' הימן, מקורות ילקוט שמעוני לנביאים וכתובים, ירושלים תשכ"ה, מאמר 11):³

"כי שנא שלח אמר אלדי ישראל" - בישראל נתתי גרושין, ולא באומות. ר' חנינא בשם ר' פנחס: כל הפרשה כתיב "י' אלדי צבאות" וכאן כתיב "אלדי ישראל", שלא ייחד שמו אלא בישראל בלבד.

ילקוט המכירי, מלאכי ב, טז, עמ' 38-39:⁴

(בראשית רבה: אמ"ר אחא בשם ר' חנינא אמ', כל ספר מלאכי כתוב "י' צבאות" וכאן "י' אלהי ישראל", שנ': "כי שנא שלח אמ' י' אלהי ישראל", כביכול לא יחול שמו על הגרושין אלא אלהי ישראל בלבד.)
ע"ז ירושלמי: ר' חנינא בשם ר' שמואל בר נחמן, "כי שנא שלח אמר י' אלהי ישראל" - בישראל נתתי גרושין, ולא נתתי גרושין באומות העולם. ר' חנינא בשם ר' פנחס: בכל הפרשה כתיב "י' צבאות" וכאן כתיב "י' אלהי ישראל", שלא ייסד הב"ה שמו בגרושין אלא על ישראל בלבד.

ילקוט תלמוד תורה, בראשית ב, כד (החלק הראשון מצוטט מבראשית רבה ["חייב מיתה"]). מעניין לציין שאת מאמרו של ר' אלעזר הוא מצטט מירושלמי עבודה זרה ולא מקידושין, ואפילו לא מציין שהמאמר

נמצא בקידושין, כמו בדרשה הקודמת):⁵

ומנין שאין גרושין לבני נח? שנ': "ודבק באשתו". ר' שמואל בר חנינא אמ': בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב מיתה, שנ': "ודבק באשתו והיו לבשר אחד". במקום ששניהם נעשים לבשר אחד. רבה פר' י"ח ובירושלמי דקדושין פ"ק. (א"ר אלעזר: מנין שבני נח מוזהרין על העריות כישראל? שנ': "ודבק באשתו". "באשתו" - ולא באשת חברו; "באשתו" - ולא בזכור; "באשתו" - ולא בבהמה. ועל כלם חייב אף בהערה. ירושלמי דע"ז פרק השוכר.)

3 על פי דפוס ראשון. ויש עוד לבדוק בכתב היד, שכן בדפוס יש שיבוש בהפניה. ההפניה לירושלמי קידושין מופיעה בתחילת המאמר (10), שהוא מבבלי גיטין צ"ב! לפני כן, במאמר (9) הוא מביא מבראשית רבה (ולא מן הירושלמי): "ר' יוחנן בשם ר' חנינא בכל ספר מלאכי כתיב י' צבאות וכאן כתיב אלדי ישראל שנאמר 'כי שנא שלח אמר י' אלדי ישראל' אלא לא יחול שמי על הגירושין אלא אלדי ישראל בלבד".

4 צוטט מכ"י לונדון 342 (המהדיר מעתיק "שלא ייסד", אבל בכתב היד רואים שהסופר כתב ח"ת, שבגלל צורת האות היא נראית כסמ"ך).

5 ראו כ"ץ, עבודה זרה = הנ"ל, עבודת דוקטור, ג, עמ' 171-202.

הלכה א, נח ע"ג

סוגיא 3 • שטר שאינו יפה שוה פרוטה

(בצורה מלאה, רק ברשב"א!) 97,95-92

הלכות הרי"ף, קידושין א כרך ב, עמ' קלד:6

ירו': הדה דתימ', בשטר שאין בו שוה פרוטה. אבל אם שוה פרוטה, כסף הוא.

ספר השטרות, עמ' 11 (ובתשובות הגאונים, אסף [תרפ"ז], עמ' 131):

ירוש' בשטר: הדא דתימר, בשטר שאין בו שוה פרוטה. אבל אם יש בו שוה פרוטה, כסף הוא.

שו"ת הרשב"א, ד, רב, ל ע"ג:

ואיתא נמי בהדיא בירושלמי, דגרסינן התם: בשטר, הדא דתימא בשטר שאינו יפה ש"פ, אבל בשטר שהוא יפה שוה פרוטה, ככסף הוא. תני רבי חייא: לא כן סוף דבר בשטר שהוא יפה שוה פרוטה, אפילו כתבו על גבי החרס או על גבי נייר פסול ונתנו לה – הרי זו מקודשת.

פסקי הרא"ש, קידושין ד ע"ב, א סימן א, פג ע"ג:

ירושל': הדא דתימא, בשטר שאין בו שוה פרוטה. אבל יש בו שוה פרוטה, כסף הוא.

תוספות חכמי אנגליה, קידושין, עמ' 69 (כנראה הייתה לפנייהם גירסא לא נכונה בירושלמי!):

פרש"י: בשטר, אפי' אין בו שוה פרוטה. ובירושלמי קאמ' דאינה ניקנית בפחות משוה פרוטה, והשתא ניקנית מטעם כסף. ומקשי' העולם על הירושלמי דמאי חידוש אתא לאשמועי' דאין אשה ניקנית בפחות משוה פרוטה? וי"ל ה"ק: אינה מקודשת אלא א"כ חשובה בעיניה כפרוטה, מקודשת אע"פ שאינו שוה פרוט'.

ספר תולדות אדם וחוה, נתיב כב, א, קפא ע"א:

וכתבו בירושלמי דמיירי שאין בו שוה פרוטה, שאם היה בו שוה פרוטה היינו כסף ולא שטר.

תלמיד הרשב"א והרא"ש, קידושין, עמ' ק:

וגרסינן בירושלמי: הדא דתימר, כשאין בו שוה פרוטה. אבל יש בו שוה פרוטה, כסף הוא, דשוה כסף ככסף.

ר' חננאל בן שמואל, קידושין, עמ' ר:

ירושלמי: הדא דתימר וגו'. (פירוש, זו המשנה שאמרה שאשה מתקדשת בשטר אינה עונה אלא על השטר שאין דמי הנייר שלו פרוטה. ולפיכך צריך לכתוב בו הרי את מקודשת לי. שנמצא מקדשה בשטר. אבל אם שוה הנייר שלו פרוטה, אינו צריך לכתוב בו הרי את מקודשת לי, אלא מקדשה בנייר ודיו. דאין הפרש בין כסף לשוה כסף. והכי קאמרינן במתניתין: בכסף ובשוה כסף.)

6 וראו בר"ן על המקום. וראו עיטור, אות ק קידושין, מהדורת רמ"י, עז ע"ב (אות קיא), ושם, בלי לציין שמדובר בירושלמי, ככל הנראה משום שהדברים מובאים כבר ברי"ף.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 6:

והוא שאמרו בתלמוד המערב, הדא דתימא בשטר שאין בו שוה פרוטה, אבל אם יש בו שוה פרוטה, כסף הוא.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 64:

ואף גדולי ספרד אמרו כן. וממה שאמרו בתלמוד המערב, הדא דתימא בשאין בו שוה פרוטה, הא אם יש בו שוה פרוטה, כסף הוא.

בית הבחירה, קידושין מח ע"א, עמ' 236:

ומה שאמרו בתלמוד המערב, אבל יש בו שוה פרוטה כסף הוא, כמו שביארנו בפרק ראשון, פירושו שיכול לקדש בה מתורת כסף.

נימוקי יוסף, קידושין נט ע"א, עמ' רלג:

והכי איתא בירושלמי: הדא דתימא, בשטר שאין בו שוה פרוטה.

הלכה א, נח ע"ג

סוגיא 4 • כתב את שטר הקידושין על דבר שהוא איסור הנאה

¹¹⁷⁻⁹⁸ **חידושי הרמב"ן**, קידושין נח ע"א, ד"ה ובירושלמי בפ"ק, קצה ע"א:

ובירושלמי בפ"ק גרסינן בתמיה: הא באיסור הנאה מדברי סופרים מקודשת. אין תימר כן, לית הדא פליגא על רב, דרב <אמ' > דברי רבי מאיר: המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה [לא עשה ולא כלום. תמן, בגופו קידש, וחמץ משש שעות ולמעלה - הגהת רא"ז] טב הוא כלום?!

חידושי הרשב"א, קידושין נח ע"א, ד"ה ובירושלמי פ"ק, עמ' שלג:

ובירושלמי פ"ק דמכלתין גרסינן: כתבו על דבר שהוא אסור בהנאה. תני ר' זנין: מעשה בא לפני ר', ואמר: הרי זו מגורשת. ר' אלעזר אמר: אינה מגורשת כו', עד: מהו כדין. רבנן דקסרי בשם ר' יעקב בר אחא: מאן דאמר מגורשת אסור הנייה מדבריהם, ומאן דאמר אינה מגורשת אסור הנייה מדברי תורה, ופריך: באיסור הנייה מדבריהם מקודשת, אין תימר כן, לית הדא פליגא על ר"מ: המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה ולא כלום, וחמץ משש שעות ולמעלה טב הוא כלום?! תמן בגופו קדש, ברם הכא, בהנאה שבו קדש.

שו"ת הרשב"א, א, תרג >מצוטט מדפוס ראשון, בולוניה רצ"ט (תשובת הרשב"א והירושלמי מוזכרים בשו"ת הר"ן, נה):<

ובירושלמי נחלקו בפרק קמא דקידושין על ההיא דכתבו על איסורי הנאה, דגרסי' התם: כתב על דבר שהוא אסור בהנאה (כלומר כתב גט), תני זונן: מעשה בא לפני רבי, ואמר: מגורשת. רבי אליעזר אומר: אינה מגורשת. הויין בה רבנן: מאן דאמר מגורשת, מקודשת; ומאן דאמר אינה מגורשת, אינה מקודשת. פליגיין רבנן דקיסרי בשם רבי יעקב ברבי אחא: מאן דאמר מגורשת, מקודשת - איסורי הנאה, מדבריהם; ומאן דאמר אינה מגורשת, מקודשת - איסורי הנאה, מדברי תורה. והיקשו: באיסורי מדבריהם

מקודשת, לית הדא פליגא לרבי מאיר: דאי <בסוף שורה> המקדש בחמץ בי"ד משש שעות ולמעלה לא עשה כלום? תמן בגופו קדש, ברם הכא, בהנאה שלו קדש. מעתה, ואפילו באיסורי הנאה דבר תור' אתתא מקודשת; מה בינו ולשטר דשאינ בו שוה פרוטה? תמן אינו ראוי להשלים עליו, ברם הכא ראוי להשלים עליו.

שיטה קדמונית, על מסכת קידושין נח ע"א, עמ' 98:

ובירושלמי פ"ק דמכלתין גרסינן: כתבו על דבר שהוא אסור בהנייה, תני ר' זנין: מעשה בא לפני ר', ואמר: הרי זו מגורשת. ר' אלעזר אמר: אינה מגורשת, וכו'. ופריך: באיסור הנייה מדבריהם מגורשת, אין תימר כן, לית הדא פליגא על ר' מאיר דאמר המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה כלום, וחמץ משש שעות ולמעלה טב הוא כלום?! תמן בגופו קדש, בר הכא, בהנאה שבו קדש.

חידושי הריטב"א, קידושין נח ע"א, עמ' תרח:

ובירושלמי דפרקין <המהדיר: צ"ל: דפירקא קמא> אמרי' עלה דמתניתין, הא איסורי הנאה דרבנן מקודשת, אין תימר כן, לית הדא פליגא על דרב דאמר דברי רבי מאיר המקדש בחמץ וכו'.

פירוש רבינו נסים, קידושין ב, ד"ה ובגמ', כג ע"א:

ובירושלמי בפרק קמא גרסי': כתבו על דבר שהוא אסור בהנאה, תני ר' זונן: מעשה בא לפני רבי, ואמר: הרי זו מגורשת. ר' אליעזר אומר: אינה מגורשת וכו'. רבנן דקסרי בשם ר' יעקב בר אחא: מאן דאמר מגורשת, איסור הנייה מדבריהם; ומ"ד אינה מגורשת, איסור הנייה בדברי תורה. ומתמהינן עלה: באיסור הנייה מדבריהם מקודשת? אם תימא כן, לית הדא פליגא על רב (פי' בתמיה), דרב בשם רבי מאיר: המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה כלום?! ע"כ.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 6:

וכמו שאמרו בתלמוד המערב: כתבו על דבר שהוא אסור בהנאה, מעשה בא לפני ר', ואמר: הרי זו מגורשת.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 62-63:

והביאנה ממה שאמרו בתלמוד המערב, כתב על דבר שהוא אסור בהנאה, מעשה היה לפני ר', ואמר: הרי זו מגורשת. ר' אלעזר אמר: אינה מגורשת. אמ"ר זעירא: מאן דמר מגורשת, מקדשת; מאן דמר אינה מגורשת, אינה מקדשת. רבנן דקסרי אמרי: מאן דמר מגורשת ומקדשת, באסור הנאה מדבריהם; מאן דמר אינה מקדשת אינה מגורשת, באסור הנייה של תורה. ולית הדא פליגא אדרב דאמר המקדש בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה כלום, (כלומר [...]), תמן בגופו קדש, ברם הכא, בהנייה שבו קדש, (ופירוש הדברים [...]), מעתה אף באיסור הנאה של תורה תהא מקדשת (כלומר [...]), דמה בינה לשאינ בו שוה פרוטה (לשטר שאין [...]), ותיריך תמן (ר"ל [...]) ראוי להשלים עליו, (כלומר [...]) ברם הכא אינו ראוי להשלים עליו. [...]. ואף הירושלמי יש לפרשו כן [...].

חידושים למסכת פסחים, פסחים ז ע"א, עמ' מ:

וכן נראה בירוש', שאמרו שם: דברי ר' מאיר שהמקדש אשה בחמץ משש שעות ולמעלה לא עשה כלום. אמ' בה בר מנא: ויאית, אלו חטים קרטבניות במדבר טבין אינון במועדא כלום. <פסחים>

הלכה א, נח ע"ג-ע"ד

סוגיא 5 • כסף פרוטה, כסף דינר וכסף מעה - בית שמאי ובית הלל

<כל המובאות הן ממסכת שבועות>

119, 142-150 **חידושי הרמב"ן**, שבועות לח ע"ב, ד"ה ויש לדקדק:

והכי איתא בירושלמי: תני, הטענה - בית שמאי אומרים: מעה כסף, ובית הלל אומ': שתי מעה כסף. ומפרש התם: טעמא דבית הלל, כתיב: "כי יתן איש אל רעהו", אם ללמד שאין ב"ד נזקקין לפחות משהו פרוטה, כבר כתיב "לאשמה בה", פרט לפחות משהו פרוטה! מכאן שיש כאן יותר מכסף. וכמה הוא? שתי מעין. או כסף בפרוטה, יתר מכסף ב' פרוטות. כסף מטבע כסף מעה, פי', שאין מטבע כסף פחות ממעה, והוא מוזכר בתורה גרה, ואין בתורה פחות ממנו. ותהא מעה! "או כלים" - מה כלים [שנים] אף כסף שנים.

חידושי הרשב"א, שבועות לח ע"ב (ראש פרק ו), ד"ה הטענה שתי כסף:⁷

ושתי כסף הן שתי מעין [של כסף], שהוא סוף מטבע האמורה בתורה, דהיינו גרה [...] ומפורש כאן <?כן?> בירושלמי, דגרסי' התם: תני, הטענה - ב"ש אומרים: מעה כסף, ובית הלל אומרים: שני מעין כסף. ומקשו התם, מחלפא שטתהון דב"ש. תמן אמרי כסף דינר, והא הכא אמרי כסף מעה. ובה"א: שתי כסף. מחלפא שטתהון [דב"ה]. תמן אמרי כסף פרוטה, וכאן אמרי שתי מעין. ופריקו, מחלפא שטתהון דבית הלל, דכתיב: "כי יתן איש אל רעהו", אם ללמד שאין בית דין נזקקין לפחות משהו פרוטה, כבר כתיב "לאשמה בה" פרט לפחות משהו פרוטה, מכאן שיש כאן יתר מכסף, וכמה הוא? שתי מעין. או כסף בפרוטה, יתר מכסף ב' פרוטות. כסף מעה, וחזר והקשה: ותהא מעה! "או כלים" - מה כלים שנים אף כסף שנים. ע"כ בירושלמי.

חידושי הריטב"א, קידושין יא ע"ב, עמ' קכב:

וכדתנן בירושלמי בהדיא, תני: הטענה - בית שמאי אומרים: מעה כסף, ובית הלל אומרים: שתי מעות כסף.

חידושי הריטב"א החדשים, בבא מציעא קכז ע"א (נה ע"א בגמ'):

ובירושלמי אמר: הטענה - בש"א: מעה כסף, ובה"א: שתי מעין.

153-156 **חידושי הרמב"ן**, שבועות לט ע"ב, ד"ה ה"ג מה כלים שנים:

נפרש ב"דבר חשוב" שבכאן פ"א [פירוש אחר] שמצינו אותו בירושלמי, דגרסי התם: אמר שמואל, טענו שתי מחטין והודה לו באחת מהן, אמ"ר חנינא: והן יפות שתי פרוטות, שיהא טענה פרוטה והודה פרוטה, והכי נמי מפרשינן [...] ואע"ג דאקשו התם בירושלמי: ברם כבית הלל דילפי כסף מכלים, מה כלים שנים אף כסף שנים, ודכותה, מה כסף שני מעים אף כלים שני מעים [...] הילכך גמרינן בגמרא דמערבאי פירושא דמילתא דשמואל, והויא דהווי בה לית לן בה, דלא אתיא אליבא דגמרא דילן.

7 לא הבאתי ממהדורת א' סופר, ירושלים תשכ"ה, עמ' 116, משום שיש שם השמטה של קטע שלם [דב"ש. תמן אמרי כסף דינר והא הכא אמרי כסף מעה. ובה"א שתי כסף. מחלפא שטתהון], אבל השוויתי והשלמתי על פי מהדורת א' סופר הנ"ל.

חידושי הרמב"ן, שבועות לט ע"ב, ד"ה אבל ראיתי:

אבל ראיתי לרבינו האיי גאון ז"ל בשערי שבועות שלו ולמקצת המחברים שכתבו שטענו שתי מחטין חייב אע"פ שאינן שוות פרוטה, וראוי לסמוך על הירושלמי.⁸ וכיון שלא הוזכר בכתוב אלא כסף סתם, אין לך בו אלא פחות, שבמטבעות של כסף כמו שהוזכר בירושלמי למע' <למעלה>, אף כלים כל שיהא כלי, ובלכר שיהא חשוב.

חידושי הרשב"א, שבועות לט ע"ב, ד"ה ה"ג מה כלים, עמ' 119:

וכן היא בירו', דגר' התם: אמ' שמו', טענו ב' מחטין והודה בא' מהן, אר"ח: והן יפות ב' פרוטו', שיהא טענה פרוט' והודאה פרוט'. ע"כ.

תוספות, שבועות לט ע"ב, ד"ה מה כלים:

וה"נ אמרינן בירושלמי דטענו שתי מחטין צריך שיהא שוין ב' פרוטות, שתהא הכפירה פרוטה וההודאה פרוטה, והדר מקשינן כסף לכלים להצריך כסף יותר מפרוטה, דמה כלים דלאו כל דהו אלא כלי חשוב, אף כסף לאו כל דהו אלא כסף חשוב, דהיינו מעה, שבכך יש בו חשיבות.

תוספות, בכורות ג ע"ב, ד"ה כל כסף האמור:

דלא תימא גזירת הכתוב הוא בכל כלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה כמו שאומר בירושלמי דטענו שני מחטים מיירי בשוים שתי פרוטות שתהא הכפירה פרוטה וההודאה פרוטה, והדר מקשינן כסף לכלים להצריך שיבות בכסף יותר מפרוטה, דמה כלי לאו כל דהו אלא כלי חשוב, אף כסף לאו כל דהו אלא כסף חשוב, והיינו מעה, שבכך יש חשיבות.

פירוש רבינו נסים, שבועות יט ע"ב, ד"ה טענו חטים:

והרמב"ן ז"ל פירש [...] והכי איתא בירושלמי, דגרסי' התם: אמר שמואל, טענו שני מחטין והודה לו באחד מהן [חייב].

הלכה א, נח ע"ד

סוגיא 6 • על מחלוקות בית שמאי ובית הלל

ספר המפתח, עירובין ו ע"ב:

כאן קודם בת קול, כאן לאחר בת קול. בפירקין לקמן אמרו: יצתה בת קול ואמרה, הלכה כבית הלל. ובגמ' דבני מערבא: היכן יצתה בת קול? ר' ביבי בשם ר' יוחנן: ביבנה יצתה בת קול.

8 אלו דברי הרמב"ן כנגד דברי הגאון!

הלכה א, נח ע"ד

סוגיא 7 • וכמה היא פרוטה?

198-196 **רשימת ערכי מטבעות**, רי"ן אפשטיין, מחקרים, ב, עמ' 354, וכן בעמ' 356 (השלמות ותיקונים):⁹ ודיקדקו גדולי הדור ועשו אותם אחד מששה. ושלושה דרכיה - שני פצים; דרכה - שתי שמימת; ניץ - שתי פרוטות.

204-200 **תוספות הרא"ש**, קידושין יב ע"א, ד"ה ל"ק הא דאייקור איסרי, קלה ע"ב: והכי איתא בירושלמי: ר' חנינא ור' מנא. ר' חנינא אומר: נחשת באתרא קאים - כספא זיל וכספא יקיר; ר' מנא אומר: כספא באתרא קאי - נחשת זיל, נחשת יקיר. על דעתיה דר' חנינא, לעולם שמנה ונ"א שש נשים מתקדשות באיסר; על דעתיה דר' מנא, פעמים שש פעמים ח'.

208-205 **ספר המפתח**, עירובין סא ע"א (בש"ס וילנה, פב ע"ב): ובגמ' דקידושין דבני מערבא גרסי: תני ר' חייא, סלע ד' דינרין, ונפקא לן ממתני' דפר' הזהב דסלע ד' דינרין, דתנן: כמה תהא הסלע חסרה ולא יהא בה אונאה? ר' מאיר אומ': ד' איסרות מאיסר לדינר. מכלל שהסלע יש בו ד' דינרין, והכי אמרי בפר' האשה נקנית: חילפיי אותבוני על כיה נהרא, דלא אפיקית מתניתא דר' חייא רבה מן מתני' זרקוני לנהרא. אמרון ליה: והא תני ר' חייא, סלעא ד' דינרין! אמ' לון: אף אנן תנינא, כמה תהא הסלע חסרה ולא יהא בה אונאה? ר' מאיר אומ': ד' איסרות מאיסר לדינר.

הלכה א, נח ע"ד

סוגיא 8 • וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל

229-227 **חידושי הריטב"א**, קידושין יג ע"ב, עמ' קנו: מקשו עלה בירו': דילמא כי איצטריך למיסר לכ"ג היינו היכא דנפלה לה יבמה, דלישראל שריא ולדידיה אסורה ואפילו מן האירוסין.

הלכה א, נח ע"ד

סוגיא 9 • קניין יבמה במאמר

240-236 **חידושי הרשב"א**, יבמות נא ע"ב, ד"ה ר' שמעון, עמ' ש: והכי מפורש בירושלמי, דגרסינן התם בפירקין דהכא: ר' שמעון אומר, המאמר קונה או לא קונה. מה טעמא דר' שמעון? "יבמה יבא עליה" - זו הביאה; "ולקחה לו לאשה" - זו המאמר. וכשם

9 וראו ניומן, המעשים, עמ' 25-26, הערה 21, עמ' 89-91. לדעת רי"ן אפשטיין מדובר במעשים לבני ארץ ישראל, אבל ראו ניומן, שם (ראו גם א"א אורבך [מהדיר], "פירוש לסילוק הקלירי לפרשת שקלים" אז ראית וספרת"), מחקרים במדעי היהדות [תשנ"ח], עמ' 665.

שהביאה גומרת בה כך המאמר גומר בה. או: "יבמה יבא עליה" והרי היא לקוחה לו והמאמר לא הועיל בה כלום. <יבמות>

הלכה א, נט ע"א

סוגיא 11 • חצי אשה חצי שפחה, מהי בקנייני אישות?

²⁵⁴⁻²⁵³ **תשובות ופסקים**, עמ' 296 (המהדיר: "דברי שמואל - רק במקבילה בפסחים, ובענין משומד וגוי - בשום מקום בירושלמי!". במבוא, עמ' כה, הוא כותב שתשובה זו היא של ר' שמואל הלוי מוירמזא בשם רבו רבי שמחה בר שמואל משפירא).
ובירושלמי דקידושין גר': ר' חייא בר בא בשר' יוחנן, מי שחציו עבר וחציו בן חורין וקידש אשה - אין חוששין לקידושיו, ודכוות' אין חוששין לגירושיו, ושמואל א': חוששין לגירושיו. משומד - חוששין לקידושיו ולגירושיו; גוי - אין חוששין לא לקדושיו ולא לגירושיו.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 1 • עבד עברי נקנה בכסף ובשטר - מנלן?

^{15-12,7-2} **הקונטרס האחרון**, קידושין ריא, עמ' 338:

כתיב: "כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה". הקיש עברי לעבריה. מה עבריה נקנית בכסף ובשטר, אף עברי נקנה בכסף ובשטר. ניחא בכסף, דכתיב: "ויצאה חנם אין כסף". בשטר? עבריה למדה מבת חורין ועברי למד מעבריה. נמצא למד מלמד. עד כרון כר' עקיבא, דאית ליה למד מלמד. כר' ישמעאל דלית ליה? אתיא שילוח שילוח, מה שילוח שנאמר להלן, בשטר, אף כאן בשטר. ולא המיין. תמן להקנות לעצמה, ברם הכא להקנות לאחרים. א"ר מתניה: מכירה מכירה. מה מכירה שנאמר להלן, בשטר, אף כאן בשטר.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 2 • שווה כסף ככסף?

²¹⁻¹⁹ **כסף משנה**, הלכות עבדים ב ח:

בירושלמי פרק קמא דקידושין: "והיה כסף ממכרו" - בכסף הוא נגאל, ואינו נגאל לא בתבואה ולא בכלים. בכל אתר את עביד שוה כסף ככסף, והכא לית את עביד שוה כסף ככסף? אמר רבי אבא מרי: שניא היא, ששנה עליו הכתוב כסף מכסף.

²¹⁻²⁰ **תוספות ר"י הזקן**, ב ע"א, עמ' לד:

גליון: ורבינו יצחק ב"ר אברהם הקשה מירושלמי, דגרסינן אהא דאמרי' לקמן בכסף הוא

נקנה ואין נקנה בתבואה ולא [בכלים]: בכל אתר את עבד שוה כסף ככסף, והכא לית את עבד שוה כסף ככסף? שניא היא, דכתיב: "כסף" "כסף".

תוספות טו, קידושין ב ע"א:

וכן משמע בירושלמי, דקאמר: בכל אתר אמר (דישיב) [דשוה כסף] ככסף, והכא אמר דאינה נקנית בתבואה וכלים, ומשני: "כסף" "כסף", לעכב.

התוספות שעל האלפס, עמ' שיסה:

וכן משמע בירושלמי, דקאמר: בכל אתר אמ' דשוה כסף ככסף, והכא אמ' דאינה נקנית בתבואה וכלים, ומשני: "כסף" "כסף", לעכב.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 4 • שטר אמה עבריה ושטר קידושין

³²⁻²⁸ **בית הבחירה**, קידושין, עמ' 62:

ויש חולקים בזה ממה שאמרו בתלמוד המערב, סדר מכירה: אני פלוני מכרתי בתי לפלוני. סדר קדושין: אני פלוני קדשתי בתו של פלוני. ושאלו שם: החליף ואמר קדשתי בתי לפלוני, מהו? והשיבו: מה בכך? (ומכל מקום הם מפרשים מה בכך, כלומר להיותם מיהא קידושי ספק.)

כסף משנה, הלכות עבדים ד סוף ג:

ובירושלמי פרק קמא דקידושין, סדר מכירה כך הוא: אני פלוני מכרתי בתי לפלוני.

ראו **משנה תורה**, הלכות עבדים ד ג:

כיצד בשטר? כותב על הנייר או על החרש "בתי מכורה לך", "בתי קנויה לך", ונותן ביד האדון. ושטר אמה עבריה, האב כותבו.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 5 • "וקונה את עצמו בשנים" - שנים שלמכירה או שנים שלעולם?

³⁶⁻³⁴ **הקונטרס האחרון**, קידושין, ריב, עמ' 338:

כתיב: "שש שנים יעבד". יכול יצא בסוף שש? ת"ל: "ובשביעית יצא". יכול יצא בסוף שביעית? ת"ל: "שש שנים יעבד". הא כיצד? עובד כל שש ויוצא בתחילת שבע.

⁴⁰ **כסף משנה**, הלכות עבדים ב ב:

במכילתא [...] ובפרק קמא דקידושין ירושלמי נמי, שביעית של מכירה, לא שביעית של עולם.

הלכה ב, נט ע"א

סוגיא 6 • עבד שחלה או ברח - האם יוצא בשנים?

53-50 **חידושי הרשב"א**, קידושין יז ע"א, ד"ה יכול אפילו, עמ' קכו:

יכול אפילו חלה וכו'. ירושלמי: ומה ראית לרבות את זה ולהוציא את זה? אחר שריבה הכתוב, מיעט: מוציא אני את זה שהוא ברשותו, ומרבה אני את זה שאינו ברשותו.

שיטה לא נודע למי, קידושין יז ע"א, עמ' לב:

גרסי' בירוש': ברח וחלה - חייב להשלים, דא"ל: אלו היית גבאי, לא אבאשת. (פי', ואפי' חלה שלש ועבד שלש - חייב להשלים.) חלה וברח - חייב להשלים, דא"ל: אילו הוית גבאי, אתאסית.

ספר מצוות גדול, עשין, ג, קסט ע"ב:

דמפרש שם בפרק קמא דקידושין: ואם פגע בו יובל - יצא. כמה דברים אמורים? בחלה. אבל בברח, אין היובל מוציאו, כדאיתא בירושלמי דקידושין. מה טעם? זה ברשותו וזה אינו ברשותו.

כסף משנה, הלכות עבדים ב ד:

(ובסמ"ג כתב: ואם פגע בו יובל - יצא. בד"א? בחלה. אבל בברח - אין היובל מוציאו) כדאיתא בירושלמי דקידושין: מ"ט? זה ברשותו וזה אינו ברשותו, עכ"ל.

62-60 **חידושי הרמב"ן**, קידושין יז ע"א, ד"ה יכול אף חלה, עח ע"א:

אבל ברח ואח"כ חלה - משלם, דיכיל למימר ליה: אלו גבאי הוית, לא אבאשת. אמר ר' חנינה: אפילו על קדמאה [א]יתיה היא, חלה ואחר כך ברח - משלם, דו יכיל למימר ליה: אלו הוית גבאי, אנשימת בפריע.

חידושי הרשב"א, קידושין טז ע"ב, עמ' קכו:

אבל ברח וחלה, ואף חלה בבית רבו וברח - חייב להשלים, כדגרסינן בירושלמי: ברח ואח"כ חלה - משלים, דיכול למימר ליה: אלו גבי הוית, לא אבאשת. א"ר חנינא: אפילו על קדמאה אתיא היא, חלה ואח"כ ברח - משלים, דיכול למימר ליה: אילו הוית גבי, אתנשימת בפריע.

חידושי הרשב"א, קידושין יז ע"א, עמ' קכו:

ירושלמי: ומה ראית לרבות את זה ולהוציא את זה? אחר שריבה הכתוב, מיעט: מוציא אני את זה שהוא ברשותו ומרבה אני את זה שאינו ברשותו.

חידושי הריטב"א, קידושין טז ע"ב, עמ' קפט:

אבל בירושלמי פי' [...] ובלשון הזה אמרו שם: ברח ואח"כ חלה - משלם. מצי למימר ליה: אלו הוית גבאי, לא אבאשת. אמר רב הונא: אפילו על קדמה, חלה ואח"כ ברח - משלים, דיכיל למימר ליה: אלו גבאי, הוית אנשמתי <המהדיר מתקן: אנשמת> בפריע (פי', נתרפי' מיד).

נימוקי יוסף, כתובות סג ע"ב, ד"ה תנו רבנן המורדת על בעלה, עמ' קסד:

וגרסי' בירוש': כמה אנן קיימין? אי בשמרדה כשהיא נדה, התורה המרידתה עליו! אבל כמה אנן קיימין? שמרדה עליו עד שלא באה לנדה ובאה נדה. נדה בת תשמיש היא? כלומר [...].

שיטה קדמונית, קידושין יז ע"א, עמ' 42:

אבל ברח וחלה, ואף חלה בבית רבו וברח - חייב להשלים, כדגרסינן בירושלמי: ברח ואחר כך חלה - משלים, ודן יכיל למימר ליה: אלו גבאי הוית, לא אבאשת. אמר ר' חננא: אף על קדמאה אתיא הא, חלה ואחר כך ברח - משלם, ודן יכיל למימר ליה: אלו גבי הוית, אנשמת בפריע.

חידושין לקידושין, עמ' ט:

והכי איתא ל[הדיא] בירושלמי: ברח ואח"כ חלה - משלים. יכול מימר ליה: אלו הוית גבאי, לא מכחשת. א"ר חנינה: אפי' על קדמיתא אתיא היא, חלה ואח"כ ברח - משלים, דיכול מימר ליה: אלו היתה גבאי, אנשמת בפריע.

תוס' ר"י הזקן (מיוחס), קידושין יז ע"א:

ירושלמי: ברח וחלה - שעבד רוב שש, ואם לא ברח היה פטור. לא אבשת - לא חלית. אתנשמת בפריע - ותפאית מהרה.

מרדכי בהגה"ה, כתובות סג ע"ב, פרק אע"פ (ה), עמ' לג:

פסק ראבי"ה [...] וראיה מירוש' דפרק קמא דקידושין, דפסק גבי עבד עברי שברח ואחר כך חלה - משלים, ומדמה התם למורדת.

בית הבחירה, קידושין יז ע"א, עמ' 105:

וכך היא שנויה בהדיא בתלמוד המערב, ולשונה בזה: ברח ואחר כך חלה - משלים, דאמר ליה: אלו היית גבאי, לא איבאישת. חלה ואחר כך ברח - משלים, דאמר ליה: אלו הוית, אינשמת בפריע.

הגהות אשר"י, כתובות, ה, סוף לג:

וראיה מירושל' דפרק קמא דקידושין דפסק גבי עבד עברי שברח ואחר כך חלה - משלים, ומדמה התם למורדת.

הלכה ב, נט ע"ב

סוגיא 9 • עבד עברי - "ואם לא יגאל באלה"

⁸⁷⁻⁸³ **יחסי תנאים ואמוראים**, ערך "ר' יוסי (ר' יוסי אמורא סתם)" (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' שלז):
הירושלמי מסיק הא דא"ר יוסי הגלילי: באלה לשיעבוד כדברי מי שהוא לשיעבוד, לא משעבד ויוצא אלא משלם ויוצא. רצו קרוביו של ראשון להיגאל (?) רצו קרוביו של ראשון להגאל (?) - מגאילין להם; רצו קרו' של שיני להגאל - אין מגאילין להן.

ילקוט תלמוד תורה, ויקרא כה:

"יגאלנו" "יגאלנו" "יגאלנו" שלשה פעמים, ללמד על בתי החצרים ושדה אחוזה שהקרוב קודם. דאיבעיא להו: עבד עברי נגאל לקרובים או אינו נגאל לקרובים? ת"ש: מה "יגאלנו" "יגאלנו" "יגאלנו" שלשה פעמים? לרבות כל הגאולות, שנגאולות כסדר הזה. מאי לאו לרבות בתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר

לישראל? לא. לרבות בתי החצרים ושדה אחוזה. הני, בהדיא כתי' בהו. אמ' רב נחמן בר יצחק: לקרוב קרוב קודם. פ"ק דקדושין ובת"כ ובירושלמי דפ"ק דקדושין.

הלכה ב, נט ע"ב

סוגיא 12 • קידושי ייעוד

120-113 הקונטרס האחרון, קידושין ריג, עמ' 338-339:

"אשר לא יעדה" - מלמד שאינה מייעדה לו עד שיהא ביום כדי לפדותה ובמעשי ידיה שוה פרוטה ובגירועיה שוה פרוטה, דב"ר יוסי בר' יהודה. וחכמים אומרי': מייעדה והולך אפילו עד דמדומי חמה. א"ר חייא בר אדא: הכל מודים בעבד עברי עד שיהא שם שוה פרוטה. יאות א"ר יוסי בר יהודה. מה טעמא דרבנן? כסף אין בו, מעשה ידיים יש בו. במה הוא מייעדה? ברברים.

חידושי הרשב"א, קידושין יט ע"ב, ד"ה ת"ר כיצד, עמ' קלט:

ירושלמי: על דעתא דרבנן, משעה ראשונה נותן כסף לייעודין. על דעתיה דר' יוסי בר' יהודה, בסוף נותן כסף לייעודין. מאן דאמר בסוף נותן כסף לייעודין - מעשה ידיה של בעלה; ומאן דאמר משעה ראשונה נותן כסף לייעודין - מעשה ידיה של אביה. אפילו כמאן דאמר משעה ראשונה נותן כסף לייעודין - מעשה ידיה של בעלה, נעשה כאומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שמעשה ידיך שלי.

הלכה ב, נט ע"ב-ע"ג

סוגיא 13 • "ואם לבנו ייעדנה"

157-141 **אור זרוע**, בבא בתרא קד, ג, יז ע"א (ג, עמ' תלט):

ואמרי' נמי בירושלמי: "אם לבנו יעדנה" - לבנו הוא מייעדה, ואינו מייעדה לבן בנו. ר' שמואל בר אבא בעי קומי דר' זעירא: גבי נחלה את עביד בן הבן כבן, וכה אתמר הכין?

הקונטרס האחרון, קידושין ריג, עמ' 339:

"ואם לבנו יעדנה" - לבנו מייעדה, ואינה מייעדה לאחיו. שהיה ברין: ומה אם הבן, שאינו קם תחתיו בחלוצה ובייבום, ההוא מייעדה לו; אחיו, שהוא קם תחתיו לחליצה וליבום, אינו דין שיעדנה לו? לא, אם אמרת בבן, שהוא קם תחתיו בשדה אחוזה, תאמר באחיו, שאינו קם תחתיו בשדה אחוזה? ת"ל: "ואם לבנו יעדנה" - לבנו מייעדה, ולא לאחיו. "ואם לבנו יעדנה" - לבנו מייעדה, ואינו מייעדה לבן בנו. שמואל בר אבא בעא קומי רבי זעירא: בפרשת נחלות את עביד בן בן כבן, והכא לית את עביד בן בן כבן? א"ר זעירא: מאן דאמר לי הדא מילתא, אנא משקי ליה קונדיטון. התיב רבי תנחום: הרי פרשת נחלות עשית אח כבן ושאר כל הקרובים כבן אתה עושה בן בן כבן, וכאן, שלא עשית אח כבן ושאר כל הקרובי' כבן, אין אתה עושה בן בן כבן? אמרין: אזיל קונדיטון.

תשובות מהר"ם מרוטנבורג, בודפסט תרנ"ה, תתקכח (קכט ע"ד):

ואמר נמי בירושלמי: "ואם לבנו ייעדנה" – מייעדה לבנו, ואין מייעדה לכן בנו [שמאל בר אבא בעי קומי ר' זעירא: בפרשת נחלות] את עביר בן בן כבן [והכא לית את עביר בן בן כבן?].

¹⁸⁸⁻¹⁸⁷ **מגלת סתרים**, אסף, עמ' 36 (לא מובא במהדורת אברמסון):

בגמ' דהאשה רבה ביבמות ובגמ' דהאשה נקנית בקידושין גרסי' בני מערבא אחז הוליד בן תשע והרן בן שש וכלב בן עשר, ותייה כמאן דמר הוא כלב בן חצרון הוא כלב בן יפנה.

הלכה ב, נט ע"ג

סוגיא 15 • מוכר אדם את בתו לאמה

^{222-218, 210-209, 199-198} **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

²⁰⁵ **חידושי הריטב"א**, כתובות נו ע"א, ד"ה ר' יהודה, עמ' תמה (ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, קידושין,

עמ' 948, ועיינו שם, הערה 31):

ועוד, דבירושלמי אמרו על זה: ועונה לאו דבר שבממון הוא. הי ניהו דבר שאינו של ממון? שלא תצטרכי גט, שלא תהי זקוקה ליבם, ע"כ.

חידושי הריטב"א, בבא מציעא נא ע"א, עמ' תלא (ראו ר"ש ליברמן, שם, הערה 31):

ועוד, כי בירושלמי אמרו ועונה לאו דבר שבממון הוא. הי ניהו דבר שאינו של ממון? ע"מ שלא תצטרכי גט, שלא תהיה זקוקה ליבם.

שו"ת הריטב"א, קיז, עמ' קלד:

וכל כי האי גוונא, תנאי שבממון הוא, שהוא קיים, כמתנה על שאר כסות ועונה, דאפי' עונה דבר שבממון הוא כפי הפירוש הנכון וכפי הירושלמי, וכל הנאה שבגוף כדבר שבממון חשוב, כמו שאמרו בירושלמי: איזהו דבר שאינו של ממון? שלא תצטרכי גט, שלא תהיה זקוקה ליבם.¹⁰

חידושי הריטב"א החדשים, בבא מציעא קיט ע"ב:

בירושלמי אמרו: ועונה לאו דבר שבממון הוא. הי ניהו דבר שאינו של ממון? ע"מ שלא תצטרכי גט, שלא תהיה זקוקה ליבם.

²²²⁻²¹⁸ **יחסי תנאים ואמוראים**, ערך "יוסי" (אבא יוסי בן קיטונתא), (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' רנה):

ובירושלמי דקידושי' תני: ר' שמע' בן יוחי אומ', כשם שאינו מוכר שפחות אחר אישות, אף לא שפחות אחר שפחות. מה טעמ' דר' שמע' "בבגדו בה" – פעם אחת הוא בוגד בה, אינו בוגד בה פעם שנייה. מה מקיימין רבנ' טעמ' דר' שמע'? כיון שפירס טליתו עליה, עוד אין לאביה רשות בה.

¹⁰ ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, קידושין, עמ' 948: "וכנראה העתיק מקדמון אחר שפירש כן את הירושלמי בב"מ הנ"ל".

הלכה ב, נט ע"ג

סוגיא 17 • אמה העבריה יוצאה במיתת רבה

237-227 **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

235-227 **הקונטרס האחרון**, קידושין ריד, עמ' 339:

בר פדא אמר: אמה העבריה יוצאה במיתת האדון. מה טעם? "ואף לאמתך תעשה כן", וכתוב: "והיה לך עבד עולם". הקיש אמה העבריה לנרצע. מה נרצע יוצא במיתת רבו, אף אמה העבריה יוצאה במיתת רבה. ואתייה דבר פדה כהדן תנייה: עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת. אמה העבריה אינה עובדת את הבת ואת הבן. אית תניי תני: בין עברי בין עבריה אין עובדין לא הבן ולא את הבת. ומה אני מקיים "ואף לאמתך תעשה כן"? פתר לה.

ילקוט תלמוד תורה, דברים טו, יז (הציטוט הוא מספרי דברים, קכב, עמ' 181, שו' 5-8, אף שהוא מביא את הירושלמי בראש!):

"והיה לך עבד עולם" - כל ימי עולמו של אדון. אף הוא נמכר ל' שנה ומ' שנה קודם היובל. מכאן אתה או: עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת. נרצע - לא את הבן ולא את הבת. מנין ליתן האמו' שלזה בזה? ת"ל: "עולם" עולם" לג"ש. ירושלמי פ"ק דקדושין וספרי.

הלכה ב, נט ע"ג-ע"ד

סוגיא 18 • זה שהוא נמכר בבית דין וזה שמוכר את שטרו

242-238 **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

הלכה ב, נט ע"ד

סוגיא 19 • עבד כהן

257-256, 252-251, 246-243 **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

257-250 **ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין**, מהדורת אברמסון, עמ' 94 (מכון אופק, עמ' תקטז, הערה 104):
 ירוש': וירצע מן הסחוס פחות מן הכרשינה, שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי כרשינה! התורה אמרה:
 "ושב לאחוזתו" - בעינו. כלום היה נרצע אלא אם כן יש לו אשה ובנים?

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "יודן [ברבי]" (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' קעז):
 ומצא' תירוקן זה בירושל' דקידושי' פ"א, דה"ג התם: דרש יהודה בר', מן המילת היה נרצע, שלא יהא כהן ויפסל. ר' מאיר אומ': מן הסחוס היה נרצע. מיכאן היה ר' מאיר: אין כהן נרצע, שמא יעשה בעל מום ויפסל מן העבודה. וירצע מן הסחוס פחות מן הכרשינה! שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי

כרשינא! התורה אמרה: "ושב אל משפחתו" בעינן. (נמצא על פי הירושלמי נוכל לקיים מצות רציעה וכן שב אל משפחתו)

חידושי הרמב"ן, קידושין כא ע"ב, ד"ה מרצע גדול, פח ע"א:
ובירושלמי אמרו: [וירצע] מן הסחוס פחות מכרשינה! שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי כרשינה!
התורה אמרה: "ושב לאחוזתו" – בעינן.

חידושי הרשב"א, קידושין כא ע"ב, ד"ה וחכמים אומרים, עמ' קמו:
ושאלו בירושלמי: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינה (פי', לפי ששנינו בככורות [...])! והשיבו: שלא יבא לידי כרשינה.

שיטה קדמונית, קידושין כא ע"ב, עמ' 51:
ובירושלמי אמרו על זה: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינה! שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי כרשינה! התורה אמרה: "ושב לאחוזתו" – בעינן. (ואם אזנו מנוקבת נקב רחב כמלא כרשינה, לאו בעינן הוא, שהרי נעשה בעל מום.)

חידושי הריטב"א, קידושין כא ע"ב, עמ' רכח:
ובירושלמי אמרו: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינה! ופריק: שלא יבא לידי כרשינה. ויבא לידי כרשינה!
התורה אמרה: "ושב לאחוזתו" בעינן. (ופי' [...]) והתורה אמרה ושב לאחוזתו בעי' [...].

תוספות הרא"ש, קידושין כא ע"ב, ד"ה אין עבד עברי, קמז ע"א:
בירושלמי פריך: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינא [...] ומשני: כדי שלא יבוא לידי כרשינא.

חידושין לקידושין, עמ' סז–סח:
ובירושלמי נראה דאפי' במרצע קטן פליגי. דמקשינן התם: וירצע מן הסחוס פחות מכרשינא! שלא יבא לידי כרשינא. ויבא לידיה לכרשינא! התורה אמרה: "ושב אל משפחתו" בעינן.

הלכה ב, נט ע"ד

סוגיא 20 • הנרצע נקנה במרצע (הלכה עוקפת למקרא)

²⁵⁸ **ירושלמי (ליקוט)**, ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

²⁶⁰⁻²⁶³ **רש"י**, סוטה טז ע"א, ד"ה והלכה בכל דבר (רש"י מצוטט בתוספות איוורא, סוטה טז ע"א, ד"ה והלכה בכל דבר [עמ' מג], ובתוספות שאנץ על אתר):
ובמסכת קידושין ירושלמי מצאתי משנה זו דר' ישמעאל: ואין תער מן השלשה אלא מרצע, והכי תניא התם: התורה אמרה: "ספר", והלכה: בכל דבר התלוש; התורה אמרה: "עפר", והלכה: בכל דבר המגדל צמחים; התורה אמרה: "מרצע", והלכה אמרה: אפי' סול וסירה.

תוספות איוורא, סוטה טז ע"א, ד"ה והלכה בכל דבר (עמ' מג):
ועוד פ"ה דבירושלמי דמסכת קידושין מיייתי משנה דר' ישמעאל: ואין תער [מן] הג' אלא מרצע,
דהכי תניא התם: התורה אמרה: "מרצע", והלכה: אפילו (סיד וסידה) [סיל וסירה] ומקדה ומכתב.

תוספות הר"ש משאנץ, סוטה טז ע"א:
ועוד ב"ה דבירושלמי במסכת קידושין מיייתי משנה דר' ישמעאל: ואין תער מן הג' אלא מרצע, דהכי
תניא התם: התורה אמרה: "מרצע", והלכה: אפי' סיל וסירה ומקדה ומכתב.

בית הבחירה, סוטה טז ע"א, עמ' לז:
ומכל מקום, בתלמוד המערב לא שנו בה תער אלא מרצע, שהתורה אמרה "מרצע", הא בשאר דברים
אין הרציעה כלום ויצא לחירות, והלכה מעבירתו אף בסיל וסירה.

הלכה ב, נט ע"ד

סוגיא 21 • גנאי לו, גנאי למשפחתו

ירושלמי (ליקוט), ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

מדרש הגדול, שמות, עמ' תסו, שו' 4-9 (שם, שו' 2, 9-12, על פי הבבלי!):
שאלו התלמידים את רבן יוחנן בן זכאי, אמרו לו: מה ראה העבד להירצע באזנו מכל איבריו? אמר להם:
אוזן ששמעה על הר סיני "אנכי ה' אלהיך, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", ופירקה מעליה עול מלכות
שמים וקיבלה עליה עול בשר ודם; אוזן ששמעה "כי לי בני ישראל עבדים", הלך וקנה לו אדון אחר, לפיכך
תבוא האוזן ותירצע, שלא שמרה את מה ששמעה.

דרשות ר' יהושע אבן שועיב על התורה, פרשת משפטים, כח ע"ד (אינו בירושלמי לפנינו!):¹¹
(ואמרו ז"ל במסכת קידושין: כי טעם זה, שהוא אזן ששמעה בסיני "כי לי בני ישראל עבדים", והלך וקנה
אדון לעצמו - ירצע. ולמה ברלת ומזוזה? שהיו עדים במצרים כשנגלה להוציאם מבית עבדים וצוה לתת
דם במזוזות ובמשקוף, והוא חוזר בעבדות? ירצע בפניהם.) ועוד בירושלמי: מה טעם מרצע יותר מכלי
אחר? כי מרצע עולה ארבע מאות, והשם המתין גזרת ד' מאות וחשב הקץ להוציאם משם כמו שהבטיח
לאברהם, והוא הלך וקנה אדון לעצמו? ירצע במרצע, שעולה ד' מאות.

11 ראו בדברי הפתיחה של ש' אברמסון במהדורת הצילום, ירושלים תשכ"ט. מובא גם בתורה שלמה, שמות, כא
(משפטים), אות קלז, כרך יז, עמ' 41. השוו: תוספות, קידושין כב ע"ב, ד"ה מה נשתנה און: **יש במדרש** דמרצע בגימ'
ד' מאות, ולפי שהיו ישראל עבדים ד' מאות שנה וגאלם הקב"ה, והלך זה וקנה אדון לעצמו, לפיכך ירצע במרצע
העולה כך. ראו גם ר' יעקב ב"ר אשר, בעל הטורים על התורה, שמות כא, ו, ירושלים תשמ"א, עמ' קסט.

הלכה ב, נט ע"ד
סוגיא 22 • אזנו ימנית

281 ירושלמי (ליקוט), ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

הלכה ב, נט ע"ד
סוגיא 23 • מתי נרצע?

286-282 ירושלמי (ליקוט), ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

286 תוספות, קידושין כ ע"א, ד"ה כל הקונה (אינו בירושלמי לפנינו!):

כל הקונה עבד כקונה אדון לעצמו. וקשה, מאי אדון? די לו להיות כאדונו! ויש לומר כד איתא בירושלמי, דפעמים אין לו אלא כר אחת, אם שוכב עליו בעצמו אינו מקיים "כי טוב לו עמך", ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסרו לעבדו, זו מדת סרום. נמצא שע"כ צריך למסור לעבדו. והיינו אדון לעצמו.

הלכה ב, נט ע"ד
סוגיא 24 • עבד עברי קונה את עצמו ביובל ובמיתת האדון

290-287 ירושלמי (ליקוט), ז'נבה, גניזה 56. ראו העתקה משווה.

290 ראו ילקוט תלמוד תורה, דברים טו, יז (הציטוט הוא מספרי דברים. ראו לעיל, סוף סוגיא 17).

הלכה ג, נט ע"ד
סוגיא 1 • קניין עבד וקניין אחוזה

9-5 ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין, עמ' 95 (מכון אופק, עמ' תקכה):

ירוש': ומנין שאחוזה נקנית בכסף ובשטר ובחזקה? תל': "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום" - אילו עידי שטר; "והעד עדים" - אילו עידי חזקה. או אינן אלא עידי שטר? כבר כתוב (כתוב): "וכתוב בספר וחתום".

14-12 ילקוט תלמוד תורה, בראשית כג, ט (הציטוט, מהירושלמי):

א"ר חנינא: כל שקל שכתו' בתורה - סלעים; ובנביאים - ליטרין; ובכתובי' - קנטרין. א"ר יהודה בר פפי: חוץ משקלי עפרון, שהן קנטרין. מאי טעמא? דכתי': "בכסף מלא". ירושלמי פ"ק דקדושין, ורבה פר' נ"ח.

הלכה ג, ס ע"א

סוגיא 3 • עבד קונה את עצמו על ידי אחרים

⁶⁴ תוספות הרא"ש, גיטין כג ע"ב, ד"ה נעשה, מב ע"א:

ובירושלמי פריך כה"ג גבי משחרר חצי עבדו, ומשני, כשזיכה לו על ידי אחר.

הלכה ג, ס ע"א

סוגיא 4 • זכיית עבד לעצמו

⁷⁵⁻⁷⁴ ספר התרומות, שער ו, חלק ג, אות ג, עמ' קפ:

וירושלמי מוכיח דקא תני ולא ליה, פירוש [...] ואמרינן התם: מאן תנא ולא ליה? ר"מ היא.

הלכה ג, ס ע"א

סוגיא 5 • ולמה לא תנינן בראשי איברים?

⁸³⁻⁸¹ חידושי הרמב"ן, קידושין כב ע"ב, ד"ה וקונה את עצמו, צא ע"ב:

וקונה את עצמו. כתוב בתוס' חכמי הצרפתיים: קשיא לן אמאי לא תני נמי בשן ועין ובראשי איברים. וי"ל [...] א"נ [...] טוב מזה ומזה מצאתי בירושלמי, למה לא תנינן וקונה את עצמו בראשי איברים שאינן חוזרין? אמר ר' יוחנן בר מריה: מפני המחלוקת – אית תניי תני: צריך גט שחרור, אית תניי תני: אין צריך גט שחרור. פי', דלמאן דאמר צריך גט שחרור נמצא שאינו קונה עצמו בראשי איברים לגמרי אלא בכסף ושטר. וזה הטעם נכון מדבריהם ז"ל.

חידושי הרשב"א, קידושין, עמ' קנה:

ירושלמי: אמאי לא תנא וקונה את עצמו בראשי אברים שאינן חוזרין? אמר ר' יוחנן: מפני המחלוקת – אית תנאי תני: צריך גט שחרור, אית תנאי תני: אין צריך גט שחרור.

שיטה לא נודע למי, קידושין כד ע"א, ד"ה תנא יוצא בעין ושן, עמ' נד:

ובירוש' גרסי' למה לא תנינן וקונה את עצמו בראשי איברי' שאינן חוזרין? א"ר יוחנן בר מתיא: מפני המחלוק' – אית תנאי דתני: אין צרי' גט שיחרו', ואית תנאי דתני: צריך גט שחרור.

חידושי הריטב"א, קידושין כב ע"ב, עמ' רלח:

אבל בירו' תירצו בענין יפה, שאמרו שם: ולמה לא תנינן שקונה עצמו בראשי אברים שאינן חוזרין? אמר ר' יוחנן: מפני המחלוקת – אית תנא תני: צריך גט שחרור, ואית תנא תני: אינו צריך גט שחרור. ע"כ.

חידושין לקידושין, עמ' עט:

ובירושלמי אמרי' נן בה שנויא אחרינא. דהתם אקשי: ולמה לא תנינא יוצא בשן ועין וראשי

אברים שאינן חוזרין? א"ר יוחנן בר מרייה: מפני המחלוקת - אית תנוי תני: צריך שחרור, ואית תנוי תני: אין צריך גט שחרור. ע"כ.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, ד"ה מתני, ח ע"א:

ירושלמי: ולמה לא תנינן ויוצא בשן ועין ובראשי אברים שאינן חוזרין? א"ר יוחנן בר מריא: מפני המחלוקת - אית תנוי תני: צריך גט שחרור, אית תנוי תני: א"צ גט שחרור. ע"כ.

הלכה ג, ס ע"א

סוגיא 6 • העבד מקבל מתנה מרבו לאחר?

⁸⁵⁻⁸⁴ **חידושי הרשב"א**, קידושין כג ע"ב, עמ' קסה:

ועוד, דאמרי' בירושלמי: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר לאחר; מרבו לעצמו לא; מאחר לעצמו - מחלוקת ר"מ ורבנן.

¹⁰¹⁻⁸⁴ **תוספות ר"י הזקן**, קידושין כג ע"ב, עמ' עג-עה:

ועוד אמרי' בירושלמי דפרקין: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר לאחר; מאחר לרבו; ולא מרבו לעצמו. מאחר לעצמו - מחלוקת ר' מאיר ורבנן. [...] ובירושלמי דשמעתין נמי איכא למ"ד דיד עבד כיד רבו ואין יד אשה כיד בעלה.

ספר מצוות גדול, עשין פז, הלכות עבדים, קע ע"א:

ובירושלמי גרסינן דעבד אינו מקבל מתנה מרבו לעצמו אבל מקבל מתנה מאחר לאחר ומאחר לרבו.

תוספות טוך, קידושין כג ע"ב, עמ' ס-סא:

ועוד אמ' בירוש' דפרקין: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר לאחר; מאחר לרבו; ולא מרבו לעצמו. מאחר לעצמו - מחלוקת ר' מאיר וחכמים [...] ובירוש' דשמעתין נמי איכא למאן דאמ' דיד עבד כיד רבו ואין יד אשה כיד בעלה.

חידושי הרשב"א, קידושין כג ע"ב, עמ' קעא:

וגרסינן נמי בירושלמי בשמעתין דהכא לפרוקי מתני' דעירובין, דקתני אינו מזכה ע"י עבדו ושפחתו הכנענים אבל מזכה ע"י אשתו, וסתם מתני' ר"מ, וא"כ, היכי מזכה ע"י אשתו, והא אית ליה יד אשה כיד בעלה?! ופריק ר' חנניא בשם ר' פנחס: תפתר כהדין תניא דתני: אשתו אינה פודה לו מעשר שני, רשב"א אומר: אשתו פודה לו מעשר שני, והדין תניא ר"מ, עבד יד העבד כיד רבו ולא עבד יד האשה כיד בעלה. ואתיא ההיא דירושלמי כסבריה דשמואל וכדאמרן.

שיטה קדמונית, קידושין כג ע"ב, עמ' 57:

והינו דאמרינן בירושלמי: אע"ג דעבד, ר' מאיר אומר: יד עבד כיד רבו, קנתה אשה קנה בעלה, מודה שיש לו אכילת פירות בלבד.

הגהות מיימוניות, הלכות עבדים ה א, עמ' רצז:

בירושלמי גרסינן דעבד אין מקבל מתנה מרבו לעצמו אבל מקבל מתנה מאחר ולאחר ומאחר לרבו. ע"כ.

חידושי הריטב"א, קידושין כג ע"ב, עמ' רנב:

ובירושלמי אמרו בפירושי: עבד מקבל מתנה מאחר ולאחר ומאחר לרבו, אבל מרבו לעצמו - לא. מאחר לעצמו - פלוגתא דרבי מאיר ורבנן.

תוספות הרא"ש, קידושין כג ע"ב, ד"ה ואין קנין לאשה, קמט ע"ב:

ועוד אמרי' בירושלמי דפרקין: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר ולאחר ומאחר לרבו ומרבו לעצמו לא, ומאחר לעצמו - מחלוקת ר"מ ורבנן.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 134 (ועמ' 135):

ומכל מקום, אף הם סוברים סברא זו במקצת ממה שאמרו בתלמוד המערב: פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר ולאחר ומאחר לרבו, הא מרבו לאחר - לא. מאחר לעצמו - מחלקת ר' מאיר וחכמים, דתני: הילך כסף זה על מנת שלא יהא לרבך רשות בו - זכה העבד זכה רבו, דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: זכה העבד לא זכה רבו. מה צרכא ליה? מרבו לאחר: כשם שהעבד זוכה מאחר לרבו כך העבד זוכה מרבו לאחר. נשמענה מן הדה: השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלווחו. לית הדה אמרה שעבד זוכה מרבו לאחר? אמ"ר אלעזר: תפתר בעבד עברי. וכו'. ר' זעירא שמע מן הדה: אבל אינו מזכה לא על ידי בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידן כידו. לית הדה אמרה שאין העבד זוכה מרבו לאחר? תפתר כר' מאיר, דר' מאיר עביד יד העבד כיד רבו. והא תני: אשתו! אית לך מימר, ר' מאיר עביד יד אשה כיד בעלה. ר' חנינא בשם ר' פנחס: תפתר להדין תנייא דתני: אשתו אין פודה לו מעשר שני, ר' שמעון בן אלעזר אומר בשם ר' מאיר: אשתו פודה לו מעשר שני. ולהדין תניא עביד ר' מאיר יד העבד כיד רבו ולא עביד יד אשה כיד בעלה. זהו לשון תלמוד המערב [...] ואף לסוגיית תלמוד המערב לא מצינו חלוק זה אלא לר' מאיר, אבל לרבנן, מכל מקום למדת שאין חלוק בין אשה לעבד, וכן למדת בסוגיית תלמוד המערב שהולכת על שיטת רב ששת, שהם אמרו: הילך כסף זה על מנת שאין לרבך רשות בו.

בית הבחירה, נדרים, עמ' רצט:

שלדעת רב ששת רבי מאיר סובר שהנותן לעבד על מנת שאין לרבו רשות בו ולאשה על מנת שאין לבעלה רשות בה אינו מפקיע זכות אדון ובעל וכו' [...] ואף בתלמוד המערב שנאזה כשיטת רב ששת.

¹⁰⁰⁻⁹⁹ **כפתור ופרח**, פרק מ, ב, עמ' תקמז:

ירושלמי: אשתו אינו פודה לו מעשר שני. רבי שמעון בן אלעזר אמר בשם רבי מאיר: אשתו פודה לו מעשר שני (והכין תניא רבי מאיר: עבד יד העבד כיד רבו ולא עבד יד אשה כיד בעלה). <אולי ממע"ש?>.

הלכה ג, ס ע"א סוגיא 8 • שחרור חלקי

115-114 **בית הבחירה**, גיטין כג ע"ב, עמ' 89:

ויש פוסקים שאם זיכה לו חציו על ידי אחר קנה, והוציאנה מתלמוד המערב, אלא שאין בה הכרח, שלא נאמרה שם אלא לדעת ר'.

הלכה ד, ס ע"א-ע"ב סוגיא 1 • קניין בהמה גסה במסירה - מקרי גבול

7-5 **חידושי הרמב"ן**, בבא בתרא פו ע"א, ד"ה פסק עד שלא מדד:

ובירושלמי בפרק קמא דקדושין רבי חסדא אמר: משוך את הבהמה לקנותה - קנה; לקנות ולדותיה - לא קנה; לקנות היא וולדותיה - קנה. ומקשינן: אלו האומר לחברו משוך הבהמה שיקנ' לך משאוי שלה, שמא לא קנה?! ופריק, הדא דתימר בשלא הית' הבהמה עוברת, אבל אם היתה הבהמה עוברת, עשו אותה כמשואה.

חידושי הרשב"א, בבא מציעא ט ע"ב, ד"ה הא דבעי:

ועוד, דבהדיא גרסי' בירו' בפ"ק דקדושין, ר' חסדא אמר: משוך את הבהמה לקנותה - קנה; לקנות ולדותיה - לא קני; לקנות היא וולדותיה - קני, ואקשינן התם: אילו האומר לחברו משוך הבהמה שיקנה לך המשאוי שלה שמא לא קנה [ופריך הדא], דתימר בשלא היתה הבהמה עוברת, אבל אם היתה הבהמה עוברת עשו אותה כמשואה.

חידושי הרשב"א, בבא בתרא פה ע"ב, ד"ה מאן פסקא:

וגרסי' בירושלמי אמר רב חסדא: משוך בהמה זו לקנותה - קנה; לקנות ולדותיה - לא קנה; לקנות אותה [ואת] ולדותיה - [קנה]. ומה בין זה למשואה? כשלא היתה הבהמה עוברת. אבל אם היתה הבהמה עוברת, עשו אותה כמשואה.

בית הבחירה, בבא מציעא ט ע"ב, עמ' 28, ד"ה יש מי שאומר (הוא מעיר על כך גם בהמשך, עמ' 124, ליד הערה 16):

יש מי שאומר <רמב"ן> [...] והביאו את שתיהן ממה שאמרו בתלמוד המערב שבמסכת קדושין פרק ראשון, רב חסדא אמר: משוך את הבהמה לקנותה - קנה; לקנות את ולדותיה - לא קנה; לקנות היא וולדותיה - קנה. והקשו, (אלא) [אילו] האומר לחברו משוך הבהמה שיקנה לך המשוי שלה - לא קנה, כלומר, ואם כן, לקנות ולדותיה אמאי לא קנה? ותירץ, הדא דתימא בשלא היתה הבהמה עוברת, ר"ל מעוברת, והילכך אין זה כמשוי שלה. אבל אם היתה הבהמה עוברת, עשו אותה כמשואה [...] (ומכל מקום אנו מפרשים בירושלמי שהעובר והמשוי כעין תכשיט הוא, והרי הוא כבי פגי, שקנאו בקנית הבהמה, כמו שכתבנו למעלה, וכלים הנזכרים כאן הם בכלים אחרים, שאינם עליה דרך משוי הרגיל בו).

הלכה ד, ס ע"ב

סוגיא 3 • המוכר [...] לחבירו - דרכי קניין נוספות

20-19 **ספר הערוך**, ערך "כרכשתא" (ב):

ירושלמי בר"ג <בריש גמרא> דפ' קמא דקידושין בהלכה בהמה גסה: מאי משכוכית? [אית דאמרי] חוטרא ואית דאמרי שרקוקיתא ואית דאמרי נגדתא.
 (ירושלמי בר"ג דפ' חזקת הבתים: מאי משכוכית? אית דאמרי חוטרא ואית דאמרי פנדורא ואית דאמרי תיישא רבא.)

ר' חננאל, בבא קמא נא ע"ב-נב ע"א, עמ' 60:

ירושלמי בר"ג דפ' ק דקידושין בהלכה בהמה גסה מאי משכוכית? [אית דאמרי] חוטרא ואית דאמרי שרקוקיתא ואית דאמרי נגדתא.

22 **ספר העיטור**, אות ש שכירות, נ ע"ב:

(כך שכירות קרקע נקנה בכסף ובשטר ובחזקה, והוא הדין לשואל, שאם נתן כליו ותשמשו לתוכו הרי זו חזקה) כההיא דגרסינן בירושלמי דקידושין: המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו - קנה. כדלקמן או כדכתב בחזקת הבתים <ירוש'>, כיון שצבר לתוכו - קנה. אמ' שמואל: ובלבד שיהו ראויין לציבור.

חידושי הרמב"ן, קידושין כב ע"ב, ד"ה מתני' בחזקה, צא ע"ב:

ומצאתי בירושלמי: המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו - קנאו, ואין זה דרך גמר' שלנו, וכן אמרו שם: כיון שמסר לו מפתח - קנה, ובדין מסקינן דלא קנה אלא דכמאן דאמר ליה חזק וקני הוא.

חידושי לקידושין, עמ' עח:

והא דאמרינן בירושלמי: המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו - קנאו [...] דהתם נמי אמרינן שמסירת מפתח קונה.

חידושי הריטב"א, קידושין כב ע"ב, עמ' רלז:

ואע"פ שאמר בירושלמי המוכר בית לחבירו, כיון שנתן פירותיו לתוכו - קנאו (בהא פליג ירושלמי אגמרא דילן).

חידושי הריטב"א, בבא בתרא נג ע"ב, קא ע"ב:

ושלא כדברי הירושלמי שאמר המוכר בית לחבירו, כיון שצבר פירות לתוכו - קנה (ופליג אגמרא דידן).

ר' נסים ב"ר ראובן, קידושין א, ח ע"א, ד"ה כיצד:

ואע"ג דאמרינן [בירושלמי] במכילתין [פ"א ה"ד] המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו פירות - קנאו, ליתא, דהאי אכילת פירות [...] ומשמע דפליגא גמרא דילן כדפליג נמי במסירת מפתח, דהתם נמי אמרינן מסירת מפתח קונה, ובגמ' דילן [ב"ק נב ע"א] אמרינן דלא הוי אלא כמאן דאמר לך חזק וקני.

אבל העיטור ז"ל סמך על הירושלמי וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' מכירה, שאכילת פירות קונה בקרקעות, וכבר השיגו הראב"ד ז"ל.

נימוקי יוסף, קידושין כב ע"ב, עמ' קמו:

ואע"פ שאמרו בירושלמי המוכר בית לחבירו כיון שצבר פירותיו לתוכו קנאו.

מגיד משנה, הלכות מכירה א טו, ד"ה היה הקרקע צחיח:

כה היא דגרסינן בירושלמי דקידושין: המוכר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו פירות - קנה, אמר שמואל בר רב יצחק: ובלבד פירות שהן ראויין לצבור (עד כאן בעיטור).

²⁶⁻²² **רב האי גאון**, המקח והממכר, כ"י ברלין 685 ("המכיל העתקה אחרת מס' מקח וממכר"). מובא על ידי ש' אסף, תשובות הגאונים, מדעי היהדות, ב, ירושלים תרפ"ז, עמ' 109, הערה 5 (מובא משם גם באוצר הגאונים, קידושין, תשובות, עמ' 151, הערה ט):

כמו שאמרו חכמים בקידוש', איביעיא להו: מכר בהמה לעובריה, מהו? ומסקנה: מקנא קני. ועוד א' ר' א' א' ר' ירמיהו: כגון שמכר שדה לעומריה.

בכ"י אוספורד 544 הנוסח כמעט זהה:

כמו שאמ' חכ' בקידוש', איבע' להו: מכר לו בהמה לעובריה, מהו? ומסקנא: מקנא קני. ועוד א"ר אלע א"א ירמיה: כגון שמכר שדה לעומריה.

רב האי גאון, המקח והממכר, שער ב, הוצאת וינה תק"ס, ה ע"ב (מובא באוצר הגאונים, שם) ובהערה ט שם (על ידי המהדיר, ר' אלעזר מינץ):

חפשתי לא מצאתי כן בש"ס. ובריש בכורות (ב ע"ב) גרסינן: איבעיא להו, בהמה לעובריה, מאי? ולא אסיקנא דלענין מקני, קני, וגם לא הובא שם דברי ר' ירמי' אמר ר' אלעזר, ועיקרא דהאי דינא מפורש בירושלמי פ' חזקת הבתים ה"א ופ"ק דקידושין ה' ד', ודברי ר"י אמר ר"א חפשתי ולא מצאתי. והראני הגאון אמיתי מוה' ישעי' ברלין זצ"ל מק"ק ברעסלי בשבת דף קל"ה (ע"ב), אמר ר' ירמי': כגון שלקח שפחה לעובריה, ואולי לזה כיון רבינו.

אבל אם מכר השפחה עצמה לשם עובריה, אי נמי בהמה לשם ולדותיה, אעפ"י שאין גוף הבהמה קנוי, כיון שהמוכר בגוף הבהמה הוה ליה כאלו אומר לו מקום גידול הולדות אני מוכר לך וקנה העוברים, כדגרסינן, אביעיא להו: בהמה לעובריה מהו? ואסיקנא לענין מקנה, קנה וא"ר ירמיה א"ר אלעזר: כגון שמכר לו שפחה לעובריה.

ספר העיטור, הלכות ביעור חמץ, קכא ע"א:

כדגרסינן בירושלמי: מסר לו המפתח, מהו? מחלוקת ר"ש ורבנן, דתני תמן: מסר מפתחו לע"ה - הבית טהור, שלא מסר לו אלא שמירת המפתח. ותני: ר"ש מטמא.

ספר העיטור, אות ש שכירות, ג ע"ב:

ירושלמי בפ"ק דקידושין: המשכיר בית לחבירו, כיון שצבר לתוכו - קנה.¹² ר' יודה בן פזי בעי: מסר

¹² משפט זה אינו מופיע אצלנו בקידושין אלא רק בבבא בתרא, לעניין מכירת הבית. ראו דיונו של ר"ש ליברמן, הירושלמי כפשוטו, פסחים, עמ' 395. אולי בכתב היד שלפני בעל העיטור היה כך, אבל אולי זוהי פרשנות של בעל

לו מפתח, מהו? אמר ר' זכריה חתניה דר' לוי: מחלוקת ר' שמעון וחכמים, דתניא תמן: המוס' מפתח לעם הארץ - הבית טהור, שלא מסר אלא שמירת מפתח, ותניא: ר' שמעון מטמא.

חידושי הריטב"א, פסחים ד ע"א, ד"ה בעו מיניה מרב נחמן, מהדורת ליבוביץ, עמ' ז: משום דמסירת מפתח קונה. וכתב הרי"ט ז"ל דאע"ג דהכי איתא בירושלמי, ליתא. דבגמ' דילן אמרינן.

³⁴⁻²⁷ **ספר העיטור**, מאמר שני - קנין, י ע"א:

מיהו, דייקנן לה מהא דגרסינן בירושלמי אמר רבי אבהו: אמר ריש לקיש, המוכר מעשה שדה לחבירו לא עשה ולא כלום; וולדי שפחתו לחבירו לא עשה ולא כלום; אויר חורבתו לחבירו לא עשה ולא כלום, אבל מוכר לו שדה ומשייר מעשה שדה, מוכר שפחה ומשייר וולדות, מוכר חורבה ומשייר אוירה.

אור זרוע, בבא קמא שסו, ג, כח ע"ב (ג, עמ' קטו):

ותו הביא ראיה מפ' המקבל במס' דמאי, דאמר ר' אבהו בשם רשב"ל: כל המוכר אויר חורבתו לא עשה ולא כלום אלא מוכר לו חורבה ומשייר לה אוירא. והאיך אפשר לאדם [למכור] אויר חורבתו? תפתר באומר תלוש מן חורבה זו שתקנה לך אוירא.

הגהות מיימוניות, הלכות זכיה ומתנה י ז, עמ' קעא:

ודייקנן לה מהא דגרסינן בירושלמי אמר רבי אבהו אמר ריש לקיש: המוכר מעשה שדה לחבירו לא עשה ולא כלום; ולד שפחתו לחבירו לא עשה ולא כלום; אויר חורבתו לחבירו לא עשה ולא כלום, אבל מוכר לו שדה ומשייר מעשה שדה, מוכר שפחה ומשייר ולדות, מוכר חורבה ומשייר אוירא [...] עכ"ל העיטור.

חידושי הרמב"ן, בבא בתרא סד ע"א, ב, כט ע"ג:

כדאיתמר בירוש' : המוכר אויר חורבתו לחברו לא עשה כלום אלא מוכר לו חורבה או משייר לו אויר'.

המרדכי, בבא מציעא קח ע"ב, שצג, פא ע"א:

ובירושלמי דפ"ק דקידושין (ובגמרא) [ובפרק שישין] דמסכת דמאי, וכי אדם מוכר [אויר] חורבתו לחבירו?

תשובות מהר"ם מרוטנבורג, דפוס קרימונה, קמח, מח ע"א:

ובירושלמי דפ"ק דקידושין ובגמרא דמסכת דמאי איתא: וכי אדם מוכר אויר חורבתו לחבירו?

הלכה ד, ס ע"ב

סוגיא 5 • וחכמים אומרים, בהמה דקה נקנית במשיכה

⁴²⁻⁴¹ **ר' חננאל**, קידושין (כו ע"א), א' הורוביץ, הדרום, מד (תשל"ז), עמ' 23: ירוש': וחכמין אומרין, בהמה דקה נקנית במשיכה, שנ': "משכו וקחו לכם צאן".

העיטור, וצריך עיון נוסף.

ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין, עמ' 105 (מכון אופק, עמ' תקסב, הערה 79):
ירוש': וחכמ' או', בהמה דקה נקנית במשיכה, שנא': "משכו וקחו לכם צאן".

חידושי ר' ישמעאל בן חכמון, בבא בתרא פו ע"ב, ד"ה תנן התם, עמ' קלו:
ירושלמי: וחכמים אומרים, בהמה דקה נקנית במשיכה, שנאמר: "משכו וקחו לכם צאן".

הלכה ד, ס ע"ב-ע"ג סוגיא קובץ 6 • קובץ שאלות ותשובות

מגילת סתרים, אברמסון, עניינות, עמ' 301, הערה 38 (ראו אברמסון, רב נסים גאון, עמ' 259, הערה 48-47, וראו הנ"ל, עניינות, עמ' 297):

ואשכחית פירוקא בגמ' דבני מערבא בפ' האשה נקנית, והכין גרסי, רב יהודה שלח שאל לר' אלעזר: בכור שנטרף בתוך ל' יום, מהו? א"ל: כמי שמת ופטור מה' סלעים של בן (פי', דאלמא נטרף ולא מת קדקאמ' התם בפ' הנשרפין).

תוספות תלמיד ר"ת ורבינו אליעזר, יב ע"ב, ד"ה בכור שנטרף, עמ' נז:
ראיה לדבר, דאמרינן בתלמוד ירושלמי בעו מיניה מפלוני: בכור שנטרף, מהו? אמר ליה: כמי שמת דמי.

אור זרוע, תקכ, א, עד ע"ב (א, עמ' תמז):

ותו אמרינן בירושלמי דקידושין פ"ק גמרא: בהמה גסה נקנית במסירה. רב יהודה שלח לר' אלעזר: בכור (שנהרג) <שנטרף>¹³ בתוך ל', מהו? א"ל: כמי שמת, ופטור מה' סלעים של בן (ואי נטרף היינו נהרג, מאי קאמר כמי שמת? [...]) ע"כ מפרש ר"ת זצ"ל, נטרף היינו שנעשה טריפה).

ספר מצוות גדול, עשין קמד, הלכות פדיון בכור אדם, רד ע"ב:
וגרסינן בירושלמי: נטרף הרי הוא כמת.

תוספות, מנחות לז ע"ב, ד"ה (לז ע"א) שומע אני (ההוספות בסוגריים המרובעים אינן בדפוס ונציה ר"פ ונמצאות רק בדפוסים החדשים!):

עוד אמרינן [בירושלמי] בפ"ק דקדושין [גמרא]: בהמה גסה ניקנית במסירה. רבי יהודה אמ' שאל רבי אליעזר: בכור שנטרף בתוך ל' יום? [א"ל]: דומה לו כמי שמת ופטור מחמש סלעים של בן.

שיטה מקובצת, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה בכור שנטרף:

בכור שנטרף. כתוב בתוספות, פירש הקונטרס שנהרג וכולי. עוד קשה, דאמרינן בירושלמי פרקא קמא דקידושין, גבי בהמה גסה נקנית במשיכה, רב יהודה שאל לרבי אלעזר: בכור שנטרף בתוך שלושים יום, מהו? אמר ליה: כמו שמת ונפטר. ואי בנהרג קאמר, מה שייך לומר כמו שמת? [...]. תוספות

13 כך מגיה המהדיר וברור שכך צריך להיות על פי דבריו של בעל האור זרוע!

שאנץ. ורבינו ישעיה ז"ל תירץ, וזה לשונו: [...] והא דאמרינן בירושלמי הרי הוא כמי שמת, יש לומר דהכי פירושו: הרי הוא כמי שמת מעצמו.

52-49 **יחסי תנאים ואמוראים**, ערך "רב יוסף בריה דרב מניא מדויל", העתקה שביד הרב הרצוג, ד, עמ' 288 (העתק מכת"י ניו יורק; לא מצאתי בערכי תנאים ואמוראים):

ואגב אורחין אכתוב, ההיא דתחלת בב"ק הל' דעולא משמ' דר' אלעז': שיליא שיצתה מקצתה ביום הראשון וכו', בפ"א דקידוש ירושלמ', הל': בהמה גסה נקנית במסירה, רב יהוד' שלח שאל לר' אלעז': שיליא שיצתה מקצתה היום ומקצ' למחר? א"ל: אם לדם טהור, מונה מיום הראשון. ואם לדם טמא, מונה מיום שיני. והיינו נמי כדמסיק רבה לחוש חוששת, ומסיק הירושלמ', א"ר מתניה: הדתמר בשלא יצתה עמה ולד. אם יצא עמה ולד, בין לדם טמא בין לדם טהור אינה מונה אלא משעת יציאת הולד.

85-56 **המיוחס לריטב"א**, בבא מציעא לו ע"ב, ד"ה ירושלמי (נעתק מדפוס אמשטרדם תפ"ט):

ירושלמי פרק הכותב גבי ההיא מתני' נדר ושבועה אין לי עליך וכו' אבל הוא משביע את יורשיה. תמן תנינן: השוכר את הפרה והשאלה לאחר כו'. אילא בשם רבי ינאי: והוא שנתן לו רשות להשאל. (אז [...] פירש) ועוד, דהא תני ר' חייא: אין השואל רשאי להשאל ואין השוכר רשאי להשכיר אלא אם כן נתנו לו בעלים רשות, וכולן ששינו מדעת בעלים חייבין, ושואל לא שינה חיי' (בתמיהה. פירש [...] בזירוז), אלא כגון דתנינן: ש"ח להיות כשואל, ושואל להיות פטור מלשלם. אתא מימר אע"פ שהתנה פטור, שהוא חייב. (פי' [...]) פירש. בקש להשביע את השואל. (פירש [...]) או לא. ומשני בשמעניה: כתב לה, נדר ושבועה אין לי עליך וכו'. אבל משביע הוא את יורשיה. דהא אמרה שאם בקש להשביע השואל, שהוא משביעו (בעל כרחיה). (וסוגיית הירושלמי דהאי משביע את יורשיה [...]) פי'. דהא ילפא, אם בקש להשביע האשה, שמשביעה. (פירש [...]) מההוא וא"ר חנינא: לא צריכא חילוף דהא מן ההיא, דאמר רבי ינאי: והוא שנתן לה רשות להשאל, והכ' הוא שנתן לה רשות שיהו בניה אפטרוסי'. (פירש [...]) שתשבע. א"ר ייסא: צריך להעלות לו שכר כל זמן שהיא שכורה אצלו.

78 **חידושי הרמב"ן**, כתובות פז ע"א, עמ' 241:

וכן פירשו בירושלמי, והוא שנתן לה רשות שיהיו בניה אפטרופין.

מלחמת ה', כתובות ט, מז ע"ב:

אלא כגון שנעשו הם אפטרופסין מחמתה ובשנתן להן בעלה רשות להושיכן אפטרופין, וכן פירשו בירושלמי.

ספר הזכות, כתובות, בדפי הרי"ף, מח ע"א:

וכן פירשו בירושלמי, והוא שנתן לה רשות שיהיו בניה אפטרופסין.

תוספות, כתובות פו ע"ב, ד"ה נדר ושבועה:

בירושלמי מפרש כגון שנתן לה רשות לעשות יורשין <בדפוסים חדשים: יורשיה> אפטרופין.

תוספות הר"ש משאנץ, כתובות פו ע"ב, עמ' רמח:

בירוש' מפ' כגון שנתן לה רשות לעשות יורשיה אפטרופין.

חידושי ר' ווידאל קרשקש, כתובות פו ע"ב, עמ' שלח:

וכן פרשו בירוש' <בפרקין ה"ו>: והוא שנתן לה רשות שיהו בניה אפוטרופין.

85-83 תשובות ופסקים, קכג, עמ' 187:

והא דכת' מר דקיימ' לן כרבא, דאמ' אנת מהימנת לי בשבועה [...] הכי לא מוכח בירושלמי, דגר': ר' זעירא בעא קומי ר' בון, היך עובדין עובדא? פי', שומר שמסר לשומר, היך דינו? ואע"ג דלא פשיט, הא קיימ' לן ר' יוחנן ורשב"ל הלכה כר' יוחנן, וכ"ש הכא, דר' אלעז' קאי כוותיה, ור' ינאי רביה, ותני ר' חייא כוותיה, וכולהו מטעמ' דאין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר, מדמייתו עלה מתני' דהשוכר פרה מחבירו, דאי טעמ' משום אנת מהימנת לי בשבועה, ליכ' לאתובי כלל, כדמפור' בגמ', ותני ר' חייא: וכולן ששינו שלא מדעת הבעלים חייבין, וכו'.

89-86 פנקס הלכה ארצישראל, מרגליות, עמ' נג (=רבינוביץ, עמ' 304), וראו לוין, המעשים, עמ' 104-107:

רב י' יהודה ש'לח שאל לרבי לעזר: האחים שחלקו ואחר כך י'בם א'חד מהן? אמר לה: זכו כולם בניכסי המת. עולה בר' ישמעאל אמר: מציית דעתה דרבי לעזר ולא שניה היא, שחלקו ואחר כך י'בם א'חד מהן היא, שי'בם א'חד מהן ואחר כך שחלקו זכו כולם בניכסי מת.

100-94 ר' חננאל, בבא קמא יא ע"ב, עמ' 12:

ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל בהאשה נקנית: ר' בון פשט, כלי רגל וכלי שבת - מביאין באמצע וחולקין.

הלכות הרי"ף, בבא קמא א, עמ' קצח:

ובירור' אמרו שבגדים של בניהם ובנותיהם של רגל ושל שבת שמיין.

שו"ת הרי"ף, מהדורת ליוורנו, רנח, עמ' קנה:

ומאלו השמועות נתברר שמי שלקח כלום לאשתו ולבניו קנו אותם, ואין רשאי לחזור בהן ולא למכרן. אלא שבירושלמי אמרו: בבגדים של חול, אבל לא של רגל ושל שבת, הילכך [...] יצחק ב"י אלפאס.

שו"ת הרי"ף, מהדורת בילגוריי, פב, עמ' רמא:

ואמרי' נמי: האחין שחלקו - מה שעליהם שמיין, מה שעל בניהם ובנותיהם אין שמיין, ואוקימנא בירושלמי בבגדים של חול, אבל של רגל ושל שבת - שמיין.

ספר אבן העזר, בבא קמא, סג ע"ד:

בירושלמי בהאשה נקנית, רבי אבין פשט: כלי רגל וכלי שבת - מביאין באמצע וחולקין.

ר' זכריה ב"ר יהודה אגמאתי, בבא קמא יא ע"ב, דף 3 ע"א:

ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל בהאשה נקנית: ר' בון פשט, כלי רגל וכלי שבת - מביאין לאמצע וחולקין. עד הנה מדברי רחז"ל.

ספר העיטור, אות ח חלוקת קרקעות, כז ע"א:

ירושלמי: כלי רגל וכלי שבת שמיין.

ר' יהונתן מלונגיל, בבא קמא, א, יז, עמ' 21:

אבל מלבושין שלהנשים והבנים והבנות אין שמין. יש מפרשים דכיון דבנים ובנות לא אתו לבי דינא לא מבזינן להו למיתי, ולהאי פירושא, מלבושין שלשבת [...] והכי משמע בירושלמי. ויש מפרשין: אין שמין לפי שכבר זכו בהם נשיהם ובניהם [...] ואפשר לתרץ לזה הפירוש גם אותו ירושלמי, דמלבושין יקרין כל כך לא אמרינן דמחלי.

אור זרוע, בבא קמא מח, ג, ד ע"א (ג, עמ' ג):

ופסק רבינו יצחק אלפסי זצ"ל דהיינו דוקא בגדים של חול, אבל של שבת שמין, והכי אמרינן בירושלמי.

ספר מצוות גדול, עשין צג (הלכות לוח ומלוה), קעה ע"ב:

אין בע"ח גובה [...] בד"א? בכלים של חול. אבל בכלי שבת ומועד - גובין אותו לבעל חוב, כדאיתא בירושלמי, ואין צ"ל תכשיטי זהב וכסף, שהכל לבעל חוב.

ספר מצוות גדול, עשין צו (הלכות נחלות), קפה ע"ד:

האחין שחלקו [...] ומפרש בירושלמי, בד"א? בבגדי חול. אבל בבגדי מועד ושבת, שמין מה שעליהן.

הגהות מיימוניות, הלכות יום טוב ו, כ, עמ' רנה:

גרסינן בירושלמי בפ"ק דקדושין אהא דאמרינן האחים שחלקו, שעל נשיהן ובנותיהן - אין שמין, ר' אבהו אמר: העושה קטלא לבתו אין מביאין לאמצע וחולקין. בראויה להשתמש בחול, אבל בראויה להשתמש ברגל - מביאין לאמצע וחולקין. ר' (אבא) (מנא) אמר: כלי רגל - חולקים; כלי שבת - מבעיא. ע"כ.

ספר התרומות, שער א, חלק א, אות ז:

והא מילתא ילפינן לה מההיא דגרסינן בבא קמא פרק ראשון (יא ע"ב): האחין שחלקו - מה שעליהן שמין, מה שעל בניהן ועל בנותיהן אין שמין, וגרסינן עלה בירושלמי: לא אמרו אלא בגדים של חול, אבל בגדים של שבת - שמין (ומההיא ילפינן ב"ח).

תוספות, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה מה שעל בניהן ובנותיהן אין שמין:

ופסק רב אלפס: דוקא בגדי חול. אבל בגדי שבת - שמין. והכי איתא בירושלמי.

תוספות ר' פרץ, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה מה שעליהן:

פירש רב אלפס: דוקא בבגדי חול. אבל בבגדי שבת - שמין. וה"נ אמרינן בירושלמי.

המרדכי, כתובות נד ע"א, קעב, ג ע"א:

דהכי מחלק בקדושין פ"ק בירושלמי גבי אחין שחלקו, מה שעליהן - שמין; שעל (נשותיהן) [*בניהם] - אין שמין (*מפרש התם, העושה קטלא לבתו מביאין לאמצע וחולקין) [במ"י אינו], בד"א? בראוי להשתמש בהם בחול. מיהו, היכא דידוע שהקנה להם מעיקרא, אפילו בכלי שבת ורגל אין לו בכסות אשתו ובניו.

המדרכי, בבא קמא יא ע"א, יא, עמ' כא:

ומה שעל בניהן ובנותיהן - אין שמין. מפר' בירושלמי, דווקא בגדי חול, אבל בגדי שבת ומועדים - שמין [...]. והכי מחלק בירושלמי פרק קמא דקידושין גבי אחים שחלקו, מה שעליהן - שמין; שעל נשותיהן - אין שמין. במה דברים אמורים? כשראויה להשתמש בהן בחול [...] ע"כ תשובת רבינו מאיר. שוב מצאתי תשובה אחרת בשם רבינו מאיר [...] שם הביא האלפסי הירושלמי, דווקא בגדי חול, אבל בגדי שבת ורגל - שמין.

חידושי הרשב"א, כתובות נד ע"א, עמ' קנח:

ופירשו עלה בירושלמי דכלי רגל וכלי שבת - שמין.

חידושי הרשב"א, בבא בתרא קמד ע"ב, ד"ה ולא דוקא:

וגרסי' בירוש' בפרק [קמא] דקידושין, ר' בון פשט: כלי רגל וכלי שבת - מביאין לאמצע וחולקין. (וטעמא משום כלים של חול מוחלין הן אלו לאלו, אבל כלי שבת וכלי רגל, שהן יקריין, אינן מוחליין.)

חידושי הרשב"א, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה מה שעל בניהן, עמ' 160:

מה שעל בניהן ובנותיהן - אין שמין. ודוקא בגדי חול, אבל בגדי רגל ובגדי שבת - שמין. והכין איתא בירושלמי בפ"ק דקדושין, וכתבו הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו.

שו"ת הרשב"א, ב, רפו, עמ' רטו:

ומיהו, בירו', שעל בניהן ועל בנותיהן, של רגל ושל שבת - שמין.

שו"ת הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן), קטו:

ומכל מקום יש לדון ממקום אחר על מה ששאלת, והוא שהרב ז"ל כתב פרק ארבע אבות (יא): גבי האחין שחלקו, מה שעליהם - שמין; מה שעל בניהן ובנותיהן - אין שמין, הא דגרסינן בירושלמי, דגרסינן התם: בגדים שעל בניהם ובנותיהם, של רגל ושל שבת - שמין, וגירסא זו בראשון של קדושין, ויותר ממה שכתב הרב ז"ל יש שם, גרס התם: העושה קטלא לבתו - אין מביאין לאמצע וחולקין. ר' מונא אמר: כלי רגל - חולקין, כלי שבת - צריכא. רבי אבין פשיטא פשיט ליה: בין כלי רגל בין כלי שבת - מביאין לאמצע. ע"כ גירסת הירושלמי.

תשובות מהר"ם מרוטנבורג, דפוס קרימונא, פד, לג ע"א (וכן שו"ת מהר"ם, בדפוס בודפשט, רי, לא ע"א; ובדפוס לבוב, שנט, לב ע"ג) (ושם, בדפוס קרימונה: העושה קטלא לבתו מביאין לעצמן וחולקין!):

(לשון מ"ו הר"ם ז"ל) מה שכתב רבינו משה בן מיימ' [...] וסמך שלו מירושלמי דפ"ק דקידושין גבי אחין שחלקו, שמין מה שעליהם, מה שעל נשיהם אין שמין, הכי פירשו התם: העושה קטלא לבתו - מביאין לאמצע וחולקין, במה דברים אמורים? בראויה להשתמש בהן בחול וכו'. עד בין כלי רגל בין כלי שבת - מביאין לאמצע וחולקין.

תשובות מהר"ם מרוטנבורג, קרימונה, עו, כט ע"ב:

כדאית' בירושלמי פ"ק דקידושין, אדרבה, משם ראייה דכל היכא דקתני שמין, היינו אפילו בגדי חול, דומיא דאחין שחלקו, דשמין מה שעליהם, דהיינו אפילו בגדי חול, וטעמא דהתם דאין שמין מה שעל

בניהם ונשיהם ובנותיה' משום דמתוך שהוא טורח להם לכייש נשיהם ובניה' ובנותיהם להטריח' לב"ד, מחלי אהדדי.

חידושי הריטב"א, כתובות נד ע"א, ד"ה כי אקני לה, מהדורת מ' גולדשטיין, עמ' תכח: ופי' בירושלמי דדוקא בגדי חול, אבל בגדי שבת - שמין.

חידושי הריטב"א, בבא בתרא קמד ע"ב, רנו ע"ד: ואמרו שם <בתוספתא ב"ב פ"י ה"ז> <נעשו>: <עשו> כלים לנשיהן ולבניהם ובאים לחלוק - הרי הן לעצמן; עשו כלים לעצמן - מביאין לאמצע וחולקין. <ופירושו בירושלמי דכלי רגל וכלי שבת מביאין לאמצע וחולקין>¹⁴ פי', כי כלים אלו, שהם יקרים, אינם מוחלין.

ספר מישורים, נתיב כו, חלק ב, עב ע"ב: אין שמין בשעת חלוקה מה שעל בניהם ונשיהם, דוקא בגדי חול. אבל בגדי שבת - שמין. וכן כתוב בירושלמי.

פסקי הרא"ש, כתובות נד ע"א, ד, לב, קכא ע"ד: וקאמר עלה בירושלמי דבגדי שבת שמין.

פסקי הרא"ש, בבא קמא יא ע"ב, א, יג, קכב ע"ד: ומהאי טעמא דוקא בגדי חול, אבל בגדי שבת, שיוכלו להביא הבגדים לבית דין ואינן צריכים הם עצמן לבוא - שמין, והכי איתא בירושלמי.

פסקי הלכות, שפג, כט ע"א: האי דאמר: האחין שחלקו שמין מה שעליהן ולא מה שעל בניהן ובנותיהן, הני מילי בבגדי חול. אבל בבגדי רגל ובבגדי שבת אמר בירושלמי דשמין.

פסקי הלכות, תקג, לה ע"ג: ומה שכתב ר"מ דבע"ח גובה מבגדי שבת שעשה לאשתו ובניו, היינו דווקא מה שהוא תקן להם ולא הקנה להם. וראייתו מן הירושלמי. ובתשובת רב אלפס מצאתי כך.

תלמיד הרשב"א והרא"ש, בבא קמא יא ע"ב, ד"ה ואמר עולא א"ר אלעזר האחין, עמ' כז: וגרסינן בירושלמי: בגדים של נשיהן ושל בניהן ושל בנותיהן, של רגל ושל שבת - שמין.

חידושי הר"ן, כתובות נד ע"א, ד"ה אלמנה, עמ' קיט: האחין שחלקו [...] דפרישו בירושלמי דכלי רגל וכלי שבת שמין.

ספר האגודה, כתובות ד, סה, עמ' קח: כתב בספר מיימוני: הוא הדין בעל חוב אינו גובה מהן, והני מילי בגדי חול. אבל בגדי שבת ומועדין - גובין

14 הוסיף המהדיר על פי נימוקי יוסף, ראו להלן (לשון הנ"י, ונראה שהוא דברי רבינו), וכדברי המהדיר משמע מהמשך דברי הריטב"א.

מהן. וכל שכן אם היו להן טבעות וכלי כסף וזהב, שגובה. פסק הרמז"ל דווקא שהבעל תקן להם, דאדעתא דהכי לא הקנה להן מעיקרא, כדמחלק בירושלמי פרק קמא דקידושין.

שו"ת הריב"ש, קכח:

שכך כתב הרמב"ם ז"ל (פ"א מה' מלוה ולוה), וז"ל: אין בע"ח גובה, לא מכסות אשתו ובניו של לווה ולא מבגדים צבועין שצבען לשמן אע"פ שעדיין לא לבשו אותן, ולא מסנדלין חדשים שלקחן לשמן, אלא הרי אלו שלהם. במד"א? בכלי החול. אבל בגדי שבת והמועד - גובה אותן בע"ח. ואצ"ל אם היה בהן טבעות וכלי זהב או כסף, שהכל לבעל חוב. עכ"ל. ויליף לה הרב ז"ל לחלק בין בגדי חול לבגדי שבת מן הירושלמי שהביא הרי"ף ז"ל בהלכ' (פ"ק דב"ק) גבי האחין שחלקו, מה שעליהם שמין, מה שעל בניהם ועל בנותיהם אין שמין. שכתב: ובירושלמי, אפילו בגדים של בניהם ובנותיהם של רגל ושל שבת שמין. ע"כ בהלכות. ודעת הרמב"ם ז"ל, שלכך חולקים בגדי רגל ושבת, לפי שלא זכו בהן האשה והבנים, שאין האב מזכה אותן להם.

שו"ת ריב"ש, שא (על פי דפוס קושטא ש"ז):

ויליף לה הרב ז"ל <רמב"ם> לחלק בזה בין בגדי חול לבגדי שבת מן הירושלמי שהביא הרב אלפסי ז"ל בהלכות פרקא קמא דבבא קמא גבי האחין שחלקו, מה שעליהן שמין, מה שעל בניהם ובנותיהם אין שמין, שכתב בירושלמי: אפילו בגדיהם של בניהם ובנותיהם של רגל ושל שבת שמין. עד כאן בהלכות. והירושלמי הנזכר הוא בפרק ראשון של קידושין, והכי גרסינן התם: רבי מי אמר, העושה קטלא לבתו - מביאין לאמצע וחולקין. רבי מונא אמר: כלי רגל - חולקין; כלי שבת - צריכה. רבי אבין פשיטא ליה: בין כלי רגל בין כלי שבת - מביאין לאמצע. ע"כ.

בית הבחירה, כתובות נד ע"א, עמ' 207:

ומכל מקום, יש מפרשים <מהדיר: א"י למי נתכוון> בהפך, שבאלמנה אף בבגדי חול שמין, ובמקדיש ובמעריך בבגדי חול מיהא אין לו כלום, הא בגדי שבת - שמין. ואף הם כתבוה בשם תלמוד המערב <ועי' בשו"ת המיוחסות קט"ו> [...] ופירשוה בתלמוד המערב דוקא בבגדי חול, אבל בגדי שבת - שמין.

בית הבחירה, בבא קמא יא ע"ב, עמ' 34:

ויש מפרשים הטעם שלא לבזותם להביאם לפני בית דין, ולדעת זה נמשך מה שפרשו בתלמוד המערב דווקא בכלי חול, הא בגדי רגל ושבת - שמין.

הגהות אשר"י, כתובות ד סוף לב:

דהכי מחלק בירושלמי פ"ק דקידושין גבי אחים שחלקו, מה שעליהם - שמין; מה שעל נשיהן - אין שמין, בד"א? בראוין להשתמש בהם בחול.

מגיד משנה, הלכות מלוה ולוה א ה, ד"ה בד"א בכלי חול אבל בגדי שבת:

ואמרו בירושלמי: בגדים של בניהם ושל בנותיהן - אין שמין; של רגל ושל שבת - שמין.

פסקי מהרי"ח, בבא קמא קב ע"ב, ד"ה אחד המקדיש, כז, בתוך שיטת קדמונים על מסכת בבא קמא, עמ' שח: מצאתי בספר המצות דה"מ בבגדי חול, אבל בבגדי שבת שלו ובניו ואשתו - בע"ח גובה מהן. ואמר שכן הוא בירושלמי.

שו"ת התשב"ץ, ב, רצב, שכז ע"א:

בין בגדי שבת בין בגדי חול אין שמין לה [...]. דלא דמי לאחים שחלקו דפרק קמא דבבא קמא ובירושלמי דהתם, דלא דמיא הקנאה דאחים להקנאה דבעל.

שו"ת התשב"ץ, ג, רפז, ערה ע"א:

אבל הר"ם ז"ל, דעתו שבגדי שבת שמין לה, אבל בגדי חול הם שלה ואין שמין אותם לה, כתב זה בפרק שישי מהלכות הלואה. וכן אני דן וכן נראה מהירושלמי, שכתב הרי"ף ז"ל בפרק קמא דבבא קמא שאם היתה נוטלת בגדי שבת היה הפסד גדול לבעל, לפי המנהג שרוב הנדוניות הם בגדי שבת לאשה.

נימוקי יוסף, כתובות נד ע"א, ד"ה אלמנה, עמ' שב:

ואע"ג דפ"ק דב"ק גבי חלוקת אחין פי' בירוש' דדוקא בגדי חול אין שמין אבל בגדי שבת שמין.

נימוקי יוסף, בבא קמא, א, ה ע"א:

ופסק רבינו אלפסי ז"ל דדוקא בגדים של חול, אבל בגדים של רגל ושלשבת - שמין. והכי איתא בירושלמי דקידושין.

נימוקי יוסף, בבא מציעא, ט, סט ע"ב:

וגרסינן עלה בירושלמי: לא אמרו אלא בבגדים של חול, אבל בבגדים שלשבת - שמין (ומכאן אתה למד לבעל חוב).

נימוקי יוסף, בבא מציעא, ט, פט ע"ב:

וגרסינן עלה בירושלמי: לא אמרו אלא בגדים של חול, אבל בבגדים של שבת - שמין.

נימוקי יוסף, בבא בתרא, ט, תתצג, סז ע"ב:

ופירשו בירושלמי דכלי רגל וכלי שבת מביאין לאמצע וחולקין, פי', כי כלים אלו, שהם יקרים, אינן מוחלין.

שילטי הזהב (בכתב היד, עמ' b134):¹⁵

כשם שמצוה לכבד השבת. גרסי' עלה בפ"ק דקידושין ירושלמי אהא דאמרין האחין שחלקו, שעל נשיהן ובנתהן אין חולקין? ר' אבהו אמ': העושה קטלא לכתו אין מביאין לאמצע וחולקין, בראויה להשתמש בחול. ברגל - מביאין לאמצע וחולקין. ר' אבא אמ': כלי רגל - חולקין; כלי שבת - מיבעיא. ע"כ. מכאן משמע שיהיו בגדי רגל טובים משלשבת.

15 על הירושלמי בכתב היד ובפירוש שלטי הזהב ראו כ"ץ, הירושלמי בכתבי היד, עמ' 28-29, אבל שם הבאתי מובאות ממסכת סוכה בלבד.

110-109 **אור זרוע**, בבא קמא יא ע"א, מז, ג, ג ע"ד (ג, עמ' יג):

(וכן משמע בירושלמי דפרקין <ב"ק>: מנין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן? אמר ר' אבא בר ממל: אמר קרא, "חיים שנים ישלם" - ולא מתים [...]) וכן משמע בירושלמי דפ"ק דקידושין, דקאמר: מנין שאין הבעלים מטפלין במיתה? א"ר אבא בר ממל: אמר קרא, "חיים שנים ישלם" - ולא מתים.

תוספות, בבא מציעא צז ע"א, ד"ה (צו ע"ב) זיל שלים:

(והא דאמ' בירושלמי <ב"ק> מנין [...]) וכן משמע בירושלמי דקידושין, דהת' קאמ': מנין שאין הבעלי' מטפלים בנבילה? א"ר אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" - ולא מתים, משמע דפחת נבילה איירי.

תוספות טו, בבא קמא יא ע"א, ד"ה ורשב"ם, בתוך שיטת קדמונים על מסכת בבא קמא, תשל"ז, עמ' רפח (הנוסח קשה וככל הנראה משובש):

(ובירושלמי <ב"ק>, דקאמר "חיים <שנים> ישלם", היינו, כלומר שהפחת לגנב כו', אחייה לקרן במרובה.) וכן משמע בירושלמי דקידושין, דקאמר: "חיים שנים ישלם" - על בעלים מטפלים בנבילה.

תוספות הרא"ש, בבא מציעא צו ע"ב, ד"ה זיל שלים, קלב ע"ב:

(והא דאמרינן בירושלמי <ב"ק>: מנין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן? אמר ר' אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" - ולא מתים. עד כאן גנבה, גזלה מנין? א"ר אבון: "והשיב את הגזילה" - לא בעי למימר שישלם בהמות חיים ולא יחזיר לו את הנבלה, אלא ה"ק: אם הוזלו חיים, יחזירם לו כמו שהם, דלא קנאם בשינוי. אבל אם הוזלו מתים, צריך ליתן לו הפחת. אי נמי, הכי קאמר: חיים ישלם. כלומר, ישלם לו כל הקרן בלא פחת, כמו אחייה לקרן כעין שגנב) והכי משמע בירושלמי דקידושין, דקאמר התם: מנין שאין הבעלים מטפלין בנבילה? אמר ר' אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" - ולא מתים (אלמא דפחת נבלה איירי).

112-109 **ספר מצוות גדול**, עשין עא, הלכות גניבה, קמח ע"ד:

ודורש דבר זה בירושלמי: מנין שאין שמי' לא לגנב ולא לגזלן? שנאמר: "חיים שנים ישלם" - חיים ולא מתים. עד כאן גניבה, גזלה מנין? שנאמר: "והשיב את הגזילה אשר גזל" - כעין שגזל.

המרדכי, בבא קמא יא ע"א, י, עמ' יט:

כדמשמע בירושלמי: מנין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן? א"ר אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" [חיים ולא מתים. עד כאן גניבה. גזילה מנין?], א"ר אבא: "אשר גזל" - כעין שגזל.

נימוקי יוסף, בבא קמא, א, ד ע"ב:

והכי איתא בירושלמי: מנין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן? א"ר אבא בר ממל: "חיים שנים ישלם" [חיים] ולא מתים. אשכחן גניבה, גזילה מנין? א"ר בון: "והשיב את הגזילה אשר גזל" - כאשר גזל. עכ"ל.

הלכה ה, ס ע"ג
סוגיא 1 • תולדות דרכי הקניין

ספר העיטור, מאמר שני – קנין, יב ע"ג:^{16, 10-7, 3-2}

ירושלמי: בראשונה היו קונין בשליפת מנעל. הא הוא דכתיב: "וזאת לפנים בישראל" וכו'. חזרו להיות קונין בקציצה, שהיה אדם מוכר שדה אחוזתו היו קרובין מביאין חביות וממלאין קליות ואגוזים ושוברין אותן לפני התינוקות וכו'. חזרו להיות קונין בכסף ובחזקה ובשטר.

שו"ת הרשב"א, ג, קלב:

וגרסינן בירושלמי: בראשונה היו קונין בשליפת מנעל. הדא היא דכתיב: "וזאת לפנים בישראל". חזרו להיות קונים בקציצה וכו', חזרו לקנות בכסף, בשטר ובחזקה.

המרדכי, בבא מציעא, תנ, פו ע"ג:

ירושלמי: בראשונה היו קונין בשליפת נעל, דכתיב: "לקיים כל דבר שלף איש נעלו". חזרו להיות קונים בקציצה.

ספר המתיבות, עמ' 7 (גנזי קדם, ב [תרפ"ג], עמ' 41-42, מכתב יד): <מתאים לכתובות>

זרע בזרעינו. זו היא קצצה, שהתינוק [נאמן ע]ליה כאדם. [גירס' ירוש' מהו] בקציצה. בשעה שהיה אדם מוכר את שדה אחוזתו היו קרובין ממל[ין חבית] קליות ואגוזין ושוברין לפני התינוקות והתינוקות] מלקטין ואו' נקצץ פלוני מאחוזתו. ואוף כן מי שהיה נושא אשה שאינה הוגנת [לו היו] או' נקצץ פלוני ממשפחתו.

הלכה ה, ס ע"ג
סוגיא 3 • קניין, הילוך וחזקה

32 חידושי ר' ישמעאל בן חכמון, בבא בתרא, עו (נב ע"ב):

פי', אמרינן בגמרא דבני מערבא, דכתיב: "קום התהלך בארץ לאורכה ולרחבה כי לך אתננה".

הלכה ה, ס ע"ג
סוגיא 4 • שטר על מנת ליתן כסף

35-34 ספר העיטור, מאמר שלישי אגב, יג ע"א (ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, כתובות, עמ' 208,

הערה 44):

ירושלמי: בשטר על מנת שלא ליתן כסף, אבל על מנת ליתן כסף – לא קנה עד שיתן הכסף.

הגהות מיימוניות, הלכות מכירה א ז, ד"ה עד שיתן הדמים, דפוס קושטנטינא, עמ' שכז:

ירושלמי: בשטר ע"מ שלא ליתן כסף, אבל ע"מ ליתן כסף – לא קנה עד שיתן כסף.

40-37 ר' **יצחק אבן גיא**, מובא על ידי ר' זכריה אגמאתי, פירוש לבבא מציעא עז"ב, עמ' 124-125 (ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, כתובות, עמ' 209-210, וראו שם, הערות 48, 49):
יפה כח חזקה מכח כסף ושטר. דבחזקה, מכר לו עשר שדות בעשר מדינות, משהחזיק באחת מהם - קנה כולן. ובכסף ובשטר - לא קנה עד שיתן דמי כולן. אבל לא נתן לו אלא דמי אחת ולא כתב לו שטר אונו אלא על אחת מהן - לא קנה אלא כנגד מעותיו. וכו'. דעיקר הא בריתא בתוספתא כתובות, ואיתה נמי בגמרא דארץ ישראל בקידושין בפרק ראשון.

הלכה ה, ס ע"ג

סוגיא 5 • בכסף על מנת לכתוב לו אוני

52 **חידושי הרמב"ן**, בבא בתרא נא ע"א, ד"ה שדי:
ובירושלמי: כתב לו את שניהם ליפות כחו.

59-58 **תוספות ר"י הזקן**, קידושין עט (כו ע"א):

ובירושלמי דפרקין מפרש דמתנה אהני להא דתנן פרק המוכר את הבית, אבל בנותן, נתן את כלן.

תוספות, קידושין כו ע"א, ד"ה ולמה:

ובירושלמי בפירקין מפרש דיפוי כח של מתנה, היינו לגבי בור ודות, דמוכר שדה בסתם לא מכר בור ודות, אבל מתנה בעין יפה, נותן הכל.

תוספות, בבא בתרא נא ע"א, ד"ה ולמה:

ועי"ל דאפי' כתיבי תרויהו בשטר אחד, יפה כחו. מה שכתב בלשון מתנה לענין הא דתנן לקמן בהמוכר את הבית, בר"א? במוכר. אבל בנותן - נותן את כולן. והכי איתא בירושלמי פ"ק דקידושין.

תוספות טו, קידושין כו ע"א, ד"ה כדי ליפות את כחו, עמ' סה:

ובירוש' דפרקין מפרש דמתנה אהני להא דתנן בפ' המוכר את הבית: אבל בנותן נתן את כלן.

חידושי הרשב"א, קידושין כו ע"א, ד"ה רב אשי אמר, עמ' קצה:

ובירושלמי יהיבי ביה טעמא, דגרסינן התם: אמר ר' יוחנן ממלוחיה, ייפה כחו בשני דברים. שיש שעבוד למכירה ואין שעבוד למתנה, והמוכר לא מכר את הכל, והנותן מתנה נתן את הכל.

חידושי הריטב"א, מהדורה ב, קידושין כו ע"א, עמ' קצב:

כמו שאמרו בירוש': שיעבד למכירה ואין שיעבד למתנה, והנותן נתן את הכל והמוכר <לא> מכר את הכל.

שיטה לא נודע למי, קידושין כו ע"א, עמ' ס:

ומפורש בירושלמי כדברי רש"י. דה"ג התם: למה כתב לו את שניהם? כדי ליפות כחו.

תוספות הרא"ש, קידושין כו ע"א, ד"ה כדי ליפות כוחו, קנד ע"א:
 ובירושלמי דפרקין מפרש דיפוי כח של מתנה היינו לגבי הא דתנן בפי' המוכר את הבית: בד"א?
 במוכר. אבל בנותן מתנה - נותן את כולם.

הלכה ה, ס ע"ד
 סוגיא 7 • קניין חזקה לשדה אחרת

⁹²⁻⁹⁰ **חידושי הרמב"ן**, בבא בתרא נג ע"א, ד"ה שתי שדות:
 ומצאנו מפורש בירושלמי פרק קמא דקדושין: רבי יוסי בשם רבי יוחנן, היו שתי שדות, אחת
 בגליל ואחת ביהודה - החזיק בזו שביהודה לזכות בזו שבגליל או בזו שבגליל לזכות בזו שביהודה המצר
 בנתיים, וכו'. והיינו הך דשמעתין.

¹⁰⁰⁻⁹⁵ **פירוש הר"ש משאנץ**, פאה א ו:
 ובפי' דקדושין כתובה ביושר בירושלמי, והכי איתא התם: רב חסדא אמר, נכסי הגר. החזיק
 בצפונן על מנת לקנות בדרומן, בדרומן על מנת לקנות בצפונן, ולא נתכוין לקנות באמצעיתן - לא קנה עד
 שיתכוין לקנות באמצעיתן. מתני' פליגא על דרב חסדא: גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו - המחזיק בקרקע
 חייב בכל; המחזיק בקמה חייב בשכחה ופאה ופטור מן המעשרות. ואין אויר מפסיק בין שבולת לשבולת
 (בתמיה). (וגירסא זו ניחא, דהחזיק בקרקע לא דמי למפקיר כרמו דפטור מן המעשר וכו').

הלכה ה, ס ע"ד
 סוגיא 9 • גלגול שבועה

¹²³⁻¹¹³ **ספר העיטור**, הלכות מלוה ולוה ב, כ ע"ד:
 ירושלמי: מניין לגילגול שבועה מן התורה מסוטה? "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דבר
 שראוי לישבע, דבר שאין ראוי לישבע, מאי? כדון נשמענה מן הדא: שומר' יבם וכנוסה ושומרת יבם ראוייה
 לישבע, ואתמר: מגלגלין וכא מגלגל? אית תנא תני: מה זו באלה ושבוע' אף כל הנשבעין באלה ושבועה,
 ואית תנא תני: זו באלה ושבועה ואין כל הנשבעין באלה ושבועה. מאן דאמר באלה ושבועה, ניחא; ומאן
 דאמר כל הנשבעין באלה ושבועה, לגילגול את למד, לישבע' אי אתה למד. אית תנא תני: מה זו באמן אמן,
 אף כל הנשבעי' באמן אמן.

אור זרוע, בבא מציעא ו, ג, א ע"ד (ג, עמ' קסט):
 ומורי רבינו אבי העזרי זצ"ל הביא ההיא דירושלמי בפי' דקדושין ואיתא נמי בירושלמי בפי' בתרא
 דסוטה, והכי איתא התם: מנין לגילגול שבועה מן התורה מסוטה? ואית תניי תני: מה זו באלה ושבועה
 אף כל הנשבעין באלה ושבועה, ומה זו באמן ואמן אף כל הנשבעין באמן ואמן; ואית תניי תני: זו באלה
 ושבועה ובאמן, ולא כל הנשבעין באלה ושבועה ובאמן. מאן דיליף, ניחא, ומאן דלא יליף, לא לאלה
 ולא לשבועה ולא לאמן.

116-113 **חידושי הרשב"א**, קידושין כז ע"ב, ד"ה האי ארוסה, עמ' רח:

והכי מפורש בירושלמי, דגרסינן התם: מנין לגלגול שבועה מן התורה? מסוטה, "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דברים שהוא ראוי להשביעה, דברים שאין ראוי להשביעה? א"ר יוסי בר' בון: נשמיעיניה מן הדא, אמן שלא שטייתי ארוסה ונשואה, שומרת יבם וכנוסה, ארוסה ושומרת יבם ראוי הוא להשביע? ואת מר מגלגלין וכה מגלגלין.

שיטה לא נודע למי, קידושין כז ע"ב, עמ' סח:

דגרסי' בירושלמי: עד כדון דברים שראוי להשביע עליהן, דברים שאין להשביע עליהם מנין? (פי', כגון קרקעות, שאין ראוי להביע עליהם).

חידושי הריטב"א, קידושין כז ע"ב, עמ' שטז:

וכן מפורש בירושלמי, דגרסינן התם: מנין שמגלגלין שבועה מן התורה? "ואמרה האשה אמן אמן" - "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דברי' שנשבעין עליהם, דברים שאין נשבעין עליהן מניין? תנינא: אמן שלא שטייתי ארוסה ונשואה, שומרת יבם וכנוסה. ארוסה ושומרת יבם בת שבועה היא? ואתמר: מגלגלין, ובהא נמי מגלגלין, ע"כ.

בית הבחירה, קידושין כז ע"ב, עמ' 166:

והוא שאמרו בתלמוד המערב: מנין לגלגול שבועה מדאורייתא? תשמיעינה מן הדה: "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דברים שנשבע עליהם, דברים שאין נשבעין עליהן מנין? מן הדה: אמן שלא שטייתי ארוסה וכו'.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, ד"ה אמר שמואל, יא ע"א:

והכי איתא בירושלמי: מנין לגלגול שבועה מה"ת? מסוטה. "אמן" מאיש זה, "אמן" מאיש אחר. עד כדון דברים שראוי להשביע, בדברים שאין ראוי להשביע נשמיעינה מן הדא: אמן שלא שטייתי ארוסה ונשואה, שומרת יבם וכנוסה. ארוס' ושומרת יבם ראוי להשביע, פי' בתמיה, ותימר מגלגלין, והכא מגלגלין.

123-122 **ילקוט תלמוד תורה**, במדבר ה, כב:

אמן אמן. אית תניי תני: מה שבועה זו באמן אמן, אוף כל הנשבעין באמן אמן; ואית תניי תני: זו באמן אמן ואין כל הנשבעין באמן אמן. ירושלמי דקדושין פ"ק.

הלכה ו, ס ע"ד-סא ע"א

סוגיא 1 • כיוון שזכה זה, נתחייב בחליפיו

11-1 **חידושי הרמב"ן**, בבא מציעא מו ע"א, ד"ה ותמהני דהא אסיקנ' בענין:

מצאתי בירושלמי במס' קידושין דמתני' כל הנעשה דמים וכו', תמן תנינן: כל המטלטלין קונים זה את זה. ר' בא בר הונא בשם רב: ואפי' צבור בצבור. א"ל ר' אלעז': לא שנינו אלא כל הנעש' דמי' באח', ובלבד דבר שהוא צריך לשום. איתא דרבא בר הונא כר' יוחנן ור' אלעזר כשיטתיה. דתניא תמן: האחין השותפין שחייבין בקלכון פטורי' ממעש' בהמה. א"ר אלעזר: והן שחלקו גדיים כנגד תיישים, תיישי' כנגד

גדיים. אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים כנגד תיישים, הן חלקו משעה ראשונה. א"ר יוחנן: ואפי' חלקו גדיי' כנגד גדיים, תיישים כנגד תיישים כלקוחות הן.

מלחמת ה', בבא מציעא, ד, בדפי הרי"ף, כז ע"א:

אבל מצאתי בירושלמי במסכת קדושין אמתני' כל הנעשה דמים וכו', תמן תנינן: כל המטלטלין קונין זה את זה. רבי בא בר הונא בשם רב: ואפי' צבורין בצבורין. א"ר אלעזר: לא תנינא אלא כל הנעשה דמים באחר, ובלבד דבר שהוא צריך לישום. אתיא דרב הונא כרבי יוחנן, ודר' אלעזר בשיטתיה. דתנינן תמן: האחין השותפין חייבין בקלכון ופטורין ממעשר בהמה. א"ר אלעזר: והן שחלקו גדיים כנגד תיישים, תיישים כנגד גדיים. אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים, תיישים כנגד תיישים, הן חלקו משעה ראשונה. א"ר יוחנן: ואפילו חלקו גדיים כנגד גדיים ותישים כנגד תיישים, כלקוחות הן. וכו'.

חידושי הרשב"א, קידושין כח ע"ב, עמ' רטז:

ועוד, דגרסינן בירושלמי, תמן תנינן: זה הכלל - כל המטלטלין קונים זה את זה. רבא ר' הונא בשם רב: אפילו צבור בצבורין. א"ל ר' אלעזר: לא שנינו אלא כל הנעשה דמים באחר, ובלבד דבר שהוא צריך לישום. אתיא דרב הונא כר' יוחנן, ור' אלעזר בשטתיה. דתניא תמן: האחין השותפין שחייבין בקלכון פטורין ממעשר בהמה. א"ר אלעזר: והן שחלקו גדיים כנגד תיישים כנגד גדיים. אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים ותישים כנגד תיישים, הוחלקו משעה ראשונה. א"ר יוחנן: אפי' חלקו גדיים כנגד גדיים, תיישים כנגד תיישים כלקוחות הן, דתנינן תמן: הלקוח ושניתן לו במתנה - פטור ממעשר בהמה.

חידושי הריטב"א החדשים, בבא מציעא קח ע"ב (מו ע"ב):

שהרי אמרו בירוש' האי מתני' דכל הנעשה דמים, לא שנו אלא שור בפרה, אבל צבור בצבור - לא.

מגדל עוז, הלכות מכירה יג א:

ובירושלמי דקדושין בדקתי ומצאתי גמ' מתני' דכל הנעשה דמים באחר כו', גרסינן תמן, תנינן: זה הכלל - כל המטלטלין קונין זה את זה. רבי בא, רב הונא בשם רב: אפי' צבור בצבור. א"ל ר' אלעזר: לא שנינו אלא כל שנעשה דמים באחר, בלבד דבר שהוא צריך לישום. אתיא דרב הונא כר"י ור' אלעזר בשיטתיה, דתנינן תמן: האחין והשותפין שחייבין בקלכון פטורין ממעשר בהמה, ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקלכון. א"ר אלעזר: והוא שחלקו גדיים כנגד תיישים ותישים כנגד גדיים. אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים ותישים כנגד תיישים [הוא חלקו משעה ראשונה. א"ר יוחנן: ואפילו חלקו גדיים כנגד גדיים, תיישים כנגד תיישים] כלקוחות הן. דתנינן תמן: הלקוח והניתן לו במתנה - פטור ממעשר בהמה. האחין והשותפין שחייבין בקלכון פטורין ממעשר בהמה כשחלקו וחזרו ונשתתפו, ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקלכון בשלא חלקו. רבינא [בשם רב יהודא] בשם שמואל: לזה פרה ולזה חמור, החליפו זה בזה כו' עד בשעה שמשך פרה. כסוגיין דמציעא שהעתקתי, ונותן טעם המוציא מחבירו עליו הראיה חוץ מן החליפין, ומאן דלא סבר, כו'. עד כלום. ושקיל וטרי לסיועי לר' זעירא ודחי ליה עד דגרסינן רב המננא, רב אדא בר אחוה בשם רב: מכר לו פרה בדמים דחוקין, א"ל: הב לי אינון פריטיא, א"ל: מה את בעי מנהוין? א"ל: מזובן לי חמור. משך בעל הפרה החמור - לא נקנית הפרה. חמור, מהו שיקנה? רבי בא אמר: נקנית ר' יוסי אמר: אינה נקנית. סבר רבי אבא דאינון חליפין, ולית אינון חליפין. רבי מנא בשם רבי יוסי: פעמים שתחלת מקח לזה ותחלת מקח לזה. היך עבידא? מכר לו פרה בדמים, סמכיה גבי חד א פריטיא (ס"א: טראפיטא). למחר אשכחיה. קאים תמן. א"ל: מה את קיים עביד הכא? א"ל: בעינן אינון פריטיא. א"ל: מה

את בעי מנהון? א"ל: למזבן לי חד חמור. א"ל: הרי חמור לפניך. משך זה, לא קנה זה; משך זה, לא קנה זה, אלא זה קנה לעצמו וזה קנה לעצמו. ע"כ.

18-14 ספר העיטור, מאמר שני - קנין, יב ע"ג:

ירו שלמי: על בעל החמור להביא ראיה שהיה חמורו קיים בשעת משיכת פרה, שמע"ה חוץ מחליפין. ומאן דלא סבר הא מילתא לא סבר בנזיקין כלום. ואמר ר' זעירא: ואנא לאו אנא סבר לה. (ומסתברא [...]).

46-28 ספר העיטור, מאמר שני - קנין, יב ע"ב:

כדגרסינן בירו שלמי: מכר לו פרה בדמים. דחקה. אמר ליה: הב לי אינון פריטיא. אמר ליה: ומה את בעי מינהון? אמר ליה: ליקח בהן חמור. אמר ליה: הרי חמורי לפניך. משך בעל הפרה את החמור - לא נקנית הפרה. החמור, מהו שתקנה? רב אמר: נקנה. ר' יוסי אמר: אינו נקנה. סבר ר' אבא דאינון חליפין, ולית אינון חליפין. ר' יונה בשם ר' יוסי: פעמים שתחלת המקח לזה ותחיל' המקח לזה. היכ' עביר? מכר לו פרה בדמי, סמכי' גביה עד פזינא. למחר אתא. אשכחי' קאי' תמן. אמר לי': מה את עביר הכא? אמר ליה: בעיני' אינון פריטיא. אמר ליה: ומה את בעי למיעבד בהון? אמר: ליקח בהן חמור. אמר ליה: הרי חמורי לפניך. משך זה, לא קנה זה, אלא זה קנה לעצמו וזה קנה לעצמו.

חידושי הרמב"ן, בבא מציעא מו ע"ב, ד"ה ויש דמים שהן כחליפין (מובא גם בשיטה מקובצת, בבא מציעא מו ע"ב, ד"ה ויש דמים. ושם: רב המנונא):

וראינו לכתוב בכאן מה שמצינו בירושלמי בענין זה בקידושין, ובפרק' דהזהב איתי' אבל משובש הוא. ר' בא, ר' המנונא, רב אדא בר אהבא בשם רב: מכר לו פרה בדמים דחזקה. א"ל: הב לי אילין פריטי. א"ל: ומאי את בעי מנהון? א"ל: ליקח לי בהם חמור. א"ל: הרי חמור לפניך. משך בעל הפרה את החמור - לא נקנה הפרה. (פי' [...]. ע"כ.) חמור, מהו שתקנה? ר' בא אמר: נקנית. ר' יוסי אמר: אינה נקני'. סבר ר' בא דאינון חליפין, וליתנון חליפין. ר' מנא בשם ר' יוסי: פעמי' שתחלת מקח לזה ותחלת מקח לזה. היך עבירא? מכר לו פרה בדמים, סמכיה גבי טרפזיטא. למחר אתא, אשכחיה קיים תמן. א"ל: מאי את עבד הכא? א"ל: בעי אינון פריטי. א"ל: ומה את בעי מזבון מנהון? א"ל: ליקח לי בהן חמור. א"ל: הרי חמורי לפניך. משך זה, לא קנה זה; משך זה, לא קנה זה, אלא זה קנה לעצמו וזה קנה לעצמו. נסחא אחריןא: כל אחד ואחד נקנה בגופו. (פי' סמכיה [...]).

הלכה ו, סא ע"א

סוגיא 2 • קנייני הקדש וקנייני הדיוט

58-56, 49-47 ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין, עמ' 112 (מכון אופק, עמ' תרא, הערה 12):

ירוש': שור זה עולה ובית זה קרבן - קנה הקדש בכל מקום שהוא, שנא: "ליי' הארץ ומלואה".

ר' יהודה אלמדארי, קידושין, עמ' עט, ד"ה רשות הגבוה בכסף:

ירו שלמי: שור זה עולה ובית זה הקדש - קנה הקדש בכל מקום שהוא, שנאמר: "לה' הארץ ומלואה" וגו'.

ילקוט המכירי, תהלים כד, ח, פא ע"א-ע"ב (עמ' 161-162):

קידושין ירושלמי: רשות הגבוה בכסף, כיצד? גובר שנתן מעות של הקדש מטלטלין - קנה הקדש בכל מקום שהוא, דכתיב: "לה' הארץ ומלואה, תבל ויושבי בה". [וכו'.] שור זה עולה ובית זה קרבן - קנה הקדש בכל מקום שהוא, דכתיב: "לה' הארץ ומלואה, תבל ויושבי בה". ובהדיוט - לא קנה עד [שעה] שיחזיק.

בית הבחירה, קידושין כח ע"ב, עמ' 172:

וזה שרשות גבוה בכסף, פירושו בתלמוד המערב משום דכתיב "לי"י הארץ".

הלכה זו, סא ע"א

סוגיא 1 • מצות שהאב חייב לעשות לבנו

רש"י, בבא מציעא ל ע"ב, ד"ה זה בית חייהם (על הפסוק "והודעתם לבניך" - תורה שלמה):
זה בית חייהם - ללמוד להם אומנות להתפרנס בו.

תוס' ר"י הזקן, קידושין פב ע"א:

ובירושלמי חזי לה מקרא אחרינא: "ובחרת בחיים" - זו אומנות.

פירוש הר"ש משאנץ, פאה א א <מצטט מירושלמי פאה>:

ירושלמי: שאלו את רבי יהושע, מהו שילמד אדם לבנו חכמת יונית? אמר להם: ילמדנו בשעה שאינה לא (מן) יום ולא (מן) לילה, דכתיב: "והגית בו יומם ולילה". מעתה אסור אדם ללמד את בנו אומנות כיון דכתיב "והגית בו יומם ולילה"? והא תני ר' שמעון: "ובחרת בחיים" זו אומנות!

ילקוט תלמוד תורה, דברים, ד, ט (דרשת ר' יהושע בן לוי היא בהמשך הירושלמי [סוגיא 3, שו' 47-55]), ראו גם שם):

האב חייב בכנו למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה. ר' עקיבא או': אף לשוט על פני המים. למולו, וכו'. להשיאו אשה, דכתיב: "והודעתם לבניך ולבני בניך". אימתי אתה זוכה לבני בניך? בשעה שאתה משיא בניך קטנים. א"ר יהושע בן לוי: כל השומע פרשה מבן בנו כאלו שמעה מהר סיני. מה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת" וגו'. ירושלמי פ"ק דקדושין.

מגן אבות לרשב"ץ, ט ע"ב:

וכן אמרו בירושלמי פרק ראשון מקדושין ובמס' פאה: "ובחרת בחיים" - זו אומנות.

שו"ת הרשב"א, ב, שכא: ¹⁴⁻¹¹

וכן נראה לי ממה שאמרו בירושלמי בפ"ק דקדושין גבי מצות הבן על האב. דגרסינן התם: מה, למצוה או לעכוב? כלומר: מה שאמרו שמצות אלו לאב על הבן, למצוה בלבד ולא לעכוב, או אפי' לעכוב? נשמענה מן הדא: בר גרדא אתא לגביר דאמר ליה: פייס לאבא דיסכנן. אתא אמר ליה, ולא שמע ליה. הדא אמרה, למצוה. אין תימר לעכוב, הוה ליה מכופניה ע"כ. ונראה שעל כל מצות הבן על האב השנויות שם: למולו, לפדותו, להשיאו אשה, ללמדו תורה, ללמדו אומנות ולהשיטו בנהר אמרו כן, ולא על להשיאו אשה ולהשיטו בנהר בלבד. שאם כן, היה להם לפרש ולהוציאו: להשיאו אשה, למצוה או לעכוב?

ספר הכריתות, ה, מה, עמ' רנו:

(מצינו במשנה: חייב, ואינו אלא מצוה. בקידושין פ"ק: אביו חייב למולו וכו' עד ולהשיאו אשה.) וגרסין בירו שלמי דקידושין: מה, למצוה או לעכב? שמעינה מן הדא: בן גרירוס אתא לקמיה דר' אמי. אמר: פייס לאבא דיסבני. פייסיה ולא קביל. הדא אמר: למצוה. איך תאמר לעכב? הוה ליה לכופיה!

הלכה ז, סא ע"א

סוגיא 2 • האב זוכה וגם חב לבנו

²⁷ **פיוטי ר' יניי**, פיוט צד, שו' 79-80, עמ' 461:16

לזכים אשר זכים לו בחייו - ייטמא,

{לחסים} <לחבים> אשר חייבים לו במו[ת]ו - ייטמא.

⁴³⁻²¹ **ר' חננאל**, סנהדרין מח ע"ב:

וזה מפורש בתלמוד א"י בקידושין פ' [האשה נקנית]: אמר הכי, תמן תנינן: האב זוכה לבן בה' דברים - בנוי, בכח, בעושר, בחכמה ובשנים. בנוי, שנאמר: "והדרך על בניהם"; בכח, שנאמר: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, שנאמר: "לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם"; בחכמה, שנאמר: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס" וגו'; בשנים, שנאמר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". וכשם שזוכה לו בה' דברים כך מחייבו בה' דברים, שנאמר: "יחולו על ראש יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם". "זב" - תשיש; "מצורע" - עזיב; "מחזיק בפלך" - בורי; "נופל בחרב" - קצר ימים; "חסר לחם" - מסכן. כדאתא שלמה מקטיל ליואב, א"ל יואב: אבוך גזר עלי ה' גזרות. קבלון, ואנא מיקטיל. וקבלון, וכולן איקיימון בדבית דוד. "זב" - רחבעם, שנאמר: "והמלך רחבעם התאמץ לעלות למרכבה" - מאן דאמר זב ומאן דאמר איסטניס; "מצורע" זה עוזיהו, שנאמר: "ויהי עוזיהו המלך מצורע עד יום מותו"; "ומחזיק בפלך" זה יואש, שנאמר: "ואת יואש עשו שפטים", ותני ר' ישמעאל: מלמד שהעמידו עליו בריונים קשים שלא הכירו אשה מימיהם והיו מעניין בו כאשה. הה"ד: "וענה גאון ישראל בפניו" - ועינה גאון ישראל; "ונופל בחרב" זה יאשיהו, שנאמר: "ויורו המורים למלך יאשיהו" - אמר ר' יוחנן: שעשאוהו ככברה. תני ר' ישמעאל: שלש מאות חצים השליכו במשיח ה'; "וחסר לחם" זה יהויכין, שנאמר: "וארוחתו ארוחת תמיד ניתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו".

מגילת סתרים, מהדורת פוזננסקי, עמ' 329 (בתדפיס המיוחד, עמ' 24):¹⁷

והר' נסים הוסיף במגלת סתרים שלו, וכך כתב [...]. והכי גרסי בני מערבא בפ' האשה נקנית: תמן

¹⁶ וראו מחזור פיוטי רבי יניי לתורה ולמועדים, מהדורת צ"מ רבינוביץ, ירושלים תשמ"ה, ב: "הערות הג"ר שאול ליברמן ז"ל לקרובה צ"ד", שם, עמ' 489: "לחסים (צ"ל לחבים) וכו'. פייט ע"פ הירושלמי קידושין פ"א ה"ז, סא ע"א: תמן תנינן האב זכה לבנו וכו'. וכשם שהוא זכה לו בחמשה דברים כן הוא חייב לו וכו', והאב מזכה את בנו בחמשה דברים שכולם בחיי הבן, אבל הבן חייב לו כבוד גם אחרי מות האב".

¹⁷ ומובא לפנינו בנספחות לאגרת רב שרירא גאון, מהדורת ב' גולדברג, מאינץ (מגנצה) תרל"ג, עמ' 66 (פוזננסקי מביא נוסח מתוקן על פי כתב יד).

תנינן, האב זוכה לבניו בנוי, בכח, בעושר, בחכמה ובשנים. בנוי מניין? "יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם"; בכח: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר: "נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה", וכתוב: "ברכת י"י היא תעשיר"; בחכמה: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר כס"; בשנים: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על הארמה". וכשם שזוכה בה' דברים כך (אם) הוא מחייב לו בה' דברים. הה': "חולו על ראש יואב ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם". "זב" - תשיש (כי הזיכות מתשת כחו, נמצא הצדיק זוכה לבניו בכח והחייב בתשישותיהם); "מצורע" - עזיב [...]; "מחזיק בפלך" - בורי (פי' [...]); "נופל בחרב" - קצר ימים (תחת השנים); "וחסר לחם" <?מסכן?> (עוני תחת עושר, הרי נמצא שהצדיק זוכה לבניו [בה' דברים], והחייב מחייב להם בה' דברים חילופם). וגרסינן נמי: כדאתא שלמה למיקטל ליואב, א"ל: אביך גזר עלי ה' דברים. קבלון, ואנא מתקטל. וקבלון, וכולהו קמי בדבית דוד זב היה רחבעם: "והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס לירושלם" - מ"ד זב, מ"ד אסתיניס וכולי. ובגמרא דילן בסנהדרין בסוף נגמר הדין אמרי': אמר רב יהודה אמר רב, כל הקללות [...] וכולהו מפורשי התם כי היכי דגרסי נמי בני מערבא בלא שנוייהא [!] ואיתא נמי בהגדה דשמואל.

פירוש הראב"ד למסכת עדויות, ב ט:

מפרש להו טעמא בקידושין ירושל' בנוי, דכתיב: "והדרך על בניהם"; בכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, דכתיב: "נער הייתי גם זקנתי לא ראיתי צדיק נעזב" וגו'; בחכמה, דכתיב: "ולמדתם אותם את בניכם"; בשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". וגרסינן התם: וכשם שהוא זוכה לו בחמשה דברים כך הוא חייב לו בחמשה דברים: מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל ומנהיג, דכתיב וכו'.

רד"ק, פירוש על שמואל ב ג, כט, עמ' 169 (שם מציין לתנחומא בובר, תולדות, ז):

ועוד אמרו רבותינו ז"ל: למה קללו באלו הקללות ולמה קלל ביתו אחריו שאמר מבית יואב? לפי שאמרו: בחמשה דברים אדם זוכה לבנים הזכאים, כלומר, שמוסיף הקב"ה לבניו באלה החמשה דברים בזכות אבותיהם, ואלו הם החמשה: בנוי, בכח, בעושר, בחכמה, בימים. בנוי, שנאמר: "והדרך על בניהם"; בכח, שנאמר: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, שנאמר: "לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם"; בחכמה, שנאמר: "ולמדתם אותם את בניכם"; בימים, שנאמר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". וכנגדן מוסיף בהפך אלו לרעה לדור חייב בעון אבותיהם הרשעים, והביאו ראייה מדוד שקילל את יואב בשביל שנתברר לו עוונו, והן מדה כנגד מדה: "זב" כנגד הכח - זה גיבור וזה תשש; "מצורע" כנגד הנוי, שנאמר: "ושפח יי' קרקד בנות ציון", "כי תחת יופי" - זה הדור וזה כעור; "מחזיק בפלך" כנגד חכם, כי פירוש "מחזיק בפלך", טפש; "ונופל בחרב" כנגד השנים - זה מאריך ימים וזה קצר ימים; "וחסר לחם" כנגד העושר.

רד"ק, פירוש על תהלים קיב, ב:

ורבותינו ז"ל פרשו שיהיו בניו בעלי כח [...] ואמרו: בחמשה דברים אדם זוכה לבניו [...] ואמרו: בכח, שנאמר: "גבור בארץ יהיה זרעו".

ילקוט שמעוני, תהלים, תשלא:

ירושלמי דקידושין פרק א', תמן תנינן: האב זכאי לבנו בכח, בעושר, בחכמה, בשנים. בנוי מניין?

"והדרך על בניהם"; בכח: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר: "נער הייתי וגם זקנתי"; בחכמ': "ולמדת' אותם את בניכם"; בשנים: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם".

המיוחס לר"ש משאנץ, עדויות ב ט:

הוא היה אומר: האב זכאי לבנו בנוי, דכתיב: "והדרך על בניהם"; ובכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו, דור ישרים יבורך"; בעושר, דכתיב: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם"; בשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם"; בחכמה, דכתיב: "ולמדתם אותם (לבניכם) [את בניכם]". כן מ'פ' בירושל' דקדושין, ומפרש התם: כשם שזכה לו בחמשה דברים חייב לו הבן בחמשה דברים - מאכילו, משקהו, מלבישו ומנעילו ומכניסו.

פירוש הרוקה, איכה מא:

זה יאשיהו, שירו בו ש' חיצים.

ילקוט המכירי, תהלים לז, לג, עמ' 230:

קידושין ירושלמי: תמן תנינן, הוא היה אומר: האב זוכה לבן בנוי, בכח, בעושר ובחכמה ובשנים. בנוי, דכתיב: "יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם" וגו'; בכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, דכתיב: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם"; בחכמה, דכתיב: "ולמדתם אותם את בניכם" וגו'; בשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". כשם זכה לו בה' דברים כך הוא חייב לו בה' דברים, ואלו הן: מאכילו, משקהו, מלבישו, מנעילו ומנהיגו.

ילקוט המכירי, תהלים קיב, ד, עמ' 188:

קידושין ירושלמי: תמן תנינן, הוא היה אומר: האב זוכה לבן בנוי, בכח, בעושר, בחכמה ובשנים. בנוי, דכתיב: "יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם"; בכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר, דכתיב: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב"; בחכמה, דכתיב: "ולמדתם אותם את בניכם"; ובשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". כשם שהוא זוכה לו בחמשה דברים כך הוא חייב לו בחמשה דברים, ואלו הן: מאכילו ומשקהו, מלבישו, מנעילו, מנהיגו.

ילקוט תלמוד תורה, דברים יא, כא:

האב זוכה לבן בנוי, בכח, בעושר, בחכמה ובשנים. בנוי, דכתיב: "יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם"; בכח, דכתיב: "גבור בארץ יהיה זרעו" וגו'; בעושר, דכתיב: "ולמדתם אותם את בניכם"; בשנים, דכתיב: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". וכשם שהוא זוכה לו בה' דברים כך הוא חייב לו בה' דברים, ואלו הן: מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל ומנהיג. ירושלמי פ"ק דקדושין.

מדרש הגדול, בראשית טו, טז, עמ' רנט-רס (הקטעים בסוגריים - על פי המקבילות, ראו בהערה שם):

(ד"א. "ודור רביעי") תמן תנינן: (ר' עקיבה אומר) האב זוכה לבן בנאו, בכח, בעושר ובחכמה ובשנים. (ובמספר דורות לפניו הוא הקץ, שנאמר: "קורא הדורות מראש". ואף על פי שאמר "ועבודם וענו אותם ארבע מאות שנה", חזר ואמר: "ודור רביעי ישובו הנה"). בנאו מנין? שנאמר: "והדרך על בניהם"; בכח מנין? שנאמר: "גבור בארץ יהיה זרעו"; בעושר מנין? שנאמר: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב

וזרעו מבקש לחם"; בחכמה מניין? שנאמר: "בן חכם מוסר אב"¹⁸; בשנים מניין? שנאמר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם". (ויש אומרים אף בבנים, שנאמר: "תחת אבותיך יהיו בניך"). וכשם שזוכה לו בחמשה דברים כך חב לו בחמשה דברים. הרא היא דכתיב: "יחולו על ראש יואב ואל כל זרעו ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם". ("זב" כנגד הכח ו"מצורע" כנגד הנואי "ומחזיק בפלך" כנגד החכמה "ונופל בחרב" כנגד השנים "וחסר לחם" כנגד העושר. במתניתא חולקין חכמים על ר' עקיבה, שאין אדם זוכה לבנו אלא עד שלא הגיע לפרקו, אבל משהגיע לפרקו, אם הוא צדיק - זוכה לעצמו; ואם חב - חב לעצמו).

מלאכת שלמה, עדויות ב ט:

גרסין בירושלמי פ"ק דקדושין: וכשם שהוא זוכה לו בחמשה דברים כך הוא חייב לו בחמשה דברים: מאכיל ומשקה, מלביש, מנעיל, מנהיג, דכתיב וכו'.

הלכה ז, סא ע"א

סוגיא 3 • ללמדו תורה - "והודעתם לבניך ולבני בניך"

55-47 <חלקן ממסכת שבת>

הקונטרס האחרון, שבת מו [ז], עמ' 315:

ר' יהושע בן לוי הוה שמע פרשת מן בר בריה בכל ערובא טובא. חד זמן אינשי, ועל מיסחי בהדין דימוסין דטבריא והוה מיסתמיך אכתפיה דר' חייא בר אבא. אינהר דלא שמע פרשתא מן בר בריה, וחזר ונפק לית מן מיסחי. ר' דרוסאי אמר: סך הוה. ר' אלעז' בר יוסי אמר: שליח מטוי הוה. א"ל: חייא בני, קלה היא בעיניך? שכל השומע פרשה מן בן בנו כאילו שמעה מהר סיני. מה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך", וכת' "יום אשר עמדת לפני י"י אלהיך בחורב".

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ר' יעקב בריה דרב אחא בר יעקב" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תקמו): בקידושין פ"א בירושלמי: א"ל ר' יהושע ב"ל לר' חייא בר אבא, כל השומע פרשה מבן בנו, כאילו שומעה מהר סיני. מה טעם? "והודעת' לבני' ולבני בניך יום אשר עמדת לפני השם בחורב".

המרדכי, קידושין ל ע"א, תצו, ב ע"ד (מהדורת רוט, עמ' 154, א, כו, שו' 301):

ובירושלמי אמ' שר' יהושע בן לוי יצא לבית המרחץ בע"ש. נזכר שעדיין לא שמע את הפרשה מבן בנו לפניו כמו שהורגל, ולא גמר רחיצתו, משו' דכתי' "והודעתם לבניך ולבני בניך", וסמך ליה "יום אשר עמדת". ומסיים בירושלמי שכל השומע פרשה מבן בנו מעלה עליו הכת' כאילו שמע מהר סיני.

ילקוט תלמוד תורה, דברים ד, ט (החלק הראשון - מסוגיא 1 לעיל, שו' 2-9, ראו גם שם):

האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה. ר' עקיבא או': אף לשוט על

18 על פי מדרש אגור (=משנת רבי אליעזר או מדרש שלשים ושתיים מדות), מהדורת ה' ענעלאו, ניו יורק תרצ"ד, פרשה חמישית, עמ' 93. ראו מדור מקבילות.

פני המים. למולו, וכו'. להשיאו אשה, דכתי': "והודעתם לבניך ולבני בניך". אימתי אתה זוכה לבני בניך? בשעה שאתה משיא בניך קטנים. א"ר יהושע בן לוי: כל השומע פרשה מבן בנו, כאלו שמעה מהר סיני. מה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת" וגו'. ירושלמי פ"ק דקדושין.

ספר האגודה, קידושין א, כו (עמ' רכח):

בירושלמי: רבי יהושע בן לוי יצא מבית המרחץ ב?ננש? ולא גמר רחיצתו (שסובר שלא חזר בן בנו הפרשה לפניו), ומסיק בירושלמי: כל השומע פרשה מבן בנו כאילו שמעה מהר סיני.

⁶⁷⁻⁵⁶ **ספר המפתח**, שבת קט ע"א (מהדורת גולדינטאל, מה ע"ב):

ובגמ' דבני מערבא בפר' יציאות השבת: "ואיש אמונים מי ימצא" - זה ר' זעירא. דר' זעירא ליתנן: צריכין חששין לשמועתא דרב ששת, דוגברה מפתחה.

פירוש ר' שלמה בן יתום, משקין כד ע"ב, עמ' 114:

ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל טעם בדבר בפרק יציאות השבת בגמ' התחלת המרחץ אי זו היא כול', ר' חזקיה, ר' ירמיה, ר' חייא בשם ר' יוחנן: אם יכול את לשלש את השמועה עד משה, שלשלה. אם לאו, תפוס או ראשון ראשון או אחרון אחרון. גדול אמ': כל האומ' שמועה מפי אומרה יהי רואה בעל השמועה כאילו הוא עומד לנגדו. מה טעם? "אך בצלם יתהלך איש". כת': "רב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא". "רב אדם" זה שאר כל אדם, "ואיש אמונים מי ימצא" זה ר' זעירא. דאמ' ר' זעירא: לית אנן צריכין חששין לשמעתיה דרב ששת, דהוא גברא מפתחא. אמ' ליה ר' זירא לר' יסא: חכים ר' לבר פדיא דאת אמר שמועה משמיה? אמ' ליה: ר' יוחנן אמרה משמו. אמ' ליה ר' זעירא לר' בא בר זבדא: חכים ר' לרב דאת אמר שמועה משמיה. אמ' ליה: רב אדא בר אהבה אמרה משמו.

אור זרוע, הקדמה (אלפא ביתא), לד, ה ע"א (א, לח, עמ' יב):

ואמר בירושלמי פ"ק דשבת: "יום אשר עמדת לפני ה' וגו' - כל האומר שמועה מפי אומרה יהי רואה בעל שמועה כאלו עומד לנגדו. ומה טעם? "אך בצלם יתהלך איש". אמר ר' זירא לר' יסא: חכים ר' לבר פדיה, ואת אמרת שמעתתא משמיה? אמר ליה: ר' יוחנן אמרה משמיה, כלומר, שהוא נאמן בתורתו, ואי לאו דידע בודאי (דר') [דבר] פדיה אמרו, לא הוה ר' יוחנן אמרה משמיה. א"ר זעירא לרבא בר זבדא: חכים ר' לרב דאת אמר שמעתא משמיה? א"ל: רב אדא בר אהבה אמר משמיה.

הקונטרס האחרון, שבת מו [מז], עמ' 315:

ר' חזקה ור' ירמיה ור' חייא בש"ר יוחנן: אם אתה יכול לשלשל את השמועה עד משה שלשלה, ואם לאו, תפוס או ראשון ראשון או אחרון. מה טעם? "והודעתם לבניך וגו'. גידול אמר: כל האומ' שמועה מפי אומרה יהי רואה בעל שמועה כאילו הוא עומד כנגדו. מה טעם? "אך בצלם יתהלך איש".

ילקוט שמעוני, תהלים, תשלה (דפוס סלוניקי):

ירש' שבת פ"א: אם אתה יכול לשלש את השמועה עד משה, שלש', ואם לאו, או תפוס ראשון ראשון או אחרון אחרון. ומה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני יי'" עד "יום אשר עמדת לפני יי'".

ילקוט שמעוני, דברים, תתכה, דפוס סלוניקי:

ירושלמי דשבת פ"א [...] רב גידל אמר: כל האומר שמועה מפי אומרה יהא דומה בעל שמועה כאלו עומד נגדו. מ"ט? "אך בצלם יתהלך איש". כתי': "רב אדם יקרא איש חסדו והכל אדם מאיש אמונים מי ימצא", זה ר' זעירא, דמדרש ר' זעירא ליתנן צריכין חששין לשמועתא דרב ששת, דההוא מפתא.

הגהות מיימוניות, הלכות תלמוד תורה ד, אות ב:

בירושלמי דשבת גרס: אם אתה יכול לשלשל השמועה עד משה, שלשל, ואם לאו, או תפוס ראשון ראשון או אחרון אחרון. ומה טעם? "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה'", ע"כ.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ר' יעקב בר אידו" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תקנב):

וגר' נמי בפ"א דקידושי' ירושלמ': ר' חזקי' בש"ר ירמיה, ר' חייא בש"ר יוח': אם יכול את לשלשל שמועה עד משה, שלשל, אם לאו, או ראשון ראשון או אחרון אחרון.

ילקוט התורה, כ"י ששון 988, אהל דוד, ב, עמ' 671:20

בירושלמי פ"ב דשקלים: האמר שמועה משם אומרה יראה בעל שמועה כנגדו. [ובנוסח כ"י מסיים]: אם עשה כן, מוטב, ואם לאו, "יצבור ולא ידע מי אוספם" - משתכח תלמודו.

ילקוט המכירי, תהלים לט, ח, עמ' 236 (ובמזמור מט, ג, עמ' 266, מציין לירושלמי שבת ומפנה לכאן: "שבת

ירושלמי, למעלה בפסוק 'אך בצלם יתהלך איש', במזמור ט"ל):

שקלים: "אך בצלם יתהלך איש" [...] רב גידל אמר: האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל השמועה כאלו עומד לנגדו, שנאמר: "אך בצלם יתהלך איש".

ילקוט המכירי, משלי כ, ו, יד ע"א:

"רב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא". שבת ירושלמי: "רב אדם יקרא איש חסדו" זה שאר כל אדם; "ואיש אמונים מי ימצא" זה ר' זעירא. דאמר רבי זעירא: לית אנן צריכין חששין לשמעויה דרב ששת, דהוא גברא מפתחא. וכן בשקלים וכן בקידושין ירושלמי.

הלכה ז, סא ע"א-ע"ג

סוגיא-קובץ 4 • מצוות הבן על האב - כיבוד אב ואם ומוראם

ספר הערוך, ערך "פטר" (4):

ירוש' בריש פ"א: לכו שאלו את דמה בן נתינה. דמה בן נתינה, ראש פטרבולי היה. פעם אחת היתה מסטרתו אמו לפני כל בולי שלו.

19 ראו ר"ש ליברמן, הירושלמי כפשוטו, עמ' 21.

20 מובא על ידי ר"ש ליברמן, מחקרים, עמ' 553 (מסכת כלה, מהדורת מ' היגער. ושם בטעות 571 במקום 671). מדובר ב"ילקוט התורה" - כתב יד תימני מהמאה התשע עשרה ("לאחד מן המחברים שחי כבר בזמן הדפוס" [ר"ש ליברמן, שם]), ולא בילקוט תלמוד תורה לר' יעקב סקילי (באוסף ששון, מס' 783), כפי שמובא במפתח שבספר, בעמ' 649, ושם גם בטעות: עמ' 552 במקום 553.

תוספות ר"י הזקן, קידושין לא ע"א:

[והיה מפתח מונח. בירו של מי: שהיו רגליו פשוטות על התיבה ולכך לא שברה, אייברא.]

הקונטרס האחרון, פאה, עמ' 325:

ירו של מי דפאה: כבד את אביך. ר' בא בש"ר יוחנן: שאלו את ר' אליעזר, עד היכן כבוד אב ואם? א"ל: ולי אתון שאלין? לכו נשאלו לדמה בן נתינה. ריש פטר בולי היה. פעם אחת סטרותו אמו לפני כל בולי העיר ונפל קורדקון שלה והושיט לה שלא תצער. א"ר חזקיה: גוי אשקלוני היה, ואבן שישב עליו אביו לא ישב בה מימיו, וכשמת, עשה אותה יראה שלו. פעם אחת אברה ישפה של בנימן. אמרין: מאן אית ליה טבא דכוותיה? אמרי: אית לדמה בן נתינה. אזלין לגביה ופסקון עמיה במאה דינרין. סליק בעי מייתתיה, אשכח לאבוי דמך. אית דאמרי: מפתחא דתיבתא הוות תחות אפוי, ואית דאמרי: רגלוי הוה פשיטא על תיבותא. נחת לגבוהי. א"ל: לא יכילית מייתי לכון. אמרי: דילמא דין בעי טפי. אפקותיה לר', אפקוניה לאלף. כיון דאיתער אבוי משנתיה, סלק ואייתנייה להון. בען מיתו ליה אלפין דינרין ולא קביל עלוהי. אמ': מה אנא מזבנא לכון יקריה דאבוי בפריטין? איני נהנה מכבוד אבא כלום. מה פרע לו הב"ה? בלילא איתילדא פרתו פרה אדומה ושקלו לו ישר' משקלה זהב ונטלוה. א"ר שבת: כתיב "משפט ורב צדקה לא יענה" - אין הב"ה משהא מתן שכרן של עושי מצות בגוים.

אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת והלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהם עד שהגיעה למיטתה. פעם אחת חלה ונכנסו חכמים לבקרו. א"ל: התפללו על ר' טרפון בני, שהוא נוהג בי כבוד יותר מראי. א"ל: מה עביד לך? תניין לון עובדא. א"ל: אפי' הוא עשה כן אלף אלפים אדיין לא הגיע לחצי כבוד.

אמו של רבי ישמעאל באת וקבלה לחכמי: גערו ברבי ישמעאל בני, שאינו נוהג בי כבוד. נתכרכמו פניהם של חכמים. אמרין: איפשר ברבי ישמעאל שאינו נהג כבו' אבותיו? א"ל: מה עביד לך? א"ל: כדו נפיק מבית ועדה, אנא מזגה רגלוהי ומזגא מהן ולא שביק לי. אמרין: הואיל והוא רצונה, הוא כבודה.

א"ר מנא: יאות אילין טחוניא אמרין: כל בר נש ובר נש זכותיה גו קפתיה. אימרה דר' טרפון אמרת לון הבן ואגיבונה הבין; אימיה דר' ישמעאל א"ל הבן ואגיבונה הכן.

ר' זעירא הוה מצטער ואמר: הלואי הוה לי אבא ואימא דאיקרין ווארת גן עדן. כד שמע אילין תרין אולפניא, אמר: בריך רחמנא דלית לי לא אבא ולא אימא. לא כר' טרפון הוינא יכיל עביד ולא כר' ישמע' הוינ' מקבל עלי.

יש שהוא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם, ויש שהוא משטינו לריחים ויורש גן עדן. כיצד? חד בר נש הוה מאכיל לאביו פטומות כל שעה. א"ל אבוי: בני, מנן לך אילין? א"ל: סבא, איכול וארוס, דכלביא אכלין וחרשין. נמצא מאכילו פטומו' ויורש גיהנ'. כיצד מטחנו בריחים ויורש גן עדן? חד בר נש הוה טעין בריחי'. אתא עמות לחחוניא. א"ל: אבא, עול טחון תחותי. אי מטת מבזיא, טב לי למבזיא ולא את; אי מטית מילקי, טב אנא ולא את. נמצא בודנו בריחי' ויורש גן עדן.

תוספות, קידושין לא ע"א, ד"ה והיה מפתח:

והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו. בירו של מי יש שהיו רגליו פשוטות על התיבה ולכך לא שיברה.

מנורת המאור, אלנקאווה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 21:

וגרסי' במ' קדושין ירוש' בפ' קמא: ר' אבהו בשם ר' יוחנן, שאלו את ר' אליעזר עד היכן הוא כיבוד אב ואם. אמ' להן: ולי אתם שואלים? לכו ושאלו לדמה בן נתינה. דמה בן נתינה, ראש פטרובולי הוה. [פי', שלטון העיר]. פעם אחת היתה אמו מסטרתו לפני כל בולי שלו. [פי' מסטרתו, מכה אותו וטופחת אותו על פניו. פי' בולי, גדודיו]. ונפלה השבט שהיתה מכה אותו בה מידה ושחה לקרקע ונתנו בידה כדי שלא תצטער. א"ר חזקיה: גוי אשקלוני היה, וראש כל פטרובולי היה. אבן שישב עליה אביו לא ישב עליה מימיו, וכיון שמת אביו עשה אותה יראה שלו. פעם אחת אבדה ישפה של בנימין. [פי', שמו של בנימין היה כתוב באורים ובתומים על ישפה, ונאברה ממנו]. [אמרין: מאן אית ליה אבנא טובא דכוותיה? אמרין: אית לדמה בן נתינה. אזלו לגביה ופסקו ליה עמיה במאה דינרין. סלק לה לביתה לאיתיה לה ואשכח לאבוה דדמיך. ואית דאמרין: מפתחא דתיבתא היה יתיב גו אצבעה דאבוה, ואית דאמרין: רגליה הוה פשיט על תיבותא. נחת לגביהון. [אמר לון: לית אנא יכיל למשקל לכוון. אמרין: דילמא הוא בעי פריטין טובא. אסקיניה לאלף. כיון דאיתער אבוה מן שינתיה, סלק ואיתייה להון. בען למינתן ליה אלף, כסכומא בתראה, ולא קביל עילויה. אמ' לין: לית אנא מזבן לכוון יקרא דאבא בפריטין. איני נהנה מכבוד אבותי כלום. מה פרע לו הב"ה שכר? א"ר יוסי ב"ר בון: בו בלילה ילדה פרתו פרה אדומה ושקלי ליה ישראל משקלה [זהב] ושקלוה.

116-101 תוספות, קידושין לא ע"ב, ד"ה רבי טרפון:

ר' טרפון הויא ליה אמה. יש בירושלמי: פעם אחת אמה דר' טרפון אבדה פזמקי דידה בחצירה ויצתה ממיטתה לבקשו, ושם ר' טרפון ידו תחת רגליה על הקרקע, שלא תטנף רגליה, והיתה דורסת על ידיו. ועוד בירושלמי דאימ' דר' ישמעאל עבד כל שעתה ושעת' דהוה אתי ר' ישמעאל מבי מדרשא היתה רוחצת את רגליו והיתה שותה את המים. כששמע ר' ישמעאל שהיתה עושה כן היה מסרב בדבר. עד שבאת לפני חכמי' והית' קובלת על רבי ישמעאל בנה, שלא היה מקיים מצות כיבוד. ונבהלו חכמי' בדבר ושאלו לר' ישמעאל וסיפר להם המעשה וציוו לו שיניחנה לעשות רצונה ובענין זה הוא כיבוד.

ספר תולדות אדם וחווה, תולדות אדם, נתיב א, ד, טו ע"ב-ע"ג:

אם היה לומד, ורוצה אביו או אמו כשיבא מבית המדרש לשמשו או לשתות מימי רחיצ' רגליו בשביל אהבה ובעבור שלומד, וכוונתם לשם שמים בזה, ויש לאב ולאם נחת רוח בזה, יניח להם לעשות. וזה נקרא כבוד', מאחר שרצונם בזה. כך פשוט בירושלמי.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, יג ע"א, ד"ה גרסי' בגמ' אמר ליה:

ומיהו, אם היה אביו מקפיד בדבר הרבה, יקבל, מדגרסי' בירושלמי דפ"ק דפאה: אמו של ר' ישמעאל באתה וקבלה עליו לרבותיו. אמרה להם: גערו בישעאל בני, שאינו נוהג בי בכבוד. באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו. אמרי: אפשר לר' ישמעאל שאינו נוהג בכבוד אבותיו? אמרין לה: מה הוא עביד לידך? אמרה לון: כד נפק מבית וועדא אנא בעינא מסחא רגלוי ומשתי מהן ולא שביק לי. אמרין: הואיל והוא רצונה, הוא כבודה. מכאן אתה למד כן אף לאביו.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, יד ע"ב:

ילפינן לה מדגרסינן בירושלמי: אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למטתה. פעם אחת חלה ר' טרפון ונכנסו חכמים לבקריו ואמרה להם: התפללו על טרפון בני, שהוא נוהג בי בכבוד יותר מדאי. אמרו לה: מאי עביד

לך יותר? ותנית להו עובדא. אמרין: אפילו הוא עושה כן אלפים, עדיין לא הגיע לחצי כבוד שאמרה תורה, ע"כ בירושלמי.

מנורת המאור, אלנקאווה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11:

ובירושלמי אומר זה המעשה בענין אחר, ואמרו: מעשה שהיתה אמו של ר' טרפון מתהלכת בחצר ביתה ונפסקה רצועה מסנדלא. בא ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת כפות רגליה והלכה על ידיו עד שהגיעה למטתה. לאחר ימים חלה ר' טרפון. נכנסו חכמים לבקרו. אמרה להם אמו: התפללו שיחיה בני מחוליו זה, שהפליג בכבודי. אמרו לה: ומה היא ההפלגה בכבוד שעשה לך? אמרה להם המעשה, ואמרה: כך וכך עשה לי. אמרו לה: לא הגיע לחצי ממה שצוה הב"ה בכיבוד אב ואם, ואפי' היה לך כפלים מזה. אמרו על אמו של ר' ישמעאל שנתרעמה לחכמים שלא היה עושה רצונה. תמהו חכמים ונכלמו בשביל כבוד ר' ישמעאל. אמרו לה: מהו הדבר שהוא עושה שלא כרצונך? אמרה להם: כשיבא מבית המדרש אבקש לרחוץ את רגליו ולא יניחני. אמרו לו: הואיל והוא רצונה, הניח לה ובזה תכבדנה.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 182:

בת למוד המערב אמרו: אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת ונפסק קוריאקון שלה והניח ר' טרפון שתי ידיו תחת פרסותיה והלכה על גבן עד שהגיע למטתה. פעם אחת חלה ונכנסו חכמים לבקרו. אמרה להם: התפללו עליו, שהוא נוהג עמי כבוד יותר מדאי. אמרו לה: מהו עביד לך? תנא לון עובדא. אגיבונה, ר"ל השיבוה: אפילו עשה כן אלף אלפים לא הגיע לחצי כבוד. ובהפך זה אמרו: אמו של ר' ישמעאל קבלה עליו לרבותינו: גערו בישמעאל בני, שאינו נוהג בי כבוד. נתכרכמו פניהם. אמרו: איפשר ר' ישמעאל מיקל בכבוד אבות? אמרו לה: מה עביד לך? אמרה: כד נפיק מבית ועדא אנא בעיא מסחיא רגליו ולא שביק לי. ובקצת גירסאות <!> : בעינא מסחי רגליו ומשתי מיא, ואינה מיושרת. אמרו ליה: הואיל והיא רצתה, רצונה זהו כבודה. אמ"ר מונא: יאות. טחוניא אמרין: כל בר נש ובר נש זכותיה גו קופסיה. אימיה דר' טרפון אמרה הכן ואגיבונה אכן, ואימיה דר' ישמעאל אמרה הכן ואגיבונה הכן. ר' זעירא הוא מצטער ואמר: הלואי דליהוי לי אבא ואימא ואוקרינון ואירות גן עדן. כד שמע אלין תרין אולפניה, אמר: בריך רחמא דלא שבק לי אבא ואימא. לא כר' טרפון הוינא יכיל עביד ולא כר' ישמעאל הוינא מקבל.

נימוקי יוסף, קידושין לא ע"ב, עמ' קעח:

ומיהו, אם היה אביו מקפיד הרבה בדבר - יקבל, דגרסינון בירושלמי בפ"ק דפאה: אמו של ר' ישמעאל באתה וקבלה עליו לרבותינו <המהדיר מתקן (בטעות) ל: רבותיו>. אמרה: גערו בישמעאל בני, שאינו נוהג בי בכבוד. באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו. אמרו: אפשר לר' ישמעאל שאינו נוהג בכבוד אבותיו? אמרו לה: מהו עביד לך? אמרה: כד נפיק מן בית ועדא אנא בעינא מסחי רגליו ומשתי מהן ולא שביק לי. אמרי: הואיל והוא רצונה, הוא כבודה.

נימוקי יוסף, קידושין לג ע"ב, עמ' קפב:

דגרסינון בירושלמי: אמו של ר' טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת והלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהם עד שהגיעה למטתה. פעם אחת חלה רבי טרפון ונכנסו חכמים לבקרו

ואמרה להם: התפללו על טרפון בני, שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי. אמרי לה: מאי עביד לך יותר? תנית להו עובדא. אמרי: אפילו הוא עושה אלפים, עדיין לא הגיע לחצי כבוד שאמרה תורה. עד כאן בירושלמי.

כסף משנה, הלכות ממרים ו ד:

אדגר סינג בירושלמי: אמו של רבי טרפון ירדה לטייל לתוך חצירה בשבת ונפסק קורדיקין שלה והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהם עד שהגיעה למטתה. פעם אחת חלה ר' טרפון ונכנסו חכמים לבקרו ואמרה להם: התפללו על טרפון בני, שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי. אמרון לה: מאי עבד לה יותר מדאי? ותנית להון עובדא. אמרון: אפילו הוא עושה כן אלף אלפים, עדיין לא הגיע לכבוד שאמרה תורה. ע"כ בירושלמי.

¹²¹⁻¹¹⁷ **מנורת המאור, אלנקאווה, פרק ט** בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11:

ר' זעירא הוה מצטער. אמ': הלואי הוה לי אימא ואבא, היו מנחילין אותי גן עדן. כדשמע אילין תרין אולפניא, אמ': בריך רחמנא דלית לי אימא ולא אבא. לא כר' טרפון הוינא יכיל למעבד להון ולא כר' ישמעאל הוינא מקבלא עילואי. א"ר אבן: אני פטור מכיבוד אב ואם. אמרי: כד איתעברת אימיה מית אבוה, כד ילדתיה מיתת אימיה.

יוחסין השלם, מא ב, עמ' 134:

ובירושלמי דקדושין: כי ר' זעירא ור' אבין לא היה להם אב ואם, כמו ר' יוחנן ואביו.

¹³¹⁻¹²² **רש"י**, קידושין לא ע"ב, ד"ה ומביאו לעוה"ב:

ובתלמוד ירושלמי גר': מעשה בשניה. מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני. פעם אחת אמ' לו אביו: מאין לך כל אלה? אמ' לו: סבא, מה איכפת לך? טחון אכול. כלומר, לעוס ואכול. הראהו שקשה לו. ושוב מעשה באחד שהיה טחון בריחיים והיה לו אב זקן ושלח המלך בשביל אביו לבוא לעבוד המלך. אמר לו בנו: אבא, טחון ואני אלך תחתך לעבוד המלך, שאין לו קצבה.

ברוך ב"ר שמואל הספרדי, קידושין, עמ' 115:

ירוש': יש שמאכיל אביו פטומות ויורש גיהנם, ויש כודנו ברחים ויורש גן עדן. כיצד מאכיל אביו פטומות ויורש גיהנם? חד בר נש הוה מאכיל אביו פטומין. חד זמן א' ליה: ברי, אלין מגא לך? א' ליה: סבא, אכול ואדש. דכלביא אכלין ומדשין. והוא יורש גיהנם. כודנו ברחים ויורש גן עדן: חד בר נש הוה איטחין ברחיא. אתא צמית לטחוניה. א' ליה: עול טחון תחתי. אם מטת מבזיה, טב לי אנא ולא את; אם מקלי, טב לי ולא את. יורש גן עדן.

תוספות, קידושין לא ע"א, ד"ה וטורדו מן העולם:

ובתלמוד ירושלמי גרסינן: מעשה בשניהם. מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני. פעם אחת אמר לו אביו: מאין לך כל אלה? אמ' לו: סבא, מאי איכפת לך? עד דטחון, אכול. (כלומר, לעוס ואכול כעין כלבים שמדשין ואוכלים. אם כן, הראהו שקשה עליו.) ושוב מעשה באחד שהיה טחון בריחיים ואב זקן היה לו ואתא ציווי לטחוני. פירוש, מצות המלך בשביל אביו לבוא לעבודת המלך. אמר לו בנו: טחון, ואני אלך תחתך לעבוד המלך, שאין לו קצב. אם לביזיוני, טב לך; ואם למלקי, טב לך.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 183:

ופרשו ענין זה בתלמוד המערב שמעשה היה באחד שהיה דרכו לצוד [...] ולשון תלמוד המערב בזה: יש מאכיל לאביו פטומות ומורידו לגיהנם, ויש כודנו בריחים ויורש גן עדן. חד בר נש מאכיל פטומין. אמר ליה אבוי: ברי, אילין מנן לך? אמר ליה: סבא סבא, אכיל ודוש. כלביא אכלין ומודשין. נמצא מאכילו פטומות ויורש גיהנם. כיצד כודנו לריחים ויורש גן עדן? חד בר נש הוה טחין ברחיא. אתו צמות לטחנניא. ר"ל, הזעיקו בני אמנות הטחינה לחיילות של מלך למלחמה וקבצום על כך. אמר ליה: אבא, זיל טחון תחותוי. אימטית מבזיא, טב אנא ולא את; אי מטית מילקי, טב לי אנא ולא את. נמצא כודנו לריחים ויורש גן עדן.

153-145 **רבינו חננאל**, קדושין, אוצר הגאונים, עמ' 24:

ועוד הביא ראיה מה היא דתני רשב"י: מצי' שהקפיד המקום על כבוד אב ואם יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר: "כבוד את ה' מהונך" - ואם יש לך ממון - חייב; ואם לאו - פטור. בכבוד אב ואם נאמר "כבוד את אביך ואת אמך" - בין שיש לו בין שאין לו, אפי' הוא מחזור על הפתחים. ולא שיתן ממונו ומחזור על הפתחים, אלא בגופו מכבודו ומבטל ממלאכתו, ומתוך זה צריך לחזור על הפתחים.

ספר הישר, חידושים, קמא, עמ' 105 (אולי מקורו ברב נסים גאון, מגילת סתרים. כך משער אברמסון. ראו ש' אברמסון, רב נסים גאון, ירושלים תשכ"ה, עמ' 269, הערה 151, ועמ' 226. הסימן הזה נמצא רק בכ"י אוקספורד של ספר הישר, וגם שם, רק בגליון!):

והא מפר' בגמ' דהאשה ניקנית דבני מערבא: תני ר' שמעון בן יוחאי, גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו ה' יותר מכבודו. נאמר כאן "כבוד את אביך ואת אמך" ונא' להלן "כבוד את ה' מהונך". ממה אתה מכבודו? ממה שחננך. הוי מפריש לקט, שכחה ופיאה, תרומה ומעשר ראשון ושני ומעשר עני וחלה, ועושה סוכה ולולב, תפילין ושופר וציצית, מאכיל רעבים, משק' צמאים. אם יש לך - אתה חייב בכל אלו; ואם אין לך - אי אתה חייב. אבל בכיבוד אב ואם, בין אין לך בין יש לך - כבוד את אביך ואת אמך, אפי' אתה מחזור על הפתחי'.

ספר הישר, חידושים, קמה, עמ' 108 (ראו מה שהערתי לעיל):

דאלמ': אע"ג דלא מיחייב מדאוריתא, היכא דאמ' חייב], מעסינן להו ומצוה עליהן שלא להניחם, כי היכי דגרסי בני מערבא: אפי' אדם מסבב על הפתחים צריך לקיים מצות כיבוד אב ואם כדר' שמעון בן יוחי, כיון דמדרש חכמי' הוא שכופין אותו לזון היכא דלית ליה לאב.

פירוש הריב"ם ל"פ' למשנה זרעים, פאה א א:

אלו דברים וכו', כבוד אב ואם. פי' בירושל' בפירקין: איזהו כבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל, מכניס ומוציא. ואמרינן בירושל' בפירקין: "כבוד את אביך ואת אמך", ואפי' אתה מסבב על הפתחים. תו אמרינן התם: יש שהוא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם ויש שהוא טוחנו ברחים ויורש גן עדן.

תוספות ר"י הזקן, קידושין, צא (לב ע"א):

ועוד הביא ראיה דתני ר' שמעון בן יוחאי: הבן מחזיר על הפתחים, חייב לזון אבותיו, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר "כבוד את ד' מהונך", אם יש לו הון - חייב; ובכבוד אב נאמר "כבוד את אביך" - בין יש לו הון בין אין לו הון.

ספר הראבי"ה, תתקטו, ג, עמ' ע:

ותו גרסי' בירושלמי' פ"א דקידושין: תני ר' יודן בן דורתי בר' שמעון בן יוחי, גדול הוא כיבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה מכבודו. נאמר "כבוד את אביך ואת אמך" ונא' "כבוד ה' מהונך". במה אתה מכבוד מהונך? מפריש לקט, שכחה ופיאה, תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני, וחלה ולולב וסוכה ושופר ותפילין וציצית, מאכיל את הרעבים ומשקה את הצמאים. אם יש לך - אתה חייב בכל אילו; ואם אין לך - אין אתה חייב באחת מהן [...] ומסיים בירושלמי: אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם, בין יש לך הון בין אין לך הון, "כבוד את אביך ואת אמך" - ואפי' אתה מסיב על הפתחים.

תשובות ופסקים, פז (עמ' 145-146):

ועוד ר"ח הביא דתני ר' שמעון בן יוחי: הבן המחזר על הפתחים חייב לזון אבותיו, מצינו שהקפיד הק' על כיבוד אב ואם יותר מכיבודו. בכבודו הוא אומ' "כבוד את ה' מהונך", אם יש לו ממון - חייב; ואם לא - פטור. ובכיבוד אביו ואמו נאמ' "כבוד אביך ואמך" - בין יש לו בין אין לו הון.

ילקוט שמעוני, שמות, רצז, מאמר 5:

ירושלמי דפיאה: ר' שמעון בן יוחי אומר, גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו המקום יותר מכבודו. נאמר "כבוד את יי' מהונך" - מפריש לקט, שכחה ופיאה; מפריש תרומה ומעשר ראשון ומעשר עני וחלה ועושה סוכה, לולב, שופר, ציצית; מאכיל רעבים, משקה צמאים. אם יש לך - אתה חייב בכלן; ואם אין לך - אי אתה חייב באחת מהן. אבל כשבא אצל כבוד אב ואם, בין יש לך בין אין לך, "כבוד את אביך ואת אמך" - אפי' אתה מסבב על הפתחים.

ר' ינאי ור' יונתן הוו יתבי. אתא חד בר נש, נשק רגליה דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו שלים לך מן יומו? א"ל: חד זמן קבל לי בריה דיוזונינה, ואמרית ליה: צור כנישתא עלוי ובזיתיה. א"ל: ולמה לא כפיתיה? א"ל וכופין? א"ל: אין כופין את הבן לזון את האב.

ספר מצוות גדול, עשין קיב-קיג, הלכות כיבוד אב ואם, קצא ע"ב:

ותניא בירושלמי דפאה: אמר רבי שמעון בן יוחי, גדול כבוד אב ואם, שהחמיר בו הכתוב מכבוד המקום. שבכבוד המקום כתיב "כבוד את ה' מהונך" - אם יתן לך בית, תקבע בה מזוזה; אם יתן לך טלית, תקבע בו ציצית; אם יתן לך ממון, תעשה ממנו צדקה. אבל בכבוד אב ואם אין כתיב "מהונך". שאפי' אין לך כלום, אתה צריך לטחון בריחי' בשבילם.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין, עמ' פ, ד"ה תנו רבנן אי זהו מורא (וראו להלן; מובא בליקוטי פירוש רבינו חננאל, באוצר הגאונים קידושין, עמ' 24. [על פי גירסה חסרה]):

ר"ח ז"ל [...] ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל: כופין את הבן לזון את האב. ועוד אמ': תני ר' שמעון בן יוחי, אפילו הבן מסבב על הפתחים - חייב לזון אבותיו. מצינו שהזהיר הקב"ה בכיבוד אב ואם יותר מכבודו. בכיבודו אמ' "כבוד את ה' מהונך". במה את מכבודו מהונך? מפריש לקט, שכחה ופיאה וכל מצוה שהיא מן הממון. אם יש לך - חייב אתה בכלן; ואם לאו - פטור. אבל בכיבוד אב ואם, בין יש לך בין אין לך, "כבוד את אביך ואת אמך" - ואפילו אתה מסבב על הפתחים.

פירוש הר"ש משאנץ, פאה א א:

כבוד אב ואם. כל הענין מפורש כאן בירושלמי וגמרא שלנו בפ"ק דקדושין שם. ירושלמי: דתני

רשב"י, גדול הוא כבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו. נאמר "כבוד את אביך ואת אמך" ונאמר "כבוד את ה' מהונך". (כבודו למטה מכבודו). "מהונך" [ממה אתה מכבדו? ממה שיחונך]. - מפריש לקט, שכחה ופאה, תרומה, מעשר, מעשר ראשון, מעשר שני ומעשר עני וחלה, ועושה סוכה ולולב, שופר, תפילין, ציצית, ומאכיל את הרעבים ומשקה את הצמאים. אם יש לך - אתה חייב בכל אלה [ואם אין לך - אין אתה חייב באחת מהן]. אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם, בין שיש לך הון בין שאין לך הון, "כבוד את אביך ואת אמך" - ואפי' אתה מסבב על הפתחים. (פירוש, לא שישבב את הפתחים ליתן לאביו, אלא שאם יתן לאביו מה שבידו, יהא צריך לחזור על הפתחים בשביל עצמו). ולפי שיטת הירושלמי משמע דמייתי לה סיעתא למאן דאמר משל בן ולמאן דאמר משל אב! יש לדחות, כדקא משני בפרק קמא דקדושין <בבבלי> וכו'.

תוספות, קידושין לא ע"א, ד"ה כבוד את השם מהונך:

"כבוד את ה' מהונך". בירושלמי דורש "מהונך" כמו מחוננך, משמ' שהקפיד הקב"ה על כיבו' אב ואם יותר מכבודו. שבכבודו הוא אומ' "כבוד את הש' מהונך", דהיינו מחוננך, דמשמע, ממ' שחונך. כלומ', אם יש לו ממו' - חייב, ואם לאו - פטור. ובכיבוד אב ואם נאמ' "כבוד את אביך ואת אמך", דמשמע בין שיש לו ממו' ובין שאין לו, והיכא דלית לי', חייב לחזור על הפתחים לזון את אביו ואת אמו.

תוספות, קידושין לב ע"א, ד"ה אורו ליה רבנן:

ועוד ראי' מירושלמי שהבאתי למעלה: "כבוד את ה' מהונך", אם יש לו ממו' - חייב; ואם לאו - פטור. ובכיבוד אב ואם נאמ' "כבוד את אביך וא' אמך", דמשמ', בין יש לו הון ובי' אין לו הון.

תוספות אלפסי, קידושין, עמ' שסו:

ועוד ראי' מירושלמי פ"ק דקידושין, תני ר' שמעון ב"י: גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו תורה יותר מכבודו. נאמר כאן "כבוד את אביך" ונאמר להלן "כבוד את ד' מהונך" - ממה שחונך. מפריש לה שכחה ופאה, תרומות ומעשרות, סוכה, לולב ותפילין, מאכיל עניים ומשקה צמאים. אם יש לך - אתה חייב בכל אלו; ואם אין לך - אין אתה חייב. אבל כבוד אב ואם, "כבוד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים.

המרדכי, קידושין ל ע"א, תצח, ב ע"ד (מהדורת רוט, א כח, עמ' 159, שו' 312):

ובגמ' דא"י גרי': ר' שמעון בן יוחאי אומ', כיבוד אב ואם, שהעתירו הקב"ה לכבודו. דכתי': "כבוד את אביך ואת אמך", וכתי': "כבוד את ה' מהונך" - ממה שחונך. לקט, שכחה ופאה, תרומ' ומעשרות, להאכיל רעבי' ולהשקות צמאי'. כשי' לו - חייב; כשאי' לו - פטור. ואילו כיבוד אב ואם, ואפי' מסבב על הפתחי' - חייב.

הסמ"ק מצוריך (עמודי הגולה), א, מח, עמ' קכב-קכג (המהדיר מציין לקידושין, אבל ברור שהכוונה היא לפיאה):

כדאמרינן: גדול כבוד האמור באביו ואמו יותר מכבוד הקב"ה. דאילו בהקב"ה כתיב "כבוד ה' מהונך", אם יש לך - תן לו; ואם אין לך - פטור. ואילו בכבוד אב ואם כתיב "כבוד את אביך", בין אם יש לך בין אין לך - תן. ואמרינן בירושלמי: ואפילו חוזר על הפתחים, ופי' [...].

שיטה לא נודע למי, קידושין לב ע"א, עמ' עה:

גרסי' בירוש': כופין את הבן לזון את האב. ותני רשב"י: אפי' הבן מחזר על הפתחים, חייב לזון את אביו. מצינו שהזהיר הקב"ה בכבוד אביו ואמו יותר מכבודו. בכבוד אביו ואמו כת': "כבד את אביך" כו' - בין יש לו בין אין לו; ובכבוד המקום כתוב: "כבד את ה' מהונך", אם יש לו - אין; אי לא - לא.

חידושי הריטב"א, קידושין לא ע"ב, עמ' שנג:

והביאו ראייה לדבריהם מדגרסי' בירושלמי: תני רבי שמעון בן יוחאי, הבן מחזר על הפתחים, חייב לזון את אבותיו. מצינו שהקפיד הכתוב על כבוד אב ואם יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר: "כבד את ה' מהונך", אם יש לך ממון - כבד; ואם לאו - פטור; ובכבוד אב ואם נאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך [...].

פסקי הרא"ש, קידושין לב ע"א, א, ג, פז ע"ד:

וכן הביאו רבינו חננאל ז"ל ראייה מן הירושלמי מעובדא דרבי יונתן שכפה את הבן לזון את האב, וקאמר התם: הלואי ברירא לן כל שמעתתא כהדין שכופין את הבן לזון את האב. [...] ועוד הביא ראייה מההיא דתניא, דתני ר' שמעון בן יוחאי: מצינו שהקפיד הקב"ה על כבוד אב ואם יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר: "כבד את ה' מהונך", אם יש לך ממון - חייב; ואם לאו - פטור. בכבוד אב ואם: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לו בין אין לו, אפילו הוא מחזר על הפתחים. (והא דקא אמרינן ואפילו הוא מחזר על הפתחים, לא שיכבדוהו משלו ויחזור הוא על הפתחים, דהא קי"ל משל אב, אלא בגופו מכבודו ובטל ממלאכתו, ומתוך כך צריך לחזר על הפתחים.)

תוספות הרא"ש, קידושין לב ע"א, ד"ה אורו ליה רבנן לר' ירמיה כמ"ד משל אב (מובא בליקוטי פירוש רבינו חננאל, באוצר הגאונים, קידושין, עמ' 24, על פי גירסא חסרה!):

וכן כתב ר"ח [...] ועוד הביא ראייה מן הירושלמי מעובדא דר' יונתן שכופין את הבן לזון את האב. וקאמר נמי התם: הלואי ברירן לי כל שמועותי כהדין שכופין את הבן לזון את האב. [...] ועוד הביא ראייה מההיא דתני רשב"י: מצינו שהקפיד המקום על כבוד אב ואם יותר מכבודו. בכבודו הוא אומר: "כבד את ה' מהונך", אם יש לך ממון - חייב; ואם לאו - פטור. בכבוד אב ואם נאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין שיש לו בין שאין לו, אפי' הוא מחזר על הפתחים.

פירוש רבינו נסים, קידושין א, יג, א-ב:

ובירושלמי: גדול כבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו. נאמר: "כבד את אביך ואת אמך", ונאמר: "כבד את ה' מהונך". במה אתה מכבדו מהונך? מפריש לקט, שכחה ופאה וכו'. אם יש לך - אתה חייב בכל אלו. אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם, בין שיש לך בין שאין לך, "כבד אביך ואמך" - ואפילו אתה מסבב את הפתחים.

מנורת המאור, אלנקאווה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11:

גרסי' במ' קידושין ירוש': תני ר' שמעון בן יוחאי, גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו הב"ה יותר מכבודו, שנא': "כבד את ה' מהונך", בלקט, שכחה ופאה ותרומות ומעשרות. אם יש לך - אתה חייב; ואם אין לך - אינך חייב. ונאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך, ואפי' אתה מחזר על הפתחים.

מנורת המאור, אלנקאוה, אור עולם, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 504:

תאני ר' שמעון בן יוחאי: גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו, שנא': "כבד את ה' מהונך", בלקט, שכחה ופאה, תרומות ומעשרות. אם יש לך - אתה חייב; ואם אין לך - אינך חייב. ונאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך, ואפי' אתה מחזור על הפתחים.

מנורת המאור, אלנקאוה, אור גדול, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 531:

גדול כיבוד אב ואם, שהעדיפו הב"ה יותר מכבודו, שנא': "כבד את ה' מהונך", בלקט, שכחה ופאה, תרומה ומעשרות. אם יש לך - אתה חייב; ואם אין לך - אינך חייב. ונאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין יש לך בין אין לך, ואפי' אתה מחזור על הפתחים.

שו"ת מהרי"ל, קז (עמ' קכט):

דאמ': אם יש לו - חייב, אף כי יצטרך לחזור על הפתחים ע"י שיתמעטו נכסיו בפרנסתה קצת בע"א, כדאיתא בירושלמי, ומייתי לה כה"ג בסמ"ק.

נימוקי יוסף, קידושין לב ע"א, עמ' קעט:

ובירושלמי, תני ר' שמעון בן יוחאי: הבן מחזור על הפתחים, חייב לזון את אבותיו.

ספר המוסר לר"י כלץ, ה, דף קנ:

גרסינן במסכת קדושין ירושלמי: תאני רבי שמעון בן יוחאי, גדול כבוד אב ואם, שהעדיפו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו, שנאמר: "כבד את ה' מהונך", בלקט, שכחה ופאה ותרומות ומעשרות. אם יש לך - אתה חייב; ואם אין לך - אינך חייב. ונאמר: "כבד את אביך ואת אמך" - בין שיש לך בין אין לך, ואפילו אתה מחזור על הפתחים.

מנורת המאור, אלנקאוה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11: ^{169-165, 160-158, 154}

וגרסי' בפ' קמא דמסכת פאה ירוש': אמר ר' אבא בר כהנא, השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות: שילוח הקן, ומצות חמורה שבחמורות: כיבוד אב ואם, ובשניהם כתי': "והארכת ימים".

מנורת המאור, אלנקאוה, פרק ט בענין כבוד אב ואם, ד, עמ' 11:

תני ר' שמעון בן יוחאי: כשם שמתן שכרן שוה כך פורענותן שוה. מה טעם? "עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם?" ר"ל: עין שהלעיגה על כיבוד אב ואם ובוז "לא תקח האם על הבנים", יקרוה עורכי נחל, שהוא אכזר על בניו, ויאכלוה בני נשר, שהוא רחמן על בניו.

ילקוט שמעוני, שמות, רצח (מאמר 5):

ירושלמי דפ"א ה. וכשם שמתן שכרן שוה כך פורענותו שוה, שנאמר: "עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם". עין שהלעיגה על כבוד אב ואם וביזה "לא תקח האם על הבנים", יקרוה עורכי נחל ויאכלוה בני נשר.

ילקוט שמעוני, משלי, תתקלז (מאמר 13):

תניא, ר"ש בן יוחי אומר: "אורח חיים פן תפלוס" זה כבוד אב ואם ושילוח הקן. וכשם ששכרן שוה כך פורענותן שוה. מאי טעמא? "עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם". עין שהלעיגה על כבוד אב ואם ובוזה "לא תקח האם על הבנים", יקרוה עורכי נחל וגו'. יבא אכזר ויקרנה.

ילקוט המכירי, משלי ל, יז, צא ע"ב:

ובירו של מי [פאה]: ["עין תלעג"] - עין שהלעיגה על כבוד אב ואם ובוזה "לא תקח אם על הבנים", יקרוה עורכי נחל.

[מחזור ויטרי, תכה, עמ' 493. וייתכן שכוונתו לירושלמי קידושין פרק קמא, ואם כך, אפשר שקטעים מפסיקתא

רבתי (או ממדרש אחר) נכנסו לירושלמי שלפני בעל מחזור ויטרי. ועדיין צריך עיון]:

מצינו בפסיקתא: "אורח חיים פן תפלוס, נעו מעגלותיה לא תדע". מיטלטלא אינון שבילי דאורייתא. תני ר' חייא: משל למלך שהיה לו פרדס והכניס בהם פועלים ולא גילה להם המלך שכר נטיעותיו. שאילו גילה להם, היו רואין איוויה נטיעה שכרה מרובה ועושין אותה. נמצאת מלאכת הפרדס מקצתה בטילה ומקצתה קיימת. וא"ר אחא בשם ר' אבא בר כהנא: לא גילה הק' שכר של תורה, שלא תהא מקצתה בטילה ומקצתה קיימת. וא"ר אחא בשם ר' אבא בר כהנא: טילטל הק' שכר עושי מצות בעולם הזה כדי שיהו עושין בלב שלם. ובפ"ק דקידושין תני ר' שמעון בן יוחי: שתי מצות שבתורה גילה הק' מתן שכרן, ואילו הן: קלה שבקלות וחמורה שבחמורות. קלה שבקלות: "שלח תשלח את האם" וגו', "למען ייטב לך והארכת ימים". חמורה שבחמורות: "כבוד את אביך ואת אמך. למען יאריכון ימיך". א"ר אבא בר כהנא: ומה אם דבר שהוא פריעת חוב כת' בו אריכות ימים, דבר שהוא הפסד כיס וחסרון נפשות על אחת כמה וכמה. וכל כך למה? כדי שלא ישב בפני עצמו ושוקל ואומר זו קלה וזו חמורה. זו שכרה מועט וזו שכרה מרובה. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה.

¹⁷⁰ **שאלות ותשובות הגאונים**, רפא (מצוטט באוצר הגאונים קידושין, מתוך "תשובות הגאונים הקצרות",

תשובות, רא, עמ' 93):

שאלה: אם הבן חייב לזון את אביו. תשובה: כבר מסקנא בגמרא בפ"ק דקדושין שאין הבן חייב לזון את אביו משלו. ומיהו, ראוי לבזותו ולהכלימו לבנו בבית דין, כדאיתא בירושלמי מעשה דרבי ינאי ור' נתן.

¹⁷⁸⁻¹⁷⁰ **ר' חננאל**, קידושין, אוצר הגאונים, עמ' 24:

תוס' הרא"ש וכן כתב ר"ח [...] ועוד הביא ראיה מן הירושלמי מעובד' דר' יוחנן שכופין את הבן לזון את האב.

ספר הישר, חידושים, קמא, עמ' 106 (אולי מקורו ברב נסים גאון, מגילת סתרים. ראו לעיל, עמ' 515):

והא מפר' בגמ' דהאשה ניקנית דבני מערבא [...] ר' ינאי ור' יונתן הוו יתבין. אתא חד בר נש ונשק לר' יונתן על ריגלוי. אמ' לו ר' ינאי: מה טיבו של זה שלים לך? אמ' ליה: חד [זמן] אתא לקביל ליה על בריה (רמינניה) [דיזוניניה], ואמרית ליה: איזיל צור כנישתא עליה ובזיתיה. אמ' ליה: ולמה (למה) [לא] כפיתיה? א"ל: וכופין? אמ' ליה: ועדיין לזו את צריך? חזר ר' יונתן וקבעה שמועה משמיה. אמ' ר' יוסי בר אבין: [הלוא] הוויין כל שמועתא ברירן לי כהדה שכופין את הבן לזון את האב. ואית' נמי בגמ' דפיהא.

ראו **משנה תורה**, הלכות ממרים וג (אף שהרמב"ם פוסק לפי מסקנת הבבלי - משל אב - הוא מוסיף הגבלה, ככל הנראה על פי הירושלמי שלפנינו: "ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן, כופין אותו וזן אביו ואמו כפי מה שהוא יכול", וזה לשונו):

אי זהו מורא ואי זהו כבוד? מורא: לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו וכו'. אי זהו כבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה משל האב, ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן, כופין

אותו וזן אביו ואמו כפי מה שהוא יכול, ומוציא ומכניס ומשמשו בשאר הדברים שהשמים משמשים בהן את הרב, ועומד מפניו כדרך שהוא עומד מפני רבו.

ספר הראב"ה, ד, תתקטו, ג, עמ' ע:

ותו גרסי' התם <בירושלמי קידושין> במסקנ': ר' ינאי ור' יונתן הוו יתיבין. אתא חד בר נש ונשק על ריגלוי דר' יונתן. אמר ליה ר' ינאי: מה טיביה שלים לך מן יומוי? א"ל: חד זמן קביל לי על בריה דיוזוניניה, ואמרי ליה: זיל צור כנישת עלויי ובדיניה. א"ל: ולמה לא כפיתניה? אמר ליה: וכיפין? א"ל: ואידיין את לה? חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה משמיה. אתא ר' יעקב בר אחא, ר' שמואל בש"ר יונתן שכופין את הבן לזון את האב. וא"ר יוסי: הלואי כל שמועתיי ברידא לן כהדה שכופין את הבן לזון את האב.

תשובות ופסקים, עא, עמ' 116:

כדגרסי' בירושלמי: ר' ינאי ור' יונתן הוו יתיבין. אתא חד בר נש ונשק רגלוי דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו שלם לך מן יומוי? (כלומר, מה טובה עשית לזו?) א"ל: חד זמן אתא, קרב על בריה דיוזומניה, (פי', קיבל עליו ליתן לו מזונות), ואמרית ליה: זיל צור כנישתא עליה (פי', תסגור עליו בית הכנסת) ובזיתיה. (ותביישנו.) וא"ל: למה לא כפיתיה? (פי', יכוהו עד שתצא נפשו.) א"ל: וכופין? (בתמי', והלא מתן שכרה כתובה בצידה!) ואדיין את לזו? (כלומר, ועדיין אתה אומ' דאין כופין?)

תשובות ופסקים, פז, עמ' 145:

ומשמ' שר"ח רוצה לדקדק משם שכ"ש אביו. והביא נמי ראייה מירושלמי ממעשה דר' יונתן שכופין הבן לזון האב, דקאמ' התם: א"ר, הלואי כל שמועתיי ברירין לי כהדין שכופין הבן לזון האב.

ילקוט שמעוני, שמות, רצז, מאמר 5:

ירושלמי דפ"א [...] ר' ינאי ור' יונתן הוו יתיבין. אתא חד בר נש, נשק רגליה דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו שלים לך מן יומוי? א"ל: חד זמן קבל לי בריה דיוזוניניה, ואמרית ליה: צור כנישתא עלוי ובזיתיה. א"ל: ולמה לא כפיתיה? א"ל: וכופין? א"ל: אין כופין את הבן לזון את האב.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין, עמ' פ, ד"ה תנו רבנן אי זהו מורא:

ר"ח ז"ל [...] ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל: כופין את הבן לזון את האב.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "רב חייא מהורמיז דארדשיר", עמ' רעב:

ובפ"א דקידוש' ירושלמי ובנדר' ירושלמי פ"ר אליעז' משמ' דכופין את הבן לזון את האב.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ר' יונתן, רבו ר' שמואל בר נחמני" (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' שי, ושם חסר "הל' דכיבוד"!):

ובקידוש' פ"א בירושלמי הל' דכיבוד: ר' ינאי ור' יונתן הוו יתיבין. אתא חד בר נש ונשק רגליה דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו הוא שלם לך מן יומוי? א"ל: חד זמן אתא קרב לי על בריה דיוזוניניה, ואמרית ליה: זיל צור כנישת' עלוי ובזיתיה. א"ל: ולמה לא כפתיי מה? וא"ל: אדיין את לזו? חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה משמיה. אתא ר' יעקב בר אחא, ר' שמואל בר נחמן בש"ר יונתן שכופין את הבן לזון את האב. א"ר יוסה: הלואי הוויין כל שמועתיי ברירין לי כהרא שכופין את הבן לזון את האב.

פירוש הרוקח [מיוחס לו], שמות (פרשת יתרו), עמ' קיג:

כדגרסי' במ' קידושי' ירוש': כופין את הבן לזון את האב. ירושלמי דקידושי': כופין את הבן לזון את האב כמו "כבד ה' מהונך".

שיבולי הלקט, ב, קיב, עמ' 229:

ירושלמי פ"ק דפאה: ר' יונתן ור' ינאי הוו יתבין. אתא חד בר נש ונשק ריגליה דר' יונתן. א"ל רבי ינאי: מה טיבו שלים לך מן יומוי? א"ל: חד זמן אתא, קביל ליה על (ברת) בריה דיוזניה, ואמרית ליה: איזיל צור כנישתא עלוי ובזיתיה. א"ל: למה לא כפפתיה? א"ל: וכופין? א"ל: ואדיין את לזו? חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה על שמיה. אתא ר' יעקב בר אחא, ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן: כופין את הבן לזון את האב. א"ר יוסי ב"ר בון: הלואי והויין כל שמעתתא ברירן לי כהדא שכופין הבן לזון את האב.

תוספות, קידושי' לב ע"א, ד"ה אורו ליה רבנן:

ועוד, דאמרין בירושלמי: אמר רבי יוסי, הלואי דהוויין כל שמעתתי ברירי לי כהך שכופין את הבן לזון את אביו. ועוד ראייה מהא דאמר בירושלמי דר' יונתן ור' יאשיה הוו קאזלי באורחא. אתא ההוא גברא וקא נשק לכרעיה דר' יונתן. אמר: מאי האי? אמר ליה: דאמר, זיל צעוק בבי כנישתא. כלומ', הוריתי לו שיעש' כל כך שיפרנסנו בנו. אמר ליה: אמאי לא אכפי מר? אמר ליה: כגון זו כופין? בתמיה. אמ' ליה: את צריכת לכך? פי', וכי לא ידעת דכופין? פשיטא דכופי'.

המרדכי, קידושי' ל ע"א, תצח, ב ע"ד (מהדורת רוט, א, כח, עמ' 157-158, שו' 312):

ובגמ' דא"י גרי' [...] ועו' או' התם: א"ר יוסי ב"ר בון, הלואי כל שמועו' בררו' לי בהדי: כופין את הבן לזון את האב.

שו"ת הרשב"א, ד, נו:

דגרסינן בירושלמי: ר' ינאי ורבי יונתן הוו יתבין. אתא בר נש ונשקיה דרגלוהי דרבי יונתן. א"ל רבי ינאי: מה טיבו הוא שלים לך מן יומוי? א"ל: חד זמן אתא, קביל לי על בריה דחוניניה, ואמרית ליה: זיל צור כנישתא עילויה ובזיתיה. א"ל: למה לא כפיתניה? א"ל: וכופין? א"ל: ועדיין אית לזו? ע"כ.

פסקי הרא"ש, קידושי' לב ע"א, א, ג, פז ע"ד:

וכן הביא רבינו חננאל ז"ל ראייה מן הירושלמי מעובדא דרבי יונתן שכפה את הבן לזון את האב, וקאמר התם: הלואי ברירא לן כל שמעתתא כהדין שכופין את הבן לזון את האב.

ילקוט המכירי, משלי כא, כ, כב ע"ב:

זרעים ירושלמי: ר' ינאי ור' יונתן הוו יתבין. אתא חד בר נש, נשק רגלא דר' יונתן. א"ל ר' ינאי: מה טיבו הוא שלים לך מן יומא? אמר ליה: חד זמן קבל לי על בניה דזוניניה, ואמרת ליה: זיל צור כנישתא עלוי ובזיתיה. א"ל: למה לא כפיתניה? א"ל: וכופין? אמר: ועדין את לזו? חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה משמיה. אתא ר' יעקב בר אחא, ר' ישמעאל בר נחמן בשם ר' יונתן שכופין את הבן לזון את האב. א"ר יוסי ב"ר בון: הלואי הוון כל שמועתיה ברירן לי כהדא שכופין את הבן לזון את האב.

ספר האגודה, קידושי' א, ל:

אורו רבנן כמ"ד משל אב. והיכא דרויח לבן, והאב לית ליה - כייפין ליה לבן. וכן פסק ר"י וכן משמע

בירושלמי פ' נערה! <אולי צריך להיות "ובפרק נערה", ראו לעיל, יחסי תנאים ואמוראים, עמ' רעב> והיכא דאית ליה לאב - משל אב [...].

הלכה ז, סא ע"ג

סוגיא 5 • מצוות עשה שהזמן גרמא

184-180 **ספר מצוות גדול**, עשין כט, הלכות ציצית, קט ע"ב:

שמעתי שהורה רבינו יצחק ברבי אברהם לברך על הציצית בליל יום הכפורים, שהיה אומר שמוכיח בירושלמי פרק קמא דקידושין דכסות יום חייב בציצית אף בלילה, וכל שכן כסות המיוחד ליום ולילה, וכסות לילה פטורה אף ביום.

תוספות, ברכות יד ע"ב, ד"ה ויאמר (בדפוס ונציה, טו ע"א!):

וי"ל דאם היה כסו המיוחד ללילה - פטור, והכי איתא בירושלמי דקדושי: אמר להם רבי שמעון, אי אתם מודים לי דציצית מצות עשה שהזמן גרמא? שהרי כסות לילה פטור מן הציצית! א"ר אילא: טעמ' דרבנן, שאם היה מיוחד ליום ולילה, שחייב בציצית.

תוספות, קידושין לד ע"א, ד"ה ותפילין וציצית:

דהכי אמרינן בירושלמי: כסות יום שלבשה בלילה חייבת בציצית.

תוספות, מנחות מ ע"ב, ד"ה משום:

מיהו, בירושלמי דקידושין ובתוספתא גרסי: איזו היא מצות עשה שלא הזמן גרמא? כגון אבידה ושילוח הקן ומעקה וציצית, ור' שמעון פוטר את הנשים מן הציצית. אמר להן רבי שמעון: אי אתם מודים לי שהיא מצות עשה שהזמן גרמא? שהרי כסות לילה פטור! אמ' ר' אילא: טעמא דרבנן, שאם היתה טלית המיוחדת ליום ולילה - חייבת.

תוספות רבינו פרץ, ברכות, עמ' כח:

והכי אמרינן בירושלמי דקדושין: אמר להם ר' שמעון, אי אתם מודים לי דציצית מצות עשה שהזמן גרמא? שהרי כסות לילה פטור מן הציצית! אמר ר' אילא: טעמא דרבנן, שאם היה מיוחדת ליום ולילה, שחייבת בציצית.

שו"ת הרשב"א, א, רצח, בשאלה (ובהמשך, דברי הרשב"א חשובים לעניין חילוף בין הבבלי לירושלמי):

שאלת גרסינן בפרק קמא דקדושין בגמרא דבני מערבא, אמר להם רבי שמעון לחכמים: אי אתם מודים שהיא מצות עשה שהזמן גרמא? שהרי כסות לילה פטור מן הציצית! אמר רבי אילא: טעמון דרבנן, שאם היתה לו מיוחדת ליום ולילה שהיא חייבת בציצית, וקשיא לי וכו'.

ספר הפרנס, תכב:

והורה רבינו יצחק בן אברהם לברך על מצות ציצית בלילי יוה"כ, שהי' אומר שמוכיח בירושלמי דכסות יום חייב בציצית אפילו בלילה, וכ"ש כסות המיוחדת ליום ולילה, וכסות לילה פטורה אף ביום.

מנהגים לר' אברהם קלוזנר, ב (בהגהה), עמ' ב:
 הגה [...] ריצ"ב <צ"ל ריצב"א - מהדיר> הוה מברך בליל ר"ה כשהיה מתעטף בטליתו, וכן משמע בפ"ק
 דקידושין <מהדיר - צ"ל משמע בירושלמי וכו'> וכו'.

בית הבחירה, שבת כה ע"ב, עמ' 114:
 ואף בתלמוד המערב פירשו שכסות המיוחדת ליום ולילה חייבת ביום ובלילה.

הלכה ז, סא ע"ג
 סוגיא 7 • פסחן של נשים

^{208, 200} **פירוש הריב"מ"ץ למשנה זרעים**, חלה ד יא (עמ' שעט):
 העלה את בניו ואת ביתו ואת בני ביתו לעשות פסח קטן והחזירוהו, שלא יקבע הדבר חובה. דאינהו סברי:
 פסחן של נשים רשות. א"ר יונה: ואפי' למאן דאמר חובה שנייה היא, ועל כן החזירוהו, שהדבר מסויים,
 שמא יקבע הדבר חובה.

הלכה ז, סא ע"ג
 סוגיא 8 • "לא יקרחו קרחה"

²²⁴⁻²¹⁴ **הלכות הרי"ף**, קידושין א, טו ע"א:
 ירושלמי: רב המנונא מפקיד לחבריה, פקדון לנשיכון: כד יהון קיימין על מיתא לא יתלשון בשעריהון,
 שלא יבאו לידי קרחה, שנאמר: "כי עם קדוש אתה" - אחד אנשים ואחד נשים.

תורת האדם, ב, עמ' פט:
 ובירושלמי: רב המנונא מפקיד לחבריה, פקדון לנשיכון: כד הוון קיימון על מתיא לא ליתלשון בשעריהון,
 שלא יבאו לידי קרחה.

חידושי הריטב"א, מכות כ ע"ב, ד"ה וכמה שיעור קרחה, עמ' ריט:
 וכד אמרינן בירושלמי: רב הונא מפקיד לחבריו, פקדון נשיכון: כדקיימון על מיתה, דלא ליתלשו
 בשעריהון דלא ליתי לידי קרחה, שנאמר: "כי עם קדוש אתה" - אחד אנשים ואחד נשים. ע"כ.

ילקוט תלמוד תורה, דברים יד, ב:
 א"ר אלעזר: נשים חייבות בקרחה. מאי טעמ' "כי עם קדוש אתה" וגו' - א' אנשים וא' נשים. ומה (אני)
 מקיים ר' אלעזר בנים ולא בנות? בזמן שישיר' עושין רצונו של מקום וכו' לעיל. ר' מפקיד לאלין דבית רב
 אחאי. רב המנונא מפקיד לחברייא: פקדון לנשיכון, כד אינון קיימין על מתיא דלא יהו מתלשין בשעריהון,
 שלא יבאו לידי קרחה. ועד כמה היא קרחה? אית תניי תני: כל שהו, ואית תניי תני: כגריס. מאן דמר כל
 שהו משמע "קרחה" כל שהו, ומאן דמר כגריס, נא' כאן "קרחה" ונא' בנגעים "קרחה". מה "קרחה" האמורה
 להלן כגריס, אף כאן כגריס. ירושלמי דקדושין פ"ק.

תשובות הרשב"ץ, ב, ק (מוזכר אצל זוסמן, פרקי ירושלמי, הערה 231):
ואני עיינתי בזה [...] דאמרי במס' מכות [...] כדאי תא בירוש' בפ"ק דקידושין.

הלכה ז, סא ע"ג

סוגיא 9 • כהנת תיטמא למתים

226-225 **ילקוט תלמוד תורה**, ויקרא כא, א:

אמ' ר' יוסי: כהנת מותרת לצאת חוצה לארץ. מה טעם? "אמור אל הכהנים בני אהרן" - הכהנים, ולא הכהנות. ירושלמי בפ"ק דקדושין.

הלכה [ח], סא ע"ג

סוגיות 1-2 • כהן מניח ידו תחתיה ומניפה

<כל המובאות הן ממסכת סוטה>

7-1 **הקונטרס האחרון**, סוטה, רמג, עמ' 342:

היה נוטל. כתיב: "ולקח הכהן" [...] וכהן מניח ידיו תחתיו ומניפה. ואין הדבר כעור? מביא מפה. ואינו חוצץ? מביא כהן זקן. אפילו תימר ילד, אין יצר הרע מצוי לשעה.

המיוחס לר"ש משאנץ, סוטה יט ע"א (בדפוס וילנה. כנראה לר' ברוך בר' שמואל ממגנצא. רי"ן אפשטיין.
ראו אורבך, בעלי התוספות, עמ' 428):

ובירושלמי פרי': אמאי לא חיישי' לה להרהורא? ומוקי' לה בכהן זקן.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "רב יאשיה" (ערכי תנאים ואמוראים, א, עמ' טו):

וגר' בירושלמ' דסוטה וקידושי': וכהן מניח ידו תחתיה. וכי אין הדבר כיאור? ומביא מפה. ואינו חוצץ? ומביא כהן זקן. ואפי' תימ' כהן ילד, שאין יצר הרע מצוי לשעה. (ותירוץ זה מסתבר, דהא מסקינ' בפ"א דסוטה בתוספת': כהנים מטילין גורלות ביניהן. כל מי שחל גורלו, אפי' כהן גדול, בא ועומד בצד סוטה ואוחז בבגדיה וכו').

ותו גר' בירושלמ' דסוטה וקידושין: תני ר' חייא, מנחת סוטה גרמת - שני כהנים מניפין על ידיה.

תוספות, סוכה מז ע"ב, ד"ה כהן:

ובירושלמי דסוטה משמע קצת דהוי נגיעה ממש גבי תנופת מנחת סוטה. דפריך בירושלמי: ואין הדבר כעור? מביא מפה. ואינו חוצץ? מביא כהן זקן. ואפילו תימא ילד, אין יצר הרע מצוי לאותה שעה.

תוספות, סוטה יט ע"א, ד"ה וכהן:

ירושלמי: וכהן מניח את ידו תחתיה. ואין הדב' כיעור? ומניח מפה. ואינו חוצץ? ומביא כהן זקן. ואפי' תימ' כהן ילד, שאי' יצר הרע מצויה לשעה. תני רבי חייא: סוטה גרמת - שני כהנים מניפין על ידיה.

תוספות, מנחות סא ע"ב, ד"ה כהן:

ובירושלמי (בשטמ"ק מוסיף: דמסכת סוטה) משמע קצת דהוי [תחת ידיו] ממש. דגרסי' גבי תנופת מנחת סוטה: וכהן מניח ידו וכו'. ואין הדבר כעור? מביא מפה. ואינו חוצץ? מביא כהן זקן. ואפילו תימא ילד, אין יצר הרע מצוי לאותה שעה.

חידושי הריטב"א, מכות יח ע"ב, מהדורת רלב"ג, עמ' רג (התירוץ ככל הנראה לא על פי הירושלמי, וראו בתוספות איוורא, בהמשך שם. ושם מובא תירוץ דומה):

אבל בירושלמי אמרו לענין מנחת סוטה: מניח ידו תחת האשה. ולא הרהור הוא? ומתריך בתחת בסמוך, למטה מידה.

מדרש הגדול, במדבר ה, כה, עמ' סז, שו' 15-17:

אמרת: כהן מניח ידו תחתיה ומניפה. ואין הדבר כעור? מביא מפה. ואינו חוצץ? מביא כהן זקן. ואפילו תימא ילד, אין יצר הרע מצוי לשעה.

הלכה ט, סא ע"ג-ע"ד

סוגיא 1 • מצות התלויות בארץ

¹¹⁻² **חידושי הרמב"ן, קידושין לז ע"א, ד"ה והרי תפילין, קלו ע"א** (מובא אצל היגער, אוצר הברייתות, ב, עמ' 263, אות פח, בפרק "ברייתות בכ"י שאינן בדפוסים):

אבל עיקר פירושא מדתני בירושלמי: "אלה החוקים והמשפטים" - אלו הדינין. שומע אני בארץ. יכול אפילו תלמוד תורה ותפילין? כשהוא אומר "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה ושמתם את דברי אלה על לבבכם וגו' והיו לטוטפות בין עיניכם ולמדתם אותם", הא למדת לתלמוד תורה ותפילין, שנוהגים בין בארץ בין בחוץ לארץ. (ומדקי"ל תפילין נוהגין בחוצה לארץ וביאה האמורה בהן לאו למעוטי חוצה לארץ, ממילא שמענו לפטר חמור דכי הדדי כתיבי ואיתקוש. כך פי' רבותי' הצרפתים ז"ל.)

חידושי הריטב"א, קידושין לז ע"א, עמ' שפז:

אבל הנכון כמו שפירשו בירושלמי: "אלה החוקים והמשפטים" - אלו הדינין. שומע אני בארץ. יכול אפילו ת"ת ותפילין? כשהוא אומר "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה ושמתם את דברי אלה", והיו לטוטפות בין עיניכם ולמדתם אותם", הא למדת לתלמוד תורה ותפילין, שנוהגין בין בארץ בין בחוצה לארץ. ע"כ. (והיינו דפרכינן מתפילין [...]) כך פירשו בתוספות.)

פירוש רבינו נסים, קידושין א, בדפי הרי"ף, טו ע"א:

אבל עיקרו של דבר מפורש בירושלמי <דגרסי' התם>: "אלה החוקים והמשפטים" - אלו הדינין. "בארץ" - שומע אני בארץ. יכול אפי' תלמוד תורה ותפילין? כשהוא אומר "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה ושמתם את דברי אלה על לבבכם וקשרתם אותם לאות על ידכם וכו' ולמדתם אותם את בניכם", הא למדת לתלמוד תורה ותפילין, שנוהגין בין בארץ בין בח"ל. ע"כ.

(מכאן ואילך, כל המובאות הן כנראה ממסכת שביעית, רוב רובן בציון מפורש, השאר ללא שום ציון. אין שום מובאה מפורשת ממסכת קידושין!)

ילקוט תלמוד תורה, דברים יא, יח:

כתי': "אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ". בארץ אתם חייבין לעשות, ולא בחוצה לארץ. ועדיין אני או': מצות התלויות בארץ נוהגות בארץ ולא בחוצה לארץ. יכול אף מצות שאינן תלויות בארץ? ת"ל "השמרו לכם" וגו', "וחרה" וגו', "ואבדתם" וגו', "ושמרתם את דברי אלה" וגו', אפי' גולים. מה אית לך? כגון תפלין ותלמוד תורה. מה תפלין ותלמוד תורה, שאינן תלויות בארץ, ונוהגות בארץ ובחוצה לארץ, אף כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. ירושלמי דשביעית.

46-2 פירוש הר"ש משאנץ, שביעית ו א:

כדדריש בירוש': "אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ" - בארץ אתם חייבין לעשות, ואי אתם חייבין בח"ל. עדיין אני אומר: מצות התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ. יכול אפילו מצות שאינן תלויות בארץ לא יהו נוהגות אלא בארץ? ת"ל: "השמרו לכם פן יפתה" וגו', "ושמתם את דברי אלה" - אפילו אתם גולים. "ושמתם את דברי אלה", מה אית לך? כגון תפלין ותלמוד תורה. מה תפלין ותלמוד תורה, שאינן תלוין בארץ, נוהגין בארץ ובח"ל, אף כל דבר שאין תלוי בארץ יהא נוהג בין בארץ בין בח"ל (ובפ"ק דקדושין יליף לה מע"ג).

משגלו יהו פטורין! כתיב: "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות" וגו', "כי לא עשו סוכות" וגו', "מימי ישוע בן נון". <ולמה ישוע? רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמן> פגם הכתוב כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו. הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורים היו ונתחייבו, אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו.

רבי יוסי בר' חנינא אמר: מדבר תורה נתחייבו. הדא הוא דכתיב: "והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה". הקיש ירושתך לירשת אבותיך. מה ירושת אבותיך מדבר תורה, אף ירושתך מדבר תורה. "והיטבך והרכך מאבותיך" - אבותיך פטורין היו ונתחייבו, ואתם פטורים הייתם ונתחייבתם; אבותיכם לא היה להם עול מלכות, ואתם, אע"פ שעליכם עול מלכות; אבותיכם לא נתחייבו אלא לאחר י"ד: ז' שכיבושו וז' שחילקו, ואתם, כיון שנכנסתם - נתחייבתם; אבותיכם לא נתחייבו עד דקנו כולה, ואתם, ראשון ראשון קנה וחייב.

א"ר אליעזר: מאליהן קבלו עליהן את המעשרות. מ"ט? "ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים, ועל החתום שרינו, לוינו, כהנינו". מה מקיים ר' אליעזר "ואת בכורי צאנינו ובקרנו"? מכיון שקיבלו עליהם דברים שלא היו חייבים עליהם, אפילו דברים שהיו חייבין עליהם העלה עליהם כאילו מאליהן קיבלו. מה קיים ר' יוסי "ובכל זאת"? מכיון שקיבלו עליהם בסבר פנים יפות, העלה עליהם המקום כאילו מאליהם קיבלו. מה מקיים רבי אליעזר "מאבותיך"? פתר לה לעתיד לבוא. דא"ר חלבו בשם ר' יוחנן: אבותיך ירשו ארץ ז' אומות, ואתם עתידין לירש ארץ י' אומות.

הקונטרס האחרון, שביעית ו, קמא-קמג, עמ' 330:

פ"ו קמ"א. כתיב: "אלה החקים והמשפטים אשר תשמרו לעשות בארץ". בארץ אתם חייבים לעשות, ואי אתם חייבים לעשות בחוצה לארץ. יכול אפילו מצות שאין תלוין בארץ לא יהו נוהגין אלא בארץ? ת"ל: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם", "ושמרתם את דברי אלה" - אפילו גולין. "ושמתם את דברי אלה" - מה

לך? כגון תפילין ותלמוד תורה. מה תפילין ות"ת, שאין תלוין בארץ, נוהגין בארץ ובחוצ' לארץ, אף כל דבר שאין תלויות בארץ יהא נוהג בארץ ובחוצה לארץ. מעתה שגלו, יהו פטורין? כתיב: "ויעשו כל הקהל מהשבי סוכות כי לא עשו סוכות מימות יהושע בן נון". הקיש ביאתן בימי עזרה לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו. ממה נתחייבו?

ר' יוסא בר חנינא אמר: דבר תורה. הה"ד: "והביאך יי' אלהיך אל הארץ". הקיש ירושתך לירושת אבותיך: מה ירושת אבותיך מדברי תור', אף ירושתך מדברי תור'. "והטיבך והרבך מאבותיך". אבותיך פטורין היו ונתחייבו, וגם אתם פטורין הייתם ונתחייבתם; אבותיכם לא היו עליהם עול מלכות, ואתם, אעפ"י שעליכם עול מלכות; אבותיך לא נתחייבו אלא לאחר י"ד שנה: ז' שכיבשו, משחילקו, ואתם, כיון שנכנסתם - נתחייבתם; אבותיך לא נתחייבו עד שעה שקנו כולה, ואתם, ראשון ראשון קונה ומתחייב. א"ר אלעזר: מאליהן קבלו את המעשרות. מאי טעמא? "ובכל זאת אנחנו כורתים ברית אמנה וכותבין, על החתום שרינו, לוינו וכהנינו". מה מקיים רבי אלעזר "ואת בכורות בקרינו וצאנינו"? מכיון שקיבלו עליהן דברים שלא היו חייבים, אפילו דברים שהיו חייבין עליהן העלה עליהן כאיל' מאליהם קיבלו עליהן. מה מקיים ר' יוסי בר חנינא "ובכל זאת"? מכיון שקיבלו עליהם בסבר פנים יפות, העלה עליהן המקום כאילו מאליהן קיבלו. מה מקיים רבי אלעזר "מאבותיך"? פתר לה לעתיד לבא: אבותיך ירשו ארץ של ז' עממין, ואתם עתידין לירש ארץ של י' עממין - ג' אחרנייתא: "את הקיני ואת הקדמוני ואת הקניזי". רבי אומ': "אדום ומואב וראשית בני עמון". "מאבותיך" - אבותיך, אע"פ שנגאלו, חזרו ונשתעבדו. אבל אתם, משאת' נגאלין, עוד אין אתם משתעבדין. מ"ט? "שאלו נא וראו אם יולד זכר". כשם שאין זכר יולד, כך משאתם נגאלין שוב אין אתם משתעבדין.

ילקוט תלמוד תורה, דברים ל, ה:

כתי': "אלה החקים והמשפטים" וגו'. בפסוק: "ושמתם את דברי אלה" עד מעתה. יכול משגלו יהו פטורין? כתי': "ויעשו כל הקהל השבים מהשבי" וגו'. הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. פטורין היו ונתחייבו, אף ביאת עזרא פטורין היו ונתחייבו. ממה נתחייבו? ר' יוסי בר' חנינא: דכתי': "אשר ירשו אבתיך" וגו'. מקיש ירושתך לירושת אבתיך. מה ירושת אבתיך מדבר תורה, אף ירושתך מדבר תורה. "והטיבך והרבך מאבתיך". אבתיך פטורין היו ונתחייבו, אף אתם פטורין היו ונתחייבתם; אבתיכם לא נתחייבו אלא לאחר י"ד שנה: שבע שכבשו ושבע שחלקו, אבל אתם, כיון שנכנסתם - נתחייבתם. א"ר יצחק: מאליהן נתחייבו במעשרו. מאי טעמא? "ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה" וגו'. ומה מקיים ר' אלעזר "מאבתיך"? פתר ליה לעתיד לבא. דא"ר חלבו: אבתיך ירשו ארץ של שבעה עממין, אתם עתידין לירש של עשר. תלת אחרנייתא: "את הקני ואת הקניזי" וגו'. וכו' התם.

"מאבתיך" - אבתיך, אע"פ שנגאלו, חזרו ונשתעבדו. אבל אתם, משאתם נגאלים שוב אינכם משתעבדים. מאי טעמא? "שאלו נא וראו אם יולד זכר". כשם שאין זכר יולד כך אין אתם משתעבדים עוד. ירושלמי דשביעית.

36-12 תוספות, יבמות פב ע"ב, ד"ה ירושה:

ועוד אר"י: מתוך הירושלמי דשביעית {פ"י} <פ"ו> <נראה> דהכי פירושו, כיון שגלו, נפטרו. שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד ולא היה חובה להם וכו'.

ספר מצוות גדול, עשין קלג, הלכות תרומות ומעשות, קצו ע"ב-ע"ג:

גרסינן בירושלמי דשביעית: משגלו, נפטר. וכשעלו בימי עזרא קבלו עליהם חיוב מעשרות מאליהן, והסכים הקב"ה על ידם. (פירוש [...]). כתב רבינו יצחק בתשובה אחת [...] וכך ישנו בירושלמי דשביעית פרק ששי: "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי" וגומ', "סוכות, כי לא עשו סוכו" מימי יהושע בן נון". ולמה יהושע בן נון? פגם הכתוב בכבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו. הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו.

ורבי יוסי ברבי חנינא אומר: מדברי תורה נתחייבו, שנאמר: "אשר ירשו אבותיך וירשתה". מקיש ירושתך לירושת אבותיך, שתהיה מן התורה. "והטיבך והרבך מאבותיך" - מה אבותיך פטורים היו ונתחייבו, אף אתם הייתם פטורים ונתחייבתם. אבותיכם לא היו עליהם עול מלכות ולא נתחייבו, ואתם, אף על פי שעליכם עול מלכות נתחייבתם; אבותיכם לא נתחייבו עד לאחר כיבוש וחילוק, ואתם, כיון שנכנסתם, נתחייבתם; אבותיכם לא נתחייבו עד אחר שקנו כולה, ואתם, ראשון ראשון קנה ונתחייב. רבי אליעזר אומר: מאליהם קבלו עליהם תרומות ומעשרות, שנאמר: "ובכל זאת אנו כורתים אמנה" וגומ'.

פירוש, זה מקרא כתוב בסוף עזרא, וכתב שם בכורים וחלות תרומות ומעשרות, דמשמע שכל זאת קבלו עליהם מדעתם בכרית שכרתו, עד כאן הירושלמי. וכתב רבי יצחק: נראה לי [...].

ילקוט שמעוני, דברים, נצבים, תתקמ (מאמר 32-33, שו' 41-58):

"כי לא עשו מימי ישוע בן נון". ולמה ישוע? רבי הלל בש"ר שמואל בר נחמן: פגם הכתיב כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיקים בשעתן. מקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף ביאתן בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו.

ירו' שבת <צ"ל שביעית>. ר' יוסי בר חנינא אומר: מדבר תורה נתחייבו. "הה"ד? "והביאך יי' אלהי אל הארץ" וגו'. מקיש ירושתך לירושת אבותיך. מה אבותיך מדבר תורה, אף ירושתך מדבר תורה. "והרבך מאבותיך" - מה אבותיך לא היה עליהם עול מלכות, ואתם, אע"פ שעליכם עול מלכו; אבותיך לא נתחייבו אלא לאחר י"ד שנה, ואתם, כיון שנכנסתם נתחייבתם; אבותיך לא נתחייבו עד שקנו כולה, אתם, ראשון ראשון קונה ומתחייב.

א"ר אלעזר: מאליהן קיבלו המעשרות. מה טעם? "ובכל זאת אנחנו כורתים" וגו'. מה מקיים ר' אלעזר "בכורות צאנינו"? מכיון שקיבלו עליהן דבר שלא נתחייבו, אפי' דברים שהיו חייבין בהם העלה עליהן כאילו מאליהן קיבלו עליהן. מה מקיים ר' יוסי ברבי חנינא "ובכל זאת"? מכיון שקיבלו עליהן בסבר פנים יפות, העלה עליהן כאילו מאליהן קיבלו. מה מקיים רבי אלעזר "מאבותיך"? פתר לה לעתיד לבא.

ילקוט שמעוני, נחמיה ח, תתרעא (מאמר 8, שו' 17-26):

ירושלמי דשבעות <צ"ל: דשביעית>: "ויעשו כל הקהל" וכו', "כי לא עשו בימי יהושע בן נון". ולמה? ר' הלל בשם ר' שמואל בר נחמן: פגם הכתוב כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו. הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף כאן.

ר' יוסי בר חנניאל? אלא? אומר: מדברי תורה נתחייבו. הדא היא דכתיב: "והביאך יי' אלדיך אל הארץ" וגו'. מקיש ירושתך לירושת אבותיך. מה אבותיך מדברי תורה, אף כאן. "והרבך מאבותיך" - אבותיך, לא היה עליהם עול מלכות, ואתם, אף על פי שעליכם עול מלכות; אבותיך לא נתחייבו אלא לאחר ארבעה עשרה

שנה, ואתם, כיון שנכנסתם, נתחייבתם; אבותיך לא נתחייבו עד שקנו כולה, ואתם, ראשון ראשון קונה ומתחייב.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, עמ' 151:

"מימי ישוע בן נון". מימי יהושע בן נון לא נאמ' אלא "מימי ישוע". ולמה כן? בריה דר' שמואל בר נחמן אמ': פגם הכתו' כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק לשעתו.

ספר העיטור, אות פ פרוזבול, עו ע"א:

ובפר' ששי בשביעית: הוקש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף בימי עזרא. ממה נתחייבו? רבי יוסי בר' חנינא אמר: מדברי תורה נתחייבו, דכתיב: "והביאך ה' אלהיך" וגומ'. מקיש ירושתך לירושת אבותיך וכו'. ר"א אומר: מאיליהן קיבלו המעשרות וכו'.

כפתור ופרח, ה, א, עמ' מ:

איתא בירושלמי מסכת שביעית פ"ו ה"א: דאמרינן, היקש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע. מה בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו, אף בימי עזרא פטורין היו ונתחייבו. ממה נתחייבו? רבי יוסי בר' חנינא אמר: דבר תורה נתחייבו, שנאמר: "והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה". מקיש ירושתך לירושת אבותיך וכו'. רבי אלעזר אומר: מעליהן קבלו המעשרות, והסכים הקב"ה על ידן.

כפתור ופרח, י, א, עמ' רכז:

ועוד, שלשון הירושלמי הוא: מה ביאתן בימי יהושע פטורין היו ונתחייבו. (ולא קאמר חולין היתה הארץ ונתקדשה.)

ילקוט שמעוני, נחמיה י, תתרעא (מאמר 21, שו' 15-21):

ירושלמי דשבועות **צ"ל**: דשביעית: <א"ר אלעזר, מאליהן קיבלו המעשרות. מה טעם? "ובכל זאת אנחנו כורתים" וגו'. מה מקיי' ר' אליעזר "בכורות צאנינו"? מכיון שקבלו עליהם דבר שלא נתחייבו, אף? דברים שהיו חייבים בהם העלה עליהם כאלו מאליהם קבלו עליהם. מה מקיים ר' יוסי בר חמא "ובכל זאת"? מכיון שקבלו עליהם בסבר פנים יפות, העלה עליהם כאלו מאליהן קבלו. מה מקיים ר' אליעזר "מאבותיך"? פתר לה לעתיד לבא.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, עמ' 156:

אמ' ר' אלעזר: מאליהן קבלו עליהן את המעשרות. מה טעם? "ו>בכל זאת אנחנו כורתים אמנה" וגו'. מה מקיים ר' אלעזר "ואת בכורות בקרינו" וגו'? מכיון שקבלו עליהם דברים שלא היו חייבים עליהם, אפי' דברים שחייבים עליהם העלה עליהם המקום כאלו מאליהן קבלו עליהן. ולר' יוסי, דאמ': מדברי תורה נתחייבו ולא מאליהן, מה מקים "ובכל זאת"? מכיון שקבלו עליהם בסבר פנים יפות, מעלה עליהם הכתוב כאלו מאליהן קבלו עליהם את המעשרות.

זהר הרקיע, פירוש אזהרות רשב"ג, עמ' 95:

וכן אמר בירושלמי בפ' האשה נקנית אמר ר' חלבו בשם ר' יוחנן אבותיך ירשו ארץ שבעה עממים ואתם עתידין לירש עשרה עממין שלשה אחרניתא אלין קיני וקיניזי וקדמוני.

43-39 ילקוט תלמוד תורה, בראשית טו, יט:

"את הקיני וגו'. ר' יהודה או': ערביא, שלמיא, נבטיא. ר' שמעון או': אסיא, אספמיא, דרמשק. ר' אלעזר בן יעקב או': אסיא וקרטיגיא ותרקי. ר' או': אדום ומואב וראשית בני עמון. ירושלמי דשביעית.

הלכה ט, סא ע"ד סוגיא 2 • אף החדש

51-47 **אור זרוע**, הלכות ערלה וחדש, שכח, א, מא ע"ב (א, עמ' רלה): <ממסכת ערלה>

(מוזכר גם בשו"ת הרא"ש, כלל ב, א, ד ע"ב: רבינו יצחק פסק כן בפ"ק דקידושין והביא ראיה מן הירושלמי.) מתני': החדש אסור מן התורה בכל מקום. ירושלמי: מתני' דר' אליעזר, דתנינן תמן: כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחו"ל, וכל שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ, חוץ מן הערלה ומן הכלאים. ר' אליעזר אומר: אף החדש. מ"ט דר"א? "בכל מושבותיכם". אפי' בח"ל. מאי מקיימין רבנן טעמא דר"א "בכל מושבותיכם"? בחדש שכן יצא בח"ל. ר' יונה בעי (בשם) [קומי] ר' יוסי: למה לא תנינן אף חלה עמהן? א"ל: לא אתינן מתני' אלא דברים שנוהגים בישראל ונוהגים בגוים, וחלה נוהגת בישראל ולא בגוים, דכתיב: "ראשית עריסותיכם" - ולא של גוים.

הקונטרס האחרון, ערלה, קסט, עמ' 333:

כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. וכו'. רבי אליעזר: אף החדש. מ"ט דרבי אליעזר? "בכל מושבותיכם" - מין בארץ בין בחוצה לארץ. בה מקיימא רבנן טעמא דר' אליעזר "בכל מושבותיכם"? בחדש שבו, שיצא חוץ לארץ. רבי יונה בעא קומי רבי יוסי: למה לא תנינן אף החלה עמהן? א"ל: לא אתי מתניתין אלא דבר שהוא נוהג בישראל ובגוים, וחלה נוהגת בישראל ולא בגוים. "ראשית עריסותיכם" - ולא של גוים.

ילקוט תלמוד תורה, ויקרא כג, יד:

ר' אליעזר אומר: החדש נוהג בארץ ובחוצה לארץ. מה טעם? "בכל מושבותיכם" כתי'. בין בארץ בין בחוצה לארץ. ומה מקיימין רבנן "בכל מושבותיכם"? בחדש שהוא יוצא מן הארץ לחוצה לארץ. ירושלמי פ"ק דקדושין.

הלכה ט, סא ע"ד
סוגיא 3 • ולמה לא תנינן "אף החלה"?

54-52 ליקוטים שונים מכ"י דע ראססי 327, עמ' 58 (לדעת רי"ן אפשטיין, כנראה ליקוטים ממגילת סתרים לר' נסים גאון,²¹ אבל אברמסון מפקפק בדבר²²):

בפרקא קמא דקדושין: כל מצות התלויות בארץ אינן נוהגות בחוץ לארץ, חוץ מן הערלה ומן הכלאים. ר' אליעזר אומר: אף החדש. וקשיא למורי הרב טובא, אמאי לא תנא חלה בהדיהו? דהא חלה דאורייתא, ונוהגת בחוצה לארץ, דהיינו חלת האור! והשם העיר עיני ואשכחית פירוקא בס' מס' ערלה בגמ' דבני מערבא: ר' יונה בעי קמיה דר' יוסי, ולמה לא תנא אף החלה עמהן? אמ' ליה: לא תנינן מתניתא אלא דבר נוהג בישראל ונוהג בגוים. ונוהגת חלה בישראל ואינה נוהגת בגוים.

ספר הראבי"ה, ק, א, עמ' נז:

ואפילו בשל גוים נוהגת, כדאיתא בירושלמי בשלהי מסכת ערלה.

ספר הראבי"ה, תקכז, ב, עמ' קכא:

דגרסינן בירושלמי בסוף מסכת ערלה ובירושלמי דפרק ראשון דקידושין דהך משנה: רבי יונה בעא קומיה רבי יוסי, ולמה לא תנינן אף החלה עמהם? (אלא) [אמר ליה]: לא תניא במתניתין אלא דברים שנוהגין בישראל ובגוים, פירוש, חדש וערלה וכלאים, אבל חלה נוהגת בישראל ולא בגוים, דכתיב: "עריסותיכם" – ולא של גוים.

אור זרוע, הלכות ערלה וחדש, שכח, א, מא ע"ב (א, עמ' רלה):

ראו לעיל, הלכה ב.

הקונטרס האחרון, ערלה, קסט, עמ' 333:

ראו לעיל, הלכה ב.

ספר מצוות גדול, לא תעשה, קמו, הלכות איסורי מאכלות, נד ע"א:

וגרסינן בירושלמי: רבי יונה בעי, למה לא תנינן אף החלה? פירו' [...] ומתרץ שם, אמר רב יוסף: לא נשנית משנתנו אלא בדברים הנוהגים בישראל ובגוים. אבל חלה אין נוהגת בגוים.

תוספות, קידושין לו ע"ב, ד"ה כל:

בירושלמי פריך: אמאי לא תני לה חלה? ומשני: לפי שאינה בעיס' של גוים ולא מיירי מתניתין אלא בדברים הנוהגים בישראל ובגוים. אבל חלה בישראל נוהגת, בגוים אינה נוהגת. ובירושלמי נמי משמע דחדש נוהג אף בשל גוים, דפריך עלה דמתני' דקתני אף החדש: אמאי לא תני חלה? ומשני: לפי שאינה בשל גוים, משמע וכו'.

21 ראו רי"ן אפשטיין, מחקרים, ב, כרך א, עמ' 611, ושם, עמ' 617, הערה 3.

22 ראו אברמסון, רב נסים גאון, עמ' 203-212, במיוחד עמ' 204.

תוספות, עבודה זרה סג ע"ב, ד"ה אין עודרין:

אכן, ראייה גדולה הביא ר"ת מירושלמי דסוף ערלה וסוף <פ"ק> קידושין, דתנן: מצות התלויות בארץ אין נוהגות אלא בארץ, חוץ מן הערלה והכלאים. ר' אליעזר אומר: אף החדש. ר' יונה בעי: ולמה לא תנינן אף החלה? א"ל ר' יוסי: לא אתיא מתני' אלא דברים שנוהגין בישראל ובעובדי כוכבים. חלה - בישראל נוהגת, ובעובדי כוכבים אינה נוהגת.

פירוש הראב"ד לתורת כהנים, קדושים, פרשה ג, פט ע"ד:

ואיתא נמי במסכת קדושין בסוף פרק' קמא <בירושלמי>, דקתני במתניתין: החדש אסור מן התורה בכל מקום והערלה הלכה, וכו'. ומקשה בגמרא: ולמה לא תני אף החלה? ומתרץ: לא איתי מתניתין אלא דברים האסורים בגוים כישראל. (פירוש, אבל חלה דגלגל גוי פוטר, לא תני. שמע מינה דערלה וכלאים דגוים - אסור.)

שו"ת הרשב"א, ה, נו, י ע"א-ע"ד (בשאלה - להרב אליהו שבעכו): <ערלה - קידושין>

ופריך בירושלמי בסוף מסכת ערלה: וניתני חלה! ופריק: מתניתין ערלה איתא בשל נכרים, חלה ליתא בשל נכרים.

[בתשובה] ועוד, דהיא דירושלמי דאיתי רבינו שמשון ז"ל, ראייה גדולה היא. ואיתא נמי בירושלמי דקידושין, דגרסינן התם גבי מתני' דחוץ מן הערלה והכלאים: ולמה לא תני אף החלה? א"ל ר' יוסי: לא אתינן מתניתין אלא דברים שנוהגים בישראל ונוהגים בנוכרים, וחלה נוהגת <בישראל ואינה נוהגת> בנכרי. מ"ט? "ראשית עריסותיכם" - ולא של נכרים. ונוהגים בשל משמע [...] וסתירת פירוש של רבינו חלה תוכיח, דגרסינן בירושלמי דחלה אינה נוהגת בשל נכרי.

שיטה לא נודע למי, קידושין לו ע"א, מהדורת נ' זק"ש, עמ' פא:

בירושלמי מקשנן: אמאי לא קתני נמי חלה? (דאע"ג [...]) ומתרץ לה דלא קתני אלא דברים שנוהגין בגוים, וחלה נוהגת בישראל ולא בגוים. מה טעם? "ראשית עריסותיכם" כתיב, ולא של גוים. ומן הירושלמי שכתבנו יש להקשות על רבינו תם ז"ל [...].

חידושי הריטב"א, קידושין לו ע"ב, עמ' שפג-שפד (מובא גם אצל הרא"ש, הר"ן והאגודה ובשו"ת המהר"ם מרוטנברג):

ופריך בירושלמי: אמאי לא תני חלה? פי' [...] {ופריך} <ופריק>: א"ר יוסי, לא תנינן אלא דברים שנוהגין בישראל ובגוים. אבל חלה - בישראל נוהגת, בגוים אינה נוהגת.

פירוש רבינו נסים, קידושין על הרי"ף, א, בדפי הרי"ף, טו ע"א:

ופרכינן בירושלמי: אמאי לא תני נמי חלה? (כלומר, שנוהגת בח"ל מדבריהם.) ומשני: לא אתיא מתני' אלא דברים שנוהגין בישראל ובשל עובדי כוכבים, וחלה אינה נוהגת בשל עובדי כוכבים, דכתיב: "ראשית עריסותיכם" - ולא של עובדי כוכבים.

ילקוט תלמוד תורה, במדבר, טו, כ: 23

חלה נוהגת בישראל ואינה נוהגת בגויים, דכתי': "ראשית עריסותיכם" - ולא של גויים. ירושלמי דחלה פ"ק וירושלמי דערלה.

בית הבחירה, פסחים קכא ע"ב, עמ' רסא:

ושאלו בה בתלמוד המערב: אמאי לא תני חלה שנוהגת בחוצה לארץ? ותירץ: לא תני אלא דברים הנוהגים בישראל ובגויים.

הלכה י, סא ע"ד

סוגיא 1 • היושב ולא עבר עבירה

15-11, 2-1 ילקוט שמעוני, תהלים, תריא:

ירושלמי דקדושין פ"א תנינן: כל העובר עבירה אחת אין מטיבין לו. הא כל היושב ואין עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה. אמ' ר' אבן: "אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת יי'" - כהולכים בתורת ה'; "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו" - כבדרכיו הלכו. אמ' ר' יוסי בר אבין: "אשרי האיש אשר הלך בעצת צדיקים" לא כתיב, אלא מכיון שלא הלך בעצת רשעים, כאלו הלך בעצת צדיקים.

61-1 מדרש הגדול, במדבר יד, יח, עמ' רטז (שו' 15) - עמ' ריח (שו' 19) (כמעט כל ההלכה! מביא מקדושין, לא ממקבילות! לפני כן [עמ' רטז, שו' 9-14], ככל הנראה מפסיקתא דרב כהנא):

תנן התם: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ, וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין את ימיו ואינו נוחל את הארץ. במה אנן קימין? במחצה. עשה מצוה אחת, מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ, וכל העובר עבירה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין את ימיו ואינו נוחל את הארץ. תמן תנינן: הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה! אמר זעירא: מי שבאת לידו ספק עבירה ולא עשאה. אמר ר' יוסי בן אבין: מי שייחד לו מצוה ולא עבר עליה. אמר מר עוקבא: כגון כיבוד אב ואם. אמר ר' מני: "אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת ה'". אמר ר' אבון: "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו". אמר ר' יוסי בר אבין: מה כתיב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים"? בעצת צדיקים לית כת', אלא מכיון שלא הלך בעצת רשעים כמו שהלך בעצת צדיקים.

<סוגיא 2>

דרש בן עזאי: "זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח". זבוב אחד שימות, שמא אינו מבאיש שמן רוקח, וזה, בשביל חטא אחד שחטא איכר כל זכיותיו. דרש ר' עקיבה: "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק". "לבלי חוקים" אין כתיב, אלא "לבלי חוק". למי שאין בידו מצוה אחת שיכריע לו לכף זכות. הדא דאתאמר: לעולם הבא. אבל בעולם הזה, אפלו ת'ת'ק'צ'ט' מלאכים מלמדין עליו חובה ואחד זכות, הקדוש

23 בעל הילקוט מציין גם "ירושלמי חלה פ"ק", אבל אצלנו רק במסכתות ערלה וקידושין, וגם אצל אחרים לא מוזכרת מסכת חלה. ואולי יש כאן שיבוש, וצריך להיות "ירושלמי קידושין פ"ק", ועדיין צריך עיון.

ברוך הוא מכריעו לכף זכות. ומה טעמיה? "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף [להגיד לאדם יושר], ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת".

אמר ר' יוחנן: אם שמעת דבר מר' אליעזר בנו שלר' יוסי הגלילי נקוב אזנך כזו האפרכסת ושמע. דאמר ר' יוחנן: ר' אליעזר בנו שלר' יוסי הגלילי אומר, אפילו תתקצ"ט מלאכים מלמדין עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות, הקדוש ברוך הוא מכריעו לכף זכות. ולא סוף דבר כל אותו מלאך, אלא אפילו תתקצ"ט צדדין ממלאך ההוא מלמדין עליו חובה וצד מאותו מלאך מלמד עליו זכות, הקדוש ברוך הוא מכריעו לכף זכות. מה טעמיה? "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מאלף" אין כתיב כן, אלא "אחד מני אלף" - מאלף צדדין שלאותו מלאך. מה כתיב בתריה? "ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת בייסורין" - מצאתי כופר לעצמו.

הדא דאתאמר, לעולם הזה. אבל בעולם הבא, רבו זכויות - יורש גן עדן; רבו עבירות - יורש גיהנם. היה מעויין, ר' יוסי בן חנינה אומר: "נושא עון". ר' אבהו אומר: "נשא" כתיב. מה הקדוש ברוך הוא עושה? חוטף שטר אחד מחובו, וזכויותיו מכריעות. אמר ר' אלעזר: "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו". ואם לית ליה, את יהיב ליה מדידך. הא דעתיה דר' אליעזר, דאמר: "ולך ה' חסד", מלמד שמטה כלפי חסד.

אמר רבי ירמיה בשם ר' שמואל בירבי יצחק: שמר אדם עצמו מן העבירה פעם אחת ושתיים ושלשה, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא שומרו. מה טעמיה? "הן כל אלה יפעל אל, פעמים שלש עם גבר". אמר ר' זעירא: ובלחוד דלא יתיב ליה. "והחוט המשולש לא לעולם ינתק" אין כתיב כן, אלא "לא במהרה ינתק", אין אטרכת עילוי, מיפסיק הוא. ר' חונא בשם ר' אבהו: הקדוש ברוך הוא, אין לפניו שכחה. כביכול בשביל ישראל נעשה שכחן. מה טעמיה? "נושא עון ועובר על פשע". "נשא" כתיב. וכן דוד אומר: "נשאת עון עמיך, כסית כל חטאתם סלה".

15-6 ילקוט המכירי, תהלים א, לד, עמ' 12:

קידושין ירושלמי: תמן תנינא, הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה. אמר זעירא: והוא, משבאת עבירה לידו ולא עשאה. א"ר יוסי בר בון: והוא, שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו. מאי אית לך למימר? א"ר עוקבא: כגון כבוד אב ואם. א"ר מנא: כתיב, "אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'". בהולכים. א"ר בון: "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו". [כבדרכיו הלכו]. א"ר יוסי בר בון: מה כתיב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים"? (לית כאן אלא "אשר לא הלך"). מכיון שלא הלך בעצת רשעים, כמי שהלך בעצת צדיקים.

15-7 יחוסי תנאים ואמוראים, ערך "רב טובי בר קיסנא", עמ' תעה:

ובירושלמי דקידושין מייתי לה: וא"ר זעירא, שבאת על ידו ספק עבירה ולא עשאו. א"ר יוסי בר בון: מי שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו. אמ' מר עוקבי: כגון כיבוד אב ואם. א"ר מנא: "אשרי תמימי דרך ההולכ' בתורת יי'", בהולכ' בתורת יי'. א"ר אבין: "אף לא פעלו עולה, בדרכ' הלכו". א"ר יוסי בר בון: מה כת' "אשרי האיש אשר הלך בעצת צדיקי"? אין כת' כאן, אלא "אשר לא הלך בעצת רשעי". מכיון שלא הלך בעצת רשעי, כאילו הלך בעצת צדיקים.

¹⁰⁻⁸ אמונות ודעות, ה, עמ' קעט (מובא גם בפירושו ר' נתן אב הישיבה על קידושין סוף פרק א):²⁴ וכמו שנאמר במסורת: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ. ופירשוהו, כגון שייחד לו מצוה לעשותה, כגון כבוד אב ואם.

⁸ מנורת המאור, אלנקאווה, ג, עמ' 401 (פרק המצות): וגרסי' בפ"ק דקידושין: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ, ומפרש בגמ', כגון שייחד לו מצוה אחת לעשותה. אבל מי שלא הניח מצוה שלא עבר עליה, [עליו] הכתו' אומר: "ארור אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת".

בית הבחירה, אבות ב א, עמ' כו: והוא שאמרו: כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כנגד עושה מצוה. והוא אצלי גם כן אמרם ז"ל <מהדיר: ירוש' קידושין>: "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו" - כיון שלא פעלו עולה, בדרכיו הלכו.

שאלות ותשובות, ריא, עמ' קסד (מובא אצל ארחות חיים, א, הלכות ראש השנה, כה [קב ע"ב]): תנן נמי: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין וכו'. ואמר בירושלמי: זה שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו, כגון כבוד אב ואם [...] וכן אמרו ז"ל: כל העושה מצוה אחת יתירה על זכויותיו, מטיבין לו. ופי' בירושלמי: זה שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מימיו.

¹¹ חיבור התשובה, א ז, עמ' 172: ועל זה אמר: כל היושב ולא עבר עברה נותנין לו שכר כעושה מצוה על הצד שהתבאר שם בגמרא קדושין (דף לט ע"ב), והוא אמרם (ע' ירושלמי קידושין פ"א ה"ט): "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו", כיון שלא פעלו עולה, בדרכיו הלכו.

¹² שערי תשובה, ג ט: וכן כתוב: "אף לא פעלו עולה, בדרכיו הלכו", ואמרו רבותינו זכרונם לברכה: כיון שלא פעלו עולה, בדרכיו הלכו.

הלכה י, סא ע"ד

סוגיא 2 • הקב"ה מכריעו לכף זכות

⁶¹⁻¹⁶ מדרש הגדול, במדבר יד, יה, עמ' רטז (שו' 15) - עמ' ריח (שו' 19): ראו לעיל, תחילת ההלכה.

¹⁸ ילקוט שמעוני, ישעיהו, תב (מאמר 4):

ירוש' דקדושין פ"א: דרש ר' עקיבא, "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק". "לבלי חקים" אין כתיב כאן, אלא "לבלי חק". למי שאין בידו מצוה אחת שיכריעו לכף זכות. הוא הדין לעולם הבא, אבל בעולם הזה, אפי' תתקצ"ט מלאכים וכו'. מה טעם? "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף" וגו'.

²⁴ ראו ר"ש ליברמן, הלכות הירושלמי, נספח א, עמ' סז, הערה 4.

ילקוט שמעוני, איוב, תתקיט (מאמר 4):

ירוש' דקדושין פ"א: דרש ר' עקיבא, הדא דת מא בעולם הזה, אבל לעולם הבא, "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק". "לבלי חקים" לא נאמר, אלא "לבלי חק". למי שאין לו מצוה אחת שיכריעו לכף זכות.

ילקוט המכירי, ישעיהו ה, יד, עמ' 42 (צוטט מכ"י לייזן 7 SCAL):

קידושין ירושלמי, לכן וגו'. דרש ר' עקיבא: "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק". לבלי חק" אין כתוב כאן, אלא "לבלי חק". למי שאין לו מצוה אחת שתכריע לכף זכות. הדא דתימר בעולם הבא, אבל בעולם הזה, אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלאכים מלמדין עליו חובה ואחד מלמדו זכות, הקב"ה מכריעו לכף זכות. מאי טעמ' "אם יש מלאך מליץ אחד מני אלף" וגו', "ויחננו ויאמר פדעו". מהו "מצאתי כופר"? לפני.

ספר חסידים, רעז (במהדורת מרגליות הסימן הזה לא נמצא), עמ' 88-89 (ציטטתי מכ"י פארמה H3280, ירושלים תשמ"ה, עמ' 67):

דרש ר' עקיבא: "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה". "לבלי חוקים" אין כתיב, כאן אלא "לבלי חוק". מי שאין בידו מצוה אחת שיכריע לו לכף זכות. הדא דאת אמרת, לעולם הבא. אבל בעולם הזה, אפילו טצ"ץ <תתקצ"ט> מלאכים מלמדים עליו חובה ומלאך אחד מלמד עליו זכות, ואפילו <תתקצ"ט> צדדין מאותו המלאך מלמד עליו חובה וצד אחד מן אותו מלאך מלמד עליו זכות, הקב"ה מכריעו לכף זכות. מה טעם? שנאמר: "אם יש עליו מליץ אח(ת)ודן מאלף" אין כתוב כאן, אלא "אחת מני אלף", מאלף צדדין של אותו מלאך.

"ויחננו ויאמר פדעהו מדרת שחת מצאתי כופר". הדא דאת אמרת, בעולם הזה. אבל לעולם הבא, רובו זכיות - יורש גן עדן; רובו חובות - יורש גיהנם.

ר' ירמיה בשם רב שמואל בר רב יצחק: שומר אדם עצמו מעבירה פעם ראשונה ושנייה ושלישית, מכאן ואילך הקב"ה משמר. מה טעם? "הן כל אלה יפעל אל, פעמים שלש עם גבר". אמ' ר' זעירא: ובלחוד דלא יתב לה. "והחוט המשולש לא לעולם ינתק" אין כתוב כאן, אלא "לא במהרה ינתק", אין אטרחת עילויה, מפסק הוא. ר' הונא בשם ר' אבהו אמ': הקב"ה, אין לפניו שכחה. הא מפני ישראל לא נעשה שוכח. מה טעם? "נושא עון נשא עו?/ו?ן" כת'. וכן דוד אמ': "נשאת עון עמך, כסית כל חטאתם סלה" [...] אלא בעולם [הזוה מיירי, כמו שנכתב למעלה שהעתקנו מתלמוד ירושלמי בקדושין: הדא דאת אמרת, בעולם הזה. אבל לעולם הבא, רובו זכיות - יורש גן עדן; רובו עבירות - יורש גיהנם.

ילקוט המכירי, מיכה ז, יח, עמ' 60-61 (צוטט מכ"י לונדון 25.342. הקטע הראשון ממסכת שבועות, השאר ממסכת קידושין!):²⁶

שבועות ירושלמי: ר' הונא בשם ר' אבהו, הב"ה אין לפניו שכחה, ומפני ישראל נעשה שכחן. שנ':

25 פעמיים בכתב היד כתוב "נושה" והמהדיר "תיקן" ל"נושא" בלי להעיר על כך!
 26 הקטע המודגש מובא גם בילקוטו לישעיהו, ראו לעיל. הדרשה הזאת הייתה ככל הנראה לפניו בירושלמי קודם דברי ר' יוחנן. אצלנו היא איננה. האם לפנינו השמטה או שמא לירושלמי שלו נכנסו הוספות? על דיוק ציטוטיו ראו כהנא, אקדמות, עמ' 52-53.

"מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע". נושה כתי'. ודוד אמ': "נשאת עון עמך". קידושין ירושלמי: "מצאתי כופר". מהו "מצאתי כופר"? לפני.

אמר יוחנן: אם שמעתי דבר מ"ר אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, נקוב אנך כאפרקס הזה ושמע. דאמר יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי: אפי' תשע מאות ושבעים <המהדיר מתקן: ותשעים> ותשע מלאכים מלמדין עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות, הב"ה מכריע לכף זכות. ולא סוף דבר אותו מלאך, אלא אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה צדדין מאותו מלאך מלמדין עליו חובה וצד אחד מלמד עליו זכות, הב"ה מכריעו לכף של זכות. מאי טעמא? "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף". "מאלף" אין כתיב כאן, אלא "מני אלף", מצדדין שבאותו מלאך. מה כתיב בתריה? "ויחוננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת מצאתי כופר". "פדעוהו" - מיסורין. "מצאתי כופר" - הא דתימ', בעולם הזה. אבל לעולם הבא, רובו זכיות - יורש גן עדן; רובו עונות - יורש גיהנם. היה מעויין, ר' יוסי בר' חנינא אומ': "נושא עון". ר' אומ': "נושה כתי'". מה הב"ה עושה? חוטף שטר אחד מחובו, והוא מכריעו לכף זכות. אמ': כתי', "ולך יי' חסד", דאי לית ליה, את יהיב מדידך.

38-37 כתב תמים, עמ' 89:

וכן בירושלמי קידושין: אבל לעה"ב, רבו זכויותיו - יורש ג"ע; רבו עונותיו - יורש גיהנם.

41-38 עין יעקב, פאה א:

רובו זכיות - יורש ג"ע; ורובו עברות - יורש גיהנם. א"ר יוסי: "נושא עונות" אין כתוב כאן, אלא "נושא עון", שהקב"ה חוטף שטר אחד מעברות, והזכיות מכריעות.

61-59, 45-39 ילקוט שמעוני, שמות [כי תשא], שצח [ת] (במהדורת ד' הימן ו' שילוני, עמ' 763):

ירושלמי דפאה: אמר ר' יוסי בר חנינא, "נושא עונות" אין כתיב כאן, אלא "נושא עון". חוטף שטר אחד מן העבירות, והזכיות מכריעות. אמר ר' אלעזר: "ולך יי' חסד", ואי לית ליה, את יהיב מן דידך. היא דעתיה דר' אלעזר: "ורב חסד" - מטה כלפי חסד. ר' הונא בשם ר' אבהו: הב"ה, אין לפניו שכחה, ובשביל ישראל נעשה שכחן. מה טעם? "נושא עון". "נשא" כתיב. וכן דוד הוא אומר: "נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה".

ילקוט שמעוני, מיכה, תקנט:

ירוש' דפאה פ' א': (נושא עון. בית הלל אומ' [...] מחשב בהדיהו) אמר ר' יוסי בר חנינא, "נושא עונות" אין כתיב כאן, אלא "נושא עון". הקדוש ברוך הוא חוטף שטר אחד מן העבירות, והזכיות מכריעות. א"ר אלעזר: "ולך יי' חסד", ואי לית ליה, את יהיב מדילך. הא דעתיה דר' אליעזר: "ורב חסד" - מטה כלפי חסדים. ר' הונא בשם ר' אבהו אמר: הב"ה, אין לפניו שכחה, ובשביל ישראל נעשה שכחן. מה טעם? "נושא עון". "נשא" כתיב. וכן דוד הוא אומר: "נשאת עון עמך, כסית כל חטאתם סלה". שאר קיטעא כתי' בישעיה ברמז נ"ה.

52-46 ילקוט שמעוני, משלי, תתקלה:

ירוש' דפאה פ"א: ר' ירמיה א"ר שמואל בר רב יצחק בעי, "צדקה תצור תם דרך, ורשעה תסלף חטאת",

"חטאים תרדף רעה, ואת צדיקים ישלם טוב", "אם ללצים הוא יליץ, ולענוים יתן חן", "רגלי חסידיו ישמור, ורשעים בחשך ידמו". סייגין סוגיא ותרעין תרעא.

⁵⁸ **מגן אבות לרשב"ץ**, ב יב, עמ' לד:

וכן אמרו בירושלמי בראשון מפאה ובראשון מקדושין: אין מטרחת עליה מפסיק, וכן בשני משבועות.²⁸

פרק ב · האי ש מקדש

הלכה א, סב ע"א

סוגיא 1 · מנין ששלוחו של אדם כמותו?

¹⁰ **אור זרוע**, שו"ת, תשסד א, קיג ע"ד (א, עמ' תרפ):

וכבר שאלתי ממורי ה"ר שמחה בדבר זה והודה לדברי והוסיף להביא ראיה מירושלמי פ"ב דקידושין דא"ר זעירא א"ר אלעזר: אדם שוחט פסחו של חברו שלא מדעתו ואינו מפריש שלא מדעתו.

אור זרוע, הלכות פסחים רכד, ב, נד ע"ג (ב, עמ' רצא):

והכי אמרינן בירושלמי בפ"ב דקידושין: אמר ר' זעירא א"ר אלעזר, אדם שוחט פסחו של חברו שלא מדעתו ואינו מפריש שלא מדעתו.

הלכה א, סב ע"א

סוגיא 2 · השליח עולה משם עד?

¹⁴⁻¹¹ **חיבור לא ידוע מגניזת אירופה** שיתפרסם ע"י שמחה עמנואל (מגנזי אירופה ב):

[ולעניין] השא' בית שמי אומ' אין השליח [ועולה משום עד ובית הלל או' השליח] עולה משום עד, שילח שנים על [דעתון דבי שמי] [שליח ו]עד ועל [דעתון] דבית [ההלל] שניהם [שלו] חין ושניהם עדים. שילח שלשה [על] דעתון דבית שמי שליח ושני עדים ועל דעתון דבית [ההלל] [שלו] ששתן [שלו] חין ושניהם עדים.

¹⁶⁻¹⁴ **שיטה לא נודע למי**, קידושין מג ע"ב, מהדורת נ' זק"ש, עמ' צט:

וכן נר' מדגרסי' בירושלמי: על דעתיה דב"ה, שלשתן כולן שלוחין ושלשתן עדים. א"ר בון: נראין דברים בשקדשה בשטר, אבל אם קדשה בכסף, נעשה כנוגע בעדותו. א"ר יוסי: מכיון שהאמינתו תורה, אפי' קדשה בכס' אינו נוגע בעדותו.

¹⁶⁻¹⁵ **ספר העיטור**, אות ק קידושין, עז ע"ג:

ירושלמי: נר' הדברים שעדיו הן שליחו כשקידש בשטר, אבל בכסף, נעשו כנוגעין בעדותן כו'.

תוספות, קידושין מג ע"ב, ד"ה וכן בדיני ממונות:

תימא דאמר בירושלמי וכן בקדושין, הדא דתימא, בשטר; אבל בכסף - לא.

חידושי הרמב"ן, בבא בתרא טז ע"ג (לג ע"ב):

... והאמר ר' התם בירושלמי חד גברא אפקיד גרבו גבי חבריה את' קומי ר' אמי ועבד שליח ועד וחייבו שבועה על ידי הכסף וכתביה רבינו הגדול בפסק הלכה. אוקימנא כגון דאיהו אזל בהדיה וחז' דאפקיד גביה ומפקיד הכי טעין מעיקרא לנפקד דאיפטר ליה שליח מיניה דמשלח מעיקרא הילכך לא נוגע בעדות פיה.

חידושי הרשב"א, קידושין מג ע"א, עמ' רמג:

ירושלמי: אמר ר' בון בר' חייא, נראין דברים בשקדשה בשטר, אבל אם קדשה בכסף, נעשה כנוגע בעדותו. א"ר יוסי: מכיון שהאמינתו תורה, אפילו כשקדשה בכסף אינו כנוגע בעדותו.

פירוש רבינו נסים, קידושין ב, בדפי הרי"ף, יח ע"א, ד"ה וה"מ:

ובירושל' נחלקו בזה. אמרו שם: א"ר בון בר' חייא, נראין דברים בשקדשה בשטר, אבל אם קדשה בכסף, נעשה כנוגע בעדותו. אמר רבי יוסי: מכיון שהאמינתו תורה, אפי' קדשה בכסף אינו כנוגע בעדותו.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 219:

ובתלמוד המערב אמרו: אמר לשנים, צאו וקדשו לי וכו', אמ"ר בון: נראין הדברים במקדשת בשטר, אבל קדשה בכסף, נעשה כמי שנוגע בעדותו. אמ"ר יוסי: מכיון שהאמינתו תורה, אפילו קדשה בכסף אינו נוגע בעדותו. אמ"ר אבא: אתא עובדי קומי רב, ועשה שליח עד.

שו"ת הריב"ש, יג, יג ע"א:

כבר כתב הוא ז"ל בירושלמי: אמר ר' יוסי דמפני שהאמינתו תורה, אפי' קדשה בכסף אינו כנוגע בעדותו. ואע"ג שכתב עלי' דדברי ר' יוסי תמוהם הם, אסיק דחוששין לדברי ר' יוסי וצריכה גט.

שו"ת הרשב"ש, תקכג, קד ע"ג:

ובירושלמי חלקו בזה. יש אומרים דאין שליח נעשה עד אלא בקדושי שטר, אבל לכסף - לא. ויש אומרים: אף בכסף.

¹⁹⁻¹⁷ **ר' חננאל**, שבועות מז ע"ב (ראו גם להלן, על שו' 20):

ירושלמי בפרק האיש מקדש בתחילתו: א"ר בא, אתא עובדא קמיה רב, ועשה שליח עד. חד בר נש אפקיד גרבו גבי קרפיפא דחבריה וכפר ביה. א"ר פנחס: אתא עובדא קומיה דר' ירמיה ועשה שליח עד וחייבו על ידי הכתף. אית מתניתא אמר: (שלא) [שלוחו של] אדם כמותו.

הלכות הרי"ף, קידושין ב, עמ' קמו (בש"ס וילנה, יז ע"ב):

[ירושלמי] חד בר נש אפקיד גרבו גבי חבריה וכפר ביה. אתא עובדא קומי רבי ירמיה ועשה שליח עד וחייבו שבועה על ידי הכתף.

אור זרוע, שו"ת, תשן א, קח ע"א (א, עמ' תרמט):

והכי אמרינן בירושלמי בהאיש מקדש: א"ר בא, אתא עובדא קומי רב ועשה שליח עד. חד בר נש אפקיד גרבו גבי [קרפיפא] דחבריה. א"ר פנחס: אתא עובדא קומי ר' ירמיה ועשה שליח עד וחייבו שבועה.

חידושי הרשב"א, קידושין מג ע"א, עמ' רמג-רמד:

ירושלמי: חד בר נש אפקיד גרבווי גבי חבריה וכפר ביה. אתא עובדא קומי ר' ירמיה ועשה שליח עד וחיבו שבועה ע"י הכתף. ורבי אלפס ז"ל כתבו בהלכות.

חידושי הריטב"א, קידושין מג ע"א, עמ' תנ:

והא דאמרין בירושלמי חד בר נש אפקיד גבי חבריה ועבד שליח עד וכפר ביה, ואתא עובדא קומי רבי ירמיה וחיבו שבועה על ידי הכתף.

פסקי הרא"ש, קידושין מג ע"א, ב, ד, פח ע"ד:

ירושלמי: חד בר נש אפקיד גרבא דחמרא גבי חבריה וכפר ביה. אתא עובדא קמיה דר' ירמיה ועשה השליח עד וחיבו שבועה על הכפירה.

שו"ת הריב"ש, שצב:

וזהו ההיא דירושלמי שהביא הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו, דחיבו ר' ירמיה שבועה על ידי הכתף, משום דשליח נעשה עד. וכו'. וכן פי' זה הירושלמי הרמב"ן ז"ל, פ' חזקת.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 218:

גדולי הפוסקים שהביאו בהלכותיהם מה שאמרו בתלמוד המערב חד בר נש אפקיד גרבין גבי חבריה וכפר ליה. אתא עובדי קומי ר' ירמיה ונעשה שליח עד וחיבו שבועה על ידי הכתף.

הלכה א¹, סב ע"א

סוגיא 3 • שלוחו שלאדם כמותו - אין שלוחו של אדם כמותו

²⁰ ר' חננאל, שבועות מז ע"ב:

ראו לעיל, סוגיא 2, על שו' 17-19.

הלכה א¹, סב ע"א-ע"ב

סוגיא 4 • "לא הכל ממנה להשיא עצמה"

³³ **ספר המנהיג**, הלכות מיאון, עמ' תרצה (מובא גם במגילת סתרים, אברמסון, עמ' 347-348):

ובירוש' בפ' האיש מקדש מודה ריש לקיש בנישואין שלא הכל הימנה להשיא עצמה להפסיד מעשה ידיה על אביה, וכ"ש קטנה. כך מצאתי במגילת סתרים.

^{52,50} **חידושי הרמב"ן**, קידושין י"ג, ע"ג (מד ע"ב).

והכי נמי איתמר בירוש' אע"ג דר' יוחנן אמר שאביה מקדשה ולא היא מודה הוא בא אביה וממאן

על ידיה [כלומר מודה הוא שצריך הוא למחות ואם לא מיחה חוששין שמא נתרצה להתם נמי קדשה שלא לדעת וכנסה שלא לדעת זה היה מעשה ובא אביה ועקר קדושיה].

57-56, 52 ספר המנהיג, הלכות מיאון, עמ' תרצד:

בתוספתא דיבמות כפ' בראשונה היו כותבין וכו', דתניא: קטנה שקדשה את עצמה או שהשיאה את עצמה בחיי אביה - אין קדושיה קדושין ואין נשואיה נשואין. ואף קדשה לדעת והשיאה שלא לדעת, אמרי' בירוש' דהאיש מקדש: זה היה מעשה, ובא אביה והוציאה.

כפתור ופרח, ה, א, עמ' סה (מובא מספר המתיבות, לוי, עמ' 37):

ושמא הירושלמי מסייע ליה, דאמרינן: קדשה לדעת והכניסה שלא לדעת - זה היה מעשה, ובא אביה והוציאה מגיננה. אמר ריש לקיש: לאו כל כמינה להשיא עצמה להפסיד מעשה ידיה לאביה, ואנן נימא: קים לן דאביה לא חייש במעשה ידיה.

בית הבחירה, קידושין מה ע"ב, עמ' 227:

ובתוספתא של יבמות אמרו: שקדשה עצמה בחיי אביה אין קדושיה קדושין ואין נשואיה נשואין, ואפילו קדשה לדעת וכנסה שלא לדעת - היה מעשה, והוציאה אביה מגננה, ר"ל: מחפתה.

61 ספר המנהיג, הלכות מיאון, עמ' תרצה (מובא גם במגילת סתרים, אברמסון, עמ' 347-348):

ובירוש' דהאיש מקדש: קדשה והכניסה שלא לדעת - זה היה מעשה, ובא אביה ועקר קדושיה.

חידושי הרשב"א, קידושין מד ע"ב, עמ' רנג:

ודאמרי' בירושלמי: נתקדשה שלא לדעת ונשאת שלא לדעת - זה היה מעשה, ובא אביה ועקר קדושיה.

חידושי הריטב"א, קידושין מד ע"ב, עמ' תסד:

ותו, דבהדיא משמע בירושלמי דלא חיישינן לשליחות, ואם לא נתרצה האב אינה צריכה גט, דאמרינן: נתקדשה שלא לדעת - מעשה היה, ובא אביה ועקר קדושיה.

חידושי הריטב"א, קידושין מה ע"ב, עמ' תעג:

ובירושלמי ג"כ, שאמרו: ובא אביה ועקר קדושיה.

פירוש רבינו נסים, קידושין ב, יח ע"ב, ד"ה איתמר קטנה:

ובירושלמי נמי אמרי': קדשה שלא לדעת וכנסה שלא לדעת - זה היה מעשה, ובא אביה [ועקר] קדושיה.

שו"ת הריב"ש, יד:

וכן בירושלמי: קדשה שלא לדעת וכנסה שלא לדעת - זה היה מעשה, ובא אביה ועקר קדושי', דמשמע: לגמרי עקרו.

הלכה א₁, סב ע"ב

סוגיא 5 • קידשה... וכנסה... - מהו שתאכל בתרומה?

70-69, 64-62 **חידושי הרשב"א**, קידושין מה ע"א, עמ' רס:

והכין איתא בירושלמי: קדשה לדעת וכנסה שלא לדעת, מהו שתאכל בתרומה? רב אמר: אוכלת, ושמואל אמר: אינה אוכלת. וא"ר מנא: טעמא דרב, מכיון שקדשה לדעת, חזקה שכנסה לדעת. ואע"ג דאמור התם דלדעת ר' מונא כרב, מתה - בעלה יורשה, בהא פליג אגמרא דילן, דהתם עבדי ליה כבריא ממש, וכו'.

הלכה א₂, סב ע"ב

סוגיא 3 • והמקדש במלוה

13-6 **חידושי הרשב"א**, קידושין מו ע"א, עמ' רסו:

ובירושלמי מוכיח כן, דרב ושמואל, התקדשי בזו ובזו להתקדשי לי לאחר שלשים יום מדמו לה, כמו שכתבנו, דגרסי' התם: ר' ירמיה בשם רב, התקדשי לי בסלע זו לאחר שלשים יום, אוכלת בתוך שלשים יום - הרי זו מקודשת. אף ר' שמעון בן אלעזר מודי בה: מה בינה למלוה? מלוה לא ניתנה לשם קדושין, קדושין לכך ניתנו משעה ראשונה. והתנן: היתה אוכלת ראשונה אינה מקודשת עד שיהא באחת מהם שוה פרוטה. מעתה, אפילו לא נשתיר שם שוה פרוטה! פתר לה על רישא.

הלכה א₂, סב ע"ב-ע"ג

סוגיא 4 • אמר לה, בכל מה שהפקדתי בידך

35-34 **ספר העיטור**, אות ק קידושין, עו ע"א:

ירושלמי: רבי אבהו בשם ר' יוחנן, אמר לה: "בפקדון שיש לי בידך" - מקודשת, אבל אם אמר: "בכל מה שהפקדתיך" - אינה מקודשת עד שיהו כולן קיימין.

חידושי הרשב"א, קידושין ט"ו, ע"א (מז ע"א):

וכבר אמרו בירושלמי שאם אמר לה בכל מה שהפקדתי בידך אינה מקודשת עד שיהו כולן קיימין.

חידושי הרשב"א, קידושין מז ע"א, עמ' רע:

והכי איתא בירושלמי, דגרסי' התם: ר' אבהו בשם ר' יוחנן, מתני' בשאמר לה: "בפקדון שיש לי בידך". אבל אם אמר לה: "בכל מה שהפקדתי בידך" - אינה מקודשת עד שיהו כולן קיימין.

שיטה לא נודע למי, קידושין מז ע"ב, מהדורת נ' זק"ש, עמ' קיא:

והיינו דגרסי' בירושלמי, דהיכא דא"ל: "בכל מה שהפקדתי בידך" - אינה מקודש' עד שיהו כולם קיימי' [...] ועוד, דמ"ש, כי א"ל: "בכל מה שהפקדתי בידך", דאמר' בירושלמי דאינה מקודשת, וכו'.

חידושי הריטב"א, קידושין מז ע"א, עמ' תקא:

מיהו, אם אמר לה: "בכל מה שהפקדתי לך", אם אבד ממנו שוה פרוטה - אינה מקודשת, דהאי לישנא אכוליה פקדון משמע, וכך אמרו בירושלמי.

בית הבחירה, קידושין מז ע"ב, עמ' 235:

מכל מקום, פירשו בתלמוד המערב שאם אמר: "בכל הפקדון שיש לי בידך" - אינה מקודשת עד שיהו כלן קיימין.

הלכה א², סב ע"ג

סוגיא 5 • התקדשי לי בסלע זו, ואמרה: תניה לעני

חידושי הרמב"ן, קידושין ח ע"ב: ^{61, 59, 48-47}

אבל בירושלמי אפי' תן מנה לפלוני ואתקדש אני לך, פרשו משום דזוכה לאשה וחוזר וזוכה לעצמו ולא אתיא אליבא דגמריין. ושם אמרו שאם היה חרש שאין לו זכות אינה מקודשת.

חידושי הרשב"א, קידושין ח ע"ב, ד"ה וגרסינן בירושלמי, עמ' סב: ^{62-58, 50-47}

וגרסינן בירושלמי דמכלתין בפ' האיש מקדש: "התקדשי לי בסלע זו", ואמרה: "השליכהו לים או לנהר" - אינה מקודשת; "תנהו לעני" - מקודשת; "בכל מקום" - לא נכנס תחת ידה כלום. הכא איתמר מקודשת, והכא איתמר אינה מקודשת. א"ר אבהו: רוצה היא, מקודשת ותראה עושה לזכות לעני [...]. ועוד פירשו תמן דתנהו לעני, שהיא מקודשת משום דנעשה הבעל שלוחה של אשה לזכות לעני, א"נ משום דעני זוכה לאשה וחוזר וזוכה לעצמו. ולא זוכה ממש לאשה אמרו, אלא עשאוהו כזוכה לאשה, כדין לזה שזוכה בקבלתו לחייב את הערב כטעמא דגמריין דאמרי' לעיל: מקודשת מדין ערב. וגרסי' נמי התם שאם אמרה: "תן מנה לחרש ואתקדש אני לך" - אינה מקודשת, לפי שאינו בר זכיה [...]. והא דגרסינן בירושלמי: "התקדשי לי בסלע", "תנהו לעני" - מקודשת, וקא מפרש ר' אבהו: רוצה אשה שתהא מקודשת ותראה עושה טובה לעני, יש מי שאומר [...]. וכטעמא דמפרש התם בירושלמי, נעשה העני זוכה לאשה מיד בעלה, וחוזר וזוכה לעצמו.

הלכה א², סב ע"ג

סוגיא 6 • חטף הסלע מידה ונתנו לה

חידושי הרשב"א, קידושין יג ע"א, עמ' צט, ד"ה כנסיה: ¹⁴³⁻¹⁴⁰

ומיהו, בגזל דידה וקדשה סתם, מפרש בירושלמי שהוא חייב לה לשלם כדי גזילה, דלא אחלה ליה גביה אלא אקנויי אקנייא ליה לשם מלוה והוא חייב לה כנגדו, וכדגרסינן התם בפרק האיש מקדש: במה קדשה? ר' חגי בשם ר' פדת: רוצה היא, מקודשת לו ויהא חייב לה סלע.

חידושי הרשב"א, קידושין נב ע"ב, עמ' שח-שט, ד"ה הא דאמרינן:

וה"ג בירושלמי: חטף הסלע מידה ובשעת מתנה אמר לה הרי את מקודשת לי - הרי זו מקודשת. במה קדשה? ר' חגי בשם ר' פדת: רוצה היא, מקודשת לו ויהא חייב לה סלע.

בית הבחירה, קידושין יג ע"א, עמ' 90:

בתלמוד המערב שבפרק שני אמרו: חטף סלע מידה ונתנו לה, ובשעה שנתנו לה אמר הרי את מקודשת לי - הרי זו מקודשת, ופירושה בשדך. ושאלו שם, במה קדשה? ר' חגי בשם ר' פדת: רוצה היא, מתקדשת ויהא חייב לה סלע. אמ"ר יוסה: אלו אתמר כלי, יאות. סלע, דרכו להחליף.

הלכה ג, סב ע"ג

המתנה תנאי שקר

¹⁰⁻¹ **ספר העיטור**, אות ק קידושין, עז עג:

ירושלמי: ניהא כהן ונמצא לוי. לוי ונמצא כהן - לא בעי' טריחות' דכהונה. אלא עני ונמצא עשיר וכו'.

חידושי הרשב"א, קידושין מח ע"ב, עמ' רפא:

כדגרסי' בירושלמי: כהן ונמצא לוי - ניהא; לוי ונמצא כהן - יכולה היא מימר לא הוינא בעינא טירחתא דכהונתא. ניהא עשיר ונמצא עני; עני ונמצא עשיר - יכולה היא מימר לא הוינא בעינא דיארוחי רב אצלי. ניהא קרוב ונמצא רחוק; רחוק ונמצא קרוב - יכולה היא מימר בעינא הוינא מטרפסא אזלא ומטרפסא אתיא.

חידושי הריטב"א, קידושין מט ע"א, עמ' תקכג:

ובלוי ונמצא כהן אמרו בירושלמי דיכלה למימר לא בעינא טרחא דכהונתא.

פסקי הרא"ש, קידושין מח ע"ב, ב, יג, פט ע"ג:

ירושל' בפירקין: ניהא כהן ונמצא לוי; לוי ונמצא כהן - לא בעינן טירחא דכהונתא. עני ונמצא עשיר - לא בעינן, דאיכא רווחא רבה עליה. בן עיר ונמצא בן כרך - בעינא הוה מצנעא. רחוק ונמצא קרוב - בעינא הויא מטרפסא ואזלא, מטרפסא ואתיא.

הלכה ה, סב ע"ג

סוגיא 1 • באילו נדרים אמרו?

⁷⁻² **הלכות הירושלמי לרמב"ם**, כתובות, עמ' סב (עמ' 78):

אם אמר לה: "על מנת שאין עליך כל נדר", אפילו נדרה שלא לוכל חרובין - נדרן הוא.

משנה תורה, הלכות אישות ז ו:

ואם אמר לה: "על שאין עליך כל נדר", אפילו נמצאת שנדרה שלא תאכל חרובין - אינה מקודשת.

ספר העיטור, אות מ מרד, סט ע"ד:

ירושלמי: כלי פשתן הדקים הבאין ממדינת הים ככלי צבעונין הן. אמר ר' יוסה: מתניתא, נשאה על מנת שאין עליך נדרים. אבל אמר: "על מנת שאין עליך כל נדר", אפי' נדר' שלא תאכל חרובין - נדר הוא. כנסה סתם - תצא שלא בכתובה.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין ז ע"ב:

ירושלמי אמר ר' זעירא כלי פשתן הדקין הבאין מבית שאן ככלי צבעונין הן אמר ר' יוסי מתניתא כשאמר לה על מנת שאין עליך נדרים אבל אם אמר לה על מנת שאין עליך כל נדר ואפילו נדרה שלא לאכול חרובין נדר הוא.

חידושי הרשב"א, קידושין נ ע"א, ד"ה מתני' המקדש, עמ' רצג:

ומצאתי כאן בירושלמי: באלו נדרים אמרו? שלא תאכל בשר וכו'. א"ר יוסי: מתניתין בשאמר לה: "ע"מ שאין עליך נדרים", אבל אם אמר לה: "על מנת שאין עליך כל נדר", אפילו נדרה שלא לאכול חרובין - נדר הוא.

חידושי הריטב"א, קידושין נ ע"א, עמ' תקלו-תקלז:

ואמרו בירושלמי: הדה דתימר, כשאין עליה נדרים. אבל אמר: "ע"מ שאין עליך כל נדר", אפילו נדר' אלא מחרובין - אינה מקודשת.

פירוש רבינו נסים, כתובות ז, שיג, לג ע"א:

והכי מוכח בירושלמי, דגרסינן על רישא דמתני': מתני' בשאמר לה, "על מנת שאין עליה נדרים". אבל אם אמר לה: "על מנת שאין עליה כל נדר", אפילו נדרה שלא לאכול חרובין - אינה מקודשת.

הלכה ה, סב ע"ג-ע"ד

סוגיא 2 • הלכה אצל זקן והתיר לה או אצל דופא ודיפאה

²⁴⁻¹⁶ **חידושי הרמב"ן**, כתובות עד ע"ב, ד"ה הא דתניא, עמ' 214:

אבל בירושלמי נחלקו בכך. וכך גורסי' שם: אית תניי תני, מותרת לינשא בלא גט, ואית תניי תני, אסורה לינשא בלא גט. ואקמוה כולה רבנין. מן דמר מותרת לינשא בלא גט, שמתוך שהיא יודעת שאם תלך אצל (חכם) [זקן] והוא מתיר את נדרה והיא אינה הולכת, לפום כן מותרת לינשא בלא גט. ומן דמר אסורה לינשא בלא גט, שלא תלך אצל זקן ותתיר את נדרה, וקדושין חלין עליה למפרע, ונמצאו בניה באים לידי ממזרות, לפום כן אסורה לינשא בלא גט. הדין הוא גמרא דידהו, וברידין וכו'.

חידושי הרשב"א, קידושין נ ע"א, ד"ה על מנת, עמ' רצד:

ועוד, דגרסי' בירושלמי גבי נמצאו עליה נדרים אינה מקודשת: אית תנאי תני מותרת לינשא בלא גט, כלומר, ובשלא כנסה, ואית תנאי תנו אסורה לינשא בלא גט וכו'. מאן דאמר מותרת לינשא

בלא גט, שמתוך שהיא יודעת שאם הולכת אצל הזקן והוא מתיר לה את נדרה והיא אינה הולכת, לפום כן מותרת לינשא בלא גט. מן דאמר אסורה לינשא בלא גט, שלא תלך אצל זקן ויתיר לה את נדרה וקדושין חלין עליה למפרע ונמצאו בניה באין לידי ממזרות, לפום כן אסורה לינשא בלא גט, וכו'. ולענין מחלוקתן של בני מערבא, בגמ' דילן, וכו'.

חידושי הרשב"א, כתובות עד ע"ב, ד"ה הלכה אצל חכם, עמ' רכו: ופולגתא היא בירושלמי כאן ובפרק האיש מקדש, ושם הארכתי.

שו"ת הריב"ש החדשות, ד, ב ע"ב:

ולא עוד אלא אפי' נודעו נדרים לבעל, והלכה ונשאת לאחר, והלכה לחכם והתירה - הרי זו מקודשת לראשון ובניה מב' ממזרים, וכדאיתא בירושלמי בקידושין.

פסקי הרא"ש, כתובות עה ע"א, ז, יג, קכו ע"ג:

ירושלמי: אית תנויי תני מותרת לינשא בלא גט, ואית תנויי תני אסורה לינשא בלא גט. (מ"ד מותרת, כרבי אליעזר, ומ"ד אסורה, כרבנן, וא"ד כולה כרבנן.) מאן דאמר מותרת לינשא, שמתוך שידעת שאם הולכת אצל חכם והוא מתיר את נדריה יהיו בניה ממזרים אינה הולכת לפניו, מותרת לינשא בלא גט. ומ"ד אסור לינשא בלא גט, שמא תלך אצל חכם ויתיר נדריה וקידושין חלין עליה למפרע ונמצא בניה באין לידי ממזרות, לפום כן אסורה לינשא ללא גט.

הלכה ה, סב ע"ד

סוגיא 3 • כנסה או קידשה סתם ונמצאו...

ספר העיטור, אות מ מרד, עט ע"ד:

ירושלמי: מתני' קידשה על תנאי וכנסה סתם, אבל קידשה סתם וכנסה סתם - יש לה כתובה. ר' יוחנן אמר: אפי' קידשה סתם וכנס' אין לה כתובה.

הלכה ה, סב ע"ד

סוגיא 4 • המומין הפוסלים

הלכות הירושלמי לרמב"ם, כתובות, עמ' סב-סג (עמ' 78-81):

הוסיפו עליהן] באשה ריח [ה]פה וריח זיעא ושומה שאין] בה שער. רב חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בר' חנינה: בעור הפנים שנו. תני: שומה [שיש לה שיער, בין גדולה בין קטנה, בין בגוף בין בפנים] - הרי זה מום. ושאיין בה שיער - בפנים מום, ובגוף אינה מום. כמה דב' אמ' בקטנה. אבל בגדולה, [בין בגוף בין בפנים] - הרי זה מום. עד כמה היא גדולה? רבן שמעון בן גמליאל אומר: עד כאיסר האטלקין. [א]שנה קרחת ושטה של שער מקפת מאוזן לאוזן וזקן.

הלכה ו, סב ע"ד וכולן שבעלו - קנו

² **חידושי הרשב"א**, קידושין נ ע"ב, ד"ה אבל קטן, עמ' רצה:
וגרסינן בירושלמי: הכא תני, וכולן שבעלו - קנו. וגרסי' בתוספתא, וכו'.

¹⁷⁻¹³ **חידושי הרמב"ן**, בבא מציעא קלה, ע"ד, מח ע"ב:
ומיהו יש סיוע לדברי רבינו הגדול ז"ל ממקום אחר דגרסי' בירושלמי במסכת קידושין פרק האיש
מקדש קדושי מלוה לחומרין ובקרקעות לא קנה ובמטלטלין אין מוסרין אותו למי שפרק בקש להעמידו
מקח, נשמענה מן הדא והרי לך אצלי בהן יין ויין אין לו, תני ר' חייא אם יש לו יין חייב ליתן לו [פי' ואין
בו משום רבית שכאן שרצו להעמיד מקחן מקח הוא ואינה הלואה גרידא אע"פ שיכולים לחזור בהם שמעינן
השתא שאין מי שפרע במלוה כשם שאינה בקרקעות מעולם..]

חידושי הרשב"א, קידושין מז ע"א, עמ' רסח:
וגרסינן בירושלמי: ר' חייא בשם ר' יוחנן, קדושי מלוה - לחומרין; ובקרקעות - לא קנה; ובמטלטלין -
אין מוסרין אותו למי שפרע [...] אבל בירושלמי מצאתי כאן שפירשוהו בחיוב מקח ממש, דגרסינן
התם: במטלטלין - אין מוסרין אותו למי שפרע. ביקש להעמיד מקחו, נשמענה מן הדא: "והרי לך אצלי
יין", ויין אין לו, הא אם יש לו יין - חייב. תני ר' חייא: אם יש לו יין - חייב ליתן לו, ע"כ בירושלמי
[...] אלא שעדיין יש להתיישב בפ' הירושלמי, וכו'.

חידושי הריטב"א, קידושין טז ע"א, עמ' קעז:
מיהו, מלוה לאו כסף הוא כלל, שהרי אין קרקע נקנית בו ואינו מחייב מי שפרע במטלטלין, כדאיתא
בירושלמי בהדיא.

חידושי הריטב"א, קידושין מז ע"א, עמ' תצט:
וכן אמרו בירושלמי: רבי חייא בשם רבי יוחנן, קדושי מלוה בקרקעות - לא קנה; ובמטלטלין - אין
מוסרין אותו למי שפרע.

ספר העיטור, ת תנאי, לח ע"ב:
גרסינן בירושלמי ר' חייא בש"ר יוחנן כל תנאי שהוא מעשה בתחילתו מקודשת לחומרין רבי חייא
בש"ר יוחנן קידושי מלוה לחומרין ובקרקע לא קנה ובמטלטלין אין מוסרין אותו למי שפרע.

הלכה ז, סב ע"ד המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת

⁴ **חידושי הרשב"א**, קידושין נב ע"א, עמ' שז:
ובירושלמי ש"מ חמש.

הלכה ח, סג ע"א

סוגיא 5 • שוגג ומזיד בהקדש ובמעשר שני

³⁶ **חידושי הרמב"ן**, קידושין נג ע"ב, ד"ה משום, קפג ע"א:
ומצאתי בירושלמי: רבי חזקיה, ר' ביבי בשם רבי אליעזר, מקדשין בפרוטה של מעשר שני.

חידושי הריטב"א, קידושין נג ע"ב, עמ' תקע:
והא דאמרין בירושלמי מקדשין, בפרוטה של מעשר שני מיירי וכו'.

⁵⁰ **יחוס תנאים ואמוראים**, ערך "בר פדא", עמ' ט:
... ובירושלמי דקדושין עלה דהא אמר עולא משם ר' פרייא.

^{50, 60-54} **חידושי הרמב"ן**, קידושין יז ע"ב (נה, ע"א):
והכי 'אית' בירושלמי אמרו לו לרבי יוחנן וכי אומרין לו לאדם צא מעול בקדשים וכו'.

חידושי הרשב"א, קידושין נה ע"א, עמ' שכ (מובא גם באוצר הגאונים, קידושין, ליקוטי פירוש ר"ח, עמ' 40,
סג):

ור"ח ז"ל פירש כדברי רש"י ז"ל, וכן היא בירושלמי כאן בפרקין, והביאו ר"ח ז"ל בפירושו.
וגרסין התם: ר' הושעיא, רבא אמר: לחוב בדמיהן וכו'. כיצד הוא עושה? מוציאן לחולין, וחוזר ועושה
אותן עולות. וקשיא: יש חטאת קריבה עולה! א"ר חנינא: תנאי ב"ד הוא על המותרות שיקרבו עולות. א"ל
ר' יוסי לר' יעקב בר אחא: ואין זה מזיד? א"ל: מכיון שתנאי ב"ד הוא, אין זה מזיד. א"ר זעירא: כמה דתימא
תמן, תנאי ב"ד הוא על המותרות שיקרבו עולות, כן איתמר הכא, תנאי ב"ד הוא על האובדות שיקרבו
עולות, ע"כ בירושלמי.

חידושי הריטב"א, קידושין נה ע"א, עמ' תקפד:
וכן אמרו בירושלמי: וכי אומרים לו לאדם צא ומעול בקדשי' כדי שתזכה?

⁵² ראו **פרישת הרא"ש**, שקלים, פרק ז, עמ' נט:
ורוב {זבחים} <זכרים> שבירושלם הן עולות, ורוב נקבות - זבחי שלמים.

הלכה ט, סג ע"א

סוגיא 2 • מכרין וקידש בדמיהן - מקודשת

³⁴⁻³² **חידושי הרמב"ן**, קדושין נו ע"ב, ד"ה מכרין, קצב ע"ב:
מכרין וקדש בדמיהן - מקודשת. מצאתי בירושלמי: רבי חגי בשם ר' זעירא, כשאין דמיהן. אמר רבי
חנינא: זאת אומרת שמקדשין בגולה. פי', לפיכך [...].

חידושי הרמב"ן, עבודה זרה סב ע"א, ד"ה מ"ט, עמ' רפא:

לפי שאין תופסין את דמיהן, ודמים אלו כמתנה הן בידו של זה, וכך מפורש בירושלמי במס' קידושין.

חידושי הרמב"ן, חולין ד ע"ב, ד"ה וכתב רש"י, עמ' יד:

אבל בירוש' מצאתי שם במס' קידושין בשאין דמיהן, א"ר חנינא: זאת אומרת שמקדשין בגזלה. פי', לפי'.

חידושי הרשב"א, קידושין נו ע"ב, עמ' שכז:

ובירושלמי גרסינן: ר' חגי בשם ר' זעירא, בשאין דמיהן. א"ר חנינא: זאת אומרת שמקדשין בגזלה.

חידושי הרשב"א, חולין ד ע"ב, ד"ה סברוה, עמ' יב:

וכדגרסינן בירוש' דקידושין עלה דההיא דמכרן וקדש בדמיהן, ר' חגאי בשם ר' זעירא: בשאין דמיהם, א"ר חנינא: זאת אומרת שמקדשין בגזלה [...] כטעם המפורש בירושלמי, שאין תופסין דמיהם.

חידושי הריטב"א, קידושין נו ע"ב, עמ' תקצד-תקצה:

מכרן וקדש בדמיהן - מקודשת. טעם הדבר מפורש בירושלמי, דגרסי' התם: ר' חגי בשם ר' זעירא, לפי שאין דמיהן, פי' [...] ואמרי' א"ר חנינא: זאת אומרת מקדשים בגזילה, פי' [...].

חידושי הריטב"א, עבודה זרה כב ע"א, עמ' צד:

והוי כאותה שאמרו בירושלמי על מתניתין דמכרן וקדש בדמיהן - מקודשת, לפי שאינן דמיהן.

חידושי הריטב"א, עבודה זרה נד ע"ב, עמ' רעט:

מן הטעם שאמרו בירושלמי, לפי שאינם דמיהן.

פסקי הרא"ש, קידושין נו ע"ב, ב, לא, צ ע"ב:

ירושלמי: מכרן וקדש בדמיהן - מקודשת. רבי חגי בשם רבי זעירי, שאין תופסין דמיהן. א"ר חנינא: זאת אומרת שמקדשין בגזל.

פירוש רבינו נסים, קידושין, סוף פרק ב, בדפי הרי"ף, כג ע"א, ד"ה מכרן:

אבל בירושלמי גרסינן: ר' חגי בשם ר' זעירא, בשאין דמיהן. א"ר חנינא: זאת אומרת שמקדשין בגזלה.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 261:

ומכל מקום, בתלמוד המערב נראה שפירשוה אף במכרן לישראל, והוא שאמרו שם ר' חגאי בשם ר' זעירא: בשאין דמיהן. אמ"ר חנינא: זאת אומרת מקדשין בגזילה.

בית הבחירה, חולין, עמ' יט:

ומביאים ראיה ממה שאמרו בתלמוד המערב על משנת מכרן וקדש בדמיהן, שכל שאינו תופס חליפו אינם דמי האיסור אלא שהם כעין גזילה.

הלכה י, סג ע"א-ע"ב
אדם נותן מעשרותיו בטובת הנייה?

5-2 הקונטרס האחרון, דמאי קכת, עמ' 328:

[דמאי פרק ו] פ"ו קכ"ח. ר' יוסי בר חנינא אמר: נותן אד' מעשרותיו בטובת הנאה, ור' יוחנן אמר: אין אדם נותן מעשרותיו בחובת הנאה. מ"ט דר' יוסי בר חנינא? "ואיש את קדשיו, לו יהיו". מה עביר ליה ר' יוחנן? יתנם לכל מי שירצה.

תוס' ר"י הזקן, קידושין נח ע"א:

טובת הנאה דבר מועט שאם אמר ישראל לחברו תן תרומותיך לקרובי כהן ואתן לך כך וכך ראשי ישראל ליקח והוא יעשה בדבר מועט שהרי חייב הוא ליתנו לכהן ודוקא ישראל אבל מכהן עצמו אסור מפני מראית העין א"נ שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות והכי איתא כאן בירושלמי.

פרק ג • האומר לחבירו

הלכה א, סג ע"ג

סוגיא 1 • אלא שנהג מנהג רמיות

⁷⁻² **המרדכי**, קידושין נט ע"א, ג ע"ג (מהדורת רוט, ג, סט, עמ' 257, שו' 59):
ובירו שלמי גריי: ר' זירא מיקל להו ליתמי לחברי' זבין זביני, ומעיל עילוי אילוס, פי', מיקרי להון.
רבנן קרו עילוי' "למס מרעהו חסד".

בית הבחירה, תענית ג ע"ב, עמ' 23:

ולשון מיקל הוא לשון קללה בתלמוד המערב. כמו שאמרו בג' של קדושין: ר' זעירא מיקל
לאהן דחמי חבריה זבין זביניה ומעלי ליה עלאי. וכן בשני של מועד קטן, וכו'.

בית הבחירה, קידושין ראש פרק ג, עמ' 280:

והוא שאמרו בתלמוד המערב: האומר לחברו צא וקח לי מקח פלוני, והלך ולקחו לעצמו - הרי זה
זריז ונשכר אלא שנהג מנהג רמאות. ר' זעירא מיקל לאהן דחמי לחבריה זבין זביניה ומעלה ליה עלוי. ר'
בון בר זעירא אומר: אף לעושה חבלה רבנן קריין עלוי "למס מרעהו חסד".

הלכה א, סג ע"ג

סוגיא 2 • והיא אומרת...

¹⁵⁻⁸ **השגות על הרמב"ם**, הלכות אישות ט יח (מהדורת פרנקל):²⁹

לשון התוספתא (!): לא הוחזק השליח בעדים, הוא אומר "לעצמי קידשתי" והיא אומרת "לראשון" -
השני כאומר לאשה "קידשתיך" והיא אומרת "לא קידשתיני", והיא כאומרת "לראשון קידשתיני" והוא אומר
"לא קידשתיך". אמרה "איני יודעת" - חזקה לשני. הוחזק השליח בעדים, הוא אומר "לעצמי קידשתי"
והיא אומרת "לראשון" - חזקה לראשון. אמרה "איני יודעת" - שניהם נותנין גט, ואם רצו, אחד נותן גט
ואחד כונס. עכ"ל.

²⁹ דברי הראב"ד אינם בתוספתא. ראו ר"ש ליברמן, תשלום תוספתא, עמ' 50, סימן 73, ובהערותיו שם. הדברים
מבוססים בתוספתא גם על ידי נושאי כליו של הרמב"ם, וכך גם בתוספות המיוחסות לר"י הזקן שבש"ס וילנה,
ובמאירי קידושין, עמ' 206 (על פי ר"ש ליברמן, שם). לפי דעתו, מקור הדברים בירושלמי, ראו שם, עמ' 30, הערה 1.

ספר העיטור, אות ק קידושין, עח ע"ג:

ירושלמי: לא הוחזק השליח. בפ' האומר בעדי, הוא אומר "לעצמי קידשתיה" והי' אומר "לראשון" - השני כאומר "לאשה קידשתיך" והיא אומרת "לא קידשתני", והוא כאומרת "לראשון קידשתני" והוא אומר "לא קידשתיך". אמרה "איני יודעת" - חזקה לשני. הוחזק השליח בעדי, הוא אומר "לעצמי קידשתי" והיא אומרת "לראשון קידשתי" - חזקה לראשון. אמרה "איני יודעת" - שניהן נותנין גט, ואם רצו, א' כונס וא' נותן גט.

אור זרוע, שו"ת, תשסד א, קיג ע"ד (א, עמ' תרפ):

ואומר בירושלמי פ' האומר: לא הוחזק השליח בעדים, הוא אומר "לעצמי קדשתי" והיא אומרת "לראשון" - השני כאומר "לאשה קדשתיך" והיא אומרת "לא קדשתי", והיא כאומרת "לראשון קדשתי" והוא אומר "לא קדשתיך", משמע וכו'.

חידושי הרשב"א, קידושין נח ע"ב, ד"ה ירושלמי, עמ' שלט:

ירושלמי: לא הוחזק השליח בעדים, הוא אומר "לעצמי קידשתי" והיא אומרת "לראשון" - השני כאומר "לאשה קדשתיך" והיא אומרת "לא קדשתני", והיא כאומרת "לראשון קדשתני" והוא אומר "לא קדשתיך". אמרה "איני יודעת" - חזקה לשני. הוחזק השליח בעדים, הוא אומר "לעצמי קדשתי" והיא אומרת "לראשון" - חזקה לראשון. אמרה "איני יודעת" - שניהם נותנים גט, ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס. ופי' הרמב"ם ז"ל, הוחזק וכו'.

תשובות מהר"ם מרוטנבורג, תתרטו, קנד ע"א:

ואמרי' נמי בירושלמי פ' האומר, גבי האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה והלך וקדשה לעצמו וכו': לא הוחזק השליח [בעדים], והוא אומר "לעצמי קידשתי" והיא [אומרת] "לראשון" - [השני כאומר] "לאשה קדשתיך" [והיא אומרת] "לא קדשתני", והיא כאומרת "לראשון קדשתני" והוא אומר "לא קדשתיך". אמרה "איני יודעת" - חזקה לשני. הוחזק [השליח] בעדים, הוא אומר "לעצמי קדשתיך" והיא אומרת "לראשון" - חזקה לראשון. אמרה "איני יודעת" - שניהם נותנין גט, ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס.

פסקי הרא"ש, קידושין סה ע"א, ג, יג, צא ע"ג:

כתב הרמב"ם ז"ל: העושה שליח לקדש לו אשה והלך וקדשה השליח ואמר "לעצמי קדשתי" והאשה אומרת "לראשון ששלחו נתקדשתי" - אם לא עשה השליח בעדים הרי השליח אסור בקרובותיה, ואם הוחזק השליח בעדים, ה"ז מקודשת לראשון. אמרה "איני יודעת למי נתקדשתי, אם למשלח אם לשליח", אם לא הוחזק השליח בעדים הרי זו מקודשת לשני. ואם הוחזק שהוא שלוחו, שניהם נותנין גט. ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס. ובירו' בריש פירקין מצא דברים הללו.

שו"ת הריטב"א, רח, עמ' רסא:

ומה שהיה צריך לעיין יותר בנדון הזה הוא מן הראיה שכתב לי תלמידך הותיק משמך מן התוספתא דאית' בירוש' בפ' האומר, ופסקה הרמב"ם בהלכות אישות פ"ט שהבאת לראיה, דקתני: לא הוחזק שליח בעדים, הוא אומר [לעצמך] "לעצמי קדשתיך" והיא אומרת "לראשון" - השני כאומר "לאשה קדשתיך" והיא אומרת "לא קדשתני", והראשון כאומרת "קדשתני" והוא אומר "לא קדשתיך" וכו'.

ספר תולדות אדם וחווה, נתיב כב, ג, קפז ע"ג:

העושה שליח לקדש לו אשה, והלך וקדשה השליח, אומר 'לעצמי קדשתיה' והאשה אומרת 'לא, אלא לראשון ששלחו נתקדשתי', אם לא עשה השליח בעדים הרי השליח אסור בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו, והאשה אסור' בקרובי המשלח והמשלח מות' בקרובותיה. ואם הוחזק השליח בעדים, הרי זו מקודשת לראשון. אמר' 'איני יודע' למי נתקדשתי, אם לשליח אם למשלח', אם לא הוחזק השליח בעדים הרי זו מקודשת לשני. ואם הוחזק שהוא שלוחו - שניהם נותנין גט, ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס, כך כתב הרמב"ם והירושלמי.

פירוש רבינו נסים, קידושין ג, בדפי הרי"ף, כג ע"א, ד"ה גרסי' בירושלמי:

גרסי' ירושלמי בריש האי פירקא: לא הוחזק השליח בעדים, הוא אומר 'לעצמי קידשתי' והיא אומרת 'לראשון' - השני כאומר 'לאשה קדשתיך' והיא אומרת 'לא קדשתיני', כלומר, והוא אסור בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו, והיא כאומרת 'לראשון קדשתיני', והוא אומר 'לא קדשתיך'. אמרה 'איני יודעת' - חזקה לשני. הוחזק השליח בעדים, הוא אומר 'לעצמי' והיא אומרת 'לראשון' - חזקה לראשון. אמרה 'איני יודעת' - שניהם נותנין גט, ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס. ע"כ.

מגיד משנה, הלכות אישות ג טו, ד"ה כל העושה שליח וכו':

וכן נראה מן הירושלמי, דקאמר: לא הוחזק השליח בעדים.

מגיד משנה, הלכות אישות ט יח, ד"ה העושה שליח וכו':

ירושלמי: לא הוחזק השליח בעדים, הוא אומר 'לעצמי קידשתי' והיא אומרת 'לראשון' - השני כאומר לאשה 'קידשתיך' והיא אומרת 'לא קידשתיני', והיא כאומרת 'לראשון קידשתיני' והוא אומר 'לא קידשתיך'. אמרה 'איני יודעת' - חזקה לשני. הוחזק השליח בעדים, הוא אומר 'לעצמי קידשתי' והיא אומרת 'לראשון' - חזקה לראשון. אמרה 'איני יודעת' - שניהם נותנין גט, ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס. עכ"ל הירושלמי.

נימוקי יוסף, קידושין כח ע"ב, עמ' רכט:

גרסינן בירושלמי בריש האי פירקא: לא הוחזק השליח בעדים, הוא אומר 'לעצמי קדשתי' והיא אומרת 'לראשון' - השני כאומר 'לאשה קדשתיך' והיא אומרת 'לא קדשתיני' [...] והיא כאומרת 'לראשון קדשתיני' והוא אומר 'לא קדשתיך'. אמרה 'איני יודעת' - חזקה לשני. הוחזק השליח בעדים, הוא אומר 'לעצמי קידשתי' והיא אומרת 'לראשון' - חזקה לראשון. אמרה 'איני יודעת' - שניהם נותנין גט, ואם רצו, אחד נותן גט ואחד כונס. עד כאן.

שו"ת הרשב"ש, תקע"ד, קיג ע"ד:

דבדבר זה ג"כ תלויה באשלי רבכ"י, דבירושלמי בפ' האומר, גרסינן: לא הוחזק שליח בעדים, שלא מנהו עדים, והוחזק, שמנהו בעדים, והראב"ד ז"ל פירש הוחזק ולא הוחזק, אם נתפרסם אצלה או לא, וכו'.

הלכה א, סג ע"ג

סוגיא 3 • מת השני או גירשה

17-16 **חידושי הרמב"ן**, קידושין נח ע"ב, ד"ה ובא אחר, קצט ע"א:

וכן מפורש בירושלמי: לפיכך, אם מת השני בתוך שלשים יום או גירש - חלו עליה קדושי ראשון לאחר שלשים. מת לאחר שלשים יום או גירש - לא חלו עליה קדושי ראשון.

חידושי הרשב"א, קידושין נח ע"ב, ד"ה ובא אחר, עמ' שמא:

והכי איתא בירושלמי: לפיכך, אם מת השני בתוך שלשים יום או גירש - חלו קדושי הראשון לאחר ל'. מת לאחר ל' או גירש - לא חלו עליה קדושי הראשון.

חידושי הריטב"א, קידושין נח ע"ב, עמ' תריט:

וכן מפורש בירושלמי: לפיכך, אם מת השני בתוך ל' יום או גירש - חיילי עליה קדושי ראשון לאחר ל' יום. מת לאחר ל' יום או גירש - לא חלו עליה קדושי הראשון [...] עוד אמרו שם שאם מת שני תוך ל' והיה לו אח, מכיון שלאחר ל' היא זקוקה ליבם לא חלו עליה קדושי ראשון אלא א"כ חליץ יבם תוך ל' יום [...] אלא משמע דבירושלמי סברי לה [...] ויש מן החכמים שדוחים זה הירושלמי ואמרי דודאי חזרה הוי, ולא חיילי בה קידושי ראשון לעולם, ושיטת הירושלמי אתיא כמאן דמתני לה בגמ' לפלוגתא דרב ושמואל אהאי רישא דמתני', ואליבא דרב, דאמר: לאחר ל' יום פקעי קידושי שני וגמרי קידושי ראשון, והא דחינן לה בגמ' דילן ואוקימנא פלוגתייהו דרב ושמואל אסיפא, ולדידי מסתבר דאדרבה, מהתם סייעתא להאי שיטתא דירושלמי.

פסקי הרא"ש, קידושין נט ע"א, ג, ג, צ ע"ד:

והכי איתא בירושלמי: לפיכך, אם מת השני בתוך שלשים יום או גירשה - חלו עליה קדושי ראשון לאחר שלשים יום. מת לאחר שלשים יום או גירשה - לא חלו עליה קדושי ראשון. (דבר תימה הוא [...]) וראיתי בירושלמי שלי וראיתי משובש.

ספר תולדות אדם וחווה, נתיב כב, ד, קפח ע"ב:

יש מפרשי' דהא דאמרי' מקודשת לשני, דלא פקעי מכל וכל קדושי ראשון, דאם מת שני או גרשה תוך שלושים יום, שחלו עליה קדושי ראשון. ואם מת או גרשה שני לאחר שלושים יום - לא חלו עליה קדושי ראשון. וכן כתוב בירושלמי.

פירוש רבינו נסים, קידושין ג, ד"ה ובא אחר, בדפי הרי"ף, כג ע"ב:

וכך הוא בירושלמי בריש פירקין. לפיכך, אם מת השני בתוך שלשים יום או גירש - חלו עליה קדושי הראשון לאחר שלשים. לא מת ולא גירש אלא לאחר שלשים - לא חלו עליה קדושי הראשון.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 285:

פירשו בתלמוד המערב שקדושי ראשון חלים לסוף שלשים, אבל אם מת לאחר שלשים או גירש - אין קדושי הראשון חלין.

הלכה א, סג ע"ג

סוגיא 4 • קדשים, קידושין וקניין לאחר/בתוך שלושים יום

33-31, 28-27, 24-21 **חידושי הרשב"א**, נדרים כט ע"ב, עמ' קלב:

וכדאיתא התם בקדושין בריש פרק האומר: ולעולם, אם מכרה - מכורה. וכדאמרינן התם: אמורא אחרינא [בדפוס הרגיל: דרשיה] משמיה דר' יוחנן, מכרה תוך שלושים יום - מכורה. חזר ולקחה תוך שלושים יום - חל עליה הקדש עולה; לאחר שלושים יום - לא חל עליה הקדש עולה. ונ"ל דהלכה כהאי אמורא דמשמיה דר' יוחנן דאמר מכורה, ואמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן [...]. והכין נמי אמרה ר' זעירא התם בקדושין פרק האומר, דגרסינן התם: ר' בון בר' חייא בעי קמי ר' זעירא, תמן אתמר: אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, והכא אתמר הכין? כלומר, דאם מכרה תוך שלושים יום - מכורה. א"ל: תמן באומר "מכבר", ברם הכא, באומר "לאחר שלושים". [וכדאהדר ליה ר' זירא לר' אבין בר' חייא בירושלמי - רק בדפוס הרגיל!]

ואם תאמר: אם כן, למה להו למימר התם מכרו מכור? לימא, וכו', אלא משום דבעי למימר בתריה: חזר ולקחה תוך שלושים יום - חל עליה הקדש עולה; לאחר שלושים יום - לא חל עליה הקדש עולה, וכו'.

חידושי הרשב"א, קידושין נח ע"ב, ד"ה ובא אחר, עמ' שמא:

וגרסינן תו בירושלמי: שאם מת השני והיה לו אח, מכיון שהיא זקוקה לייבום לא חלו עליה קדושי הראשון. וכתב הוא נר"ו דההיא דירושלמי אתיא כרב דאמר ביבמות וכו'.

שו"ת הרשב"א, ג, קכב, עמ' פג-פד:

וכדגרסינן בירושלמי בקידושין פרק האומר: ר' אבהו בשם ר' יוחנן, הרי זו עולה לאחר שלושים יום, מכרה תוך שלושים יום - הרי זו מכורה והקדישה קדשה. חזר ולקחה בתוך שלושים - חל עליה הקדש עולה; לאחר שלושים יום - לא חל עליה הקדש עולה. וגרסינן עלה תמן: ר' בון בר' חייא בעי קומי ר' זעירא, תמן אתמר: אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, והכא איתמר הכין? אמר ליה: תמן באומר "מכבר", ברם הכא, באומר "לאחר שלושים" [...]. וכדאהדר ליה ר' זירא לר' אבין בר' חייא בירושלמי. ואם תאמר: אם כן, למה ליה לר' אבהו בשם ר' יוחנן למימר התם בירושלמי מוכרה תוך שלושים יום מכורה? וכו', אלא משום דבעי לאסוקי בתר הכין: חזר ולקחה תוך שלושים יום - חל עליה הקדש עולה; לאחר שלושים יום - לא חל עליה הקדש עולה, וכו'.

חידושי הריטב"א, קידושין נח ע"ב, עמ' תריט:

עוד אמרו שם שאם מת שני תוך ל' והיה לו אח, מכיון שלאחר ל' היא זקוקה ליבם לא חלו עליה קדושי ראשון [...]. אלא משמע דבירושלמי סברי לה כרב [...]. ויש מן החכמים שדוחים זה הירושלמי.

שו"ת הריטב"א, עט, עמ' צט-ק:

וכדגרסינן בירושלמי בקידושין פרק האומר: ר' אבהו בשם ר' יוחנן, הרי זו עולה לאחר שלושים יום, מכרה תוך שלושים יום - הרי זו מכורה והקדישה קדשה. חזר ולקחה בתוך שלושים - חל עליה הקדש עולה; לאחר שלושים יום - לא חל עליה הקדש עולה. [...]. וגרסינן עלה תמן: ר' בון בר' חייא בעי קומי ר' זעירא, תמן אתמר: אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, והכא איתמר הכין? אמר ליה: תמן, באומר "מכבר", ברם הכא, באומר "לאחר שלושים" [...]. ואע"ג דאיכא התם בירושלמי מאן דאמר משמיה דר' יוחנן:

מכרה תוך שלשים יום - אינה מכירה; הקדישה - לא קדשה, ולא אמר "לאחר שלשים יום" אלא לשייר גזות ועבודה [...] ועוד, דהא אמרינן בירושלמי ליכא ליירא [צ"ל: ליירא, ותיבת ליכא מיותרת] מילה אמר "לאחר שלשים יום", לשייר לו גיזה ועבודה.

פירוש רבינו נסים, קידושין ג, ד"ה ובא אחר, בדפי הרי"ף, כג ע"ב:

וגרסי' תו בירושלמי שאם מת השני והיה לו אח, מכיון שהיא זקוקה ליבום לא חלו עליה קדושי הראשון. וכתב הרמב"ן ז"ל דהיא דירושלמי אתיא כרב דאמר ביבמות וכו'.

בית הבחירה, נדרים, מהדורת ליס, קכג (מהדורת סגלשטיין, תשל"ז, עמ' קכא):

ועוד שנו שם בפרק שלישי: רבי בון בעי קומי ר' זעירא, תמן איתמר: אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, והכא איתמר: מכרה תוך שלשים - מכורה?! תמן באומר "שכבר", ברם הכא, באומר "לאחר שלשים".

נימוקי יוסף, קידושין נח ע"ב, עמ' רל:

וגרסינן תו בירושלמי שאם מת השני והיה לו אח, מכיון שהיא זקוקה ליבום לא חלו עליה קדושי ראשון.

⁴⁹⁻³⁴ **חידושי הרשב"א**, נדרים כט ע"ב, עמ' קכט:

ושוב מצאתי בירושלמי בקדושין פרק האומר: ר' אבהו בשם ר' יוחנן, הרי זו עולה שלשים יום - כל שלשים יום הרי זו עולה, לאחר שלשים יום יצאתה מאליה לחולין. הרי את מקודשת לי שלשים יום - הרי היא מקודשת. מה בין הקדש מה בין אשה? מצינו הקדש יוצא בלא פדיון, ולא מצינו אשה יוצאה בלא גט. ופירשו התם היכן מצינו בלא פדיון? תפתר דברי הכל בשדה מקנה.

חידושי הרשב"א, קידושין נח ע"ב, ד"ה האומר, עמ' שמ:

ירושלמי: ר' אבהו בשם ר' יוחנן, הרי זו עולה שלשים יום - כל שלשים יום הרי זו עולה, לאחר שלשים יום יצאה לחולין מאליה. וכו'. הרי את מקודשת לי שלשים יום - הרי היא מקודשת. מה בין הקדש ומה בין אשה? מצינו הקדש יוצא בלא פדיון, ולא מצינו אשה יוצאה בלא גט. הרי זה גיטך ל' יום - אינו גט כריתות, אין זה גט כריתות. א"ר יצחק א"ר אלעזר: הדא דתימר מקודשת, בשקדשה בכסף. אבל אם קדשה בשטר, הואיל ולא למדו כתב קדושין אלא מגרושין, מה בגרושין אינה מגורשת אף בקדושין אינה מקודשת [...] ור' יצחק דירושלמי סבר, וכו'.

פירוש רבינו נסים, נדרים כט ע"א:

ויש לזה הוכחה בירושלמי בפ' האומר דקידושין, דגרס התם: ר' אבהו בשם רבי יוחנן, הרי זו עולה שלשים יום - כל שלשים יום הרי זו עולה, לאחר שלשים יום יצתה לחולין מאליה. הרי את מקודשת לשלשים יום - הרי זו מקודשת. מה בין הקדש מה בין אשה? מצינו הקדש יוצא בלא פדיון, ולא מצינו אשה שיוצאה בלא גט. היכן מצינו הקדש יוצא בלא פדיון? תפתר דברי הכל בשדה מקנה [...] הרשב"א.

פירוש רבינו נסים, קדושין כג ע"ב:

גרסינן בירושלמי: רבי אבהו בשם ר' יוחנן, הרי זו עולה [שלשים יום] - כל שלשים יום הרי זו עולה, לאחר שלשים יום יצתה לחולין מאליה. [...] הרי את מקודשת לי ל' יום - הרי היא מקודשת. [...] מה בין הקדש ומה

בין אשה? מצינו הקדש יוצא בלא פדיון, ולא מצינו אשה יוצאת בלא גט. הרי זה גיטך שלשים יום - אינו גט דאין זה כריתות. א"ר יצחק ברבי אלעזר: הדא דתימר מקודשת, בשקדשה בכסף. אבל אם קדשה בשטר, הואיל ולא למדו כתב קידושין אלא מגירושין, מה בגירושין אינה מגורשת אף בקדושין אינה מקודשת.

בית הבחירה, נדרים, מהדורת ליס, קכב (מהדורת סגלשטיין, תשל"ז, עמ' קכ):

מי שאמר שור זה עולה כל שלשים יום, פירושו בתלמוד המערב שבמסכת קדושין פרק שלישי שלאחר שלשים יום יצאה לחולין מאליה. הרי את מקודשת שלשים - הרי היא מקודשת לעולם. מה בין הקדש מה בין אשה? מצינו הקדש יוצא בלא פדיון, ולא מצינו אשה יוצאה בלא גט. והיכן מצינו הקדש יוצא בלא פדיון? במקדיש שדה מקנה.

בית הבחירה, גיטין, עמ' 343:

ואף בתלמוד המערב שבמסכת קדושין אמרו בפרק האומר: הרי זה גיטיך עד שלשים יום - אינו גט.

נימוקי יוסף, קידושין נח ע"ב, עמ' רל:

גרסינן בירושלמי: הרי את מקודשת לי שלשים יום - הרי היא מקודשת [...] הרי זה גטך שלשים יום - אינו גט, דאין זה כריתות. א"ר יצחק בר אלעזר: הדא דתימא מקודשת, בשקדשה בכסף. אבל אם קדשה בשטר, הואיל ולא למדו כתב קידושין אלא מגירושין, מה בגירושין אינה מגורשת אף בקידושין אינה מקודשת.

⁵³⁻⁵⁰ **חידושי הרשב"א**, נדרים כט ע"ב, עמ' קלא:

וכן מצאתיה שם בפ"ק <צ"ל בפ' האומר> דמסכת קדושין בירושלמי, דגרסינן התם: אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן, הרי זו עולה לאחר שלשים יום, מכרה בתוך שלשים יום - אינה מכורה; הקדישה - לא קדשה. ליידיא מילה אמר "לאחר שלשים יום", לשייר לו גיזה ועבודה.

שו"ת הרשב"א, ג, קכב, עמ' פג:

ואע"ג דאיכא התם בירושלמי מאן דאמר משמיה דר' יוחנן: מכרה תוך שלשים יום - אינה מכורה; הקדישה - לא קדשה, ולא אמר "לאחר שלשים יום" אלא לשייר גזות ועבודה [...] ועוד, דהא דאמרין בירושלמי (ליכא) ליידיא מילה, אמר "לאחר שלשים יום" לשייר לו גיזה ועבודה.

שו"ת הריטב"א, עט, עמ' צט-ק:

ראו לעיל, על שו' 21-33.

בית הבחירה, נדרים, מהדורת ליס, קכג (מהדורת סגלשטיין, תשל"ז, עמ' קכא):

ואף בתלמוד המערב נחלקו בה, בראשון <צ"ל: בשלישי> של קדושין, והוא שאמרו שם: ר' אבהו בשם ר' יוחנן, הרי זו עולה לאחר שלשים יום, מכרה בתוך שלשים יום - אינה מכורה; הקדישה - לא קדשה. ליידיא מילה "לאחר שלשים" אלא לשייר לו (גם זה) [גיזה] ועבודה לתוך שלשים, וחרינא אמר בשם ר' יוחנן: מכרה - מכורה. חזר ולקחה בתוך שלשים - חל עליה הקדש; לאחר שלשים - לא חל עליה הקדש. ועוד שם בפרק שלישי: רבי בון בעי קומי ר' זעירא, תמן איתמר: אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, והכא איתמר: מכרה תוך שלשים - מכורה! תמן באומר "שכבר", ברם הכא, באומר "לאחר שלשים". <מובא לעיל>

הלכה א, סג ע"ג

סוגיא 5 • בת כהן לישראל - תאכל בתרומה?

74 **חידושי הרשב"א**, קידושין ס ע"א, עמ' שנא:

והכי איתמר בירושלמי: בת כהן לישראל לא תאכל בתרומה, לכך צריכה אפילו השני כהן.

הלכה א, סג ע"ג-ע"ד

סוגיא 6 • אפילו קידושי מאה תופסין בה

81-76 **חידושי הרשב"א**, גיטין פב ע"ב, עמ' תשנא:

והכי גרסינן התם בירושלמי: ר' אבהו בשם רבי יוחנן, אפי' קדושי מאה תופסין בה. אמר ר' אליעזר: לכך צריכה אפי' קדשה השני קדושין גמורין. רבי יצחק בר טבליי בעא קומי ר' אלעזר: מה נפשך, מה שיקנה בה ראשון קנה, והשני בא וגמר. אמר ליה: יש בנפשך בעריות? מהו כדון? כל אשה שאינה קנויה לאדם אחד, אפי' קידושי מאה תופסין בה.

הלכה א, סג ע"ד

סוגיא 7 • קניין גמור

84 **חידושי הרשב"א**, קידושין ס ע"א, ד"ה אפי' מאה תופסין, רה ע"ב:

ואמרו בירושלמי: כל שלשים יום קונה ואינו קונה, לאחר שלשים יום קונה קנין גמור.

חידושי הרשב"א, גיטין, פב ע"א, עמ' תשנ:

ואמרו בירושלמי: כל ל' יום קונה ואינו קונה, לאחר שלשים יום קונה קנין גמור.

חידושי הרשב"א, קידושין ס ע"א, ד"ה מתיב רב חנינא, עמ' שנב:

והכי אתמר בירושלמי: כל ל' יום קונה ואינו קונה, לאחר ל' יום קונה קנין גמור.

שו"ת הרשב"א, א, תשז, עמ' רנז ע"א:

וכלשון הזה מצאתי בירושלמי, דגרסינן התם: תוך שלשים אינה קונה כלל, לאחר שלשים יום קונה קנין גמור.

חידושי הריטב"א, קידושין ס ע"א, עמ' תרלו (ראו בהערת המהדיר):

וכמו שאמרו בירושלמי: כל ל' יום קונה ואינו קונה, לאחר ל' יום קונה קנין גמור.

פירוש רבינו נסים, קידושין ג, בדפי הרי"ף, כד ע"ב:

וכדאמרי' בירושלמי דכל שלשים יום קונה ואינו קונה, לאחר שלשים יום קונה קנין גמור.

הלכה א, סג ע"ד

סוגיא 8 • קידשוה שני כוהנים או שני אחים

99-91 **חידושי הרשב"א**, גיטין פב ע"ב, עמ' תשנב-תשנג:

וכדאיתא בירושלמי דקידושין פרק האומר, גמ': המקדש את האשה מעכשיו ולאחר ל' יום ובא אחר וקדשה בתוך שלשים יום. היו שני אחין וקדשוה שניהם ומת אחד מהן, השני, מהו שיהא מותר בה? מה נפשך, מה שקנה בה קנה, והשאר נפלה מחמת אחיו. רבי יודן בן פזי אמר: אסור בה. אמר ר' יוסי: טעמא דרבי יודן בר פזי, כל יבמה שאינה כולה לפני, צד הקנוי שבה נדון משום ערוה, וערוה פוטרת צרתה. אמר רבי חנינא: יאות. א"ר יודן בן פזי: כלום באה לו אלא מחמת אחיו? לאחיו אסורה, לו מותרת?! [...] וא"ת: מ"מ הא אסורה מדר' חנינא, דא': כלום נפלה לפניו אלא מחמת אחיו? לאחיו אסורה, לו מותרת?!

חידושי הרשב"א, קידושין ס ע"א, ד"ה ומסתברא, עמ' שנה:

כדאיתא הכא בירושלמי, דגרסינן התם גבי הא דר' יוחנן: היו שני אחים וקדשוה שניהם ומת אחד מהם, השני, מהו שיהא מותר בה? מה נפשך, מה שקנה קנה, והשאר נפלה לו מחמת אחיו. ר' יהודה בר פזי אמר: אסור בה. א"ר יוסי: טעמא דר' יודן בר פזי, כל יבמה שאין כולה לפני, צד הקנוי שבה נידון לשם ערוה, וערוה פוטרת צרתה. א"ר חנינא: יאות. א"ר יודן בר פזי: כלום נפלה לו אלא מחמת אחיו? לאחיו היא אסורה, לו מותרת?!

שו"ת הרשב"א, א, תשז, רנז ע"א:

כדאיתא בירושלמי, דגרסינן התם גבי הא דר' יוחנן: היו שני אחים וקדשוה שניהם ומת אחד מהם, השני, מהו שיהא מותר בה? מה נפשך, מה שקנה קנה, והשאר נפלה לו מחמת אחיו. ר' יודא בר פזי אמר: אסור בה. א"ר יוסי: טעמא דר' יודא בר פזי, כל יבמה שלא נפלה לפניו מכל צד, <צד הקנוי שבה> נידון משום ערוה, וערוה פוטרת צרתה. א"ר חנינא, א"ר יודן בר פזי: כלום נפלה לו אלא מחמת אחיו? לאחיו אסורה, ולו מותרת?!

חידושי הריטב"א, קידושין נט ע"א, עמ' תרכא:

ובת כהן לישראל לא תאכל בתרומה, אשמועי' מאי דפרישו בירושלמי דאפי' שניהם כהנים, פי' או אביה וראשון או אביה ושני.

פירוש רבינו נסים, קידושין ג, בדפי הרי"ף, יד ע"ב:

והכי איתא בירושלמי, דגרסי' התם גבי הא דרבי יוחנן: היו שני אחים וקדשוה שניהם ומת אחד מהם, השני, מהו שיהא מותר בה? ממה נפשך, מה שקנה קנה, והשאר נפלה לו מחמת אחיו. רבי יודה בן פזי אמר: אסור בה. א"ר יוסי: טעמיה דרבי יודה בן פזי, כל יבמה שאין כולה לפני, צד הקנוי שבה נדון לשם ערוה, וערוה פוטרת [צרתה].

92 **חידושי הרשב"א**, גיטין פב ע"א, עמ' תשנ:

והא דאמרי' הכא: אלא אשת שני מתים היכי משכחת לה וכו'. [במילתיה דר' אבא קאמר, אבל ודאי משכחת לה] נמי בדאורייתא כר' יוחנן, והכי איתמר בירושלמי.

חידושי ר' ווידאל קרשקש, גיטין פב ע"א, עמ' רפב:
 ואלא אשת ב'י מתים היכי משכחת לה? פי' וכו'. משכחת לה אפי' בדאורייתא, והכי {יותר} <איתמר >
 בירושלמי.

הלכה א, סג ע"ד
 סוגיא 9 • בת כהן לישראל לא תאכל בתרומה

¹⁰¹ **חידושי הרמב"ן**, קידושין נח ע"ב, ד"ה מקודשת, ר ע"ב:
 ומצאתי עלה בירושלמי: לכן צריכה שאפי' השני כהן.

חידושי הרשב"א, קידושין ס ע"א, ד"ה ר' יוחנן אמר אפילו קדושי מאה, עמ' שנא:
 והכי איתמר בירושלמי: בת כהן לישראל לא תאכל בתרומה, לכך צריכה אפילו השני כהן.

נימוקי יוסף, קידושין נח ע"ב, עמ' רלא:
 וסיפא אצטריכא ליה לאשמעיןן מאי דפרישו בירושלמי דאפילו שניהם כהנים, אביה וראשון, או
 אביה ושני, דסד"א אין כח בקדושי האחד להוציאה מחזקתה שהיתה אוכלת בתרומת אביה, קמ"ל דאפילו
 הכי לא אכלה מספקא.

הלכה ב, סג ע"ד
 סוגיא 1 • לא הספיק ליתן לה עד שמת

⁷⁻⁵ **חידושי הרשב"א**, גיטין עד ע"א, עמ' תרמב:
 גרסינן בירושלמי בקידושין פ' האומר גבי פלוגתא דרשב"ג ורבנן: אף בקידושין כן.
 האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתן ליך מאתים זוז כרשב"ג, אביו ואחיו נותנין לה, והיא
 זקוקה לחליצה וליבום.

חידושי הריטב"א, גיטין ב, עמ' רמו:
 ירושלמי בקידושין בפ' האומר גבי פלוגתא דרשב"ג ורבנן, אף בקידושין כן. האומר לאשה
 הרי את מקודשת לי ע"מ שאתן לך מאתים זוז כרשב"ג, אביו ואחיו נותנין לה, והיא זקוקה לחליצה וליבום.

נימוקי יוסף, גיטין עד ע"א, עמ' קפה (ציטוט מהרשב"א!):
 כתב הרשב"א ז"ל: גרסינן בירושלמי בקידושין פרק האומר, גבי פלוגתא דרשב"ג
 ורבנן, אף בקידושין כן. האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתן ליך מאתים זוז כרשב"ג, אביו
 ואחיו נותנין לה, והיא זקוקה לחליצה וליבום.

הלכה ב, סג ע"ד סוגיא 2 • אירע לו אונס

¹⁰⁻⁸ **חידושי הרשב"א**, גיטין עה ע"ב, עמ' תרסה:

ועוד, דגרסי' בירוש' בקידושין, ואיתא נמי בעירובין, אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן: סדר סמפון כך הוא, אנא פלוני בר פלוני מקדש לך אנת פלונית בת פלונית ומכניסך ליום פלוני. ואם אתא ליום פלן ולא כנסתיך לא ליהוי לי עלך כלום.

¹⁶⁻¹¹ **ספר העיטור**, אות ש שלישות גט, מה ע"ג:

וגרסינן בירושלמי: סדר סמפון כך הוא, אנא, פלן בר פלן מקרא לך, כו'. אירע לו אונס, ר"י אמר: אונסא כמאן דלא עביד. רשב"ל אמר: אונס כמאן דעבר. אליבא דרשב"ל איך בעי למיכתב? אי אתי יום פלן ולא הוית כניסה לי, לא יהוי לך עלי כלום. ר' יוחנן, כד מך, פקד לבנתיה דהוון עבדין שמא יעמוד ב"ד אחר ויסבור דכוותיה ונמצא בניו באין לידי ממזרות.

ספר הראב"ה, ה, א, עמ' ה:

דגרסינן בירושלמי פ' האומר לחבירו: כד דמך ר' יוחנן הוה מפקיד לבנתיה דיהוון עבדין כר' שמעון בן לקיש.

ספר מצוות גדול, עשין צז, קפז ע"ד:

וכן ראיתי בירושלמי דקדושין בעניין המתנה, אם לא אעשה לך כך וכך ביום פלוני יהא כך. אירע לו אונס, רבי יוחנן אומר: אונסא כמאן דלא עבר, וריש לקיש אמר: אונסא כמאן דעבר.

פירוש רבינו נסים, קידושין, בדפי הרי"ף, כה ע"א, ד"ה גרסי' בגמ' גמי מכר:

ולעניין מקדש על תנאי ונאנס ולא קיים התנאי, מצאתי שנחלקו בה בירושלמי בפרקין, רבי אבהו בשם ר' יוחנן: סדר הסמפון כך הוא, אנא פלן בר פלן מקדש לך אנת פלונית ברת פלן על מנת ליתן לך מקמת פלן - כלומר, ממון פלוני, שנקרא יקום לפי שמעמיד אדם על רגליו - ואכנסוך ליום פלן, דאי אתא יום פלן ולא כנסתיך לא יהוי לי עלך כלום. אירע לו אונס, ר' יוחנן אמר: אונסא כמאן דלא עבר. רשב"ל אמר: אונסא כמאן דעבר. על דעתיה דרשב"ל [האיך צריכה למעבר? דאי אתא יום פלוני ולא תיהווי כניסה לי, לא יהוי לי עלך כלום. ר' יוחנן], כד דמך, פקד לבנתיה דיהוון עבדין כר"ש כי שמא יעמוד ב"ד אחר ויסבור דכוותיה ונמצאו בניו באין לידי ממזרות.

נימוקי יוסף, קידושין ס ע"ב, עמ' רלח:

שנחלקו בה בירושלמי בפירקין ר' אבהו בשם ר' יוחנן, סדר הסמפון כך הוא: אנא, פלן בר פלן, מקדש לך אנת פלניתא ברת פלן על מנת ליתן מקמת פלן [...] ואכנסוך ליום פלוני, דאי אתא יום פלן ולא כנסתיך לא יהוי לי עלך כלום. אירע לו אונס, ר' יוחנן אמר: אונסא כמאן דלא עבר, ור' שמעון בן לקיש אמר: אונסא כמאן דעבר. על דעתיה דר' שמעון בן לקיש היאך צריכה למעבר? דאי אתא יום פלוני ולא הות כניסא לי לא יהוי לי עלך כלום. ר' יוחנן, כד דמך, פקד לבנתיה די יהוון עבדין כר' שמעון אי שמא יעמוד בית דין אחר ויסבור דכותיה ונמצאו בניו באין לידי ממזרות.

הלכה ב, סג ע"ד

סוגיא 3 • הגיע הזמן; הוא או' נתתי, והיא אומרת לא נטלתי

27-17 **חידושי הרמב"ן**, קידושין ס ע"ב, ד"ה וגרסינו, רי ע"א:

וגרסינו בירושלמי: הגיע זמן, הוא אומר "נתתי" והיא אומר' "לא נטלתי", א"ר בון: מכיון שמבקש להוציא סמפון (פי', שטר התנאי, ושם מפורש סדר השדוכין. ופי' סמפון כך הוא: אנה פלן בר פלן מקדש לך אנה פלינתא ברת פלן על מנת ליתן לך מקמת פלן, ומכנסין ליום פלן, דאי אתא יום פלן ולא כנסתיך לא יהבי לך עלי כלום, פי', מכסף הקידושין) או שהתנה עליה תנאי מיד האשה, עליו להביא ראיה. הגע עצמך דלא הוה סמפון אלא ספק. אמר ר' יוסי: מכיון שהוא מבקש לאוסרה, עליו להביא ראיה. הגע שכנסו בתוך סמפון. אתא עובדא קמי רבי אבהו, ואמרו: זיל הב לה. א"ל: רבי, אשה לא קניתי, ואת אמר לי זיל הב לה?! אמר רבי אבהו: מימי לא שחק בי אדם אלא זה. חזר ואמר: אין הוא חוזר ביה - יתן; אין היא חוזרת בה - תתן, ולא דא היא קדמיתא, חזר ועשה מעשה בית דין, פי' [...].

חידושי הריטב"א, קידושין ס ע"א, עמ' תרמא:

מיהו, בירוש' משמע שאם נשאה נתקיימו הקידושין לגמרי. [...] וה"ג התם: הגיע זמן, הוא אומר "נתתי" והיא אומרת "לא נטלתי", אמר רבי בון: מכיון שמבקש להוציא סמפון מידה, עליו להביא ראיה. פי' [...] ופריך, הגע עצמך שאין שם סמפון אלא ספק. פי', שאין כאן שטר תנאין. אמר ר' יוסי: מכיון שאוסרה, עליו להביא ראיה, פי' [...] ופריך, הגע עצמך שאין שם סמפון אלא ספק, פי' [...] אמר ר' יוסי: מכיון שאוסרה, עליו להביא ראיה, פי' [...] ופריך, הגע עצמך שכנסה תוך זמן סמפון. אתא עובדא קמי ר' אבהו, ואמר ליה: זיל הב לה, פי' [...] עכ"פ, אמר ליה: רבי, אשה לא קניתי, ואת אמר לי זיל הב לה?! פי' [...] וא"ר אבהו: מימי לא שחק בי אדם אלא זה, פי', שהדין עמו. חזר ואמר: אין הוא חוזר בה - תן; אין היא חוזרת ביה - תתן. כלומר [...] ופרכי', ולא דא היא קמייתא, פי' [...] ומהדרין: חזר ועשה מעשה ב"ד.

פירוש רבינו נסים, קידושין ג, בדפי הרי"ף, כה ע"ב:

ומוכח בירושלמי [...] דגרסינו התם בריש פירקין: הגיע זמן, הוא אומר "נתתי" והיא אומרת "לא נטלתי", אמר ר' בון: מכיון שמבקש להוציא סמפון מידה, עליו להביא ראיה. פירוש [...] הגע עצמך דלא הוה סמפון אלא ספק. כלומר [...] אמר רבי יוסי: מכיון שמבקש לאוסרה, עליו להביא ראיה, כלומר [...] הגע עצמך שכנסה בתוך סמפון [...] אתא עובדא קמיה דר' אבהו, ואמר ליה: זיל הב לה, כלומר [...] וא"ל [...] רבי, אשה לא קניתי, ואת אמר לי זיל הב?! [...] א"ר אבהו: מימי לא שחק לי אדם אלא זה [...] חזר ואמר: אין הוא חוזר ביה - יתן; ואין היא חוזרת בה - תתן. ולא דא היא קדמיתא? חזר ועשה מעשה בית דין, פירוש וכו'.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 303-304:

ואף בתלמוד המערב שבפרק זה אמרו: הגיע זמן, הוא אומר "נתתי" והיא אומרת "לא נטלתי", מכיון שהוא מבקש להוציא את האשה מן הסמפון, עליה להביא ראיה [...] הגע עצמך דלא הוה סמפון אלא ספק. מכיון שהוא בא לאוסרה, עליו להביא ראיה. הגע עצמך שכנסה בתוך זמן סמפון [...] אתא קמי ר' אבהו, אמר: זיל הב לה. אמר ליה: אשה לא קניתי, ואת אמר זיל הב לה?! ואמ"ר אבהו: מעולם לא שחק אדם בי אלא זה. חזר ומר: אין הוא הדר ביה - הוא יתן; ואין היא הדרה בה - היא תתן. כלומר [...] ושאל בה: ולית דא קמיתא? [...] ותירין: חזר ועשה מעשה בית דין [...] ומכל מקום למדנו שכל בקדושין היא נאמנת לומר

לא קיימת, אלא שדברי תלמוד במערב מבולבלים אצל מפרשים במקום זה ואין לנו בהם בכדי לסמוך.

הלכות ג-ד, סג ע"ד-סד ע"א סוגיא 2 • תנאי כפול - ר' מאיר

34-8 **אור זרוע**, בבא מציעא שא, ג, מב ע"ד (ג, עמ' שכג):

והכי מוכח בירושלמי בפ' בכל מערבין ובפ' האומר דבאיסורא בעי תנאי כפול, דאמר התם: תמן תנינן, מתנה אדם על עירובו. [כינוי] (בעי) מתני': מתנה אדם על עירובו. אמר ר' אלעזר: מאן תנא, אם באו ואם לאו באו? ר' מאיר. היידן ר' מאיר? חבריא אמרין: ר' מאיר דקידושין, דתני: האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שירדו גשמים, ירדו גשמים - מקודשת; אם לאו - אינה מקודשת. ר' מאיר אומר: בין ירדו בין לא ירדו - מקודשת עד שיכפול תנאו. הכל מודים שאם אמר "לאחר שירדו גשמים", ירדו גשמים - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת. ר' יוסי אומר: ר' מאיר דעירובין היא, דתנינן תמן: אם ספק, ר' מאיר ור' יהודה אומרים: הרי זה חמר גמל. ר' יוסי ור' שמעון אומר: ספק העירוב כשר. אמר ר' יוסי: לא אמר ר' מאיר אלא לחומרין. אמר ר' מנא: ויאות. בעירובו [אינו קונה] (אילו), שלא זכה לו עירובו; ככני עירו אינו, שנתן דעתו לעקור רגליו מבני עירו. והכא בקידושין, לראשון אינה מקודשת, שלא ירדו גשמים; לשני אינה מקודשת, שלא כפל הראשון את תנייו. ר' חגי בעי קומי ר' יוסי: ההן "אם לא", כ"לאחר" הוא? א"ל: שניה היא, שהיתה הארץ לפניהם, והוא מבקש להוציאה מידם. ר' יהודה בן פזי בשם ר' אחא: ירדו לסימפון דקידושין בשיטת ר' מאיר. ר' חנינא דחבריהון דרבנין בעא: למה לי כר' מאיר? אפילו כרבנן! לא כן אמר ר' אבא בשם ר' חנינא: סדר סימפון כך הוא, אנא פלוני בר פלוני מקדש לך אינתתי פלונית בת פלוני על מנת למיתן לך מקמת פלן ומכנסתיך ביום פלוני. ואם אתא יום פלוני ולא כנסתיך לא יהא עליך כלום. ויאמר "על מנת", שלא לכפול תנאו! אלו לא כפל תנאי מיעקר קידושין? א"ר יוסי בר בון: בכל אתר אית ליה לר' מאיר ממשמע לאו אתה שומע הן, והכא לית ליה? אמ' ר' מתניא: חומר הוא בעריות. הא למדת דר"מ בעי באיסורא תנאי כפול, דקידושין היינו איסורא. אך סיפא דירושלמי אתיא בגמגום, דמסיק: בכל אתר אית ליה לר' מאיר ממשמע לאו אתה שומע הן לכד מעריות משום חומרא דעריות, וכו'.

25-8 **חידושי הרשב"א**, גיטין עה ע"ב, עמ' תרסא:

ועוד, דפרק האומר בקידושין שנו בירושלמי: מתנה אדם על עירובו. אר"א: מאן תנא אם בא ואם לאו בא? ר"מ. היידן ר"מ? חבריהו מאן ר"מ דקידושין: דתני, האומר לאשה הרי את מקודשת ע"מ שירדו גשמי, ירדו גשמים - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת. ר"מ אומר: בין ירדו בין לא ירדו - מקודשת, עד שיכפול תנאו. הכל מודים שאם אמר "לאחר שירדו גשמים", ירדו גשמים - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת, וכו'. עד ר' חגאי בעא קומי ר' יוסי: והן "אם לא" (כל אחד) כ"לאחר" הוא! דאמר ליה: שניא (ה)היא, שהיתה הארץ לפניהם, והוא מבקש להוציאה מידם.

שו"ת הרא"ש, מו, א:

דגרסי' בירושלמי דקידושין פ' האומר: מתנה אדם על עירובו. אמר רבי אלעזר: מאן תנא אם בא ואם לאו בא? רבי מאיר היא. הי רבי מאיר? חבריא אמרי: מדין רבי מאיר דקידושין, [דתניא:] האומר לאשה הרי

את מקודשת לי ע"מ שירדו גשמים, ירדו גשמים - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת. רבי מאיר אומר: בין ירדו בין לא ירדו - מקודשת, עד שיכפול תנאו. הכל מודים שאם אמר "לאחר שירדו גשמים", ירדו גשמים - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת. וכו'. עמד רבי חגי בעי קומי רבי יוסי: והא "אם לאו" כ"לאחר" היא! אמר ליה: שניא היא, שהיתה הארץ לפנייה, והוא מבקש להוציא מידם. הרי שהירושלמי סובר דאית ליה דבע"מ ובמעכשו בעי תנאי כפול באם, ובאח' לא בעי תנאי כפול, ע"כ דבריו.

שו"ת הרא"ש, פא, א:

ובענין קאמר התם לעיל <ירושלמי דקידושין פרק האומר>, תמן תנינן: מתנה אדם על עירובו (בני עירו) [כיני עירובין]. אמר ר"א: מאן תנא אם באו אם לא באו? ר' מאיר היא. מאן ר' מאיר? חבריא אומרים: רבי מאיר דקידושין, דתניא: האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שירדו גשמים, ירדו גשמים - מקודשת; לא ירדו - אינה מקודשת. [ר' מאיר אומר: בין שירדו בין שלא ירדו גשמים - מקודשת, עד שיכפול תנאו]. ר' יונה אומר: רבי מאיר דעירובין היא, דתנינן תמן: אם ספק, רבי מאיר אומר: הרי זה חמר גמל. אמר רבי יוסי: לא אמר רבי מאיר אלא לחומרא. אמר רבי מנא: ויאות. בעירובו אינו שלו, שלא זכה לו עירובו; כבני עירו אינו שלו, שנתן דעתו לעקור רגליו מן העיר, והכא, לראשון אינה מקודשת, שלא ירדו גשמים, ולשני אינה מקודשת, שלא כפל תנאו. וכן כתב בעל העטור בשם גאונים דאף בממון בעינן תנאי כפול.

חידושי ר' ווידאל קרשקש, גיטין, ב, עמ' ריט, כב:

וכן הוא מפורש [בירושלמי] בפ' האומר, דגרסינן התם: תמן תנינא, מתנה אדם על עירובו. אמר ר"א: מאן תנא אם בא אם לא [בא]? ר"מ היא. היכא ר"מ? חבריא שריין: ר"מ דקדושין, דתניא: האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שירדו גשמים, ירדו - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת. רמ"א: בין ירדו בין לא ירדו - מקודשת, עד שיכפול תנאו. הכל מודים ד"לאחר שירדו גשמים", ירדו - מקודשת; לא ירדו - אינה מקודשת. וטעמא דלא בעי [כלומר (...)]. א"ל: שניא הא, שהיתה הארץ לפנייהם, והוא מבקש להוציאה מידם.

פירוש רבינו נסים, גיטין לז ע"א:

וה"נ מוכח בירושלמי בפ' האומר דקדושין, דגרסי' התם: תמן תנינן, מתנה אדם על עירובו. אמר ר"א: מאן תנא אם בא ואם לא בא? ר"מ היא. (היכא) [היי דין] ר"מ? חבריה (מדין) [אמרין]: ר"מ דקדושין, דתניא: האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שירדו גשמים, ירדו גשמים - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת. ר"מ אומר: בין ירדו בין לא ירדו - מקודשת, עד שיכפול תנאו. הכל מודים בלאחר שירדו גשמים, ירדו - מקודשת; לא ירדו - אינה מקודשת. כלומר, משום ד"לאחר" לאו תנאי הוא. ר' חגאי בעי קומי ר' יוסי: והן "אם לאו" כ"לאחר" הוא! כלומר, אם יעברו ואם לא יעברו, דכתיב גבי בני גד ובני ראובן לאו כ"לאחר" הוא, דהא משמע דלא היו נותנין להם הארץ מיד אלא לאחר שיעברו. א"ל: שאני ההיא, שהיתה הארץ לפנייהם, והוא מבקש להוציאה מידם.

תיקון סופרים, עמ' סד:

ירושלמי בקדושין בפ' האומר מתנה אדם על עירובו. אמר ר' אלעזר מאן תנא אם בא ואם לא בא ר' מאיר היא. היכן ר' מאיר חבריא ר' מאיר דקדושין דתניא האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שירדו גשמים ירדו גשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת. אמר ר' מאיר בין ירדו בין לא ירדו אינה מקודשת, עד שיכפול תנאה. הכל מודים שאם אמר לאחר שירדו גשמים ירדו גשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת

וכו'. עד ר' חגי בעי קמי ר' יוסי והא אם לאו כלאחר הוא א"ל שהיא היא שהית' הארץ לפני' והוא מבקש להוציא' מידם.

25-13 **מלחמת ה'**, ביצה ב, י ע"א:

אבל מצאתי עוד בירושלמי ראי'ה לדבריו בפרק האומר בקדושין, דתני: האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שירדו גשמים וירדו גשמים - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת. רבי מאיר אומר: בין ירדו בין לא ירדו - מקודשת, עד שיכפול תנאו. הכל מודים שאם אמר לאחר שירדו גשמים, ירדו גשמים - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת, וכו'. ר' חגי בעא קומי רבי יוסי: והן "אם לא" כ"לאחר" הוא! אמר ליה: שניא היא, שהיתה הארץ לפני'הם, והוא מבקש להוציאם מידם, ופירושו ברור שבני ארץ ישראל וכו'. והקשו וכו'.

ספר העיטור, אות ת תנאי, לז ע"ג:

וכדגרסינן בירושלמי: תני, האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שירדו גשמים, ירדו גשמים - מקודשת; לא ירדו גשמים - אינה מקודשת, עד שיכפול תנאו.

המרדכי, גיטין עד ע"א, תכו, ו ע"ב (מהדורת רבינוביץ, ז, קסה, עמ' 714, שו' 104 [בשינויי נוסחאות]):
ונראה דאפי' בע"מ בעינן תנאי כפול וכל דיני תנאי, כדגרסינן בירוש' : האומ' לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שירדו גשמים, ירדו גשמים - מקודשת; ואם לאו - אינה מקודשת. ר' מאיר א': בין כך ובין כך אינה מקודשת, עד שיכפול תנאו.

צדור הכסף, הארוך, עמ' שנב:

ירושלמי פרק האומר בקידושין האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שירדו גשמים, ירדו גשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת. ר' מאיר אומר בין כך ובין כך מקודשת, עד שיכפול תנאו הכל מודים שאם לאחר שירדו גשמים שאם ירדו גשמים מקודשת [ואם לאו אינה מקודשת]. ור' חגאי בעי קומי ר' יוסי ואם לאו כלאחר הוא (כלומר גבי תנאי בני גד ובני ראובן). ופריק שניא היא שהארץ היתה מוחזקת לפני'הם והן מוחזקין בה והוא רוצה להוציאה מידם, ומשום הכי בעי תנאי כפול.

34-26 **ספר המתיבות**, שבועות, עמ' 105; **ספר העיטור**, אות ת תנאי, לז ע"ד (מתוך כתב יד של העיטור):

דגרסי' בירושלמי בקדושין ואיתא נמי בעירובין כהא לישנא כולה: ירדו לסמפון כשיטת ר' מאיר בקידושין. ר' חנינא חברוי דרבנין בעי: למה לי כר' מאיר? אפילו כרבנן! לא כך אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן: סדר סמפון כך הוא, אנא פלני מקדישנא ליך אנת פלנית בת פלני ומכניסך ליום פלן. ואם אתא יום פלן ולא כנסתיך, לא יהוי עליך כלום. ויאמר על מנת! שלא לכפול תנאו. אילו לא כפל תנאו מעקר קידושין? אמר ר' יוסי בר' [בון]: בכל אתר אית לר' מאיר ממשמעות לאו אתה שומע הין, וכה לית ליה? אמר ר' מתניא: חומר הוא בעריות. והכי פירושא וכו'. ובעל מתיבתא אייתי להאי ירושלמי.

ספר העיטור, אות ת תנאי, לז ע"ד (כו) (מובא מדפוס ונציה, על פי ר"ש ליברמן, הירושלמי כפשוטו, עמ' 271, ולעיל הבאתי את המובאה הזאת על פי כתב היד):

דגרסי' בירושלמי ואיתא נמי בעירובין בהאי לישנא כולה: ירדו לסמפון כשיטת ר' מאיר בקידושין. ר' חנינא חברוי דרבני' בעי: למה לי כר' מאיר? אפי' כרבנן! לא כן אמר ר' אבהו בש"ר יוחנן: סדר סמפון כך הוא, אנא פלו' מקדש ליך אנת פלנית בת פלו' ומכניסך ליו' פלו'. ולא כנסתיך לאיתויי עליך

כלום. ויאמר על מנת! שלא לכפול תנאו. אילו לא כפל תנאו מעקר לקידושין? אמר ר' יוסי בר בון: בכל אתר אית לר' מאיר ממשמעות הין אתה שומע לאו וממשעות לאו אתה שומע הין, וכה לית ליה? אמר ר' מתניא: חומר הוא בעריות. והכי פירושא וכו'. ובעל מתיבתא אייתי להאי ירושלמי.

המרדכי, גיטין עה ע"א, תכז, ו ע"ג (מהדורת רבינוביץ, ז, קסה, עמ' 716, שו' 108, בשינויי נוסחאות):

דגרס בירושלמי בקדושין ואיתא נמי בעירובין וז"ל: ירדו לסמפון בשיטת ר"מ בקדושין נמי, ורבי חנינא חבירו דרבנן בעיא: כר"מ? אפילו כרבנן. לא אמר כן רבי אבא בשם ר' יוחנן: סדר סמפון כך הוא, אנא פלוני בר פלוני מקדש לך פלונית בת פלוני ומכניסיה ליום פלוני. ואי אתא יום פלוני ולא אכנסך לא ליהוי לך עלי כלום. ויאמר ע"מ! שלא לבטל תנאו. לא כפל תנאו מעיקרא לקדושין? אמר ר"י ברבי בון: כל אתר אית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן, ובהא לית ליה? אמר רבי מתניא: חומר הוא בעריות. וה"פ: ויאמר ע"מ שלא לבטל תנאו, ומכלל לאו אתה שומע הן, ואילו לא כפל תנאו עקר' קדושין, שאם בא אחר וקדשה קודם קיום התנאי אינה מקודשת לא לראשון ולא לשני. מחומר אמה ר"מ, כד אמרינן בירושלמי בע"מ שירדו גשמים לראשון אינה מקודשת, שהרי לא כפל הראשון, וכיון שלא כפל תפסי קדושי ראשון. אר"י ברבי בון: בכל אתר אומר ממשמעות לאו אתה שומע הן [...] והכא, דהוי איסורא, לית ליה, דאי אית ליה, קדושי ראשון גמורים הוי. ומשני: חומר הוא באיסור ערוה מבאיסור אחר.

תשובות מהר"ח אור זרוע, רלג, ד"ה והנה, עמ' רכג: ³⁴⁻³³

והירושלמי דפ' האומר שהביא רבינו שמשון הזקן, בכל אתר אית ליה לרבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן, והכא לית ליה? אמר רבי מתנה: חומר הוא בעריות. יש לפרש כמו ר"ת. וגם בספר המצות לא כתב על הירושלמי כ"ש פי' ר"ת. ומ"ש פי' רבינו שמשון שהיפך הגירסא: בכל אתר לית ליה, והכא אית ליה. ושמא ר"ל חומר הוא בעריות, דכי לא כפל תנאו אין הקידושין והגירושין בטלים לגמרי אלא חלים מספק עכ"ל.

ספר מצוות גדול, עשין ג, קלא ע"ד:

והא דאמרינן בירושלמי דפרק האומר בקידושין: אמ' רבי יוסף בר' בון, בכל אתר אית ליה לרבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן, והכא לית ליה? ואמר רבי מתניא: חומר הוא בעריות.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 243:

והוא שאמרו בתלמוד המערב: חומר הוא בעריות, כמו שיתבאר במשנת בני גד ובני ראובן.

בית הבחירה, קידושין, עמ' 290:

והוא שאמרו בתלמוד המערב: אמ"ר יוסה, בכל אתר אית ליה לר' מאיר ממשמע לאו אתה שומע הן, וכא את אמר לית ליה? אמ"ר מתניה: חומר הוא בעריות.

תוספות, גיטין עה ע"א, ד"ה לאפוקי:

והא דאמרינן בירושלמי בפרק האומר: א"ר יוסי א"ר בון, בכל אתר אית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן, והכא לית ליה, ונראה להרב ר' אלחנן דגרסינן "בכל אתר לית ליה לר"מ וכו', והכא אית ליה", ומשני ר' חנינא: חומר הוא בערוה.

פסקי הרא"ש, בבא בתרא קלז ע"ב, ה, מח, קצו ע"א:

וכן כתב ה"ר שמשון הזקן, והביא ראייה מירושלמי פרק האומר בקדושין: א"ל ר' יוסי בן בון, בכל אתר אית ליה מכלל לאו אתה שומע הן, והכא לית ליה? א"ר מתנה: חומר הוא בעריות [...] ועל הירושלמי קשה [...] ובירושלמי היה כתוב "אית ליה" בשניהן, ועל כרחך האחד מהן טעות והוגה באחרון "לית ליה". ונראה דגרסי' איפכא: "בכל אתר לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן, והכא אית לי". וקאמר: חומר הוא בעריות.

שו"ת הרא"ש, א, א:

וה"ר שמשון הזקן כתב דלא בעי ר' מאיר תנאי כפול אלא בעריות כגון קידושין וגירושין. והביא ראייה מירושלמי דקידושין פרק האומר: אמר ר' יוסי בר אבין, בכל אתר אית ליה לרבי מאיר מכלל לאו אתה שומע הן, והכא לית ליה? אמר רבי מתנה: חומר הוא בעריות. ור"י הקשה, [מאי] חומר הוא בעריות? הא גבי גיטין הוי כפילות קולא וכו'. ומצא ר"י בירושלמי שכתוב בהן "והכא אית ליה" והוגה בהן "לית ליה". ואומר כי טעות היה בירושלמי או ברישא או בסיפא והגיהו בסיפא "לית ליה". ופירש שהגיהו בטעות בסיפא, וברישא יש להגיה. וה"ג: "בכל אתר לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן, והכא אית לי?", ומשני: חומר הוא בעריות, פי' וכו'. ובענין קאמר התם לעיל <ראו לעיל>. וכו'.

הלכה ה¹, סד ע"א

סוגיא 1 • מקודשת או מקודשת לחומריין?

³⁻² **תשובות הרמב"ן**, בתוך ש' אסף, ספרן של ראשונים, ראו להלן, סוגיא 2.

הלכה ה¹, סד ע"א

סוגיא 2 • הטעיה במקח וממכר

⁹⁻⁴ **תשובות הרמב"ן**, בתוך ש' אסף, ספרן של ראשונים, ירושלים תרצ"ה, סימן נד (קעז), עמ' 93-94: והירוש' שהזכרת שהוא כתוב בהלכות <הלכות הרי"ף, ב"מ פרק ט'> - ראובן חייב לשמעון, סמכיה גבי לוי, איפרסן לוי - יש מן המחברים שהם סבורים לפרש בו שאם הממחה יודע שהוא עני והמלוה אינו יודע, חוזר עליו. והטעם לדבריהם משום דכל כי האי גונא לא גמרי ועבדי, והמחאה זו, חוכא בעלמא היא. אבל הירוש' הזה עמם <עמום, ובסה"ת: עמוס> בהלכות, ומן הגמ' שלו עמדתי על פירושו. והוא בפ' האומר על משנת המקדש את האשה ואמ' סבור הייתי שהיא עשירה והיא עניה - מקודשת, וכך הסוגיא מתחלתה. אמר ר' אלעזר: מקודשת אפי' בעדים, פי', אפי' יש עדים ששמעו ממנו תחלה שהוא סבור שהיתה עשירה, מקודשת כיון שלא התנה בשעת קידושין. ר' שמואל בשם ר' זעירא: מקודשת לחומריין, כלומ', ספק מקודשת היא, דחשי' דשמא על דעת עשירה קדש. ומיתי עלה ר' יעקב בשם ר' אמי: ראובן היה חייב לשמעון, סמכיה גבי לוי. איפרסם לוי - לית ראובן חייב. פי' איפרסן, שהיה עני ולא היה יודע, ועכשו נתפרסם. איפרסן כמו איפרסם, כמו שאומר שם אדן במקום אדם. לית ראובן חייב,

דלא מצי למיטען סבור הייתי שהיה עשיר והוא עני כמתני'. הדה דתימר, בשלא עשו בה ערמה; אבל עשו בה ערמה - חייב. כהדא חזרייה סמכין לתנויי קריה קרין זבינא ואזיל ליה. אתי עובדא קומי ר' מונא, אמ': אין פריטין אינון, פשעין; ואין דינרין אינון, רק אורח ארעא כן, אורח דזבונא מדריא.

פי' חזרייה הם לוקחי פירות המחזרין על הגרנות והיו חייבין דמי הטסקאות לסנטרי העיר והסמיכום על לוקח שלקח פירות מהן. קרין אותו לוקח והלך, פי' קרין, השכים בבקר. "ותקם בעוד לילה" - וקמת בקרצתא. ודן ר' מונא שאם היו פרוטות, פשעו הלוקח והחזרייה, שהרי היו יכולים לפורעם מיד, וערמה היתה שהסמיכו עליהם, כדי שילך לו. אבל אם הם דינרין, כך דרך הלוקח, לילך למדינה אחרת, למכור סחורתו ולשוב לפרוע הקפותיו. מדריא, כדאמ' בראש השנה (ט ע"ב): כמדיר דיירא ומוביל סחורתא ככל מדינתא. עכשו, לפי זה הענין נראה שהערמה הזאת היא שנראה לזה עשיר, ומסמיך לבעל חובו על אחר, והוא יוצא לו למדינת הים מיד, דכי האי גונא קנין בטעות הוא. אי נמי, כל כי האי גונא לא גמר ומשעבר נפשיה, אלא לפוטרו לזה מיד בעל חובו נתכוונו שניהם, והילכך חוזר עליו. ומשמע דדוקא בכגון ערמה זו. אבל סבור שהוא עשיר והוא עני, בין שהממחה יודע בו בין שאינו יודע בו - פטור, דהוה ליה לשאול עליו. [...] ומ"מ, דרך סוגית הירוש' על המשנה ההיא כלשון שכתבנו, והרי הרוחנו בפי' הירוש' הזה יותר מן הצריך. ומ"מ לא נאבד את דיננו הפשוטים מפני דברי נביאות <צ"ל: נביאות>. והלואי שיהיו כל ההלכות ברורות כדבר זה, שאין הלוקח חובו של חברו מתחייב לו בתשלומין מפני עניותו של לזה ולא מפני אלמותו /אלימותו/, שאינו יכול להוציא חובו ממנו, ואין לשם אחריות עסק וענין בכאן.

⁶⁻⁵ הלכות הרי"ף, בבא מציעא ט, סח ע"ב:

ירושלמי: ראובן היה חייב לשמעון, סמכיה גבי לוי. איפרסן לוי - לית ראובן חייב. הדא דאת אמר, בשלא עשו ערמה; אבל עשו ערמה - חייב.

ספר העיטור, אות ה המחאה, עג ע"ג:

ירושלמי: ראובן חייב לשמעון. סמניה גבי לוי - לית ראובן חייב כלום. הדא דתימא, בשלא עשו ערמ'; אבל עשו ערמה - חייב.

תשובות ופסקים, קע, עמ' רכ:

ודבר זה יש לו קצת ראייה מן הירושלמי: ראובן היה חייב לשמעון מנה. סמכיה גבי לוי. אפרסן לוי - לית ראובן חייב לשמעון. הדא דאת אמר, בשלא עשו בהערמה; אבל אם עשו ערמה - חייב.

אור זרוע, בבא מציעא שסז, ג, נא ע"ב (ג, עמ' שנה):

ירושלמי: ראובן היה חייב לשמעון. סמכיה לגבי לוי. איפרסן לוי - לית ראובן חייב. הדא דאתמר, כשלא עשו ערמה; אבל עשו ערמה - חייב.

ספר מצוות גדול, עשין צד, קעז ע"ב:

גרסינן בירושלמי: ראובן שהיה חייב לשמעון מנה ואמ' שמעון לראובן, מנה שיש לי בידך, תנהו ללוי. והיו שלשתן עומדין שם וקבל לוי ונמצא ראובן עני ואין לו מה שיגבו ממנו - הרי זה לוי חוזר בחוב על שמעון, שזה הטעהו. ואם ידע לוי שהוא עני או שהיה עשיר באותה שעה והעני - אינו יכול לחזור שהרי קיבל.

ספר התרומות, מכירת שטרות, שער נא, חלק ו, ט, עמ' תתיד (וכנ"ל בעמ' תצו):

ולזה יש קצת ראיה מההיא ראיה דירושלמי שכתבנו בשער מעמד שלשתן, ראובן היה חייב לשמעון. סמכיה גבי לוי. אפרסן לוי - לית ראובן חייב. הדא דתימא, בשלא עשו ערמה; אבל עשו ערמה - חייב. וכבר הארכנו בפירוש הירושלמי בשער כ"ח שהקדמנו.

חידושי הריטב"א, גיטין א, עמ' פג:

ירושלמי: ראובן היה חייב מנה לשמעון. סמכיה גבי לוי. אפרסן לוי - לית ראובן חייב שמעון. הדא דאיתמ', כשלא עשו ערמה; אבל עשו בה ערמה - חייב.

בית הבחירה, גיטין יד ע"א, עמ' 46:

והעידים בפקפוק זה מה שראו בתלמוד המערב: ראובן חייב לשמעון מנה. סמכיה גבי לוי. אפרסן לוי [...] לית ראובן חייב כלום [...] הדא דתימא בשלא עשו ערמה [...] אבל עשו ערמה - ראובן חייב.

בית הבחירה, בבא מציעא, עמ' 417:

בתלמוד המערב אמרו: ראובן חייב לשמעון מנה. סמכיה גבי לוי. אפרסן לוי [...] לית ראובן חייב לו כלום. הדא תימא בשלא עשו ערמה [...] אבל אם עשו ערמה [...] ראובן חייב.

¹⁷⁻¹⁰ **ספר העיטור**, הלכות מלוה על פה, יז ע"ב:

ירוש': חד בר נש קם עם חבריה בשוקא. א"ל: הב לי קיתונא דאית לי גבך. א"ל: הב לי דינר דאית לי גבך. א"ל: הב לי קיתונא והא לך דינר. אתא עובדא קומי ר' מונא. א"ל: את מודית ליה בדינר והוא לא אודי לך בקיתונא. הב לי דינר. א"ר בר אחא: מודי ר' אמאי כמה דין, לא כן אמר, אלא בדיל דלא יכפור ליה בדינר - לא חייב.

ספר הראב"ה, סימן אלף ולא, ג, עמ' תמא-תמד:

ובירושלמי פ"ק דקידושין גרסינן: חד בר נש קם עם חבריה בשוקא. אמר ליה: הב לי קיתונא והב דינרנא הוית לי גבך. א"ל: הב לי קיתונא והב דינרנא. אתא עובדי' קמיה ר' מנא. א"ל: את אודית לי בדינרנא והוא לך אודית לך בקיתונא. אזל יהב לה דינרנא. אף כאן, הודית (לך) [לן] בפיקדון שהפקיד והוא לא מודה לה בחוב [...] והא דמייתי מן הירושלמי: חד בר נש קם עם חבריה בשוקא וכו', עד א"ל ר' מנא: את אודית ליה והוא לא אודי לך בקיתונא. אזיל והב ליה דינרנא. ומסיים בירושלמי: ומודי ר' מנא דאי אמר להו לסהדי: האי דאודי לך בדינרנא, כגון דלא יכפור לי בקיתוני - אין חייב בדין לא שבועה ולא כלום [...]. ואיכא נמי לפרושי הירושלמי [...] אני אבי העזרי בדקתי בירושלמי, וכתוב בסתם: אינו חייב. ואינו כתוב שם לא שבועה ולא כלום [...] ועוד, ההיא דירושלמי, פיקדון הוה.

שו"ת הרי"ד, צא, ד"ה כתב מר:

ונסתיע מר ממאי דאמרינן בירושלמי דקידושין בפרק האומר: חד בר נש קם עם חבריה בשוקא.

תשובות חכמי פרוניציא, דיני שטרות, עמ' 414:

והא דגרסי' בגמ' דבני מערבא: חד ברנש קם עם חבריה בשוקא. א"ל: הב לי קיתונא דאית לי גבך.

אמ' ליה: הב לי דינרא דאית לי גבך. א"ל: הב קתונא וסב דינרא. אתא עובדא קמי ר' מונא, א"ל: את הודית ליה בדינרא והוא לא אודי לך בקתונא! הב ליה דינרא.

אור זרוע, סנהדרין ט, ד, יד ע"ג (ג, עמ' תקסד):

בירושלמי פרק האומר בקידושין גרסינן: חד בר נש קם עם חבריה. א"ל: הב לי קיתונא דאית לי גבך. א"ל: הב לי דינר דאית לי גבך. א"ל: הב לי קיתונא וסב דינר. אתא עובדא קומי ר' מנא ואמר ליה: את אודית ליה בדינר והוא לא אודי לך בקיתונא. איזיל והב ליה דינר.

אור זרוע, שו"ת, תשנז א, קיב ע"א (א, עמ' עתו):

ומורי ה"ר שמחה בר שמואל שיחיה הביא ראייה לדברי רש"י דאמר בירושלמי פרק האיש מקדש: חד בר נש קם עם חבריה בשוקא. א"ל: הב לי קיתונא דאית לי גבך. א"ל: הב לי דינר דאית לי גבך. א"ל: הב לי קיתונא וסב דינרא. אתא עובדא קומי ר' מנא. א"ל: את אודית ליה בדינר והוא לא אודי לך בקיתונא. זיל והב ליה דינר.

ספר מצוות גדול, עשין צה, קפ ע"ד:

גרסינן בירושלמי: חד בר אנש קם על חבריה בשוקא. א"ל: הב לי קיתונ' וסב דינרין. אתא עובדא קומי דר' מנא. אמ' ליה: את אודיתא ליה בדינרין ואיהו לא אודי לך בקיתונא, הב ליה דינרין.

המרדכי, בבא מציעא ו ע"א, רכה, עג ע"ד:

וראיה מירושלמי דקידושין פ' האומר: חד בר נש קם עם חבריה בשוקא. א"ל: הב לי קיתונא [בס"י איתא: דאית לי גבך. א"ל: הב לי דינר דאית לי גבך. א"ל: הב לי קיתונא וסב כו'] וסב דינר. אתא עובדא קומי דרבי מנא וא"ל: את אודית ליה בדינר והוא לא אודי לך בקיתונא, זיל הב ליה דינר.

המרדכי, בבא מציעא קטז ע"א, תז, פב ע"ב:

והיה מביא ראייה מירושלמי דקדושין: הב לי קיתונא דאית לי גבך.

שו"ת הרשב"א, קיז, קח ע"א וע"ב:

וכמדומה אני שיש קצת ראייה לדבריו בירושלמי: חד בר נש קם עם חבריה בשוקא. אמר ליה: הב לי קתונא וסב דינרא. אתא עובדא קמיה דר' מונא, אמר ליה: את אודית ליה בדינרא והוא לא אודי לך בקתונא. הב ליה דינרא.

תשובות מהר"ח אור זרוע, נב, יד ע"ג:

כמו שהוכיח ממעשה דדינרא וקיתונא דירושלמי דפ' האומר בקידושין, דגרס' התם: חד בר נש קם עם חבריה בשוקא. א"ל: הב לי קיתונא וסב דינרא. אתא עובדא קמי ר' מנא, ואמר ליה: את אודית ליה בדינר והוא לא אודי לך בקיתונא. או זיל והב ליה דינרא.

תשובות מהר"ח אור זרוע, רטז, עא ע"ד:

ומעתה מתיישב לי הירושלמי שהביא רבינו שמחה גרסינן בירושלמי דקידושין פרק האומר: חד בר נש קם עם חבריה בשוקא. אמר ליה: הב לי קיתונא דאית לי גבך. אמר ליה: הב לי דינרא דאית לי גבך. אמר ליה: הב לי קיתונא וסב דינרא. אתא עובדא קמי ר' מנא. א"ל: את אודית ליה בדינרא ואיהו לא אודי ליה בקיתונא. איזיל והב ליה דינרא. ע"כ הירושלמי.

תשובות מהר"ח אור זרוע, רנח, צ ע"ד:

ל הא דגרסינן בירושלמי: חד בר נש קם על חבריה בשוקא. אמר ליה: סב לי קיתונא וסב דינר. אתא עובדא קומי רבי מני, אמר ליה: את אודית ליה בדינריה ואיהו לא אודי לך בקיתונא, הב ליה דינרא.

בית הבחירה, בבא מציעא, עמ' 18:

ממה שאמרו בתלמוד המערב שבמסכת קדושין: חד בר נש קם עם חבריה בשוקא. אמ' ליה: הב לי קיתונא דאית לי גבך. אמ' ליה: הב לי דינרא דאית לי גבך. אמ' ליה: הב לי קיתונא וסב דינרא. אתא עובדא קומי ר' מונא, אמ': את אודית לי בדינרא והוא לא אודי לך בקיתונא, זיל והב ליה דינרא. אמ' ר' פלוני: מודי ר' מונא דאי אמר בסהדין לא כן, אלא בשביל דלא יכפור בקיתונא (ר"ל, שלא הודיתי לו בדינר אלא כדי שיודה הוא בקיתון) – לא חייב.

ספר הערוך, ערך "קרטס" (5):

ירוש' בפי האומר לחברו צא וקדש: ק' דינרין אינן בקרטיס.

הלכה ה¹, סד ע"א

סוגיא 3 • דזכה לחביריה מעות בעל חוב

ספר העיטור, אות מ מחילה, נו ע"ב:

ירושלמי: הדין דמחל שטרא לחבריה, ר' חנינא ורבי מנא, חד אמר: מחל, וחרנא אמר: לא מחל עד דחזר ליה שטרא. והא דידן דברי הכל הוא, דהא ליתיה שטרא בידיה דליהדר ליה.

אור זרוע, בבא בתרא קפ, ג, כז ע"ב (ג, עמ' תעח):

ירושלמי דקידושין בפרק האומר: דין דמחיל שטרא לחבריה, ר' חנינא ור' מנא, חד אמר: מחיל, וחד אמר: לא מחיל ליה עד דמהדר ליה שטריה.

הלכה ה², סד ע"א

סוגיא 1 • נתלית בדעה אחרת

ר"י קורקוס, זרעים, קעא ע"ב, פה-פט, ד"ה וכתב רבינו שאפי' אמר:

שגם בירושלמי פרק האומר אמרו: מה בינה לאומר פירות מחוברים הללו שיתלשו? ופריך: תמן בידו.

חידושי הרשב"א, קידושין סב ע"ב, ד"ה נהי דבידו, עמ' שעד:

דגרסינן התם: התיב ר' פס, הגע עצמך שהיתה שפחתו. א"ר אבא בר ממל: לכשתשתחרר נתלית בדעת אחרת.

22-20 פירוש רבינו נסים, נדרים כט ע"א: <נדרים>

והחכם הגדול ר' משה קרטבי ז"ל [...] ומצא רגלים לפירושו בירושלמי, דתלו פלוגתא דבר פדא ועולא בחזקיה ור' יוחנן, דגרסי' התם: חזקיה אמר, פדאן - חזרו לקדושתן. רבי יוחנן אמר: פדאן - פדויין. מתני' פליגא עליה דר' יוחנן: אין להם פדיון. פתר לה: לכשיקצצו אין להם פדיון.

הלכה ה', סד ע"א-ע"ב

סוגיא 3 • אם ילדה אשתך נקיבה הרי היא מקודשת לי

38 ספר תולדות אדם וחווה, קפט ע"א:

ומדקדק בירושלמי: הא בת יומא חדא מתקדשת בכסף.

הלכה ו, סד ע"ב

סוגיא 1 • והוא שנתן לה שוה פרוטה או שייחדה לו סלע במגדל

9-7 חידושי הרשב"א, קידושין סג ע"א, ד"ה והתניא, עמ' שפו:

ובירושלמי גרסינן: ר' בא בשם רב, והוא שיחדה לו סלע במגדל. במה קדשה? כהיא דתנינן תמן: כל הנעשה דמים באחר, כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו. כך היא הגירסא בירושלמי, ונראה שהיא גירסא משובשת ו"במה קנאה" גרסינן, כלומר, אע"פ שייחדה לו סלע עוד היא צריכה במה קנאה לסלע כדי שתתקדש לו בו. כהיא דתנינן, כלומר [...] כדמוכח הכא בירושלמי.

הלכה ז, סד ע"ב

סוגיא 1 • נאמנות של הבעל...

16-3 ספר הראב"ה, תתקלו, ג, עמ' קסג:

כדמפורש בירושלמי: רב אמר, נאמן לכנוס, ושמואל אמר, נאמן ליתן גט. ר' יוחנן אמר, נאמן לכנוס [ו]אין למידין הימינו. מהו אין למידין הימינו? "אחד משדותי מכרתי ואיני יודע למי מכרתי", ובא אחד ואמר "אני לקחתי" - לא כל הימנו. מתניתין פליגא אדרב: המביא גט ממדינת הים ואמר בפני נכתב ובפני נחתם - לא ישא אשתו. תמן הוחזקה אשת איש בפני הכל, ברם הכא לא הוחזקה אשת איש אלא בפני שנים, לכשיבואו שנים ויאמרו זהו שקידשה.

ספר הראב"ה, סימן אלף וי"ד, ג, עמ' שצו:

היה מדמה אבא מרי הרב דין זה להא דאמרין בירושלמי במסכת' קידושין אהא דתנן נתקדשת איני יודעת למי נתקדשתי ובא אחד ואמר אני קדשתיך, שאינו נאמן כי אם ליתן, וטעמא משום דאין אדם

חוטא ולא לו, הא לאו הכי אינו נאמן, וגרסינן בירושלמי: אמר מכרתי ואיני יודע למי מכרתי, ובא אחר ואמר אני לקחתי - אינו נאמן.

אור זרוע, הלכות חליצה תרעב, א, צה ע"א (א, תקסז):

כדמפרש בירושלמי: רב אמר, נאמן לכנוס, ושמואל אמר, נאמן ליתן גט, ור' יוחנן אמר, נאמן לכנוס ואין למדין הימנו. מהו ואין למדין הימנו? "אחד משדותי מכרתי ואיני יודע למי מכרתי", ובא אחר ואמר "אני לקחתי" - לא כל הימנו. [...] מתני' פליגא אדרב: המביא גט ממדינת הים ואמר בפני נכתב ובפני נחתם - לא ישא את אשתו! תמן הוחזקה אשת איש בפני הכל, ברם הכא [לא] הוחזקה אשת איש אלא בפני שנים. לכשיבואו שנים ויאמרו זהו שקידשה.

חידושי הרשב"א, קידושין סג ע"ב, עמ' שצא:

אבל בירושלמי העמידה בכך, דגרסינן התם: פתר לה באומר לאחד משני אלו קדשתיה ואיני יודע איזהו. ושם החליפו השיטה ועשאוה מחלוקת רב ושמואל, רב אמר: נאמן אף לכנוס, ושמואל אמר: נאמן ליתן גט, והקשו התם: מתני' פליגא על רב, המביא גט ממדינת הים ואמר בפ"נ ובפ"נ - לא ישא את אשתו! ופרקוה, תמן אשת איש, ברם הכא לא הוחזקה אשת איש אלא בפני שנים, לכשיבואו שנים ויאמרו זהו שקדש. פי' וכו'.

הגהות מיימוניות, הלכות אישות ט ד:

וכה"ג דייק בירושלמי: אם אמר א' שדה מכרתי ואיני יודע למי, ובא אחר ואמר אני לקחתי, אי מהימן אי לא, ולא מסיק [...] מתוך חידושיו של רשב"ג.

פירוש רבינו נסים, קידושין ג, כז ע"א:

ואמרו בירושלמי דמאי דאמרינן דנאמן לכנוס, אין למדין ממנו לדבר אחר: "אחד משדותי מכרתי ואיני יודע למי מכרתי", בא אחר ואמר "אני לקחתי" - לא כל הימנו. ובירושלמי הקשו למ"ד נאמן לכנוס, ואמרו: מתניתין פליגא עליה, המביא גט ממדינת הים ואמר בפני נכתב ובפני נחתם - לא ישא את אשתו! ומשני: תמן הוחזקה אשת איש [בפני] הכל, ברם הכא לא הוחזקה אשת איש אלא בפני שנים, לכשיבואו שנים יאמרו פלוני קידש.

מגיד משנה, הלכות אישות ט יב, ד"ה אמר האב איני יודע וכו':

ואמרו בירושלמי: אין למדין ממנו לדבר אחר: "אחת משדותי מכרתי ואיני יודע למי מכרתי", בא אחר ואמר "אני לקחתי" - לא כל הימנו.

נימוקי יוסף, קידושין סג ע"ב, עמ' רמח:

ואמרו בירושלמי דממאי דאמרינן דנאמן לכנוס אין למדין ממנו לדבר אחר: "אחת משדותי מכרתי ואין אני יודע למי מכרתי", בא אחר ואמר "אני לקחתי" - לא כל הימנו.

⁹⁻⁵ **אור זרוע**, בבא מציעא קכד, ג, יח ע"ב (ג, עמ' רל):

דתנן בפ' האומר [...] ואמ' בירושלמי: ר' יוחנן אמר, נאמן ואין למדין הימנו. מהו ואין למדין הימנו? "אחד משדותי מכרתי ואיני יודע למי מכרתי", ובא אחר ואמר "אני לקחתי" - לא כל הימנו.

חידושי הרשב"א, קידושין סג ע"ב, עמ' שצא:

ירושלמי: ר' יוחנן אמר, נאמן לכנוס ואין למדין ממנו דבר אחר: "אחת משדותי מכרתי ואיני יודע למי מכרתי", בא אחד ואמר "אני לקחתי" - לא הכל ממנו. אף בקדושין כן: "אחת מבנותי קדשתי ואיני יודע למי קדשתי", בא אחד ואמר "אני קדשתי" - לא הכל ממנו.

הלכה ז, סד ע"ב

סוגיא 2 • כנס...

20-17 **חידושי הרשב"א**, קידושין סג ע"ב:

והכי אתמר בירושלמי: אמר רבי זעירא, רבי יוסא בשם רבי יוחנן, קדם אחד מהן וכנס - מוציאין אותה מידו.

פירוש רבינו נסים, קידושין ג, כז ע"א:

והכי איתא בירושלמי: רבי זעירא ור' יוסא בשם רבי יוחנן, קדם אחד מהם וכנס - מוציאין מידו.

נימוקי יוסף, קדושין סג ע"ב, עמ' רמח:

הכי איתא בירושלמי: ר' זעירא ור' יוסה בשם ר' יוחנן, קדם אחד מהם וכנס - מוציאין מידו.

מגיד משנה, הלכות אישות ט יג, ד"ה בו שני זה אומר וכו':

ובירושלמי: א"ר יוחנן, קדם אחד מהם וכנס - מוציאין מידו.

הלכה י, סד ע"ב

סוגיא 1 • אב המעיד על גירושי/קידושי בתו

8-2 **חידושי הרמב"ן**, קידושין מג ע"ב, ד"ה הא דתנן, קמז ע"ב:

ומצאתי סיוע לדברי רבינו ז"ל בתוספתא דקידושין פרק ד', ובירושלמי שנויה: "קדשתי את בתי" - הקטנות בכלל ולא הגדולות בכלל; "נתקדשה בתי" - אין הקטנות בכלל; "גירשתי בתי" - הקטנות בכלל ואין הגדולות בכלל; "נתגרשה בתי" - אין הקטנות בכלל.

חידושי הרשב"א, קידושין סד ע"א, ד"ה הכי הימניה, עמ' שצה:

והכי אתמר בירושלמי: "קדשתי לאחד מכל הפסולין לה" - נאמן; "הבעלתי לאחד מן הפסולין לה" - אינו נאמן.

פירוש רבינו נסים, קידושין ג, כז ע"ב:

והכי מוכח להדיא בירושלמי: "קדשתי לאחד מכל הפסולין לה" - נאמן; "הבעלתי לאחד מכל הפסולין לה" - אינו נאמן.

נימוקי יוסף, קידושין סד ע"א, עמ' רמט:

דהא אמרו בירושלמי: אמר, הבעלתיה לאחד מן הפסולין לה – אינו נאמן.

מגיד משנה, הלכות איסורי ביאה יח כד:

והכי איתמר בירושלמי: "קידשתיה לאחד מן הפסולין לה" – נאמן; "הבעלתיה לאחד מכל הפסולים לה" – אינו נאמן.

הלכה י, סד ע"ב

סוגיא 2 • מאחר שבידו לגרש – נאמן

²⁵⁻²² **תוספות אלפסי**, גיטין, עמ' שסב:

ועוד מוכח מירושלמי דפ' האומר: שמעון (שיבא) [בר בא] אייתי גיטא ונתנו לה בעד אחד. אתא עובדא קומי ר' יוחנן, אמר: אין עד אחד באשת איש כלום [...] דאמ' נמי הכי: ר' חייא בר בא בשם ר' יוחנן, אין עד אחד באשת איש כלום.

ספר העיטור, קט ע"א:

ירושלמי: ר"ש בר אבא אייתי גיטא ונתנו לה. אתא עובדא קומי ר' יוחנן. אמ': אין עד אחד באשת איש כלום.

ספר הראב"ה, תתקנג, ג, עמ' רא:

וגרסינן בירושלמי: שמעון בר אבא אייתי גיטא ונתנו לה בעד אחד. אתא עובדא קמיה דר' יוחנן, ואמר דעד אחד באשת איש לא כלום. ותו, דגרסינן התם דהמקדש בעד אחד לא עשה ולא כלום.

מגדל עוז, הלכות אישות ג טו:

וכן מצאתי בירושלמי: שמעון בר אבא אייתי גיטא ונתנו לה בעד אחד. אתא לקמיה דר"י, א"ל: עד אחד באשה ולא כלום.

הלכה <יא>, סד ע"ב-ע"ג

סוגיא 2 • "לפני הפסח" – עד שיצא או עד שיגיע?

¹⁰⁻⁶ **יחסי תנאים ואמוראים**, ערך "ירמי' אמורא הראשון" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תרפו):

גר' בירוש' דקדושין ובנדרים בההיא מי שיש לו שתי כתי בנות, וכו'. ר' ירמי' בעי קומי ר' זעירא: מחלפה שיטתיה דר' יוסי. תמן הוא אומר: עד שיצאו כל הרשויות הגדולות, וכו'. ומסיק הירוש': א"ל, משמת בן עזאי ובן זומא פסקו השקדנין ולא עמד השוקד עד שעמד ירמיה, וכו'.

הלכה יד, סד ע"ג

סוגיא 1 • שאלות על הכללים במשנה - הרי... והוולד...

15-13 **חידושי הרשב"א**, קידושין סז ע"ב, ד"ה וליטעמיק, עמ' תל:

בירושלמי מקשו: והרי מחזיר גרושתו משנשאת, דיש קדושין ויש עבירה והולד כשר! היא תועבה ואין בתה תועבה. ולא פריקו לה.

חידושי הריטב"א, קידושין סז ע"א, עמ' תשכא:

בירושלמי מקשו עליה: דילמא למעוטי מחזיר גרושתו משנשאת לאחר, דיש קידוש' ויש עבירה והולד כשר!

הלכה יד, סד ע"ג

סוגיא 3 • גר - מהו לישא ממזרת?

29-21 **מדרש הגדול**, דברים כג, ג, עמ' תקיב-תקיג:

חד גיור אתא לגבי ר' יוסי. אמר ליה: מהו מינסב ממזרתא. אמר ליה: שרי. הדר ואתא גבי ר' יוסה. אמר ליה: שרי, אלא הוי יודיע שבניך ממזרים קומי שמיא. חזר ואתא גבי ר' יוסי. אמר ליה כן. ולמא שרית לי מקדמיתא? אמר ליה: מאי דשאלת לי אגיבונך. אמר ר' יוסי: ההוא גיורא דמי לעומרא גופנא. אין בעית מתנחיה בעמרא - שרי; בכיתנא - שרי.

הלכה יד, סד ע"ג

סוגיא 4 • ממזר וממזרת

32-30 **פירוש הרמב"ן לתורה**, דברים כג, ג, ד"ה ממזר, עמ' תנה:

ממזר. שם לאיש מוזר מאחיו ויודעיו, שלא יודע מאין בא [...] כדברי רבותינו בקדושין ירושלמי: אמר ר' אבהו, מהו ממזר? מום זר.

פירוש ר' בחיי על התורה, דברים כג, ג, עמ' שצג:

ובירושלמי דקדושין: אמר רבי אבהו, מאי ממזר? מום זר.

34-33 **ספר המתיבות**, עמ' 41 (הקטעים הראשון והאחרון אינם נמצאים בירושלמי אלא רק בויקרא רבה.

ראו ויקרא רבה, לב, ח, עמ' תשנד, ובהעותיו של מרגליות שם, ושם הוא מפנה לדברי גינצבורג, פירושים וחידושים, מבוא, עמ' צג, הערה 8):

גירס' ירוש': "ושבתי אני ואראה את הע' - אילו הממזרים. כיצד? בא אדם על העריה והוליד ממזר, זה חטא וזה מה עשה שהוא מרוחק? "והנה דמעת העשוקים" - שדמעה בעיניהם לילה ויום; "ומיד עשקיהם כח" - זה סנדר, שמרחקת אותם מן הקהל. [!]

א' ר' יודה בר פזי: אפילו ממזר בסוף העולם וממזרת בסוף, הקב"ה מזווגן, שנא': "אלהים מושיב יחידים ביתה".

[!] וכן אתה אומ' בכשרים: "ואין להם מנחם" - א' הקב"ה: עלי לנחמם לעתיד לבוא.

³⁴ **תשובות הרמב"ם**, תלו, עמ' 716 (שמה, עמ' 18; **אגרות הרמב"ם** [לר' עובדיה הגר], א, עמ' רלז): וזה כענין שאמרו רז"ל: אפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם, הקב"ה מביאן ומזווגן זה לזה.

³⁴⁻³⁰ **מדרש הגדול**, דברים כג, ג, עמ' תקיב:

ניחא בת ישראל לממזר ולנתין, דכתיב: "לא יבא ממזר". ממזרת ונתינה לישראל, מאי? ר' יצחק בר ביסנא, ר' אחא בשם ר' אלעזר: "לא יבא ממזר", מה ת"ל "לא יבוא לו"? לפסול. (ד"א: ללמדך, הלוך לו אחר פסולו.) אמר ר' אבהו: מאי ממזר? מום זר. ופליג על ההיא דאמר ר' יהודה בר פזי: "אלהים מושיב יחידים ביתה". אפלו ממזרת בסוף העולם וממזר בסוף העולם, הקב"ה מביאן ומזווגן זה לזה.

הלכה יד, סד ע"ג

סוגיא 5 • אין ממזר חי יותר משלשים יום; בזמן שאינו מפורסם

⁴⁸⁻³⁶ הוספה בויקרא רבה, לב, ז (עמ' תשנב-תשנג). בכ"י וטיקן ובדפוס - בסדר הפוך: קודם שו' 36-43 ואחר כך שו' 44-48. ראו גם העתקה משווה. מובא על פי כ"י וטיקן:

ר' זעורה, כד סלק להכא שמע קלהון קריין ממזירה וממזירתה. אמ': הא אזלה ההיא דא' רב הונא, אין הממזר חיי יתיר משלשים יום. אימתי? בזמן שאינו מפורסם. אבל אם נתפרסם, חיי הוא. כההיא ביומי דר' ברכיה סלק להכא חד בבליי והוה ידע ביה דהוא ממזר. אזל לגביה וא' ליה: זכי ענמי. א' ליה ר' ברכיה: אזל לך, ולמחר את אתי ואנן עבדין לך פסיקא בציבור. למחר אזל לגביה ואשכחיה בכנשתא. יתב דרש אמתן עד דחסל. כיון דחסי מן דרש, אזל לגביה. א' להון ר' ברכיה: אחינא, זכין בהדין גברא דהוא ממזר. עבדון ליה פסיקא. כיון דנפקון להון מן תמן, א' ליה: ר', חיי שעה אתונית בעי גבך ר', ופסקתה חיווי דההוא גברא. א' ליה: חייך, חייך יהבית לך. דא"ר בא ורב הונא משם רב: אין הממזר חיי יתיר משלשים יום. אימתי? בזמן שאינו מפורסם. אבל אם נתפרסם, חיי הוא.

מדרש הגדול, דברים כג, ג, עמ' תקיג-תקיב:

ביומי ר' ברכיה סלק חד בבלי להכא והוה ידע ביה דהוא ממזר. אמר ליה: רבי, זכה עמי. אמר ליה: למחר את קום בצבורא ואנא עביד לך פסיקא. אתא, יתיב דריש. מן דחסל מידריש, אמר להון: אחינן, זכון עם הדין, דהוא ממזר. מן דאזל קהלא, אמר ליה: רבי, חיי שעה בעית גבך, ואורחתה חיי דההוא גברא. חייך, חייך יהבת לך, דאמר ר' אבא בר רב: אין ממזר חי אלא שלשים יום. אימתי? בזמן שאינו מפורסם. אבל אם היה מפורסם, חיי. ר' זעירא כד סלק להכא שמע קלהון קריין קריין ממזר וממזרת. אמר להון: מהוא כן, הא אזילא ההיא דרב הונא, דאמר: אין ממזר חי יתיר משלשים יום. אמר רב יעקב בר אחא: עמך הייתי כדאמר ר' אבא בר הונא בשם רב: אין ממזר מתקיים יתיר משלשים יום, אימתי? בזמן שאינו מפורסם. אבל אם היה מפורסם, חיי.

הלכה יד, סד ע"ג

סוגיא 6 • גוי ועבד הבא על בת ישראל - הוולד...

60-59, 50-49 **חידושי הרמב"ן**, יבמות מט ע"ב, עמ' קסד:

ובירושלמי בפרק האומר שבקדושין מצאתי, תני: גוי ועבד שבאו על בת ישראל - הולד ממזר. ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר"ש: אין הולד ממזר וכו'. התיב ר' שמואל בר אבא על ההין תניא קדמיא: הרי יבמה שזינתה הרי אין לה עליו ולא על אחרים קדושין, הולד כשר!

הלכה יד, סד ע"ג-ע"ד

סוגיא 7 • אע"ג ד... אמר הוולד כשר, אם היתה נקיבה - פסולה מן הכהונה

82-74 **חידושי הריטב"א**, קידושין סח ע"ב, עמ' תשלב:

וכן אמרו בירושלמי: אם ילדה בת - פסולה לכהונה, דגרסי' התם: אע"ג דר"ש בן יוחאי אמר משום ר"ש: גוי ועבד שבאו על בת ישראל - הולד כשר, מודה הוא שאם היתה נקיבה, שהיא פסולה לכהונה; אע"ג דרב אמר: גוי ועבד שבאו על בת ישראל - הולד כשר, מודה שאם היתה נקיבה, שפסולה מן הכהונה, ע"כ.

הלכה יד, סד ע"ד

סוגיא 9 • גר שמל ולא טבל

109-106 **חידושי הרמב"ן**, יבמות מה ע"ב, עמ' קסג:

ובירושלמי במסכת קדושין בפ' האומר: אלא ר' יהושע בן לוי כהדא דתני בר קפרא, גר שמל ולא טבל - הרי זה כשר, שאין גר שלא טבל לקרויו. וקשיא: עלת לו טומאה קלה מטומאה חמורה? אמר ר' יוסי בר' בון: מכיון שזו וזו לשם קדושת ישראל, עלת לו, ע"כ.

חידושי הריטב"א, יבמות מה ע"ב (ב, עמ' רסט):

וכן אמר בירושלמי: גר שמל ולא טבל הרי זה כשר, שאין גר שלא טבל לקרויו. ופי', שלא טבל בפירוש לשם גירות. ופרכי': עלת ליה טומאה חמורה מטומאה קלה? (כלומר, האיך תעלה טבילה קלה דלשם קרי לטומאה חמורה, שעולה מטומאת גוים?). ופריקינן: אמר רב יוסי בר בון, מכיון שזו וזו לשם קדושת ישראל, עלתה לו.

נימוקי יוסף, יבמות, ד, טו ע"ב:

והכי משמע בירושלמי, דמקשה: היאך תעלה טבילה קלה שהיא לשם קרי לטבילה חמורה שהיא טבילת גרות מטומאת עכו"ם? ופריק: א"ר יוסי בר בון, כיון שזו וזו לשום קדושת ישראל, עלתה לו.

בית הבחירה, יבמות, עמ' 184:

וזהו שאמרו בתלמוד המערב: גר שמל ולא טבל - כשר. אין לך גר שלא טבל לקירוי. וקשי עלה: לית טומאה חמורה מטומאה קלה?! [...] אמר ר' יוסה: מכיון שזו וזו לקדושת ישראל, עלתה לו.

הלכה יד, סד ע"ד

סוגיא 10 • ולד שפחה ונכרית - כמוה

¹¹⁵⁻¹¹⁰ **יחוסי תנאים ואמוראים**, ערך "יעקב איש כפר נבוריא" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תקמז):
מיייתי להא דגרסינן בירושלמי בקידושין פרק האומר אהיה כל מי שאין עליו ולא על אחרים קידושין - הוולד כמוה. ואיזו? זו וולד שפחה ונכרית. שפחה האשה וילדיה [תהיה לאדניה]. נכרית, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: "כי יסיר את בנך מאחרי" - בנך קרוי בנך, ואין בנך הבא מן הגויה קרוי בנך אלא בנה.

הלכה טו, סד ע"ד

יכול ממזר ליטהר?

²²⁻¹⁶ **הוספה בויקרא רבה**, לב, ז, עמ' תשנג-תשנד:

על פניו, לחלק השלישי של הסוגיא בירושלמי, שו' 16-22, יש מקבילה גם בויקרא רבה, אבל אין הדבר כן! מדובר לא במקבילה בין הירושלמי לויקרא רבה אלא בהעברת חלק זה של הירושלמי לויקרא רבה, העברה שאירעה במהלך תקופת המסירה.

וניתן אף לציין את שלבי ההעברה. בכתבי היד היותר טובים של ויקרא רבה: לונדון ופריז, כל פיסקא ז אינה קיימת. בשני עדי נוסח, בכתב יד וטיקן ובדפוס ראשון, נוספו קטעים מירושלמי קידושין, אבל לא הקטע שלנו, ולכן, בעדי נוסח אלו הקטע שלנו אינו קיים. זהו שלב א של ההעברה מהירושלמי לויקרא רבה. הקטע שלנו נמצא רק בכתבי היד שהם ענף ב של כתבי היד של ויקרא רבה, משפחת כתבי היד הספרדיים והצפון אפריקאיים, ענף המכיל עיבודים והוספות לא מעטים.³⁰ זהו שלב ב של ההעברה מהירושלמי לויקרא רבה. שלב ג נמצא רק בכתב יד מינכן. הקטע בשלמותו, ובכלל זה המשפט האחרון: מאמרו של רב הונא, נמצא רק בכ"י מינכן, שעליו ציין פרופ' חיים מיליקובסקי בין השאר: "ברי שסופר זה לא היסס לשבץ בוויקרא רבה קטעים מחיבורים אחרים".³¹

כ"י אוקספורד 3:

ר' מאיר ור' יוסי. רמ"א: אין הממזרים טהורים לעתיד לבוא. מה טעם? "וישב ממזר באשדוד". ור' יוסי

30 ראו מיליקובסקי, ויקרא רבה פרשה כח, עמ' 22, הערה 16.

31 שם, עמ' 22, הערה 14.

אומר: ממזרים טהורים לעתיד לבא, הה"ד: "זרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גילולייכם". אילו אמ' "מכל גילולייכם" ושתק, הייתי אומ' כך. עכשיו שאמ' >כנוסח אחר, בכ"י ששון: אלא כשאמ' < "אטהר אתכם" - אפי' מן הממזרות.

כ"י מינכן:

ר' מאיר ור' יוסי. ר' מאיר אמ': אין ממזרים טהורים לעתיד לבא. מה טעמו? "וישב ממזר באשדוד", מוליכין סרייות למקום סרייות ואת הטינוף במקום הטינוף. ר' יוסי אמ': טהורין הן לעתיד לבא. הרי הוא אומ' "זרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם[ם]". אמ' לו ר' מאיר: הרי הוא אומ' "מכל טומאותיכם ומכל גילולייכם"! אמ' לו ר' יוסי: ר', אילו אמ' הכת' "מכל טומאותיכם ומכל גילולייכם" ושתק, הייתי אומ', כשהוא אמר "אטהר אתכם" - אפי' מן הממזרות. א"ר הונא: אם אין הלכה כר' (יהודה) יוסי, עלובין הן הדורות.

ספר המתיבות, עמ' 41 (ראו לעיל, הלכה יד, שו' 32-33):

ר' מאיר ור' יוסי. ר' מאיר או': אין ממזרים נטהורין לעתיד לבא, שנ': "וישב ממזר באשדוד". מוליכין חסירות למקום חסירות וטינוף למקום טינוף. ר' יוסי או': טהורין הן לעתיד לבוא, שנ': "זרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם". א' ליה ר' מאיר: "מכל גילוליהם". א' ליה ר' יוסי: שאין תל' לו' "אטהר אתכם". ומה תל' לו' "אטהר אתכם"? אף מן הממזרות, אף מן הנתינות.

ילקוט שמעוני, זכריה ט, תקעה, בכ"י פרמה (בלבד) מובא ב"מקורות ילקוט שמעוני", עמ' 224:

"וישב ממזר באשדוד". ר' מאיר אומ': אין ממזרים טהורים לעתיד לבא, שנא': "וישב ממזר באשדוד". מוליכין טינא אצל טינא וסירות אצל סירות. ר' יוסי אומ': ממזרי' טהורים לעתיד לבא, שנא': "זרקתי עליכם מים טהורים" וגו'. א"ל ר' מאיר: והלא אינו אומ' אלא "מכל טומאותיכם ומכל גילולייכם"! א"ל ר' יוסי: אלו נאמ' "מכל טומאותי' ומכל גילוליהם" ושתק, הייתי אומ' "אטהר אתכם". אלא מן הממזרות.

ילקוט המכירי, זכריה ט, י, עמ' 77:

"וישב ממזר באשדוד והכרתי גאון פלשתים" וגו'. ירושלמי דקדושין: ר' מאיר אומ', אין ממזרים טהורים לעתיד לבא, שנ': "וישב ממזר באשדוד". מוליכין טינא אצל טינא וסירות אצל סירות.

פרק ד • עשרה יוחסין

הלכה א, סה ע"א-ע"ב

סוגיא 2 • חללי

⁶⁻⁵ רש"י, קידושין סט ע"ב, ד"ה התרשתא (דפוס ונציה):

נחמיה בן חכליה קרוי כן בספר עזרא. ובתלמוד ירושלמי נמצא שעל שם שהיה משקה למלך היה צריך לשתות קודם – שלא יחשדוהו שמא הטיל סם המות במשקה המלך – התירו לו יין של גוים לשתות, לכך נקרא התרשתא.

(בדפוס ספרד: ובתלמוד ירושלמי, על שם שהיה משקה למלך והתירו לו יינם של גוים לשתות, לכך נקרא התרשתא.)

תוספות ר"י הזקן, קידושין סט ע"ב, ד"ה התרשתא:

הוא נחמיה בן חכליה. ובתלמוד ירושלמי נמצא: על שם שהיה משקה למלך התירו לו יינם של עובדי כוכבים לשתות, לכך נקרא התרשתא.

ספר הראב"ה, אלף נ, ד, עמ' ז:

ואמרין בירו שלמי: "ויאמר התרשתא להם" – למה נקרא שמו תרשתא? שהתירו לו לשתות יין.

פירוש ר' ישעיה הראשון מטרנני, ג, עמ' רמא:

ואמרו חז"ל: נחמיה שמו. ולמה נקרא שמו התרשתא? שהתיר השתייה לפני המלכים בשעת סכנה, כמו שנאמר לפנים.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, עזרא ב, סג, עמ' 113:

ורבותי אמ': נחמיה הוא התרשתא. ולמה נקרא שמו התרשתא? שהתירו לו לשתות ביין. התרשתא. שנ': "ואני הייתי משקה למלך".

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ברוקה", עמ' יט:

וכן נחמיה נקרא תרשתא, על שם שהתירו לו לשתות יין.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "רב יצחק דבי רבי אמי" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תריד):

התרשתא – שהתירו לו יין נסך לשתות.

תשובות בעלי התוספות, יט, עמ' 71:

ואמרין בירו שלמי: "ויאמר התרשתא להם" – למה נקרא שמו תרשתא? שהתירו לו לשתות יין.

ספר הבתים, עמ' שיב:

[ודומה לזה מה שהתירו לנחמיה לשתות מיין הגויים], כמו שדרשו בהתרשאתא: היתר שתיה.

¹³⁻¹² **חידושי הרשב"א**, קידושין סט ע"ב, ד"ה עד, עמ' תלט:

"עד עמוד הכהן לאורים ותומים". ירושלמי: וכי אורים ותומים היו בבית שני? אלא כאדם שהוא אומר עד שיחיו מתים.

בית הבחירה, קידושין סט ע"ב, עמ' 331:

וכמו שאמר "עד עמוד כהן לאורים ותומים", אע"פ שלא היו אורים ותומים בבית שני. פירשו בתלמוד המערב שאין זה אלא כאומר עד שיחיו מתים או עד שיבא בן דוד.

¹⁸⁻¹⁴ **ילקוט שמעוני**, עזרא, תתרטז (14), דפוס ראשון (בדפוסים החדשים יש המשך: "ואין מבנות בנות [...])

אצל הכהונה", אבל הוא חסר בדפוס ראשון ובכתב היד):

"אשר לא יאכלו מקדש הקדשים" וכו', אלו בנות ברזיל. אי לשם שמים נתגירו, יכואלו מקדש הקדשים! אין תימא שלא לשם שמים נתגירו, אפילו בקדש הגבול לא יאכלו! ואפי' תימא לשם שמים נתגירו, וגורת לא כזונה היא אצל כהונה? פתר לה: לא היה מבנות אלא מבנות בנות.

הלכה א, סה ע"ב

סוגיא 3 • גירי, חרורי, ממזירי (שתוקי ואסופי)

³⁷⁻²⁹ **ילקוט שמעוני**, עזרא, תתרטז, (15, 16):

"תל חרשא" - זה שתוקי ואסופי; "כרוב" - אלו הממזרים; "רובם" - אלו שהלכו אחר עיניהם; "אדן" - שהיו אומרים לית דין ולית דייין ולית אדון; "אמר" - שאמרו אין דין ואין דייין; "ואמר" - שיומרו על מעשיהם הרעים. ר' אבין בשם ר' פנחס: פירשו עצמן כאמרא בחלוק. "נתינים" - על שם "ויתנם יהושע חוטבי עצים" וגו'. ניחה לעדה ולמזבחה, אלא תלאן בריפין אם לא מרחקן ולא מקרבן, אלא מי שהוא עתיד לבנות בית הבחירה ודעתו לקרב, יקרב, ואת שדעתו לרחק, ירחק. בא דוד ורחקן, שנאמר: "והגבעונים לא מבני ישראל המה". "ויבקש דוד את פני יי" - התחיל שואל באורים ותומים על הרעה ש?היה? שלש שנים. הדא הוא דכתיב: "בקשו את יי' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו", שהוא עושה משפט ופועלו כאחת. "ויאמר יי' אל שאול" וגו', שלח להם דוד ואמ': מה לכם ולבית שאול? אמ' לו: על אשר המית ממנו שבעה אנשים, שנים חוטבי עצים ושנים שואבי מים, וחזן וסופר ושמש. אמר להם: מה אתון בענן כדון? אמרו לו: "שבעה אנשים מבניו, והוקענום" וגו'. אמר להם: ומה הנאה לכון ואינון מתקטלין? סיכו לכון דהב וכסף. והוון אמרין: "אין לנו כסף זהב עם שאול ועם ביתו". אמר: דילמא דאינון בהתיין פליגיין ומתעשר פלג, מגלת אחשורוש >ואיני מבין כוונתו - ד' הימן < נסב כל חד מנהון והוה מפייס קומי גרמיה, ולא אפייסו. באותה שעה אמר דוד: ג' סימנין, כתוב ברמז קנ"ד, מיד עמד ורחקן, ואף עזרא רחקן, אף לעתיד לבא הקדוש' ברוך הוא מרחקן והעובר העיר.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, עזרא ב, נט, עמ' 112:

אמ' ר' סימון: כת', "ואלה העולים מתל מלח תל חרשא". "מתל מלח" - זו בבל; "תל חרשא" - אלו שתוקי

ואסופי; "כרוב אדן" - אלו הממזורים; ["רובין"] - אלו שהלכו אחר עיניהם ואומ' אין דין ואין דיין. ר' חזקיה מפי' לישנא: אלו שהלכו אחר עיניהם ואומ' אין דין ואין דיין; "אימר" - שהימרו לאל במעשיהם הרעים. ר' בון בשם ר' יצחק: פרסמו עצמן כאימרא בחלוק. ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן לקיש: ראויין היו לעשות תל מלח, אלא ששתקה להם מדת הדין.

הלכה א, סה ע"ב-ע"ג

סוגיא 4 • נתיני

[118-39] ראו במדבר רבה, ח, ד, וראו מאק, במדבר רבה, עמ' 57: "המקור המוביל את הדרשה כולה הוא ירושלמי קידושין (... מצטט קטעים נרחבים למדי מירושלמי (... אבל משלב בתוכו גם מקורות נוספים...").

76, 52, 47-39 מדרש דניאל ומדרש עזרא, עזרא ה, כ, עמ' 132:

ל"א: "ויתנם יהושע" וג': לעדה ניחה, אלא ולמזבח יי למה לי? אלא תלאן יהושע ברוד. אמ': אני איני מקרבן ולא מרחקן אלא מי שהוא עתיד לבנות בית הבחירה דאת דעתו לקרב, יקרב, לרחק, ירחק. וריחקן, דכתי': "והגבעונים לא מבני ישראל המה". אף עזרא רחקן, דכתי': "והנתינים יושבים בעפלו] [בעפל", ו[ואף לעתיד לבוא הב"ה מרחקן. הה"ד: "והעובר העיר יעבדהו" וג' - יאבדהו מכל שבטי ישראל.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, נחמיה יא, כא, עמ' 159:

אבל רבותי אומ' שהוא לשון אפלה, שכן אמ': "והגבעונים לא מבני ישראל המה", שבא דוד ורחקן. ואף עזרא רחקן, דכתי': "והנתינים יושבים בעפל". ושמא הוא לשון הרע? כד"א: "הנה עפלה", "ויעפילו" ומתרג': ואשעו, כלו', עדיין הם עומדין בריחקן ורשען, ולא זכו לבוא בקהל.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין יא ע"א:

ומפרש בירושלמי שנקראו נתינים על שם "ויתנם יהושע" וגו'. "שתוקי ואסופי" - מפרש להו ואזיל איזהו שתוקי וכו'.

תוספות הר"ש משאנץ, כתובות כט ע"א, מהדורת ליס, עמ' לו-לז (וראו את כל הציטוט להלן, שו' 102-108): לאפוקי ממה <דאמר> למעלה בירוש' שתלאן ברופן, פי' וכו'.

ילקוט המכירי, משלי כה, יד, נז ע"א:

קידושין ירושלמי: בעון ארבעה דברים הגשמים נעצרין: בעון עובדי ע"ז ומגלי עריות ושפיכת דמים ופוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין, וכו'. בעון פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין, שנ': "נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר".

בית הבחירה, כתובות, עמ' 136:

והוא שאמרו בתלמוד המערב [...] ועוד אמרו שם: נתינים, יהושע ריחקם.

בית הבחירה, קידושין סו ע"ב, עמ' 323:

ועליהם אמרו בתלמוד המערב: נתינים, יהושע ריחקם.

56-59 **ילקוט המכירי**, תרי עשר, צפניה, עמ' 15:

קידושין ירושלמי: אמר ר' אלעזר, "בקשו את יי"י כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו". מהו "אשר משפטו פעלו"? שעושה משפט פעלו כאחת.

60 **תשובות ופסקים**, קפב, עמ' 307:

הם הרגו ז' בנוב, כדא' בירושלמי' במס' קידושין, וכו'.

רד"ק, פירוש על שמואל ב כא, א, ד"ה ואל בית הדמים, עמ' 247:

ועוד אמרו שם: למה בקשו ממנו שבעה אנשים? כי שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהנים: שני חוטבי עצים ושני שואבי מים, ושמש וחזן וסופר.

73-59 **מדרש הגדול**, במדבר לה, לד, עמ' תקצה-תקצו:

אמר להן: מה לכם ובית שאול? אמרין: על שהמית ממנו שבעה אנשים: שנים חוטבי עצים ושנים שואבי מים, וחזן וסופר ושמש. אמר להון: ומה אתון בעיין כרוון? אמרון ליה: "יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום ליי' בגבעת שאול בחיר יי'". אמר להון: ומה הנייה לכון ואנון מתקטלין? סב לך כסף ודהב! והוה אמרין: "אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו". אמר: דילמא בהתיין אנון? פלגון. מן פלג נסב כל חד וחד והוה מפייסיה קומי גרמיה והוה אמר להון: מה הנייה לכון ואנון מתקטלין? סב לך כסף ודהב! והוה אמרין: "אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו" - אין "לי" כתיב.

<מכאן ואילך שילוב של הבבלי עם הירושלמי וכו'>

באותה השעה אמר דוד: שלשה סימנין באומה זו - רחמנים ובישנים וגומלי חסדים. רחמנים, דכתיב: "ונתן לך רחמים ורחמך"; בישנים, דכתיב: "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו". זה סימן לבישן, שאינו חוטא. וכל שאין לו בשת פנים, דבר בריא שלא עמדו אבתיו על הר סיני; וגומלי חסדים, דכתיב: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו", ואומר: "ושמר יי' אלהיך לך את הברית ואת החסד". כל שיש בו שלשה סימנין אלו ראוי להידבק באומה זו, וכל שאין בו שלשה סימנין הללו אין ראוי להידבק באומה זו. ואלו, אין בהן אחד מהן.

80-74 **מדרש הגדול**, במדבר לה, לד, עמ' תקצו:

מיד עמד וריחקן: "והגבעונים לא מבני ישראל המה". אף עזרא ריחקן: "והגבעונים יושבין בעפל". אף לעתיד לבוא הקב"ה מרחקן. הדא היא דכתיב: "והעובר העיר יעבדוהו" - "יאבדוהו" כתיב. "ויאמרו אל המלך: האישי אשר כלנו ואשר דמה לנו [...] יותן לנו שבעה אנשים מבניו [...] ויאמר המלך: אני אתן". "ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול, את ארמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל בת שאול". והכתיב: "ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד", ואתה אומר כן? אמור מעתה: בני מירב היו, וגידלתן מיכל ונקראו על שמה.

85-81 **מדרש הגדול**, במדבר לה, לד, עמ' תקצו:

והינו דכתיב: "ויתנם ביד הגבעונים ויוקיעום בהר לפני יי' ויפלו שבעתים יחד", יתיר יו"ד, זה מפיבושת, שהיה אדם גדול בתורה ונתן דויד עיניו בו להצילו. הדא היא דכתיב: "אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי", שהסכים הקב"ה עם דוד.

רד"ק, פירוש על שמואל ב כא, ט, ד"ה שבעתיים, עמ' 249:
 ודרש אחר: על מפרכות בן יהונתן שחסר מהם.

89-87 מגילת סתרים, עמ' 276:

ושמתחילין על המת "הצור תמים פעלו", יש לו עיקר.

ספר המנהיג, הלכות דבר האבד, קיז, עמ' תקכג (ראו תוספות יבמות עט ע"א, ד"ה ותטהו בשם מדרש):
 בירושל', בפ' נגמר הדין: "ותקח רצפה בת איה [את] השק ותטהו לה אל הצור". מאי "אל הצור"?
 א"ר הושעיה: שהיתה אומרת "הצור תמי' פעלו". שמעינן שמימות הנביאי' מנהג זה. ובירוש' דעשרה
 יוחסי'.

רד"ק, פירוש על שמואל ב כא, י, ד"ה אל הצור, עמ' 249:

ובדרש: מהו "ותטהו לה אל הצור"? שאמרה "הצור תמים פעלו", כלומר, שהצדיקה עליהם את הדין.

ילקוט שמעוני, שמואל ב, קנד (3):

"ותטהו לה אל הצור" - א"ר אושעיא: שהיתה אומרת "הצור תמים פעלו".

מדרש הגדול, במדבר לה, לד, עמ' תקצז:

"ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור". מהוא "אל הצור"? אמר רבי הושעיה: שהיתה אומרת
 "הצור תמים פעלו".

93-90 **רד"ק**, פירוש על שמואל ב, כא, א, ד"ה ואל בית הדמים, עמ' 247:

ואמר: גדול קידוש מחילול השם. בחילול השם כתוב: "לא תלין נבלתו", ובקידוש השם כתוב: "ויהיו
 תלויים מתחילת קציר עד נתך מים עליהם" - מלמד שהיו תלויין משה עשר בניסן עד שבעה עשר
 במרחשון.

93 **ילקוט שמעוני**, שמואל ב, בדפוס ראשון ובכ"י פרמה, ברמז קנה (2):

"והוקענום לה" - מלמד שהיו תלויים ועומדים שבעה חדשים, ממוצאי י"ט הראשון של פסח עד מוצאי
 י"ט האחרון של חג.

108-102 **חידושי הרמב"ן**, יבמות עח ע"ב, ד"ה נתינים, עמ' רפא:

ותו, דא שכחן בירושלמי בפ' עשרה יוחסין: ר' הונא אמר, בימי ר' אלעזר בן עזריה בקשו לקרבן.
 ר' אבין מפיך לישנא: בימי ר' אלעזר הקרח. אמרו: מי מטהר חלקו של מזבח? הדה אמרה: יהושע רחקן.
 אפילו תימא יהושע רחקן, כלום רחקן אלא פסול משפחה? אין תימר משום פסולי עבדות, מעתה, הבא על
 הנתינה לא יהא לה קנס? והתני': הבא על הנתינה יש לה קנס! וכך פירושו וכו'.

מלחמת ה', יבמות, בדפי הרי"ף, כד ע"ב:

ואתמר עלה בירושלמי (כתובות פ"ג ה"א): א"ר יוסי, נתינים, לא חשו להם חכמים אלא משום פסולי
 משפחה. וא"ת משום פסולי עבדות, מעתה, הבא על הנתינה לא יהא לה קנס? דתנינן: הבא על הנתינה יש
 לה קנס! ומפורש יותר בפרק עשרה יוחסין ירושלמי.

תוספות, כתובות כט ע"א, ד"ה הבא על הנתינה:

ומיהו, בירושלמי משמע כפי' הקונט' בפ' עשרה יוחסין, דקאמר התם: נתינים, יהושע ריחקם. כלום ריחקם אלא משום פסול משפחה? דא"ת משום פסול עבדות, אלא מעתה הבא על הנתינה לא יהא לה קנס? משמע [...] ומיהו, בירושלמי איכא למימר דסבר, וכו'.

תוספות הר"ש משאנץ, כתובות כט ע"א, מהדורת ליס, עמ' לו-לז:

עוד אמרי' בירושלמי די' יוחסין: נתינים, לא חשו להן אלא משום פסולי משפחה. א"ת משום פסולי עבדות, מעתה, הבא על הנתינה לא יהא לו קנס? ותנינן נמי על הנתינה: יש לה קנס! [...] ולי ג' דסוגיית הערל והירושלמי דפ' י' יוחסין שוין, וזה לשוננו: בימי ר' אלע' הקרח אומ', מי מטהר חלקו של מזבח? הדא אמרה: יהושע ריחקו, פי' [...] לאפוקי ממה <דאמר> למעלה בירוש' שתלאן בדופן, פי' וכו'.

שיטה לא נודע למי, קידושין, עמ' קס:

ובירושלמי גר': נתינים, יהושע רחקן. אלא מפסול. אין תימא משום פסול (עבירות) [עבדות], מעתה, הבא על הנתינה לא יהא ליה קנס? והתנן: הבא על הנתינה יש לה קנס!

ספר מצוות גדול, לא תעשה קיו, מ ע"א (עמ' קפח-קפט):

ואמרי' בירושלמי: נתינים, יהושע רחקן. כלום רחקן אלא משום פסול משפחה? פי' [...].

ילקוט שמעוני, יהושע, יט (3):

"ועתה ארורים אתם" - א"ר אלעזר: אררן כנחש, שנאמר: "ועתה ארורים אתם", וכתוב: "ועתה ארור אתה", וכתוב: "ויאמר איש ישראל אל החוי". וכי חוים היו? והלא גבעונים היו! אלא שעשו מעשה חוי. אמר: יודע אני שא"ל הקב"ה "ביום אכלך ממנו מות תמות", אלא הריני הולך ומרמה בהם והם הולכים ועושים, ואני יורש הארץ לעצמי. כך אמרו אלו: יודעים אנו שאמר הקב"ה "החרם תחרימם", וכתוב: "לא תכרות להם ולאלהיהם ברית", הרינו הולכים והם כורתים עמנו ברית. מה נפשך, הורגים אותנו? עברו על השבועה; קיימו אותנו? עברו על הגזרה. בין כך ובין כך הן נענשין ואין יורשין הארץ.

ילקוט תלמוד תורה, בראשית ג, ה (א' הורביץ, עמ' 83):

א"ר אלעזר: יהושע אררן לגבעונים כנחש, דכתוב: "ועתה ארורים אתם" וגו' (יהושע ט, כג), וכתוב: "ויאמר איש ישראל אל החוי" (יהושע ט, ז). וכי חוים היו? אלא שעשו מעשה חוי. ומה עשה? אמר: יודע אני שאמר להם הב"ה "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב, ז). הרי אני הולך ומרמה אותם והם אוכלים ונענשים, ואני יורש לעצמי את הארץ. ירושלמי דקדושין פרק עשרה יוחסין.

מדרש הגדול, שמות כג, לב, עמ' תקנא:

אמר ר' אליעזר: איררן כנחש, שהלשינו כמותו. וכן הוא אומר: "ויאמר איש ישראל אל החוי". וכי חוים הם? אלא שעשו מעשה חוי. הוא אמר: יודע אני שאמר להן הקב"ה "כי ביום אכלך ממנו מות תמות". אלא הריני הולך ומרמה בהן ואוכלין ונענשין, ואני יורש את הארץ לעצמי. כך עשו אלו. אמרו: יודעין אנו שאמר הקב"ה ל"ישראל "כי החרם תחרימם", וכת': "לא תכרות להם ברית". הרי אנו הולכין ומרמין בהם וכורתין עמנו ברית. מה נפשך, יהרגונו? יעברו על השבועה; יקיימו אותנו? יעברו על הגזירה. בין כך ובין כך נענשין, ואנו יורשים הארץ.

<מכאן ואילך תוספת פרשנית, כנראה של בעל המדרש הגדול>:
באותה שעה איררן יהושע וריחקן שלא יכנסו בקהל, ונתנם עבדים חוטבי עצים ושואבי מים. וכן הוא אומר:
"זאת נעשה להם והחיה אותם ולא יהיה עלינו קצף על השבועה".

הלכה א, סה ע"ג

סוגיא 7 • דור אחד עשר שבממזר

155,148-144 **הוספה בויקרא רבה**, לב, ו (חסר בככתבי היד לונדון ופריס), עמ' תשנא-תשנב, על פי כ"י וטיקן:
רב אמ': לעולם אין ממזר חיי יתיר על ל' יום. א' ר' חוניא: אחת לששים אחת לשבעים שנה הקב"ה מביא
דבר גדול על העולם ומכלה את הממזרין ונוטל כשירין עמהם. ומה טע' "וגם הוא חכם ויבא רע". ולא
הוה צריך קרייה למימר אלא "ויבא טוב"! אלא ללמדך שאפילו רעה שהוא מביא לעולם, בחכמה הוא
מביאה. "ואת דבריו לא הסיר" - את דברו לא הסיר. וכל כך למה? "וקם על בית מרעים ועל עזרת פעלי
און". ואתייה כההיא דאמ' ר' שמעון בן לקיש: "במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת", כל כך למה?
כדי שלא יתפרסמו החטאים.

151-140 **מדרש הגדול**, דברים כג, ג, עמ' תקיג:

שאלו את ר' אליעזר: דור אחד עשר בממזר, מהוא? אמר להן: הביאו דור שלישי, ואני מטהרו. מאי טעמיה
דר' אליעזר? דלא חיי. ואתיא דר' אליעזר כר' חנינה, דאמר ר' חנינה: אחת לששים לשבעים שנה הקב"ה
מביא דבר גדול בעולם ומכלה הממזרים, ונוטל עמהן כשרים שלא לפרסם לחטאים. ואתיא כההיא דאמר
ר' לוי בשם ריש לקיש: "במקום אשר תשחט העלה תשחט החטאת", שלא לפרסם החטאים. "וגם הוא חכם
ויבא רע". לא מסתברא, אלא "וגם הוא חכם ויבא טוב"! אלא ללמדך שאפילו רעה שהקב"ה מביא לעולם,
בחכמה מביאה. "ואת דבריו לא הסיר, וקם על בית מרעים".

148-147 **מדרש הגדול**, ויקרא ו, יח, עמ' קנט:

"במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת" - ר' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש: מכאן שאין מפרסמין את
החטאים, כדי לקרב אותן לתשובה.

הלכה א, סה ע"ג

סוגיא 8 • אין ממזר חי יותר משלושים יום

155 הוספה בויקרא רבה, לב, ו. ו. ראו לעיל, סוגיא 7.

הלכה ב, סה ע"ג-ע"ד

סוגיא 1 • תינוק מן השוק

8-4 **אור זרוע**, הלכות יבום וקידושין תרנז, ד"ה והשיב ה"ר, א, צב ע"ב (א, עמ' תקנ):

ובירושלמי קדושין: אביו ואמו כשני עדים [...] ורב סבר בירושלמי דיי' יוחסין דאם כעד אחד להכשיר הולד.

חידושי הרשב"א, קידושין עג ע"ב, ד"ה כל שנאסף, עמ' תמא:

ירושלמי: כל זמן שמושלך בשוק, אביו או אמו מעידין עליו. נאסף מן השוק – צריך שני עדים. אביו ואמו כשני עדים הם. רבנין דקסרין בשם רב חסדא: הדי דתימא בתינוק שאינו מרגיע, אבל בתינוק שמרגיע, צריך שני עדים, ואביו ואמו כשני עדים הם. והווייה כההוא דאמר ר' יוחנן בשם ר' ינאי: עגלים וסייחין המקפצין – אין להם חזקה. ופ' מרגיע, שמדדה, שהוא רגע כאן ורגע כאן.

חידושי הר"ן, קידושין ד, לא ע"א:

אסופי, כל זמן שהוא בשוק, אביו או אמו נאמנין עליו לומר בננו הוא. כלומר, אביו או אמו. והכי איתא בירושלמי.

הלכה ג, סה ע"ד

סוגיא 1 • פצוע דכא

6-2 **חידושי הרשב"א**, יבמות עו ע"ב:

ובירושלמי פליגי בפצוע דכא אם מותר לבא בממזרת אם לאו, דגרסינן התם: ר' ירמיה אמר, כללא, פצוע דכא ישראל מותר לו לישא ממזרת. אמר ר' יוסא: בלבד פסול משפחה. הא פסול גוף – לא בדא. חייליה דר' יוסא מן הדא דאמר ר' חלקיה, ר' סימן בשם רבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא פצוע דכא ישראל, אבל פצוע דכא כהן – לא בדא. כמה דתימר כהן ברור הוא אסור לישא גיורת, אף הכא, ישראל ברור אסור לישא ממזרת. <יבמות>

מגדל עוז, קדושה, הלכות איסורי ביאה טז א:

ומצאו מפורש בירושלמי דקידושין, גמרא מתני' דכל האסורין, דגרסי': רבי ירמיה אמר, כללא, פצוע דכא ישראל מותר לו לישא ממזרת. א"ר יוסי: ובלבד פסול משפחה. הא פסול הגוף – לא. חייליה דר' יוסי מן הדא דא"ר חלקיה, ר' סימן בשם רבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא פצוע דכא ישראל,

אבל פצוע דכא כהן - לא. כמה דאת אמר כהן ברור הוא אסור לו לישא גיורת, אף הכא, ישראל ברור אסור לו לישא ממזרת. ע"כ.

הלכה ג, סה ע"ד

סוגיא 2 • ר' יהודה אוסר

14-11 **חידושי הרשב"א**, יבמות עו ע"ב:

ובירושלמי גרסי: עמוני לא ישא עמונית. א"ר יוסי בר בון: על דעתין דרבנן נצטרך, דאין יסבור ר' יודה גרים פסולין, קהל ה' אינון! לישא עמונית אינו יכול, שהיא קהל ה' אצלו; לישא מצרית אינו יכול, שהוא קהל ה' אצלה! אמ"ר מתניא: משחררין לו שפחה. <יבמות>

21-20 **חידושי הרמב"ן**, יבמות עו ע"ב, עמ' רעז:

ובירושלמי עוד סברא אחרת, אמר לו ר"ע לא בני אלא אף אתה השיאו לבת גיורת מצרית כדי שיהו ג' דורות מכאן וג' דורות מכאן. <יבמות>

חידושי הרשב"א, יבמות עו ע"ב:

ועוד, דבירושלמי אמרו איפכא, דהתם גרסינן: אמר לו ר' עקיבא: לא כי, אלא אף השיאו לבת גיורת מצרית כדי שיהו שלשה דורות משלשה דורות מכאן. <יבמות>

הלכה ד, סה ע"ד

סוגיא 1 • הנושא אשה כוהנת בודק עד ארבע אמהות

4-3 **תוספות**, כתובות יד ע"א, ד"ה אלמנת עיסה וד"ה תנו רבנן:

ולקמן גריס: אי זהו עיסה [...] ולא גרסינן אלמנת, והכי אית' בירושלמי. וכדברי ר"ת משמע בירושלמי: דקתני, איזהו עיסה? כל שאין בה לא ממזר ולא נתין ולא עבדי מלכי. ר' מאיר אומר: כל שאין אחד מכל אילו - בתה כשירה. אלמא בכשרות דבת מיירי, ולא באלמנה.

הלכה ד, סה ע"ד

סוגיא 4 • ולא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן הכהנים?

24-21 **המאור הגדול**, קידושין לא ע"ב:

בכהן הנושא שנינו, ומסייע ליה תלמוד הירושלמי, דאמר: לא נמצאת מחמיר בישראל מבכהנים?

ראב"ד, כתוב שם, קידושין, עמ' קמא, בדפי הרי"ף, לא ע"ב:

הלא לפי הירושלמי אדרבא, פוחת מיבעי ליה, שהרי מדבק בשבטו ובמשפחתו!

חידושי הרמב"ן, קידושין עו ע"א, ד"ה ללויים וישראלים, רסו ע"א:

ובירושלמי גרסינן: ולא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן הכהן? אמר רבי יוסי בר בון: א' זו וא' זו, קנס קנסו, כדי שיהא אדם מדבק בשבטו ובמשפחתו. פי' [...] ולמדנו מן הירושלמי שא"א לפרש סיפ' המתני' בכהן הנוש' כמו שפי' רבים וגורסין לוייה וישראל', אלא לויים וישראל' גרסי', ובלויים וישראל' הנוש' קאמ'.

מלחמת ה', קידושין, בדפי הרי"ף, לא ע"ב:

אמר הכותב: מתוך ראייתו זכינו בדין. דעל כרחק, לפי הירושלמי מתניתין דקתני לויים וישראלים מוסיפין, בלוי וישראל הנושאים קאמר, ומשום פסולי קהל, דאי אמרת בכהן הנושא לוייה, ישראלית, היכי מקשי לה לא נמצאת מחמיר בישראל? והלא בדין הוא שיבדוק הכהן אחר לוייה וישראלית יותר מן הכהנות! וכו'. ועוד, שגירסת הירושלמי כך היא בכל הנוסחאות: לא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן כהן? [...] ומשני: א"ר יוסה בר' בון, אחת זו ואחת זו, קנס קנסו בהן, שיהא אדם מדבק בשבטו ובמשפחתו. כלומר [...] נמצאת למד לפי הירושל' שאף ישראל הנושא [...] גם גרסת משנתנו אינה [...] וכן נמצא בכל נוסחא מדוקדקת ובירושלמי שלא עבר עליו קולמוסן של מגייה ספרים, וכו'.

חידושי הריטב"א, קידושין כו ע"א, עמ' תשע:

וגרסי' בירושלמי: ולא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן הכהן? אמר ר' יוסי ברבי בון: אחת זו ואחת זו, קנס קנסו, כדי שיהא אדם דבק בשבטו ובמשפחתו. פי' [...] רבי' הגדול זצ"ל.

חידושי הר"ן, קידושין ד, תרעג, בדפי הרי"ף, לא ע"ב:

וזה שהחמירו בבדיקת פסולי [קהל יותר מבדיקת פסולי] כהונה, מפורש בירושלמי שהקשו: ולא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן הכהן? א"ר בון: אחת זו ואחת זו, קנס קנסו, כדי שיהא אדם מודבק בשבטו ובמשפחתו.

בית הבחירה, קידושין עו ע"א, עמ' 340 (ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, קידושין, עמ' 975):

ובתלמוד המערב אמרו: לויים וישראלים מוסיפין עוד אחת. כלומר [...] והקשה: נמצאת מחמיר בישראל יותר מבכהן! ותירץ: אחד זה ואחד זה אינו אלא קנס, שלא יכניס אדם עצמו בטורח בדיקה, וישא ממשפחתו, וכו'.

הלכה ה, סה ע"ד

סוגיא 1 • כל שתמניהו בידך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיק

ראו להלן, סוגיא 2.

הלכה ה, סה ע"ד סוגיא 2 • זכות יחסיהם עומדת להם במלחמה

9-2 הקונטרס האחרון, קידושין ריה, עמ' 339:

י' יוחסין. כתיב: "שום תשים עליך מלך". אין לי אלא מלך, מניין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין, מכים ברצועה מניין? ת"ל: "מקר' אחיך תשי' עליך" - כל שימו' שתשים עליך לא יהא אלא מן המוכחין שבאחיך. רבי שמואל בר נחמן בש"ר יונתן, כתיב: "והתייחסם בצבא המלחמה" - זכות יחסיהם עומדת להם במלחמה. עד כדון מן הקבלה. מדברי תורה: "לא יבא ממזר, לא יבא פצוע דכא". מה כתיב בתריה? "כי תצא מחנה" וגו'.

מדרש הגדול, דברים יז, טו, עמ' שצז-שצח:

ד"א: "שום תשים עליך מלך" - אין לי אלא מלך, מנין לרבות שוטרים וגבאי צדקה וסופרי דיינין מכין ברצועה? ת"ל: "מקרב אחיך תשים עליך" - כל שתשימהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך. ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן, כתיב: "והתייחסם בצבא במלחמה" - זכות ייחוסיהן עומדות להן במלחמה. עד כדון מן הקבלה. מדברי סופרים מניין? "לא יבא ממזר בקהל ה'". לא יבא פצוע דכא". מה כתיב בתריה? "כי תצא מחנה על איביך".

4-2 תוספות, סוטה מא ע"ב, ד"ה אותו היום:

בירו שלמי דעשרה יוחסין בגמרא: אין בודקין מן המזבח. כתיב: "שום תשים עליך מלך". אין לי אלא מלך, מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין ומכין ברצועות? ת"ל: "מקרב אחיך תשים עליך מלך" - כל שתשימהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך.

פירוש ר' מיוחס, דברים יז, טו (עיבוד או פירוש של הבבלי [יבמות מה ע"ב, קידושין עו ע"ב] על פי הירושלמי [גבאי צדקה וכו']):

"מקרב אחיך תשים עליך" - אף שאר שימות שאתה משים, דהיינו גבאי צדקה ופרנסי צבור, לא יהו אלא מקרב אחיך ולא מגרים ועבדים.

הלכה ז, סו ע"א

בת גרים

8-7,4 שו"ת הרשב"א, א, אלף רלא, תי ע"א:

והכי איתא נמי בהדיא בירו שלמי, גרסינן התם: כולוהו מקרא אחד דורשין, "כי אם בתולות מזרע בית ישראל". רבי יוסי אומר: עד שיוולדו בקדושת ישראל. רבי שמעון אומר: עד שיביאו בתולים בקדושת ישראל.

שו"ת הרשב"א, ג, שעב, ד"ה כתבת אתה:

שכבר כתבתי לך וביארתי בקונדרסי הראשון מחלוקת ר' יוסי ור' שמעון בן מנסיא שבפרק עשרה יוחסין, שאינה אלא בגזרת הכתוב, ולא כמו שדמית והוכחת <צ"ל: והוכחת> מגמרין ומגמרא דבני מערבא.

חידושי הריטב"א, יבמות ס ע"ב, ד"ה והא דאמרינן, עמ' תקסב:

ואפילו לשיטת הירושלמי, שמפרש שנולדו בתוליה בישראל ומכשר כשלידתה בקדושה, מ"מ, כל שלא נולדה בישראל - מפסל פסיל.

31-20 **מגילת סתרים**, אסף, עמ' 46 (50):

ובגמ' דקידושין, בפ' עשרה יוחסין, גרסי בני מערבא: ולד בוגרת כשר, שהוא בלא תעשה שהיא מכח עשה: "והוא אשה בבתוליה יקח" - ולא בוגרת. כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה, עשה הוא, ודכותה: "כי אם בתולה מעמיו" - ולא גיורת. כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה, [עשה] הוא. חזר ר' הושעיה ואמ': לא דומה עשה שבישראל לעשה [שבכהנים]. עשה [שבכהנים] אסור בכהנים ומותר בישראל ובלויים. [עשה שבישראל אסור בכל. ואיתא נמי במס' דביכורים בגמ' דפיר[קא קמא] <ביכורים פ"א ה"ה, סד ע"א>.

תוספות, סנהדרין פב ע"א, ד"ה ואידך:

וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין, דא"ר יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי: מעשה במשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערעור ושלח רבי את ר' רומנוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, והכשירה רבי לכהונה. רב הושעיא אמר: כרבי שמעון הכשירה. א"ר זעירא: דברי הכל הוא, דא"ר זעירא בשם רב אדא בר אחוה: ר' יודן מטו בה בשם רב ר' אבהו בשם ר' יוחנן, ולד בוגרת כשר, שהיא בלא תעשה ובא מכח עשה: "והוא אשה בבתוליה יקח" - ולא בוגרת. כל לא תעשה הבא מכח עשה, עשה הוא. ודכותיה: "כי אם בתולה מעמיו" - ולא גיורת. כל לא תעשה הבא מכלל עשה, עשה.

תוספות הר"ש משאנץ, סנהדרין פב ע"א, עמ' רנו:

וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין: רבי יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי, מעשה בשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערר, ושלח רבי את רומינוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, והכשירה רבי לכהונה. רב הושעיא אמר: כרבי שמעון הכשירה. אמר רב זעירא: דברי הכל הוא הכא, דאמר רב זעירא בשם רב אדא בר אחוה: רבי יודן מטי בה בשם רבי אבהו בשם ר' יוחנן, ולד בוגרת - כשר, שהיא בלא תעשה שהוא בא מעשה: "והוא אשה בבתוליה יקח" - ולא בוגרת. כל לאו שהוא בא מכח עשה, עשה הוא. ודכותיה: "כי אם בתולה מעמיו יקח אשה" - ולא גיורת. כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה, עשה הוא.

תוספות הר"ש משאנץ, עבודה זרה, עמ' קכא-קכב:

וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין: רבי יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי, מעשה בשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערר, ושלח רבי את רומינוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, והכשירה רבי לכהונה. רב הושעיא אמר: כרבי שמעון הכשירה. אמר רבי זעירא: דברי הכל היא הכא, דאמר רבי זעירא בשם ר' אדא בר אחוה, רבי יודן מטי בה בשם רבי אבהו בשם ר' יוחנן: ולד בוגרת - כשר, שהוא בלא תעשה שהוא בא מעשה: "והוא אשה בבתוליה יקח" - ולא בוגרת. כל לאו שהוא בא מכח עשה, עשה הוא. ודכותיה: "כי אם בתולה מעמיו יקח אשה" - ולא גיורת. כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה, עשה הוא.

הלכה ח, סו ע"א

סוגיא 1 • האומר "בני זה", נאמן לתת לו אבל לא ליקח ממנו

7-1 **אור זרוע**, בבא בתרא צד, ג, טו ע"ד (ג, עמ' תלג):

ורבינו יצחק בר שמואל זצ"ל מביא ראיה להרב ר' אליהו זצ"ל דאמרינן בירושלמי בפרק עשרה יוחסין, גבי האומר זה בני ממזר: תמן תנינן, האומר זה בני בכור. ר' אבהו בשם ר' יוחנן: לתת לו ולא ליקח ממנו. תמה ר' יוסי: לא מתני' היא, אפילו שניהם אומרים על עובר שבמעיה ממזר הוא - (אינה נאמנת) [אינן נאמנין]? דילמא על רבי יהודה איתאמרת, דר' יהודה [אומר]: נאמנין עליו. ר' אבהו בשם ר' יוחנן: לתת לו, אבל לא ליקח ממנו. אמר ר' חזקיה: עוד היא מתני', בכור יכיר, בן השנואה יכיר. ומפרש הכי, וכו'.

תשובות ופסקים מאת חכמי אשכנז וצרפת, קנה, עמ' 242:

והא דג' בירושלמי בפ' י' יוחסין: האומר זה בני ממזר - אינו נאמן. ר' אבהו אמ' בשם ר' יוחנן: לתת לו אבל לא ליקח ממנו. ר' יוסי אומר: ולא מתניתן היא: אפי' שניהם אומ' על העובר שבמעיה ממזר הוא - אינן נאמנין? דילמ' על דר' יהודה איתמר, דר' יהודה: נאמני' עליה. ר' אבהו בשם ר' יוחנן: ליתן לו, אבל לא ליקח ממנו. אמ' חזקיה: עוד היא מתני', בכור יכיר, בן השנואה יכיר. עכ"ל הירושלמי, ה"פ, וכן פי' רבי' יהודה מפרי' בתוספות' וזה לשונו וכו'.

ספר מצוות גדול, לא תעשה קיז, מא ע"ב (עמ' רי):

פירש רבנו אליהו דנפקא ליה מדכת' "בן השנואה יכיר" [...] וכן משמע בירושלמי בפ' אחרון דקדושין.

תוספות, קידושין עד ע"א, ד"ה כשם:

ורב' אליהו מפרש דהיינו טעמא דנאמן, משו' דכתיב "כי את הבכור בן השנוא יכיר", ואומ' לעיל: שנוא' בנישואה, כלומ', שהי' בלאו וקאי. "יכיר" - אתרווייהו, יכיר שהו' בכור ויכיר שהוא בן גרושה וחלוצה, דשנואה בנישואה, וכן מצאתי בירושלמי.

תוספות, יבמות מז ע"א, ד"ה כך נאמן:

רבינו אליהו מפריש' דנפקא לן מדכתיב "בן השנואה יכיר", וכן משמע בירושלמי בפרק בתרא דקידושין, וכו'.

תוספות, בבא בתרא קכז, ע"ב ד"ה כך נאמן:

ורבינו אליהו מפרש ד"יכיר" נמי קאי אבן השנואה, וכו', אבל בירושלמי בפ' י' יוחסין משמע כפ"ר אליהו.

תוספות רבינו פרץ, קידושין עד ע"א, ד"ה כך נאמן, עמ' עה:

רבינו אליהו מפרש [...] ומיהו בירושלמי משמע כפירושו דגרסינן בירושלמי דפירקין גמ' דהאומר זה בני בכור, בכור יכיר, בן השנואה יכיר.

חידושי הריטב"א, קידושין עח ע"ב, עמ' תשצד:

אבל הר"ר אליהו מפריש ז"ל פי' [...] וכן אמרו בירושלמי: בן שנואה יכיר, בן אהובה יכיר, ויפה פי' ז"ל.

חידושי הריטב"א, בבא בתרא קכז ע"ב, רכז ע"א:

וכן אמרו בירושלמי דקדושין, תמן תנינן: האומר זה בני בכור - נאמן. רבי אבהו בשם רבי יוחנן אומר: לתת לו ולא ליקח ממנו (פירוש שאינו נאמן כרבנן). אמר רב יוסף: עוד הא מתני', אפילו שנים אומרים על העובר שבמעיה שהוא ממזר - אינם נאמנים. (כלומר [...]) אמר חזקיה עוד היא מתני' (כלומר [...]) בכור יכיר, בן שנואה יכיר. ע"כ.

תוספות הרא"ש, יבמות מז ע"א, ד"ה וחכמים אומרים אינו נאמן, עה ע"א:

ובירושלמי דפרק בתרא דקידושין מפרש טעמא דנאמן לומר בן גרושה מדכתיב "בן השנואה יכיר".

תוספות הרא"ש, קידושין עד ע"א, ד"ה כך נאמן לומר זה בן גרושה ובן חלוצה, ריא ע"ב:

דגרסינן בירושלמי דפירקין, גמ' דהאומר זה בני בכור, בכור יכיר, בן השנואה.

נימוקי יוסף, קידושין עח ע"ב, רסב:

וכן אמרו בירושלמי: בן שנואה יכיר, בן אהובה יכיר.

הלכה י, סו ע"א-ע"ב

איש ואשתו, עשו אותן כשני עדים

⁴ **בית הבחירה**, קידושין עט ע"ב, עמ' 348:

ובתלמוד המערב אמרו: איש ואשה, עשו אותם כשני עדים. חזקה אין האשה שותקת על בני חברתה.

הלכה יא, סו ע"א

סוגיא 1 • הורגין על החזקות?

⁶⁻² **ר' חננאל**, קידושין, הדרום, מד (תשל"ז), עמ' 36:

[ירוש': תני, איש ואשה שבאו ממדינת הים. הוא אומ' אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא - אין הורגין עליהן] משום אשת איש. הוחזקו - הורגין עליהן משום אשת איש. עד כמה היא [חזקה? ר' יונה וכו' אמרינן: עד שלשים יום.

משנה תורה, הלכות איסורי ביאה א הא:

איש ואשה שבאו ממדינת הים, הוא אומר זאת אשתי והיא אומרת זה בעלי, אם הוחזקה בעיר ל' יום שהיא אשתו - הורגין עליה; אבל בתוך הל' יום - אין הורגין עליה משום אשת איש.

ספר התרומה, הלכות חליצה, מה ע"ג:

ובירושלמי בקדושין: האיש ואשה שעומדין בבית אחד בחזקה שהיא אשתו היא חזקה מעליית'.

אור זרוע, הלכות חליצה תרעב, א, צה ע"א (א, עמ' תקסח):

ובירושלמי דקדושין, דאיש ואשה שעומדים בבית אחד ל' יום בחזקת שהיא אשתו היא חזקה.

ספר מצוות גדול, עשין נב, קלד ע"א:

ובירוש' דקדושין אמר דאיש ואשה שעומדין בבית אחד שלשים יום בחזקת שהיא אשתו.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין יב ע"ב (ההמשך בסוגיא הבאה, עיינו שם):

ירושלמי: תני, איש ואשה שבאו ממדינת הים, הוא אומר אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא - אין הורגין עליהן משום אשת איש. הוחזקו - הורגין עליהן משום אשת איש. עד כמה היא חזקה? אמר ר' יוחנן: עד שלשים יום.

פסקי רי"ד, קידושין, עמ' שפה:

ובירושלמי גרסי' התם: איש ואשה שבאו ממדינת הים, הוא אומר אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא - אין הורגין עליהן משום אשת איש. הוחזקו - הורגין עליהן משום אשת איש.

תוספות רי"ד, קידושין סג ע"ב, ד"ה ובירושלמי:

ובירושלמי גרסינן התם: תני, איש ואשה שבאו ממדינת הים, הוא אומר אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא - אין הורגין עליהם משום אשת איש. הוחזקו - הורגין עליהם. עד כמה היא חזקה? ר"י אמר: עד שלשים יום.

חידושי ר' ישמעאל בן חכמון, גיטין, מח (ס ע"א):

דחזקת שלשים יום היא, דאמרינן בגמרא דבני מערבא בפרק עשרה יוחסין: עד כמה היא חזקה? משום ר' יוחנן אמרו: עד שלושים יום.

חידושי הרשב"א, נידה, עמ' שמ:

ובירושלמי דקדושין אמרינן דאיש ואשה שהיו יושבין בבית בחזקת איש ואשתו היא חזקה מעלייתא, ע"פ דברי רבותי' הצרפתים ודברי עיקר הם.

⁸⁻⁷ **ראב"ד**, כתוב שם, קידושין, עמ' קמא, בדפי הרי"ף, לב ע"א:

אבל תנוק אינו ודאי טמא אלא חזקה בלבד, וכן מפורש בירושלמי.

ספר הישר, חידושים, ר' תם, לט, ח ע"ג (כ"י ירושלים Heb. 40 370, יב ע"ב. [תודתי לזידי ד"ר רמי ריינר על ההפניה לכתב היד]. וראו סימן קס במהדורת שלזינגר):

וה"ג בהדיא בהילכת ארץ ישראל בפ' בתרא דקדושי': שכן דרכו של תינוק לטפח בעיסה.

תוספות ר"י הזקן, קידושין, עמ' קפה:

ומפרש ר"ת: וכן פי' בערוך, דדרכו של תינוק לטפח בעיסה. וה"ג בהדיא בירושלמי.

חידושי הרמב"ן, קידושין פ ע"א, ד"ה הא דתנו, ערב ע"א:
וכן מצאתי בירושלמי בפרקין: מפני שדרך תינוק לטפח בעיסה.

חידושי הרמב"ן, חולין פו ע"א, ד"ה הא דתניא:
ובירוש' בפ' עשרה כך מצאתי: וחכמים מטמאין מפני שדרך תינוק מטפח בעיסה.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ר' יוסי בן יהושע" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תב):
ובשלהי דקידושין ירושלמי מסיק שדרכו של תינוק לטפח בעיסה.

פירוש הר"ש משאנץ, טהרות ג ח:
ובירושלמי בפרק בתרא דקידושי' גרסינ' בהדיא: מפני שדרך תינוק לטפח בעיסה.

תוספות, חולין פו ע"א, ד"ה רוב:
ור"ת מפרש דרוב תינוקות מטפחים בעיסה, דטיפוח שייך באוכלים ומשקין [...] וכן איתא בירושלמי בהדיא: מפני שדרכו של תינוק לטפח בעיסה.

תוספות, נדה יח ע"ב, ד"ה רוב:
ור"ת מפרש: רוב תינוקות מטפחין בעיסה, דטיפוח שייך באוכל ומשקה [...] ובירושלמי איכא: מפני שדרכו של תינוק לטפח בעיסה.

חידושי הרשב"א, חולין פו ע"א, עמ' תסג:
וגרסינן בירושלמי פרק עשרה יוחסין: וחכמים מטמאין מפני שדרך תינוק מטפח בעיסה.

חידושי הר"א, נדה, נדה, יח ע"ב, עמ' צא:
והתם בירושלמי בסוף מסכת קידושי' מפורש: רוב תינוקות מטפחי' בעיסה.

חידושי הריטב"א, קידושין פ ע"א, עמ' תתד:
ותו בהדיא גרסי' בירושלמי דפירקין: תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו - ר"מ מטהר וחכמים מטמאין, שדרך תינוק לטפח בעיסה.

חידושי הריטב"א, נידה, עמ' צט:
ועוד, דבירושלמי אמר בזה בפרק בתרא דקידושין שדרכו של תינוק לטפח בעיסה.

¹⁸⁻¹⁵ **משנה תורה**, הלכות איסורי ביאה א כ:
ראיה לדין זה מה שדנה תורה במקלל אביו ומכה אביו, שיומת. ומנין לנו ראיה ברורה שזה אביו? אלא בחזקה. כך שאר קרובים בחזקה.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין יב ע"ב (ראו לעיל, בסוגיא הקודמת):
ירושלמי: ומנין שהורגין על החזקות? שנ': "ומכה אביו ואמו מות" וגו', וכי דבר בריא הוא שזה הוא אביו? אלא אביו בחזקה. מיכן שהורגין על החזקות.

הלכה יד, סו ע"ב סוגיא 2 • המלמד את בנו אומנות

15-8 ספר הישר, חידושים, קסא, עמ' 116:

י' יחוסין ירושלמי: רוב חמרים רשעים, רוב גמלים כשרים, רוב ספנים חסידים, רוב ממזרים פקחים, רוב עבדים נאים, רוב בני אבות ביישנים, רוב בנים דומים לאחי האם. כשר שברופאים - בגיהנם. כשר שבטבחים - שותפו של עמלק. תני בן יוחאי: כשר שבגוים - הרוג. כשר שבנחשים - רצץ את מוחן. כשירה שבנשים - בעלת כשפים.

תוספות ר"י הזקן, קידושין פב ע"א, עמ' קפח:
בירו שלמי גריס: טוב שבגוים, בשעת מלחמה הרוג.

אור זרוע, הלכות בעל קרי קכה, א, כב ע"ד (א, עמ' קכ):
ירושלמי פרק עשרה יוחסין: רוב חמרים רשעים, רוב גמלים כשרים, רוב ספנים חסידים, רוב ממזרים פקחין, רוב עבדים (נאים) [גאים], רוב בני אבות ביישנים, רוב בנים דומים לאחי האם. כשר שברופאים - לגיהנם. כשר שבטבחים - שותפו של עמלק. תני ר' שמעון בן יוחאי אומר: הכשר שבגוים - הרוג. הטוב שבנחשים - רצץ את מוחו. הכשרה שבנשים - בעלת כשפים. אשרי מי שעושה רצון המקום.

תוספות, עבודה זרה כו ע"ב, ד"ה ולא מורדין:
וא"ת: הא אמרי' במסכת סופרים, כשר שבגוים - הרוג! וי"ל דבירו שלמי דקדושין מפר' דהיינו בשעת מלחמה.

תוספות, ר' אלחנן, עבודה זרה כו ע"ב, ד"ה העובדי כוכבים:
ואו"ר דבירו שלמי דקדושין אמרינן דהוא דכשר שבגוים הרוג, זהו בשעת מלחמה [...] מ"ר.

תוספות הר"ש משאנץ, עבודה זרה כו ע"ב, בתוך שיטת הקדמונים לעבודה זרה, בלוי תשכ"ט, עמ' פב:
והא דאמרי' הכשר שבגוים הרוג, והכא קתני לא מורדין, בירו שלמי דקדושין מפרש דהיינו בשעת מלחמה, ומביא ראיה מ'ויקח שש מאות רכב' וגו'.

חידושי הרשב"א, עבודה זרה כו ע"ב, עמ' מא:
בירוש' דקדושין מפרש הא דאמרינן טוב שבגויים הרוג, מלחמה.

חידושי תלמידי ר' יונה, עבודה זרה, מהדורת צ' זשרקובסקי, עמ' לה:
אומר רבנו יצחק דמפרש בירו שלמי דקידושין דמאי דאמרינן טוב שבגוים הרוג, הני מילי בשעת מלחמה וכו'.

מדרש הגדול, שמות ו, כג, עמ' קג:

כדאבא אודיון, דאמר: רוב חמרים כשרים, רוב ספנים חסידים, רוב ממזרים פקחים, רוב עבדים נאים, רוב בני אבות ביישנים, רוב בנים דומים לאחי האם. הכשר שברופאים - בגיהנם. כשר שבטבחים - שותפו של עמלק.

מדרש הגדול, שמות יד, ז, עמ' רס (ראו מסכת סופרים סוף פרק טו):
 מיכאן היה ר' שמעון בן יוחאי אומר: הכשר שבגוים - הרוג. היפה שבנחשים - רויץ מוחו. כשרה שבנשים - בעלת כשפים. אשרי מי שעשה רצון המקום.

מנורת המאור, אבוהב, עמ' 383:
 רוב ממזרים פקחים.

נימוקי יוסף, ע"ז כו ע"ב, בתוך שיטת הקדמונים לעבודה זרה, בלוי תשכ"ט, עמ' רב (ותוספות הרא"ש עבודה זרה שם):

הגוים - לא מורדין ולא מעלין. בירו שלמי דקדושין מפרש הא דאמרינן טוב שבגוים הרוג, היינו בשעת מלחמה, כדכתיב: "הירא את ד' וכו'", "ויקח שש מאות רכב" וגו'.

מדרש הגדול, בראשית מח, טז, עמ' תתכד ("צבי קייץ" - כך גם בשרידי ירושלמי, עמ' 238):
 ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר: ראית מימיך ארי סבל, צבי קייץ, שועל חנוני, זאב מוכר קדירות? ומתפרנסין בלא צער. ולמה נבראו? לשמשיני. ואני נבראתי לשמש את קוני. אינו דין שאהא מתפרנס בלא צער? מי גרם לי שאתפרנס בצער? הוי אומר על שהירעתי מעשי קיפחתי מזונותי.

ראו ילקוט המכירי, ישעיהו מ, לא, עמ' 117:
 "וקוי י"י יחליפו כח". סוף מסכת קידושין. תניא ר' נהוראי אומ': מניח אני כל אומניות שבעולם ומלמד את בני תורה [...] "יעלו אבר כנשרים". וכן בסוף קידושין ירושלמי.

ילקוט המכירי, תהלים צב, מו, נא ע"א:
 קידושין ירושלמי: א"ר נהוראי, מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד לבני אלא תורה. שכל אומנות שבעולם אינם עומדות לאדם אלא בימי נערותו, בזמן שכחו עליו. אבל אם בא לידי חולי או נכנס לידי זקנה או למידה של ייסורין ואינו יכול לעשות מלאכה הרי הוא מת ברעב. אבל התורה אינה כן, אלא מכבדתו ומשמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. בנערותו מהי אומר? "וקוי ה' יחליפו כח". בזקנותו מהו אומר? "עוד ינובון בשיבה". וכן את מוצא באבינו אברהם ששמר את התורה פלה עד שלא באת לעולם, שנאמר: "עקב אשר שמע אברהם בקולי" וגו'. וכן המקום גדלו וברכו בנערותו ונתן לו תקוה ואחרית בזקנותו. בנערותו מהו אומר? "ואברהם כבד מאד". ובזקנותו מהו אומר? "ואברהם זקן בא בימים, וה' ברך את אברהם בכל".

הלכה יד, סו ע"ב

סוגיא 3 • מימרות ר' חזקיה, ר' כהן בשם רב

בעלי הנפש, עמ' קכד:

ועוד אמרו בירושלמי: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל ממנו. ר"א היה מצמת פריטין בכיסיה וזבין בהו מכל מין חדא זימנא בשתא.

פירוש ר' אברהם ב"ר נתן הירחי למס' כלה רבתי, עמ' מה:

עוד אמרו: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל ממנו. ר' אלעזר הוה מצמת פריטי בכיסיה וזבין בהו מכל מין ומין זמנא חדא בשתא.

ילקוט שמעוני, תהלים כב, תרפח:

ירושלמי דפרק י' יוחסין "יאכלו ענוים וישבעו". אמר ר' חזקיה: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש לה לההיא שמועתא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהין מכל מלה חדא בשתא.

ספר חסידים, עמ' מז:32

והכי איתא בירושלמי: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על מה שעניו רואות ולא אכל ממנו.

ספר המצורף, עמ' 128:

ועוד גרס בירושלמי: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל ממנו. ר' אלעזר הוה מייתי פריטין וזבין בהון מכל מין.

דרשות ר' יהושע אבן שועיב על התורה, ב, עמ' שלט:33

ואמרו בירוש': לא דיין מה שאסרה תורה? [...] ואמרו ז"ל: עתיד אדם ליתן דין על מה שראו עיניו ולא נהנה ממנו. [...] ואמ' חז"ל: אדם עתיד ליתן דין על מה שראו עיניו ולא אכל ממנו. ר' יוסי צמית ליה פריטי ואכיל מכל מין חדא זמנא כדי שלא לדחות יצרו.

ילקוט תלמוד תורה, בראשית ב, ז (הורביץ, עמ' 60):

אמר ר' חזקיה בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש לה להדה שמועתא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילי חד זמן בשתא. ירושלמי דקדושין עשרה יוחסין.

מדרש הגדול, במדבר ו, יא, עמ' פג:

ר' חזקיה כהן בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש להדא שמייעא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהו מכל מילא בשתא.

מגן אבות לרשב"ץ, מה ע"ב:

ואמרו בירושלמי: רבי אלעזר הוה מצמית פריטי כולה שתא כדי לאכול מכל מין ומין.

שו"ת התשב"ץ, שכ, לד ע"א:

ירושלמי דפרק עשרה יוחסין "ישמעו ענוים וישמחו". א"ר בון בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על שחזתה עינו מיני מגדים ולא אכל. ור' אלעזר חש לההיא שמעתתא והוה מצמצם פריטי למיכל בהון מכל מילי חדת בשתא.

32 ראו הונוג, ספר המשכיל, עמ' כב-כג, הערות 51-64.

33 ראו גם שם, עמ' כג, הערה 56.

פירוש משלי לר' יוסף נחמיאס, עמ' 59 (יא, יז):
ואומ' בתלמוד ירושלמי [...] וכן אז"ל: עתיד האדם ליתן את דין על מה שראו עיניו ואינו אוכל ממנו.